

BARTA SÁNDOR

ARANYÁSÓK

REGÉNY

TARTALOM

FERDETORONY UTCA
TAILOR FOR GENTLEMAN
A „KÉZ A KÉZBEN” ASZTALTÁRSASÁG FONTOS ÜLÉST TART
AZ ELSŐ NAP
KARDOS HUGÓ
SZIJJ ÚR KONTRA JAKSI SÁNDOR
ÁGNES
KATZBURG ÉS A FIA, KARDOS
A TÜKÖR
MÁJUS 1
NEM MEGY A MUNKA
HALÁSZ VÁLTOZÁSAI
EGY KÓKLER ÉS MÉG EGY
HAT FILLÉR
ÚJ UTAKON
JÁRVÁNY
RUTIN TESZI A MESTERT
GYŐZELEM - VERESÉG
KÖSZLER KIKEL AZ ÁGYBÓL
ÍGY KEZDŐDÖTT A HÉT
LEHEL ÁRULÁSA
ANNUSKA
FÖLFELÉ
MIKLÓSI
NÁNDI BÁCSI MEGÉRKEZIK AMERIKÁBÓL
DR. KARDOS HUGÓ JOGTANÁCSOS
AZ ARANYBÁNYA
A HAJÓJEGY
AZ „ARANYKAS”
JAKSI HELYÉN
A BASKÍROK
A VEZÉRKAR
SORSOK ÉS SORSDÖNTŐ NAPOK

FERDETORONY UTCA

Romantikus és látszólag teljesen indokolatlan elnevezés. Az egész utcában, amely görbe és keskenyedő volt, mint egy egérfarok - sehol egy torony; se ferde, se egyenes, se egyházi, se világi, semmilyen se! A tejüveges kádfürdő épületén egy újabb kihívó felirat: „Vendéglő a tűztoronyhoz”.

Helyben vagyunk. Az utca negyvennyolc körül született. Lakói közül még többen emlékeztek arra, hogy valamikor a kádfürdő mögött egy tűztorony állott, amelyet a szegedi árvíz napjaiban egy Kösztler Zsigmond nevű gazdag lókupec ki is bérelt üzleti célokra. Ez a Kösztler, nem tudni miért, de biztosra vette, hogy az árvíz Budapesten is meg fog ismétlődni, és úgy számított, hogy a gazdag polgárok majd minden összeget megadnak azért, hogy veszély esetén eljuthassanak a toronyba. Csak egy embert nem szándékozott Kösztler Zsigmond semmi pénzért se felvenni a toronyba, s ez az ember Brandl Ignác volt, Kösztler Zsigmond legelkeseredettebb konkurrensa. Ez az ember egy alkalommal, amikor Kösztler nagy társaságban felesége negyvenedik születésnapját ünnepelte, a következő versikével díszített tortát küldte el a kocsisával:

Amália!

Három dolgot tisztetek rajtad én:

Az első, hogy nincs rajtad kelevény.

A másik, hogy ha a véred elragad,

Házon kívül tombolod ki magad.

S végül tisztelem a furfangodat,

Az emeletes Kösztler szarvakat.

Igen, ezt az embert a megboldogult Kösztler Zsigmond még akkor se vette volna fel a toronyba, ha az a szeme láttára kéült volna meg a hullámokban.

Ám a szegedi árvíz, teljesen érthetetlen okokból nem ismétlődött meg Pesten, amit Kösztler Zsigmond a halála napjáig nem tudott az ég urának és az azóta már ugyancsak megboldogult Brandl Ignácnak megbocsátani. Ellenben jött egy egészen másfajta árvíz, az emeletes házak árja, amelynek hullámai lassanként átcaptak a büszke tűztoronyon. A tornyocska egyre jobban összeroppant, s végül, mint valami magára hagyott öreg ember, csendesen belevénült zajos, nagyvárosi sírjába.

Ma, ezerkilencszáztízben, az utca sokkal inkább megérdemelte volna a Ferdeszálló utca nevet, ha másért nem, hát azért a háromemeletes garniszállódáért, amelyben éjjel-nappal furcsa tüzezcsek égtek és aludtak ki - bár sohasem örökre - a lefüggönyözött ablakok mögött. Ám, ha tekintetbe vesszük, hogy az utca végében még három, hasonló rendeltetésű házacska állott, akkor az utcára talán még jobban ráillett volna a Ferdeházsor elnevezés. Mert ezeken a házakon aztán csakugyan ferde volt minden. Ferde a kémény, ferde a kapu, ferde az ablakok vágása, hát még ama könnyelmű nőszemélyek szemvillanása, akik a keskeny járdán elhaladó férfiakat édesgették be magukhoz mindenféle értelmetlen, forró szavakkal. Égette is a szégyen a jó érzésű polgárok lelkét, mert szerintük e kis házak éjjel-nappal nyitva tartott kapuin surrantak be az erkölcstelen polgárok és velük a rossz erkölcsök a tisztességes múltú Ferdetorony utcába.

Ha mindehhez még hozzávesszük, hogy Kösztler Lipót, a megboldogult Kösztler Zsigmond fia, valamint a háromemeletes garniszálló és a három emelet nélküli házacska tulajdonosa, az

utcában levő kádfürdőt is Ámor szolgálatába állította, akkor nyugodt lelkiismerettel mondhatjuk, hogy a Ferdetorony utcát sem nem Ferde-szálló, sem nem Ferde-házsor, hanem tulajdonképpen Ferde-erkölcs utcának kellett volna elkeresztelni!

Igaz, a Korona utcától kezdve a Ferdetorony utca egyre tisztességesebb külsőt öltött, de ez a Korona utca érdeme volt, amely mint valami mágikus fényben égő tejút hömpölygött át a rossz hírű negyeden, bearanyozva a beléje csurdogáló utcácskák és nem utoljára a Ferdetorony utca hátralevő napjait is.

Kis- és nagypénzű és egészen pénztelen szerencsekovácsok százai vonultak be ezen a csodálatos országúton az egykor elhagyatott negyedbe. S a Korona utcában nemsokára olyan sok lett az új üzlet, mint a csillag az igazi tejúton. Egymás után nyitottak ki a modern, nagy kirakatos divatáru cégek, a csupa réz és márvány kávéházak, a padlóig tükrös fodrásztermek, a fehér-kék táblás tejszarnokok, az aranycirádás csónaknyi cukrászdák, ahol rózsaszínű és opálos tortaszeletek alatt roskadoztak a kormánykerék nagyságú márványpultok. De volt már az utcában két bank és váltóüzlet, egy mozi és egy műpálmákkal teleültetett télikert is. S mint a csillagpor a csillagok közt - megszámlálhatatlan volt a kávémérések, csemegések, kiskocsmák, trafikok, a hamis fogsoros üvegszekrényeikkel, ügyvédi és med. univ. tábláikkal a kapuk alá kirukkolt fogtechnikusok, fiskálisok és orvosok, a kis aranykotyvasztók hadserege. A tervbe vett villamosvonal-építés hozta őket ide, s most mindannyian várták, mint a vajúdó anyja aggódó hozzátartozói, hogy a vonal megszülessen.

Egyszóval, színarany volt minden ebben az utcában. S így csak természetes, hogy Kösztler Lipót - akinek négy grundot elfoglaló hatalmas ócskavastelepe is volt a környéken - egymás után vásárolta össze a Korona utca eladó házait és telkeit. Időnként a legnagyobb felháborodással nyilatkozott arról, hogy ez a „kiváló központi útvonal” még mindig nem kapta meg a biztosra ígért villamosközlekedést.

De ez érthető is, ha meggondoljuk, hogy Kösztler tulajdonában volt a környék egyik legnagyobb sarokháza, amely ugyan a Ferdetorony utcára nyílt, a nagyobbik frontjával azonban a Korona utcára nézett.

Ennek a háznak a méreteiről mindennél többet mond az a tény, hogy mindkét részében megélt egy-egy fűszeres anélkül, hogy a köszönési viszony az utolsó tíz esztendőben megszakadt volna közöttük. A háznak csak a Korona utcára néző felében még négy üzlete volt. Egy talp- és bőrkereskedés, amelyben húsz segéd szolgálta ki a negyed kis- és középcipészeit, a környékbeli susztereket, valamint azokat az okoskodó városiakat és falusiakat, akik mindenáron személyesen akarták a cipőjükhöz vagy a csizmájukhoz szükséges anyagot beszerezni. A húsz segédből és a sok vidéki vevőből már egész jól megélt a szomszédos hentesüzlet. A hentesüzlet látogatói révén viszont kitűnő üzletmenetre tett szert a mindig meleg, illatozó péküzlet és cukrászda, amely gyönyörű krémeseikkel díszített, gótikus kirakatával megbabonázta a környék összes gyerekeit. Sajnos, a boltocska udvarra nyíló sütődéjéből az éj leple alatt - mint valami inkubátorból - ezrével bújtak ki és kúsztak fel a ház falán a keskeny pajzsú, de rendkívül mozgékony rusznik és a széles pajzsú, bár nehézkes svábbogarak, amelyek, mondanom sem kell, szintén elérték a céljukat, mit sem törődve a küszöbök elé szórt mérges színű rovarporokkal, ellepték az udvari lakásokat. Végül volt még a háznak ebben a felében egy rejtélyes boltocska, ahol nyáron félholdakra szelt görögdinnyét árultak egy valamikor jobb napokat látott menyasszonyi fátyol alatt. Ősszel zsidó pótimaházzá alakították át, e pillanatban pedig egy vándorpanoptikum tanyázott benne, és tíz fillérért mutogatta a Mexikóban meggyilkolt Miksa császár viaszfiguráját és ráadásul az orosz-japán háború körképét.

A házban, a Ferdetorony utcára néző részen, a már említett szatócson kívül még csak egy szenespince volt, amelynek gazdája, egy hórihorgas ember, állandóan a lejáró elé kigurított nagy karika puhafán üldögélt, és mereven maga elé nézett. Fél év előtt halt meg a felesége tüdővészben, amit állítólag ő plántált át az asszonyba. Innen nyílt a hatvannégyes kapualja is, amely olyan hosszú volt, hogy bátran felvehetette a versenyt egy közepes alagúttal. Szinte érthetetlen, hogy Köszlernek idáig még nem jutott az eszébe, hogy alagútpénzt szedjen a lakóitól.

Ám nemcsak kívülről, az udvarról nézve is rendkívül változatos volt ez a ház. A húsvörös kövekkel kirakott gangokra közel hatvan ablak nyílt, nem számítva a pincelakások ablakait, amelyek csak a kopott szemöldöküket tölték ki a földből. Mert ebben a házban minden hasznosítva volt, még a tűzfal is, amely alatt egy bérkocsis- és fuvarozó vállalkozó istállója és kocsiszínjei állottak!

Hat órára járt az idő. A könnyű jégfátyollal borított udvarra egymás után gördültek be a sárvirágos fiákerek.

Fújtak a gyarak is. Az egyik mély sirással, a másik egyetlen, kitartó bömböléssel, a harmadik, mint a megduzzadt és lassan összezsugorodó vásári gumimalac.

A gesztenyefák körül felolvadt jeges tócsákban, mint az elhajított rózsák, úsztak a konyhalámpák visszfényei. Csönd volt. Az egyik ló felemelte a gyeplő közé tévedt lábát, és nagy koppanással ismét letette a kövezetre. Cséri bácsi, az öreg kocsimosó, aki télen-nyáron kék fuvaroskötényt és ujjas mellényt viselt, egy káposzta nagyságú szivaccsal lemosta a sarat a fiákerek lakkozott oldalairól, és aztán széles ívben kiloccsantotta a dézsában visszamaradt vizet.

- Lajcsi! Vacsorálni! Laj-csi-kám! - hallatszott a második emeletről a gázgyári pénzbeszedő feleségének éneklő hangja. - Megjött az édesapád!

Igen, a kissé már öszülő gázgyári pénzbeszedő mindig elsőnek érkezett haza a munkából.

S most már egymás után nyíltak ki az ajtók, világosodtak meg a szobaablakok, és egyre sűrűbben kopogtak a léptek a kapu alatt.

Petrás, a bal szemére bandzsító házmester ilyenkor mindig megmutatta magát az udvaron. Ott állt most is sapkában és papucsban a kapualj udvarra néző felében, és álmos képpel köszöngött a hazatérő lakóknak. Réti Márkot, a szabót - régi haragosát, aki megint üres kézzel jött meg, jobban mondva üres vállal, mert ha javítani való ruhát kapott, akkor azt mindig a vállán hozta haza - észre se vette. Ellenben az építővállalkozó Brandl Rudolf csinos szobalányát, aki a két bársonyfölkötös kislányt hozta haza a délutáni sétáról, még a fölépcsőházba is bekísérte. Persze ezúttal is hiába!

Mint egy csatavesztett kakas lépett ki Petrás a fölépcsőházból az udvarra. Borzas szemöldöke alól kiugró vaksi szeme olyan volt, mint egy hályogos csomó. Valakin ki kellett töltenie a bosszúságát, és ez a valaki nem lehetett más, mint Jánosi, a közelben söprögető viceházmester.

- Az istenit annak a süket fejének! - kiáltotta Petrás a békésen csibukozó emberre. - Hát nem hallja, hogy azok a bitang kölykök már megint célba lönek a háziúr macskájára?!

A keskeny vállú vice utálta a háziúr macskáját, ennél jobban már csak magát a háziurat utálta.

- Mi vagyok én, macskacsősz?! - felelte vissza sértődötten, és a hangján érződött, hogy a mai szilvórium adagját már elfogyasztotta. - Agyon kellett volna már régen ütni azt a dögöt a gazdájával együtt!

Petrás úgy tett, mintha nem hallott volna semmit. Mert különben neki kellett volna egész télen át a jeget törni és a járdákat hamuval behinteni. Valamit morgott az orra alatt és továbbment.

Bár ettől a kis összecsapástól a házmester szája nem lett kevésbé keserű - mert az olyan keserű volt, mint amilyen csak egy nappal alvó, éjjel kaput nyitó ember szája lehet, aki a nyavalyás felesége sirámai elől szökött ki az udvarra -, de azért az összeszólalkozás mégis jótékonyan hatott Petrás idegeire. Mit bánta ő azt a lámpás szemű dögöt, a Köszler úr macskáját! Verjék agyon, húzzák karóra azok a bitang kölykök - mert bitangok azok is -, heréljék ki, hiszen igazuk van a lakóknak is! - Amióta ideszökött az a dög, tönkreteszi a ház éjszakáit. Ott kúszik egész éjjel a tűzfal élén, mint egy elhízott, vörös hernyó, idecsődíti a környék összes macskáit, és hiába loccsantják rá a vizet, dobálják meg szénnel, aprófával, csak énekel tovább a kurvája, mint egy Karusszó!

Elindult megnézni, hogy a kölykök nem tépték-e le a kapura aggatott cédulát.

- Eh, ha ma szerencsém lenne! - sóhajtott Petrás maga elé. - Ha elsüthetném a huszonhármast -, és a szeme megtelt káprázatos áhítattal.

Három hete lógott már kint a tábla! Három álló hete! S a huszonhármast még egyszer sem sikerült kiadnia! Jöttek, nézték a lakást, de még a munkásoknak sem kellett, noha a lakás nem is volt olyan messze a gyárnegyedétől. Pedig ha valaki, akkor ő értett ahhoz, hogy hogyan lehetett ezt a reménytelenül sötét lyukat kiadni. Az volt a fontos, hogy este vegyék ki a lakást, a többi már ment magától. A legközelebbi vasárnap, mikor a lakó eljött, hogy nappal is megnézzék a huszonhármast, a kiadó cédula rövid, bár heves szitkok után újra kikerült a kapura. A foglaló és a házmesterpénz ellenben Petrás zsebében maradt - jobban mondva, ami a foglalót illeti, a totalizátor, ami a házmesterpénzt, a vendéglős zsebében. Tudniillik Petrás fő szenvedélye a lóverseny volt, a különböző „biztos tippek” a „biztos gazdagodáshoz”, ennek segítségével sikerült két évvel ezelőtt biztos csődbe vinnie az egykor jól menő lakatosüzletét.

De ma, mintha kedvezett volna neki a szerencse.

A hatvannégyes kapuja előtt egy cigányosan barna képű, fekete bajszerű, harminc év körüli férfi tanácsalankodott. Olyan középtermetű, vidékiesen öltözött mesterembernek látszott. A nadrágszárán vastagon tapadt a fagyos sár, tömzsi kezefejét vörösre fújta a szél. Nagy utat tehetett meg, amíg a Ferdetorony utcába eljutott.

Felágaskodva betűzte a kapu hátára kiaggatott cédula szövegét, amelyet éppen hogy megvilágított az utcai gázlámpa.

„Szoba-konyhás lakás olcsón kiadó. Bővebbet a házmesternél”.

Fóti Antal bizalmatlanul vizsgálta a környéket. Már harmadik hete keresett egy olcsó szoba-konyhás lakást, bejárta az egész negyedet, de mindenütt a dupláját kérték annak, amit ő meg tudott volna fizetni. Most aztán sehogy se ment a fejébe, hogy ezt az olcsó lakást még nem vette ki senki.

Nézegette a szegényes házat, amely koszos és kopott volt, s ez egy kicsit megnyugtatta.

Petrás, aki kitűnő emberismerő volt - különösen ami az emberiség lakást kereső részét illeti -, már amikor kilépett a kapu alól, látta, hogy valami vidéki okoskodóval van dolga. Az ilyenekkel tudott ő csak igazán bánni. Úgy tett, mintha észre se venné az idegent, leakasztotta a cédulát a kapuról, és már indult is be a házba.

Az idegen szeme fellobbant, mint amikor szél kapja meg a kanócot. - Hogyan, az orra előtt vették volna ki az olcsó lakást?!

- Tisztelt úr! - kiáltott a házmester után.

Petrás éppen csak hogy megfordult.

- A lakás miatt? Nagyon sajnálom, éppen tíz perccel ezelőtt ígértem oda egy női szabónak.

- Tíz perccel ezelőtt? Én már egy félórája itt állok!

- Úgy van, uram - válaszolta a világ legközönyösebb hangján Petrás -, manapság az ember egy pillanatot se szalasszon el fölöslegesen. Ha csak egy félórával előbb tetszett volna jönni, talán nem ígértem volna oda ezt a gyönyörű, olcsó lakást annak a szabónak. Mert szabó már úgymint van kettő a házban, és kiégetik a padlót. Igaz, hogy gyerek nincs, ez pedig nagy előny a ház számára.

Fóti összeráncolta a homlokát, és a szeme, amely dús szemöldökcsaliból nézett elő, haragosan megszűkült.

Gyerek nincs! Mindenütt a gyerek a baj!

Az arca elborult.

Ágnes, a felesége rokonai is folyton a gyereket szidják. Mintha ebben a városban a gyerek számított volna a legnagyobb bűnnek!

- Egy kislányom van, az is olyan csöndes, rendes, hogy párját kell keresni. - Azt elhallgatta, hogy Ágnes másállapotban volt, és közel állott a szüléshez.

- Ejnye! - vakarta meg a borostás állát Petrás. - Ha csak egy félórával előbb tetszett volna jönni! - Aztán mintha valami nagyot gondolt volna, megkérdezte. - Mi a foglalkozása az úrnak, ha nem vagyok indiszkrét?

- Kovács vagyok, kérem - felelte reményre kapva Fóti.

Petrás néhány pillanatig úgy tett, mintha töprengett volna.

- Tudja mit, uram - szólalt meg aztán mély szívhangon. - Nézze meg azt a lakást! Lesz ami lesz, majd csak kisütök valamit.

A kovács arca rögtön felengedett. Négy hete laktak már a sógora szűk szoba-konyhás lakásában, amely egyúttal szíjgyártó műhely is volt. A szíjgyártó felesége, aki hamar kiszagolta, hogy Ágnes nem szívleli mostohalányát, Esztikét, állandóan a kislányon töltötte ki mérgét. Ezzel be is férközött Ágnes bizalmába, és most már együtt szidták, együtt átkozták Fótit, aki semmire, a más bőrére feljött Pestre és otthagyta a munkáját, a meglehetőset. Mindehhez hozzájárult, hogy Fótinak idáig még állandó munkája se volt - hiszen ha lett volna, már rég kivett volna egy kis lakást -, hanem csak mint kisegítő dolgozott két-három napot egy héten. Így aztán állandó volt a veszekedés Fóti és Ágnes közt, aki mindenáron azt akarta, hogy menjenek vissza falura. De Fóti nem azért jött fel öt esztendei készülődés után Pestre, hogy ötheti balsiker eltántorítsa a terveitől. Ez a nagy terv még akkor megfogamzott benne, amikor az első amerikaiak visszajöttek a faluba, és földet, házat vásároltak maguknak. Ezek az emberek, akik új öltözködéssel, mozgásukkal, megokosodott beszédjükkel és a dollárjaikkal elhozták az új világ bódító illatát a sáros, földéhes, reménytelen kis faluba, csodákat meséltek arról, hogy mit kereshet odakint egy tanult mesterember. S azóta elviselhetetlen nyűggé vált Fóti számára a falu, a részeges falusi kovács, Demény kis műhelye. Fóti már útra készen állott, amikor a sors áthúzta számításait. A felesége, ez a gyöngye teremtmény másállapotossá lett, és miután megszülte Esztit, a betegágyban meghalt. Azóta Fóti végképpen meggyűlölte a falut, amely segítség nélkül hagyta elpusztulni a feleségét. De Eszti kicsi volt, s nem volt szíve otthagyni az anyjánál, aki nagy szegénységben élt. Várt, amíg megnőtt egy kicsit, de közben

megismerkedett Ágnessel. Ágnes szép arcú, szegény zsellérlány volt. Néhány évig a városban szolgált, és minden álma a kis saját föld, saját ház körül keringett. Két évvel ezelőtt, amikor összeházasodtak, Fóti kiéhezetten vetette magát Ágnes szép és tiszta testére, szerette a fiatal-ságáért, a testéért, de a lelkével sohasem tudott egészen egybeolvadni. Titokban még mindig az első felesége lelkét szerette, ezért is szerette, becézgette úgy Esztikét. Ágnes ösztönösen megérezte, hogy Fóti az első feleségét szereti tovább a kislányban, s azóta úgy bánt vele, mint az ellenségével.

Petrás és Fóti átvágtak az udvaron, és beértek a sötét hátsó lépcsőházba, ahonnan, mint valami rossz szagú szájúregből, romlott szemétbűz csapott feléjük.

Petrás leakasztotta a lépcsőház faláról a bádogkeretbe állított petróleumlámpást.

- Mondhatom kérem - szólalt meg a házmester, amikor kiértek a második emelet gangjára -, hogy tíz évben egyszer akad ilyen alkalom!

A keskeny gangra kihullott a konyhalámpák fénye. Beértek a gang mélyében levő mélyedésbe, ahonnan a klozetek és a huszonhármas ajtaja nyílt. Petrás egy bűvész ügyességével becsúszta a kulcsot a zárba, és felnyomta vállával az ajtót.

- Itt volnánk - mondta magasra emelve a lámpát a dohos, koporsó-keskeny konyhában, amely az üvegezett ajtón át kapta a „világosságot”. - Teljesen különálló kis lakás, különálló kis ablakkal egy egészen különálló kis udvarra!

A kovács megállott a konyha közepén, szétvetette a lábát, és fürkészőn körülnézett. De a házmester nem engedte, hogy Fóti akármin is rajtafelejtse a tekintetét.

- Tessék ezt a kályhát megnézni! - és felcsapta az omlatag tűzhely sütőjének nagygombos ajtaját. - Ezeket a szolid falakat! - és megkopogtatta a falat. Majd megeresztette a vízcsapot. - Tetszik érezni ezt a víznyomást?

A vastag vízszög csattogva hullott a libabegyű vízvezeték-kagylóba, s a házmester úgy játszott rajta a szavai vonójával, mint valami csodálatos hangszer húrján.

- Minden van itt, kérem! A sör a legforróbb melegben eláll, akár a jégszekrényben. A betonpadló nem tűri a svábokat! Ideális kis lakás!

Fótira, aki egy kicsit szűknek találta a konyhát, a vízvezetékcsap nem is tévesztette el a hatását. Kétszer is megeresztette a vízcsapot.

- Akárcsak Amerikában! - kapott az alkalmon Petrás. - Nemdebár?

De itt a házmester elszámította magát. A kovács szúrósan végignézett Petráson. Neki aztán senki se mondja, hogy mi van Amerikában! Ismerte ő jól Amerikát! Tele volt a ládája prospektusokkal, keskeny, fényes hátú füzetekkel, amelyekben élükre állított hajók, felhőkarcolók voltak lefényképezve.

- Amerikában - mondta Fóti, hogy megmutassa, hogy Amerikát illetően ő mindenről pontosan értesülve van - meleg víz folyik a csapból!

Petrás örült, hogy a folyosóról beáradó bűz helyett a kovács Amerikára terelte a beszélgetést.

- Lutri az egész... Ha az embernek beüt, itt is felfedezheti Amerikát - s már majdnem elmesélte, hogy a múlt esztendőben mit fizettek a „Carmenre” -, de még idejekorán meggondolta a dolgot. - Persze egy kovácsnak jobb odakint! - mondta, amikor beléptek az ötszögű, nyomorék szobába, amely a szűk világító udvarra nézett. Petrás e válságos pillanatban szívesen időzött ennél a ragyogó beszédtemánál.

- Egy kovács megkereshet hetenként negyven dollárt is! S aztán, ha összegyűl egy kis pénz, egy csillárüzletet kell nyitni, mert a jövő a villanyvilágításé!

- Hát kérem, ez volna a szoba. Széltől, hidegtől védett, kicsi, de annál kellemesebb szobácska. Kitűnően alkalmas egy kezdő embernek, kiváltképpen, ha annak tervei vannak a jövőre...

Petrás végigtáncoltatta a lámpa fénycsőváját a rozsdás bordájú vaskályhán és a piszkos ablakon, amely előtt, mint valami vastag fal állott a sötétség.

De akárhogy mesterkedett a lámpával, Fóti most már látott mindent. S amikor a lámpa fényében egy pillanatra az ablak előtt felnövő tűzfal megvillant, és ugyanakkor az orrát megcsapta a folyosóról beáradó klozettbűz, Amerika egyszerre kialudt a feje fölött, mint rövidzárlatkor a ragyogó csillár.

Petrás villámgyorsan reagált a veszélyre.

- Kicsi, ugyebár, kicsi s némi javításra is szorul. De éppen azért nem adjuk ki, kérem, a lakást előbb, mint elsejére. Addig majd ki tetszik húzni valahol, viszont lesz is értelme. A lakást kifestjük, a kályhákat rendbe hozzuk, s talán, mit lehessen tudni, még a gázt is bevezetjük. Hiszen az utcai lakásokban már mindenütt gázvilágítás van.

Petrás mindezt annál inkább megígérhette, mert biztosra vette, hogy ha a kovács és a felesége nappal is megnézik majd a lakást, éppúgy nem fognak beköltözni, mint nagyszámú elődeik.

Fótinak az volt az érzése, mint amikor a felszabadulás után az első ruhát vásárolta magának. Az árus igazgatta rajta a ruhát, elől lehúzta, hátul fölrántotta, esküdözött égre-földre, hogy olyan jól áll rajta, mintha pontosan ráöntötték volna. De ő érezte, hogy a kabát elszorítja a mellét, hogy a teste nem fér bele a ruhába, és mérgében akkorát feszített magán, hogy a ruha darabokra szakadt.

Most is szeretett volna egy hatalmasat lélegzeni, és szétvetni a vállával a falakat.

Petrás kiadta az utolsó ütőkártyáját.

- Ha nem tetszik a lakás, nem tesz semmit. Átküldhetem a fiamat a szabóhoz. Itt lakik a közelben, és tulajdonképpen már ki is vette a lakást.

Fóti lehiggadt. A saját szemével láthatta, amikor a házmester leakasztotta a táblát a kapuról, de ha nem is vette ki a szabó a lakást, tovább mint elsejéig nem maradhatnak a sógornál. Jobbra, különbre pedig nem telik. És nem örökre jött ő Pestre, csak meghálni akar ebben a nagy váróteremben.

Úgy lesz! Kiveszi, ha nem kerül többbe, mint hatvan koronába egy negyedre.

Petrás, mintha csak megérezte volna, hogy az üzlet sorsa a bér körül fog eldőlni, a rendesnél is olcsóbb árat mondott. Ötven koronát.

Fóti kivette a lakást, és lefizette a húsz korona foglalót.

Amikor a kapu előtt elváltak, Petrás utána szólott.

- Vasárnap tessék újra eljönni! Nappal sokkal szebb a lakás! A kedves felesége biztosan örülni fog, ha meglátja.

De Fóti mutatni akarta, hogy otthon ő az úr a házban.

- Majd meglátja, ha benne lesz!

Fóti hangja határozottan és megmásíthatatlanul csengett, de a házmesterbe már belebújt a lóverseny ördöge, és nem hallotta többé ezeket a végzetes szavakat.

TAILOR FOR GENTLEMAN

Hosszú, csatakos volt az idei tél. Ritkán maradt meg a hó az utcákon, ám annál gyakoribb volt a köd és az eső. Ma megint kisütött a nap. Olyan fényesen állott a Lánchíd fölött, mintha egyenesen a pénzverdéből gurították volna ki. A pókszövetű hidak egymás után bújtak ki a köddunnákból, és a mocskos folyó hátán üvegzöld csíkok kígyóztak. Szép volt most a part, túloldalt a medve formájú, kékes-sziklás heggyel, arrébb a sündisznó nagyságú halmon a királyi vár, amely leredőnyözött ablakaival vak göggel meredt le a zsibongó városra.

Langyos napterítőn feküdt a József tér is. Egyik sárgára meszelt házából, vállán vastag batyuval Réti Márk lépett ki a járdára. A batyu kissé félrebillentette Réti Márk keménykalapját. A szétgombolt télikabátból kivillant a mellény alól kicsüngő fehér ingnyelv. A félretaposott cügöscipőkön pontosan meg lehetett olvasni a kidudorodó bütyköket, és Réti Márk kék gyerekszeme mégis tele volt napsütéses boldogsággal. Vége volt a holtsezonnak, megjött a tavaszi munka, a mindenféle vasalás, javítás, fordítás! Igen, Réti Márk már régen érzett terhet ilyen könnyűnek, mint ezen a napsütéses, reményekkel kivilágított kora tavaszi délután. Mert most már biztos volt, hogy nemsokára annyi lesz a naftalinszagú, molyos felöltő, a pecsétes, világos ruha, hogy el se fog férni a nagy asztalon. Reggeltől estig csattogni fog a nehéz vasaló, páráznak majd a rongyok, zakatol a gép, és sercegnek a tűk.

Réti Márk bizakodva nézett a holnap elé. A holtsezon, az éhes, nyomorúságos, munkátlan két téli hónap, mint valami sötét szakadék maradt el mögötte. Kiszínezte magának azt a pillanatot, amikor a batyuval belép majd a konyhába. Zajjal nyit majd be, nagyot fog kiáltani, mint mindig, amikor az első munkát hozta:

- Asszony! Helyet a munkának!

Maga előtt látta a feleségét, ezt a kis összeesett, beteg asszonyt, amint a munka láttán előnti arcát az öröm, és izgalmasában azt se tudja, hogy hova kapjon. Réti Márkot ez az elképzelt jelenet annyira meghatotta, hogy majdnem könny szökött a szemébe. - Igen, vége a koplalásnak, a megalázkodásnak! Munkát hozott!

Be akart fordulni a Fürdő utcába, de a lábai hirtelen megdermedtek. A túlsó oldalon Lehel - a halálos konkurrense - rohant a József tér felé, és semmi kétség - Soltészhez tartott. Réti Márk a nehéz batyut, mely járás közben mindig lecsúszott a hátára, fel-feldobta a vállára, és a vele egy házban lakó konkurrense után vetette magát. De Lehel, mintha csak megsejtette volna a veszélyt - elhaladt a sárga, balkonos ház előtt -, nem ment fel Soltészhez.

Réti Márk tágulásos szíve, mint egy laza dugattyú kotyogott a mellében. - A piszok! - törölte le szabad fél kezével kigyöngyözött homlokát. Csak akkor nyugodott meg igazán, amikor Lehel a sarkon túl eltűnt egy mellékutcában. - A piszok! - ismételte meg újból Réti. - Fut a munkáért, de csak hadd fusson! - S nehogy megsajnálja még, hozzátette. - A gazember!

Mert most minden az eszébe jutott. - Egy ilyen ember, aki tavaly képes volt utánalopódzni és kilesni, hogy hova szállítja a kész munkát, és aztán felmenni Soltészhez, és tizenöt százalékkal olcsóbb ajánlatot tenni neki... Egy ilyen gazember! - Réti Márk még mindig remegett az átélt izgalomtól. Persze Soltész két hét múlva kidobta ezt a fusert úgy, hogy még a lába se érte a földet... De két hétig! - Nem, ezt sohasem fogja Lehelnek elfelejteni!

Réti Márk beért a Korona utca elejére, ahol tegnap este egy kis kiadó üzletet fedezett fel.

Nyomasztó érzéssel közeledett az üzlet felé, s csak akkor lélegzett fel egészen, amikor a poros kirakatüvegen meglátta a kis cédulát. Mint aki elfáradt és pihenni akar, letette a batyut a

kirakat bádoggal bevont párkányára, levette keménykalapját és letörölte kigyöngyözött homlokát. Az üzlet még megvolt! Még nem vette ki senki! A nap besütött a poros kirakaton, úgyhogy jó mélyen be lehetett látni a helyiségbe. Most végre pontosan felmérhette Réti az üzletet. Igen, jól számított, mindennek jutna hely. Szemben a kirakattal állna a magas szekrény, a kerekeken járó üvegajtókkal, ötven-hatvan vég bizományba kapott finom szövettel, amiket egy széles mozdulattal bármikor ki lehetne göngyölíteni a cserebogárhátú pultra. Ott, a sarokban állana a hármasszárnyú szabótükör, egy diszkrét spanyolfallal. Igen, mindennek megvan a helye. Aztán meghökkent, mint aki végzetesen elszámította magát. - És a segédek? Hol ülnének azok? Az üzlet kicsi, lehetetlen kettéválasztani, és az nem is lenne előkelő. De hamar felragyogott az arca. Hogy erre nem gondolt. A magas kirakatra! Kis fakarzatot építtetne keskeny csigalépcsővel, ott lenne a műhely! Ott ülnének a segédek az ablak előtt, és jóformán világításra sem lenne szükség!

Tetszett neki a megoldás! Ó, tudna ő gazdálkodni. Nagyot sóhajtott. Kétezer-négyszáz korona egy évre!

Vállára csapta a batyut, nehezen indult el, újból sóhajtott. - Micsoda kis aranybánya! Egy kis üzlet a Korona utcában! Nyomtattatna színes reklámcédulákat, széthordatná a kisebbik fiával, de menne maga is, minden lakásba beadna egyet, néhány szót is mondana hozzá. A régi rendelői biztosan ide is eljönnének, ajánlanának új rendelőket. És az utca! Az is hozna be embereket az üzletbe. Mert az utca, az mégiscsak utca! Az Endre fia szépen kidíszítené a kirakatot. A bejáró mellé két cégtábla kerülne, az egyikre egy estélyi ruhás úriembert festetne, a másikra egy tavaszi felöltöst, amint keresztbe rakott lábbal a sétabotjára támaszkodik. A bejáró fölött aranybetűs, fekete üvegtáblán a neve állna:

RÉTI MÁRK

Tailor for gentleman

Már jó messze járt a kis üzlettől, de a gondolatai még mindig az aranybetűs felirat körül kóvályogtak. Közben a nap is elbújt a felhők mögé, és a batyu mintha csak teleszívta volna magát a lassan felkúszó köddel, egyre súlyosabb lett a vállán. Réti Márk újból nagyot sóhajtott a felöltők súlya alatt, s ebben a sóhajban minden benne volt. Múlt és jelen, s talán a jövő is.

Tizenkét éve járt már Réti Márk a Belvárosba, a József térre. Batyu nélkül kezdte cingár szabólegényként, mikor a katonaságtól leszerelt. Soltész úgyszólván csak kegyelemből tartotta, mert Réti Márk a katonaság előtt vajmi keveset sajátított el az úri szabóság titkaiból a kalocsai szűrszabó nagybátyjánál. De aztán a szabók bálján beleszeretett egy cseh szabósegéd lányába, Karolába. A finom arcú, kissé szeplős, mellben erős, de különben törékeny Karola szintén a szakmából való volt. Egy babagyárban varrta a fantasztikus estélyi ruhákat az öt- és tízpengős síróbabák számára. Ettől az ismeretségtől kezdve Réti Márk ellenállhatatlan vágyat érzett ahhoz, hogy az úri szabóságot mielőbb alaposan elsajátítsa, mert azzal a nyolcpengős fizetéssel, amit Soltésztól kapott, mindenre gondolhatott, csak arra nem, hogy feleségül vegye Karolát.

S Márk rohamosan haladt előre a tanulásban, olyan rohamosan, hogy a jó Soltész fizetés dolgában nem is tudta nyomon követni Réti sikereit, és a hamisítatlan úriszabó-munkáért még mindig közönséges szűrszabó fizetést adott neki. Neki is, meg a többi hét segédnek is. Egy hétfői napon azonban, pontosan a szezon derekán, üresen maradt Soltész úr műhelynek csúfolt kutyaólja, és a következő szombat este Soltész úr már kiadta a rendes úri szabóknak járó heti tizenkét pengőket. Réti Márk megnősült, és kilenc hónap és egy nap múlva, hogy minden félreértés kizárassék, megszületett az első gyerek. Karola kimaradt a munkából, és a rendes

úriszabófizetés is kevésnek bizonyult. Réti Márk megállapodott Soltésszel, hogy ezentúl hazaviszi a munkát, mert így a felesége és az apósa is segíthet neki. S most már mint önálló kismester hordta a vállán a javítani való holmit. A család nőtt, és hamarosan az önálló kisiparosi jövedelem is kevésnek bizonyult. Szerdán már éppúgy elfogyott a pénz, és éppúgy előleget kellett kérni Soltéstól, mint azelőtt, és pénteken éppúgy elfogyott az előleg, mint hajdanában, és Soltész éppúgy nem adott másodszor előleget, mint ahogy nem adott annak idején sem. De Réti most már önálló kisiparos volt, és ha volt munka, ilyenkor beküldött a zálogházba egy kevésbé sürgős ruhadarabot és a következő pénteken egy ugyancsak kevésbé sürgős ruhadarabért kapott kölcsönből kiváltotta az előző héten elzálogosított holmit, és megpróbált a különbözetből szombat estig megélni. Így aztán lassanként megszokta, hogy a hét végén mindig a különbözetből éljen. Ennyiben különbözött Réti Márk önálló kisiparos sorsa Réti segéd sorsától, csak ennyiben, mert a pénz, a haszon, ezután is csak Soltész úr zsebébe vándorolt, míg a gondok Réti Márk fejét meszelték fehérre.

Réti Márk minden reményét a kisebbik fiába, Endrébe helyezte. Fanatikusán hitte, hogy Endre meg fogja valósítani azt, amire ő egész életében törekedett, s amit - alkalmasint azért, mert úgy látszik mégsem tudta tökéletesen elsajátítani a hamisítatlan úri szabóságot - neki nem sikerült valóra váltani. Az volt a terve, hogy a fiút a négy polgári után kitanítja úri szabónak, aztán kiküldi Párizsba, a francia szabászatot elsajátítani. A vézna gyerekek minden szabad percében ott kellett kuksolnia a rozsdás lyukverőkkel, virító gombokkal, égett posztódarabokkal, szív alakú tűpárnákkal teleszórt szabóasztal mellett, vagy nehéz télikabátokat és kényesen összehajtogatott divatöltönyöket kellett a Belvárosba hordania. S Réti mester álmát e hosszú séták közben húzta át először a sors kiszámíthatatlansága. Endre a fárasztó gyaloglások alatt teleszitta magát sötét gyűlölettel a Belváros és a szabómesterség iránt, és mindenféle fantasztikus és kalandos történeteket talált ki. Később, hacsak tehetne, kiszökött a műhelyből, elcsavargott, s mi több, firkálásra adta a fejét. Réti mester minden rábeszélőkéességét, egész apai tekintélyét latba vetette, hogy a fiúval megszerettesse a hamisítatlan úri szabóságot. Egyszer, amikor a fiút megint rajtakapta a firkáláson, rettentő mérgében meghúzta Endre fülét, amely még este is úgy égett, mint egy szegfűsirom. „Már megint firkálsz? Már megint azon az átkozott ostobaságon jár az eszed! De vedd tudomásul, hogy mától kezdve az lesz, amit én akarok! Én egy bolond firkászt, egy naplopót nem tartok a házamban! Elvégzed a négy polgárit, tanult ember leszel, s az lesz belőled, amit én akarok! Hiába firkálsz, hiába ábrándozol a te örült terveiden! Szabó leszel! Vagy semmi! Mert ez a szakma nem utolsó szakma, ez egy nemzetközi szakma! A tüvel éppúgy megkeresheted a kenyeredet Párizsban, mint New Yorkban! S amíg én vagyok az úr a házban, addig tebelőled se firkász, se pedig semmiféle pertli belü lateiner ember nem lesz!”

Sokat, sokat gondolt ezekre az egyre sűrűbben ismétlődő összetűzésekre, s ilyenkor, mint éppen most is, még jobban előmlött benne a keserűség. A batyu is nyomta, húzta lefelé a vállát, s bensejében a kis belvárosi üzlet és a fia jövőjének gondolata vergődött. Lehorgasztott fővel cipelte magát a falak mentén, vigyázva, hogy senkinek, főleg a jól öltözött úriembereknek neki ne ütődjön, mert akkor úri foltozó szabó létére egy csomó gorombaságot kellett volna lenyelnie. Majd, hogy más irányba terelje a gondolatait, próbálta kiszámítani, hogy mennyit fog kapni Soltéstól, ha a batyuban levő ruhát készen leszállítja, de már az első két tétel után abbahagyta a számítást. Úgyis tudta, hogy az összeg még az adósságok felére se elegendő. Persze, ha megkapná a fasori árvaház gyerekruháinak javítását, vagy Karola fivére, Nándi bácsi küldene egy kis pénzt Amerikából... Már kétszer is fent volt az árvaház igazgatójánál, akinek a nagy munka reményében már egy fél éve ingyen tartotta karban a ruhatárát - választ azonban még mindig nem kapott. Nándi bácsi pedig ritkábban írt, és válaszában mindig megfeledezett a legfontosabb dolgokról. A múltkor is írt neki, és kikérte a vélemény-

nyét egy kis üzletre vonatkozóan, amely mindössze csak ezerkétszáz koronába került volna egy évre, és amelyre mindenki azt mondta, hogy egy igazi aranybánya. Igen, Nándi bácsi már elfelejtkezett arról, hogy Réti Márk mennyit segített rajta, amikor beteg volt és később, amikor a katonaság elől kiszökött Berlinbe s onnan Amerikába. Igaz, néha küldött öt dollárt a szülei számára, akik szintén Réti Márknál laktak. De hát ez még a két öreg kosztjára sem volt elég. S hol volt még Málcsi és Regina néni kosztja, akiket szintén ő tartott el. A látogatást is egyre halogatta. A múltkor már azt írta, hogy az idén biztosan átrándul, most meg újból jövőre tolt ki a dolgot. Pedig ha személyesen beszélhetne vele, akkor biztos meg tudná győzni arról, hogy milyen jó üzlet lenne még neki is egy ilyen kis belvárosi úri szabóság!

Mint valami lassan leereszkedő lift, szállt alá a házak közé a sötétség. Réti Márk csak most vette észre, hogy már majd a fél utat megtette hazáig. Az omnibuszmegálló előtt letette a batyut egy padra és megtörölte a homlokát. Innen már csak egy szakasz volt a templomig, ahonnan még mindig jó húszpercenyi gyaloglás várt rá.

Szemben a halcsarnokkal egy vászonernyő alatt virslit árult egy fehér kötényes ember. A virsli egy zöldre lakkozott kis mozdonyban főtt, amelynek kürtőjén bodrosan hajolt ki a szaftos víz gőze. A mozdony végében vagy ötven óriáskifli púposodott, és egy tányérból egy nagy halom reszelt torma áldozati gőze szállt az ég felé.

Réti Márk szájában összefutott a nyál. Milyen szívesen megevett volna most egy pár tormás virslit, de akkor oda kellett volna adnia mind a tíz krajcárját, amelyet a bugyellárisban az omnibuszra tartogatott. Sokáig viaskodott, míg végül is kiegyezett magával; vett három krajcárért egy óriáskiflit - hiszen ennek az árát már megtakarította a gyaloglással -, és így még maradt pénze az omnibuszra is. Nagy harapásokkal nyelte a kiflit, és hozzá tág orrlyukkal a virsliszagot. De a szája minden falatnál keserűbb lett. Kis üzlet a Korona utcában! Hiszen még egy pár virslire sincs pénz!

De már jött is az alacsony, kétlovas omnibusz. Réti aggódva kémlelt be a kocsiba, vajon nincs-e túlságosan tele, mert akkor nem engedik fel a batyúval. A kocsiban még bőven volt hely, és a batyut baj nélkül beállíthatta a sarokba. Gyorsan előkaparta a kunkoros szélű bugyellárisból - amelynek hátán a jobb idők emlékeként még ott voltak a forintok és ötkoronások dudorának nyomai - a hat krajcárt, és kissé meghajolva, amiben volt valami elnézést kérő meghunyászkodás is, a kalauz kezébe csúsztatta a pénzt. Amikor a kezében volt a jegy, akkorra már le is mert ülni, mert most már tudta, hogy nem szállíthatják le a batyu miatt.

Az omnibusz lassan dőcögött végig a keskeny, népes utcán. Réti Márk mellett két úr ült, aki a délelőtti heves parlamenti ülés részleteiről beszélgetett. Réti Márk mindig tisztelettel nézett fel azokra az emberekre, akiket ő intelligenseknek vélt. A tiszteletet sokszor már az is kiváltotta belőle, ha az illető jól öltözött volt. Különösen imponáltak neki az angol átmeneti kabátok tulajdonosai, akik szerint mind tanult úriemberek, egyetemi tanárok, professzorok, képviselők, ügyvédek vagy orvosok voltak. Márpedig a mellette ülő két úr nemcsak angol szabású átmeneti kabátot, de legújabb divatú alacsony keménykalapot is viselt. Anélkül, hogy ez bántó lett volna, s az ilyen finom uraknak kijáró tiszteletteljes távolságot lerövidítette volna, Réti közelebb húzódott a két úriemberhez.

- Példátlan, amit a Ház elnöke művel! - mondta a hozzá közelebb ülő, nyírott bajszú úriember, és egy újságot adott át a mellette ülő arany pápaszemes, kövér úrnak. - Felháborító! Tisza magára vessen, ha legközelebb az ellenzék nemcsak kereplőkkel, de záptojással fog ellene hadakozni.

- Szégyen! Szégyen! - vette el az újságot a pápaszemes. - Mit szól majd ehhez a külföld? Kereplőkkel, autódudákkal kénytelen a nemzet a legelemibb jogaiért harcolni?!

Réti most már valóságos gyerekes csodálattal hallgatta a két úriembert, és egészen belevörösödött abba a gondolatba, hogy ez a két intelligens úr is ellenzéki módon beszélt.

A szomszédai felháborodva tárgyaltak tovább a véderőjavaslatról, az önálló hadseregről és jegybankról, és elkeseredetten nyilatkoztak Tisza nemzetellenes tirannizmusáról. Réti kivette a beszédjükből, hogy a függetlenségi párti Justh Gyula hívei voltak. Igaz, ő nem tartozott ehhez a párthoz, ő egész életében demokrata párti volt, és Vázsonyi Vilmost tekintette elhivatott vezérének. Állandóan ott hordta a zsebében Vázsonyi gyűrt, levelezőlap alakú fényképét. A két párt most együtt harcolt a demokrácia jegyében és gróf Tisza István ellen a választójogért. Igen, Réti Márk, mint egyszerű zsidó kismester tolakodásnak, és különben is elképzelhetetlennek tartotta, hogy a függetlenségi párthoz csatlakozzon. Ő meggyőződéses demokrata volt - ámbar egyúttal híve mindennek, amit a függetlenségiek és liberálisok is hirdettek -, a különbséget a pártok között nem is igen tudta volna másban megjelölni, mint abban, hogy ő Vázsonyi Vilmosban látta vezérét, Vázsonyiban, akit egy megbántott zsidó rajongásával szeretett - mert az eszes és zseniális Vázsonyi a zsidósága miatt még mindig nem lehetett miniszter. - Vázsonyiban, akit a legjobb szónoknak, az ország legkülönb fiskálisának, és a világ legdemokratikusabb és legeggyüttérzőbb politikusának tartott. Ez a megbántott zsidósága volt az, ami néha Réti Márkot még a templomba is elvitte, pedig egy szót sem tudott héberül, és egyszer valaki meg is igazította kezében az imakönyvet, amelyet fordítva tartott.

A pápaszemes úr most a drágaságról, az általános pangásról és végül a növekvő lakbéruszoráról panaszkodott. Erre Réti Márknak is eszébe jutott, hogy három nap múlva elseje. Mint valami ijedt gyerek húzódott vissza a sarokba, és elmerült saját gondolataiba.

Száznegyven korona lakbért kellett három nap múlva lefizetnie, és a szekrényben, a ruha alatt nem volt egy krajcár se, ellenben összegyűlt már vagy tizenöt zálogcédula, köztük nem egy olyan is, amelyet már rég meg kellett volna hosszabbítania.

Három nap múlva elseje! - sóhajtott halkán maga elé Réti Márk. - S pénz nincs, egy krajcár se.

Igen, minden fogyó nappal sötétebbre hízott ez a súlyos gondfelhő Réti Márk feje fölött. Napok óta nem aludt már, éjszaka felkelt, megnézte a gyerekeket, kiment vizet inni a konyhába, egyszer le is ült a varrógéphez, és nagy egymásba dülő számokkal felsorakoztatta a hónap végéig várható jövedelmet.

Öt dollár Nándi bácsitól az apósa és anyósa kosztjára, vagyis huszonöt korona, (de Nándi bácsi levelében ezúttal nem volt pénz, csak csupa jókívánság és egy fénykép Nándi bácsi gyerekeiről) - vagyis nulla. Előleg Soltészról - ebből talán most már lesz valami -, vagyis húsz korona. (Persze ebből élni is kell.) Kölcsön a „Kéz a kézben Kisiparos ön- és közsegélyező asztaltársaság”-tól. - harminc korona. Kölcsön Fejértől - akitől az egész éven át a szabókellékeket vásárolta -, tíz korona. Tóni bácsi - ez a sógor volt, egy tüdőbeteg pincér, aki már évek óta náluk lakott - egyheti koszt- és kvártélypénze - tíz korona. Zálogba - húsz korona, Imre, a nagyobbik fia félhavi gyakornoki fizetése - tizenöt korona. Kereset - ide nem tudott mit írni. Így nézett volna ki a „jövedelem” két héttel ezelőtt papíron - azonban a valóságban egy krajcár se volt még és már együtt. Igaz, most kapott egy kis munkát, Tóni bácsi is fizetni fog, de hol van ez még a száznegyven koronától?

- Nagyrét utca! - kiáltotta a megálló nevét a kalauz. Réti Márk ijedten kapott a batyuért. A kocsi már elindult, amikor kiugrott belőle.

Az utcában égtek a gázlámpák. Réti Márk ma gyalog folytatta keserű elmélkedését. - Elmegyek Heinrich bácsihoz - talán most az egyszer mégis kinyitja az erszényét... Elviszem Imrét is, a kedvencét... Egészen ellágyult. Az ő okos, szorgalmas Imre fia... Endre, az a bolondos firkonc, még csak a nyomába se jöhet... Imre a világ legszolidabb, legkomolyabb

ifja... Egy speditőrnél gyakornok, és mennyire meg vannak vele elégedve. „Pontos, szorgalmas, hűséges és kitartó” - mondta Kaiser úr, a főnöke. „Ha jól viseli magát, hamarosan megkapja a havi negyven koronát.” Ah, hiszen nem is olyan borzalmas az élet. Nagy fiai vannak már. Egy év múlva Endre is elvégzi a négy polgárit, két év múlva felszabadul, kitanulja a szabászatot, és akkor minden megváltozik... Az ő bolondos, de intelligens Endre fia tud majd bánni a kuncsaftokkal, olyan szabász lesz belőle, hogy párját kell majd keresni Pesten... S most újra felúszott előtte a Korona utcai üzlet képe, a kis aranyozott cégtáblával...

Közben észre se vette, hogy már otthon volt. A konyhaajtóra egy levélboríték nagyságú tábla volt szögezve:

RÉTI MÁRK

szabó-mester

vállal

vasalást, javítást

vegyi-tisztítást

mértékutáni megrendelést

jutányos áron.

Réti Márk nagy zajjal lépett be az ajtón, úgy, hogy mindenki kiszaladt a konyhába. Amikor a család meglátta a nagy batyu munkát, egy pillanatra áhítatos csönd támadt, és a sárga arcú kis Rétiné szemébe könnyek szöktek.

- Márk - mondta reszkető hangon -, munkát hoztál...

- Tavaszi munkát! - felelt büszkén Réti, és benyitott a műhelybe.

A műhely végében, az egyik fiók mellett égő arccal állott Endre, aki... épp egy pillanattal előbb dugott egy szürke, nagykockás számtanírkát a posztóhulladék közé, és már nem volt ideje becsukni a fiókot.

Réti Márk maga is annyira rabja volt az ünnepi hangulatnak, amely a munka láttára az egész családon úrrá lett, hogy nem vett észre semmit. Ledobta a batyut a vasalóasztalra, és odaszólt a fiúnak:

- Na, fiú, nézd át a zsebeket. Egy krajcárt megtarthatsz magadnak.

Endre villámgyorsan átnyisszentette az ollóval a batyut összetartó vastag spárgát, átkutatta az összes zsebeket, de csak egy hétágú koronával díszített színes zsebkendőt, egy csomó elhasznált villamosjegyet és az egyik belső zsebben egy török trabukószivart talált.

Réti Márk elvette a trabukót, megnyálazta, összesimogatta a szétmálló dohányleveleket, és beletette a mellénye felső zsebébe.

- Ez is valami! - mondta, és ment ki a konyhába kezét mosni.

A „KÉZ A KÉZBEN” ASZTALTÁRSASÁG FONTOS ÜLÉST TART

Körülbelül két hete, hogy Lehel Ferenc átadta a kockás levélpapírra írt folyamodványt a „Kéz a kézben asztaltársaság” elnökének, aki megígérte, hogy a legközelebbi ülésen kieszközli számára a százkoronás kölcsönt.

Ez a száz korona kellett Lehelnek, mint egy falat kenyér, jobban mondva kellett ahhoz, hogy a sovány kenyeret egy újabb negyedévig legyen hol megenni. Bár Lehel és az elnök puszipajtások voltak, Lehel most mégis rendkívül izgatott volt, amikor elindult a Rusztel-féle vendéglőbe, ahol az asztaltársaság a rendes összejövetelt tartotta. Mert ennek a ravasz, vörös svábnak mindenki a puszipajtása volt - hiszen csak így lehet megérteni, hogy már *kilenc hónapja* elnöke volt az asztaltársaságnak -, s ki tudja, hogy hány folyamodónak tett hasonló ígéretet. Ezenkívül ott volt a vezetőségben ősi ellensége a politikában és gyilkos konkurrensa a munkában: Réti Márk. Ez a nagyszájú fráter, akinek minden második szava ez volt: „Korrupció!” meg, hogy: „Engem a tagok azért ültettek ide, hogy ne engedjem az alapszabályokat kijátszani!” - Micsoda egy szemforgató jezsuita! Ő mer így beszélni, ő, aki már megint lekaszált előle mindent... Pedig ezúttal nem is tizenöt, de húsz százalékkal olcsóbb ajánlatot tett Soltésznek, s még azt is megígérte neki, hogy a hátsó lépcsőn fogja felhozni a munkát, hogy Réti Márk semmit se vegyen észre. Sőt vállalta, hogy éjjel is dolgozik, postamunka, vagy nem postamunka, az neki egészen mindegy... S Soltész mégsem adott neki munkát! Nem! Mert az a piszok lekontározta Soltész előtt, bebeszélte neki, hogy csak az ő munkája ér valamit. Becsület! Könnyű neki becsületesnek lenni. De ő, ő, aki itt áll a nagy családjával, a fiával, akit taníttatnia muszáj, mert nem tudja a szívére venni, hogy az a zseniális fiú abba-hagyja a hegedülést - ő kénytelen mindenhova olcsóbban dolgozni, csalni, lopni, hogy valahogy boldogulni tudjon. S mindehhez még a munkájával sincsenek megelégedve! Nincsenek megelégedve?! Nincsenek hát, mert nincs benne a lelke a munkában, mint annak a buta, világtól elmaradt Rétiének, akinek a szabóság a mindene, és aki a fiából se urat, hanem csak egy ugyanolyan rongyos és korlátolt szabót akar nevelni, mint amilyen ő saját maga. De ő, hát igen, ő - utálja a mesterségét, gyűlöli, megveti, rázkódik tőle, mint a hideg víztől. Ő, aki egy választás alkalmával ezeket képes megmozgatni, aki a múltkor községi választásokkor kétszáz szavazót vitt át a liberálisok oldalára, őneki, ezekkel a képességekkel, ezzel a fellépéssel, ilyen műveltséggel - neki ott kell egész nap gürcölnie a pankli mellett! Hát nem lehetne belőle is, mint abból a santa Gárdos Jákóból, ipartestületi alelnök, vagy a szövetkezeti bank igazgatósági tagja? Hát nem írt ő már ragyogó cikkeket a szabóiparosok lapjában, nem tartott szónoklatokat, amelyek után percekig zúgott a taps? Egy ilyen zsidó paraszt, ilyen Réti Márk lefőzi őt! Egy ilyen korlátolt ember! Aki a nevét sem tudja tisztességesen leírni a tagkönyvek ellenőrző rovatába, aki legfeljebb ha vasárnap vesz újságot a kezébe, és akkor is, mint valami műveletlen bugris, hangosan maga elé sillabizál! Ez, ez mer neki előadást tartani a becsületről, ez meri neki állandóan a szemére hányni az alapszabályokat, meg hogy „ő visszaél a jogai-val”, meg hogy „vannak mások, akik jobban rá vannak szorulva a kölcsönre”!?

Jobban, mint aki itt áll egy krajcár nélkül és holnap elseje; mint ő, aki beteg, aki cukorbeteg, akinek az orvos szigorú diétát rendelt! A piszok!

A Rusztel ajtaján, mint valami tüllzászló csücske csapott ki a helyiség füstös-gőzös levegője. A kocsmáros vörösre-főtt, kopasz fejjel, kék lüszterkabátban már messziről köszöntötte Lehelt, és a karját a magasba emelte.

- ...szerencsém. Lehel úr!

A köszönés, mint a széles ívben kidobott szerpentin terült el az embercsokros asztalok fölött.

Lehel jólesően vette tudomásul, hogy a kocsmáros mégiscsak tartja valakinek. Ő is felemelte a kezét, s hangosan visszaköszönt. Aztán odament a bádoggal bevont söntéshez, amely mögött a csapos éppen egy új söröshordót döfött szíven, s felhajtott egy kriglivel a friss sörből.

- Prima ital! - kiáltotta oda a kocsmárosnak. - Majdnem söríze van!

Az asztaloknál nevettek, a kocsmáros is jó képet vágott a vicchez. Belépett a különszobába, ahol már együtt ült az asztaltársaság. Lehel az asztalfőn ülő elnök közelébe telepedett le. Az asztalnak ez a része zöld posztóval volt letakarva. Az elnökön kívül itt ültek még: a pénztáros, aki előtt a szétnyitott, vastag pénztárkönyv feküdt, továbbá Réti Márk a pecséttel és a festékes párnával.

Réti Márk a fehér cérnával megkötözött szemüvegén át élénk figyelemmel kísérte a pénztáros munkáját, aki éppen elkészült a tagsági díjak beszédésével, ami ma, kölcsönosztás lévén, különösen sokáig tartott.

Az elnök - aki a néhány hónappal ezelőtt budakeszies kiejtéssel tartott programbeszédjében nem kisebb dolgot helyezett kilátásba, mint hogy az ő elnöksége alatt minden egyes tag utcára nyíló üzletet nyithat majd magának az asztaltársaság pénzével - ezt önmaga bámulatos gyorsasággal már meg is valósította -, ünnepélyes mozdulattal kivette a pénztárkönyv alól a kérvényeket. A kérvények száma körülbelül megegyezett a jelenlevők számával, sőt meghaladta azt, mert az egyik folyamodó, egy beteg mellényszabó, nem jelenhetett meg az ülésen.

Az elnök, mint humánus ember, elsőnek a mellényszabó kérvényét tárgyalta le, aki hatvan korona hosszú lejáratú kölcsönt kért, tekintettel arra, hogy hónapok óta ágyban fekvő beteg.

Mindenki élénk közbeszólással versengett kifejezésre juttatni, hogy a dolog vitán felül áll, és így az elnök odaadta Réti Márknak a kérvényt, aki kék plajbásszal ráütötte a nevét a papírra, és aztán átadta az aktát a vele szemben ülő pénztárosnak.

Ezután következtek a vezetőségi tagok, mégpedig sorjában. Először az elnök, aki százhusz koronát kért három hónapra, és arra hivatkozott, hogy a régi tartozásából már csak húsz korona maradt, amit kér lefogni az új kölcsönből.

Bár mindenki tudta, hogy alapszabályok értelmében a legmagasabb kölcsön nem haladhatta meg a száz koronát, és az elnök azért kért százhuszat, hogy a régi adósság levonása után még mindig tiszta száz koronát kapjon, mégis mindenki megszavazta a kölcsönt. Csak Lehel tartotta szükségesnek, hogy a hangját tüntetőleg még magasabbra emelje, mint ahogy ezt az általános, helyeslő morajlás megkövetelte. Ezután következett az alelnök, egy hasas nadrágszabó, aki nyolcvan koronát kért, bár - mint a szóbeli indokolásban kifejtette - a mostoha viszonyok következtében „sajna” - így mondta - még negyvenöt korona régi adóssága is volt, és a tagsági járulékokat sem tudta pontosan fizetni. Azonban nemrégén fia született, a másik fia pedig súlyos vakbéloperáción ment keresztül - hál'isten szerencsésen -, és ezért kérte, hogy a vezetőség tekintsen el a régi kölcsön levonásától. A vezetőség tagjai - Réti Márk kivételével, aki egész idő alatt szúrósan nézett a szemüvegén át az elnökre - hangos helyesléssel vették tudomásul a nadrágszabó méltányos indokait. Ám, az egyszerű tagok, látva, hogy a kölcsönök megint csak a vezetőség zsebébe vándorolnak - és hol van még az ellenőrző bizottság -, kezdtek elégedetlenkedni. Egy süket konfekciószerelő, akinek fekete szörccsomók lógtak ki a füléből, szólott közbe elsőnek:

- Az operáció nem került semmibe, azt a hitközség fizette!

- És a beszállítás?! És a behordás?! És a szülés?! Egyszerre két ilyen súlyos eset egy családban! - válaszolt a nagyhasú alelnök felháborodva a süketnek, aki már jó előre odatölcészte a kezét a füléhez.

Hatvan koronát kapott azzal, hogy tízet még rögtön le is vonnak belőle a régi adósságra.

Mennél lejjebb jutottak a ranglétrán, annál kisebbek lettek az összegek. Aki még nem kapott, az licitált lefelé, aki már kapott, az segített azoknak, akik neki segítettek. Réti Márk csak harminc koronát kért. Amikor a nevét felolvasták, idegesen pislogott maga köré. Adóssága nem volt. Egyedül Lehel akart valamit mondani ellene, de még idejében visszatartotta a hangját, így csak a kísérletét vették észre, és Réti Márk megkapta a harminc koronát.

A pénz veszedelmesen apadt. Az ellenőrző bizottság elnöke arra hivatkozva, hogy a napokban váratlanul súlyos csapás érte - meghalt az anyósa -, száz koronát kért.

- Nebich! Ez is egy csapás! - szólt közbe dühösen a süket konfekciósabó, aki csodálatosképpen most mindent nagyszerűen hallott.

- Szegény csak kilencvenkét éves volt - kontrázott Lehel.

De a kérvényező nem engedte magát a közbeszólások nyomán támadt jókedvtől feszélyezni. Látva, hogy a haláleset nem tette meg a kívánt hatást, még hozzátette, hogy a felesége belebetegedett az anyja temetésébe.

Dühös és gúnyos megjegyzések röpködtek a kopasz, fecskefarokbajszú ellenőrző bizottsági elnök felé, aki egy mártír türelmével viselte el a csipkelődéseket.

Az elnök, számolva a paprikás hangulattal, hatvan koronát ajánlott fel azzal, hogy tízet azonnal levonnak a kérvényező régi tartozására. A többség elfogadta a javaslatot, és az ellenőrző bizottság elnöke egy szent megadásával tudomásul vette a határozatot.

Fél tucat húsz- és harminckoronás folyósítás után végre Lehelre került a sor. Lehel, mielőtt az elnök felolvasta volna, hogy mennyit kér és mi az adóssága, soron kívül szót kért. Látva, hogy most már csak húsz-harminc koronát adnak, izzó vádbeszédet tartott azok ellen, akik fölfelé száz koronát, lefelé ellenben rongyos húsz-harminc koronát szavaznak meg.

Réti Márk egész idő alatt izgatottan turkált az iratok közt, és egy hatemeletes számoszlop formájában összeadta a nagyszájú csirkefogó összes tartozásait.

Lehel a veszedelmes praxszis azonnali megváltoztatását követelte:

- Vegye tudomásul a vezetőség, hogy nem a tagság van a vezetőségért, hanem a vezetőség a tagságért! Követelem, hogy ne csak felfelé, de lefelé is adjanak százkoronás kölcsönöket!

A még hátralevő kérvényesek elvben ugyan teljesen egyetértettek Lehellel, de mivel a kasszában már csak százkilencven korona volt, ellene szavaztak. A többség - élén az elnökkel - úgy határozott, hogy mindenkit ki kell elégíteni. Lehel az elnök aljas árulását egy hangos megjegyzéssel vette tudomásul:

- Ja, nem mindenki lehet puszipajtása a hatalmasoknak! Ellenőrző bizottsági elnökök előnyben!

A két elnök szinte vezényszóra sápadt el, néhányan fojtottan nevettek, Réti Márk pedig felugrott a helyéről:

- Én nem óhajtok - mondta Réti tetemrehívóan - vitába bocsátkozni az előttem szóló kérvényezővel, de kötelességemnek tartom, hogy a pusztá tényeket ismertessem a tisztelt tagsággal, különösen, amikor egy olyan kérvényezőről van szó...

Lehel rácsapott az asztalra:

- Nem tűröm, hogy rólam így beszéljenek!

- ...aki - folytatta nyugodtan Réti Márk, a szemüvege mögül egy megvető pillantást vetve Lehelre -, aki, annak dacára, hogy kötelességteljesítés dolgában az utolsók közé tartozik, még elő is akarja írni a vezetőségnek, hogy az milyen politikát folytasson a kölcsönök szétszétlása körül...

Ez már sok volt. Lehel felugrott a helyéről, s közben feldöntötte a papucs alakú vastag fajansz hamutartót.

- Ez az ember engem évek óta üldöz, ez az ember engem évek óta csak blamálni akar, ez az ember a legjobb cégek előtt befeketített... Ha azonnal nem kapok elégtételt, akkor még ebben a pillanatban elhagyom ezt a helyiséget, és bízom benne, hogy minden tisztességes tag követni fogja a példámat!

Lehel szörnyen tévedett, mert a tisztességes tagok nagy része már megkapta a kölcsönt, és ezért elvből nem érthetett egyet Lehellel, a tisztességes tagok kis része pedig, akik még nem kapták meg a kölcsönt, s akiknek azért semmi kifogásuk sem lett volna az ellen, ha Lehel elhagyta volna a helyiséget, egyáltalán nem lettek volna hajlandók őt követni.

Mindenesetre Lehel annyit mégis elért, hogy Réti Márk lecsapta az iratait az asztalra, sőt remegő kézzel be is gyömöszölte a pápaszemét a fekete papírtokba és kijelentette, hogy ő ennek az embernek a jelenlétében egyáltalán nem hajlandó tovább a tisztségét betölteni. Az elnök, aki alig várta, hogy visszaüthessen Lehel megjegyzéséért, vagy öt percig dicsérte Réti Márkot. Ennél nagyobb bosszút nem is állhatott volna Lehelen. Végül még szót is adott Rétinek, aki erre felolvasta a hatemeletes kimutatást. Kínos pontossággal kiderültek Lehel összes adósságai. Többek közt egy másfél évre visszanyúló kölcsön is, amely általános, hangos méltatlankodást keltett. Az elnök, mint „humánus ember”, ennek ellenére nem zárkózott el attól, hogy Lehelnek még ez egyszer *tizenöt* korona kölcsönt adjanak!

Lehel ordított. - Ő nem koldus! Kikéri magának - és így tovább mindaddig, míg fel nem emelték a kölcsönt húsz koronára. Miután ezt elérte, meg sem várva az ülés végét, felvette a pénzt, és tajtékozva elrohant.

Húsz koronát mertek neki adni! Ez a pizok sváb mert vele így elbánni! Ez a díszgój, akit a demokraták azért ültettek be az asztaltársaságba, hogy összetartsa a keresztény és zsidó kismestereket. S ő segített belőle elnököt csinálni, ami nélkül sohase vehette volna ki azt a ragyogó kis üzlethelyiséget a Korona utcában. A gazember! Persze az ellenőrző bizottság elnökének megcsinálta, hogy hatvan koronát kapjon! Mert az fedezi a disznóságait! Kéz a kézben! Igen, már a neve is mutatja, hogy itt más viszonyok nem is uralkodhatnak! De majd ő megmutatja! Kilép még a héten. Beszél Szántó Tivadarral, és egy új egyesületet alapít, abszolút demokratikus alapon, egyforma segélyekkel, mégpedig elsősorban a rászorultak számára. Egy egyesületet, amely a liberálisok támogatását élvezi! S aztán majd meglátjuk, ki marad meg a „Kéz a kézben?”

Becsület, tisztesség?! Bitang, éhes, tolvaj gazember mind! Aki bírja, marja! De csak egyszer kedvezzen neki a sors, nem fog ő akkor senkit sem kímélni! Nem, akkor nem! Az ő képességeivel, húsz koronával a zsebében?! Így menjen haza? És otthon mi várja? „Ugye megmondtam! Nem kaptál, ugye, én megmondtam előre?! De igazuk van! Egy ilyen naplopónak, egy ilyen kontárnak nem ad senki! Egy ilyen buta gójnak, aki hagyja magát a zsidóktól az orránál fogva vezetni, aki még a családját sem tudja tisztességesen eltartani, aki már tíz év óta

ígér a feleségének egy arany nyakláncot, de még egy kötélrevalót sem tud megkeresni, amire felakaszthatná magát!” - Igen, ez vár rá otthon!

Pfuj, vigye az ördög ezt az életet, inkább haza sem megy, semhogy megint végig kelljen hallgatnia a felesége jajveszékelését. Nem, így nem megy haza!

Befordult egy keskeny utcába. Az egyik kapu előtt három nő sétált. A csípős hideg dacára is kiskabátban voltak. Az egyik, aki nagy retikült lóbált a kezében, keményre fűzött mellét odanyomta a karjához.

- Ne szaladj úgy, öreg, beszéljessünk egy kicsit - nevetett az arcába. Fekete haja, cigányos mandulaszeme volt. Lehel mehökkent. A kemény mellek érintésétől megbizsergett a teste, mintha üvegporban hempergették volna meztelenül. Ki akart térni a nő elől. De az elébe állott, egyre jobban beszorította a kapu sarkába, egyre jobban odasimult hozzá, egyre jobban elvette előle a levegőt.

- Jó meleg van nálam - súgta a nő a fülébe, és meleg lehelete felgyújtotta a nyakán a bőrt. - Ne legyél olyan számár, fogd meg itt, itt, itt - és rátette Lehel kezét a mellére.

Lehel már nem tudott védekezni, mint egy megtárgult szemű, akarat nélküli gyerek futott a nővel be a házba.

Éjfél már jóval elmúlt, mikor újra kilépett az utcára. Vizes, nagy pelyhes hó esett, amely rögtön elolvadt az úttesten. Lehel egészen kicserélődött. Igen, ez jót tett az idegeinek. S különben is a felesége... az örök félelem, hogy újra másállapotban marad... Igen, ő csak azt csinálta, amit az ő helyében minden egészséges ember megcsinált volna. Amit a természet megkövetel... mert a természettel nem szabad játszani.

Az utcasarkon, egy árva kirakati lámpa előtt a biztonság kedvéért azért visszaigazította az óráját fél tizenkettőre, és máris ojtogatta magába a dühét arra az eshetőségre, ha a felesége netalán össze találná hasonlítani az otthoni ócska kakukkóra járását az ő kiváló, kékre okszidált, lapos, svájci zsebórájával. Ezzel a kitűnő órával, amelyet egy kis fadobozban vatta között küldtek neki Zürichből, miután eladta a híres világ cég hat szelvényét hat ismerősének, akik miután szintén eladtak fejenként hat szelvényt, ugyancsak kaptak Svájból, vatta közé csomagolva egy kékre oxidált, lapos zsebórát.

A még nagyobb biztonság kedvéért végiginspekciózta a nadrágsliccét is. Aztán remélve - bár ez az utolsó tíz esztendőben még egyszer sem fordult elő -, hogy a felesége ezúttal édesen szenderegni fog, és így sikerül majd észrevétlenül melléje feküdnie - folytatta az útját.

Egyszóval, mint a jó hadvezér, minden eshetőségre felkészült. Sajnos, megint a rosszabbik következett be. Alig ért be a szobába - mégpedig ingujjban és egy újsággal a kezében, amivel azt akarta jelezni, hogy *már* a klozetben is volt -, amikor a felesége kisercentette a tejüveg-gömbös éjjeli lámpát, és vörösre sírt szemmel a mellét kezdte szaggatni.

- Hol voltál, hol voltál már megint, te gazember?

Lehel előrántotta a zsebóráját, és odatartotta az asszony elé:

- Hány óra van itt? Erre felelj, hogy hány óra van *itt*?

Az asszony a kakukkórára mutatott, amely épp most verte el a fél kettőt...

- Hány óra van *ott*?! És az utcán hány órákor szokták leoltani a gázlámpákat?

Lehel tudta, hogy most csak egy nagy kitörés segíthet rajta.

- Köpök az utcára, a te kakukkórásra! - hörögte. - Az egész gázművekre! Köpök! Nekem az suvicsz, hogy mikor oltják vagy gyújtják a gázlámpákat. Nekem... a körúti villanyóra az irányadó, amelyhez az én órám igazítottam! S különben is, mi vagyok én, egy taknyos kölyök, akit háromnegyed tizenkettőkor felelősségre lehet vonni, amiért egy fél éjszakán át csatáztam a családomért, azért, hogy holnap még egyáltalán fedél alatt lehessünk?! Hát mi vagyok én? - kiabált most már Lehel, és akkorát csapott az asztalra, hogy a kelkáposztamaradékos tányérok felcsörrentek mélaságukból, és kilötytették az ablakon át rájuk sütő holdvilág összegyűlő fényét.

A gyerekek nyugtalankodni kezdtek, és a falon átzörögtek egy cipővel. Lehelné lejjebb engedte a hangját.

- Ne ordíts, ne ordíts, ha mondom...

Lehel most már egészen ki akarta húzni a gyékényt az asszony alól, nehogy az ágyban vagy másnap reggel tovább folytatódjanak a szemrehányások.

- Hallgass! Hallgass! Minden csak temiattad van, hogy itt tartunk, hogy meg kell aláznom magamat egy piszok Réti Márk előtt, hogy tizenöt koronával szúrják ki a szememet, mint egy koldusnak...

Az asszony majdnem elájult.

- Tizenöt koronát adtak neki! Tizenöt koronát! Te nímand! Te utolsó - és sírva borult rá a vánkosokra.

- Hallgass! Te vagy az oka mindennek, hogy nem vittem semmire, hogy azt a kis zuglói házat elpasszoltuk, azt a főnyereményt, ami minden hús esztendőben csak egyszer tér vissza...

- Én?! - ugrott ki az asszony az ágy szélére, és a szétkócolt haja alatt vészjóslón lobogott a szeme. - Én vagyok az oka? Amiért senki sem akart egy ilyen szélhámosnak váltót aláírni, egy ilyen nímandnak, aki engedi magát tizenöt koronával elküldeni, egy ilyen...

- Hallgass!! - ordított még hangosabban Lehel, és megint rácsapott az asztalra. - Ne beszélj most nekem másról! Arról beszélj, hogy miért kellett nekem ide sülyednem! Hogy te vagy az, aki nem engedsz engem az emberek közé, aki megakadályozod a legjobb összeköttetéseimet, aki mindjárt úgy odavagy, ha az ember egy félórával később talál hazajönni, aki nem akarja megérteni, hogy az ilyesmi kell az ember boldogulásához, mint az élesztő a kenyérhez! Igen, *te*, te vagy az oka mindennek. Te és az anyád és az egész családod! Mert az apád sem volt különb és a fivéred se, és ezért kell nekem megalázkodnom, csak ezért! Ezért kell nekem itt tartanom, a fivéred miatt, ezért a csalóért, akit csak szájalomból nem jelentettem fel a rendőrségen!

Ez volt az asszony legsebezhetőbb pontja. Ezzel mindig el lehetett hallgattatni. Hét év előtt az egyik fivére ötven koronát kölcsönzött Leheltől, és anélkül, hogy búcsút mondott volna, elutazott Franciaországba.

- Nem mondom - mennydörgött Lehel -, elment, nem fizette vissza a pénzt, de ha legalább e hét év alatt egy anzikszkártyát küldött volna Párizsból, akkor talán még megbocsátottam volna neki! De így csak egy utolsó csirkefogónak tartom!

Az asszony össze volt törve.

Lehel megnyerte az éjszakai ütközetet.

Már nyolc óra elmúlt, amikor Lehel csurgós szájszállal és kidagadt szemmel ébredezni kezdett. Éppen azt álmodta, hogy a felesége kint a konyhában püföli Ferkót, aki éktelenül ordít. Fejére húzta a takarót, de a takaró alatt csodálatosképpen szintén ugyanezt álmodta, és amikor a felesége lábujjhegyen benyitott a szobába, a nyitott ajtóban maszatos képpel, lecsüngő harisnyában a négyéves Ferkó állott, s teljes erővel beböngött a szobába. Lehel nagy nehezen felébredt. A felesége szelíden, mint egy galamb, odaült az ágya szélére.

- Francikám, fel kellene kelned már... tudod, ma elseje. Én egész éjjel nem aludtam, folyton az járt az eszemben, hogy miből fogunk lakbért fizetni.

Lehel nagyot nyújtózott, és átölelte a felesége meggörbült, széles hátát. - Ne aggódj, Lujzikám, majd én mindent elintézek. - De a lakbér említésére ő is elszontyolodott. - Még ma beszélni fogok Köszlerrel. De most eredj, mert rögtön fel kell kelnem, hogy Köszlert még otthon találjam.

Az asszony kiment.

Ferkó közben odalopta magát az apjához. A szeme alatt két piszkos könnypatak kúszott lefelé és csillogva meggyülemlett pufók arcocskája gödreiben.

- A mama, a mama - szipogta - mindig ver a főzőkanállal.

Lehel magához szorította a fel-felcsukló gyereket, és egy éles pillantást vetett a konyha felé. Mintha a szívét marcangolták volna a kedvenc fiának panaszos szavai. Nem szólt semmit, megcsókolta Ferkó húsos arcát, és egy krajcárt nyomott a gyerkőc apró virágtenyerébe. - Nesze, fiacskám, vegyél magadnak cukrot rajta. De anyádnak ne mutasd!

Ferkó öklébe rejtette a krajcárt, és kifutott a szobából. Nemsokára behallatszott a gangról, amint Misát, a barátját hívogatta ki a szomszéd lakásból.

- Misa, krajcárt kaptam cukorra!

Szerencsére a felesége nem hallott semmit.

Lehel még az ágyban maradt néhány percre. Lujzát azzal küldte ki, hogy azonnal fel kell kelnie, de hát őt nem zavarták a nagy kijelentések s legkevésbé a saját nagy kijelentései. Kéjes szétterpeszkedéssel csiklandozta vissza emlékezetébe a tegnapi forintos gyönyöröket. Nagyszerű cigánylány volt a Lola - mert a nevét és a szobaszámát megjegyezte magának -, csupa gerjedelem és tűz. Aztán nagyot sóhajtott és öltözködni kezdett.

A tegnapi esti kölcsönosztás jutott az eszébe. Hiába, nincs igazság a földön. - Harisnyástul, alsónadrágostul belelépett a nadrágjába. - De majd lesz! Lesz igazság! Még ma hozzákezek az új segélyegylet megalapításához! Még ma!

Fröcskölve, prűszkölve dugta be a fejét a vízzel teli lavórba. Miközben törülközött, az arcáról és a könyökig feltúrt szőrös karjáról kövér, zsíros cseppek hullottak a szőnyegre.

- Azért, mert nem vagyok vezetőségi tag? Azért mertek velem így elbánni? - Felcsatolta a lapos gallérját és a csatra járó pepita patent-nyakkendőjét, amely méltóságteljesen egyensúlyozta ki tömpe orrát és idegesen ki-be lüktető, diónyi ádámcsutkáját. - Majd én megmutatom nekik! Még ma elmegyek Szántó Tivadarhoz, az ismer engem, az tudja, hogy mit köszönhetnek nekem a liberálisok. És választások mindig lesznek... „Nézze, Szántó úr, arról van szó, hogy egy új segélyegyletet akarok alapítani. A »Kéz a kézben asztaltársaság« teljesen a demokraták befolyása alatt áll. Az új segélyegylettel azonban áthozom őket a mi oldalunkra! Érti, uram, hogy ez mit jelent a számunkra a legközelebbi választásoknál?”

El volt ragadtatva. Van itt ész! - és elégedetten a fejére ütött.

Sietett. Fellöttyentette a cipőit, a vizes hajkefével felfésülte a néhány hajszálát, szétkefélte harcsabajszát, és kiszólt a konyhába:

- Asszony, asszony, mi lesz a reggelivel? Már megint itt lopom el a drága időt?!

Lujzika sietve hozta be egy fatálcán az aranysárga teát, fél citrommal és egy pirított császárzsömlével. Amikor Lehel meglátta a cukorbetegkosztos sivárságot, a legszívesebben az egész szemetet lesöpörte volna az asztalról. De aztán egy mártír elszántságával mégiscsak beleharapott a császárzsömlébe, amely oly száraz volt, hogy a foga majdnem szikrát hányt tőle, és egy hajtásra kiitta a szaharinos teát.

- Brrr - rázkódott össze Lehel -, micsoda roncs lettem.

- Már nem tart sokáig, Francikám.

- Igazad van, Lujza - és Lehel gyöngéden átölelte a feleségét -, még egy félévig kibírom, ha bele is zöldülök. - Közben azonban már arra gondolt, hogy jó lesz elindulni, ha azt akarja, hogy odaérjen a Rusztelhez a tejfölös pacalra. Mert Szántó Tivadarhoz tizenegy óra előtt úgysem mehet fel.

Megigazította fején a kalapját, a sarokból kivette az ezüstnyelű botját, és rátette kezét a konyhaajtóra.

- Lujzikám, vigyázz a gyerekekre! Egy nagy nap előtt állok! Nemcsak a lakbérrel van szó, hanem mindenről!

Lujzika most már szerelmesen nézett az urára.

- Bár csak úgy volna! - sóhajtott hangosan.

Lehel a gangon egy pillanatra megállott. Átnézett a gyűlölt konkurrens lakásába. A műhelyablakban már ott ült Réti Márk a feleségével és az apósával, a hosszú szabóasztal előtt.

- Egy nagy nap előtt állok! - ismételte meg ezúttal nem minden fenyegetés nélkül.

AZ ELSŐ NAP

A pályaudvar előtti térségen négy öblös torok, négy széles út futott össze. Az első, amelyik a híd felől jött s a pénzarisztokrácia negyedét szelte át, még csöndes és kihalt volt. Véges-végig magányos, zsiráfhoz hasonló, hajlott nyakú ívlámpa állott, fénytányért szórva az úttestre. A másik út a nagykereskedők városrészéből ívelt bele a térbe. Ez is csöndes volt még. A ritka köddel küszködő alacsony gázlámpák alatt feszes csizmájú rendőrök őrködtek a jómódú polgárok álmára. A harmadik út kiszámított és egyenes volt, mint egy vonalzó. Fényes villamos sínei messziről, a kispolgárság, az ébredő kishivatalnok és kismester negyedből kígyóztak ide, a pályaudvar füstös üvegcsarnoka elé. Itt már átszúrt a ködön egy-egy bűgva közeledő villamos lámpája, és nehéz társzekerek kínozták magukat a síkos gránitkockákon. A negyedik út még egészen sötét volt. Csak nagy távolságokban égett benne egy-egy magányos gázlámpa, de ez a sötétség tele volt tompa morajlással, ziháló kiáltásokkal, sejtelmes bűgással. Mintha sok ezer láthatatlan kéz tett-vett volna valami nehéz, sötét takaró alatt. A gyárnegyed kezdődött itt. Felgöngyölíthetetlen füstszáslók alatt gépek dohogtak, a síeken lángszemű mozdonyok futottak, és nehéz teherautók söpörték végig reflektoraikkal a széles utcákat.

Egészen különvált negyedként feküdt ez a városrész. Balról, a folyó felől vállas malmok öveztek, amelyek előtt késő őszi nehézkes uszályok himbálództak a vízen. Jobb felől a vasúti sínek - teleszórva a jelzőlámpák pipacsaival - állták útját. Ahol nem voltak gyárak, malmok, sínek és raktárak, ahol csak egy kis hely akadt, oda házak épültek, nagyok, kicsik, piszkosak, zsúfoltak s vigasztalanul szürkék. Ezekben az utcákban, ahol a legmérgezetebb volt a levegő, ahol a legsavanyúbb kenyeret, legvizesebb tejet mérték, ahol a legdrágább volt a lakbér, élt vagy ötvenezer munkás. A pályaudvar üvegcsarnokában - mint valami kormos kalitkába zárt madár reggeli köszöntője - egy befutó munkásvonat mozdonyának fájdalmas sikoltása jajdult fel.

Háromnegyed hat lehetett.

A keskeny vaskorlátok között fekete emberpatakok ömlöttek ki a körútra, és összecsomósodva a gyárnegyed felé áradtak.

Fóti jó tíz perce várakozott már a csenevész villamostábla alatt, amely körül ötven-hatvan ember topogott. Kopott, erősen testéhez simuló, vékony télikabát volt rajta, amely bár jóval térdén alul ért, úgyszólván semmi meleget se tartott. A szemöldöke, a bajusza havas volt, frissen megborotvált arcát - amely mintha az utolsó hetekben erősen megsoványodott és sokkal csontosabbá vált volna - vörösre fújta a szél. Fóti jókedvűen taposta a fagyos, havas sarat, és felcsillanó szemmel kémlelt be a szürke úttorokba, várta, hogy mikor villannak fel a ködben a villamos tigrisszemei.

Igen, Fótit sem a hideg, sem az alattomosan ruhája alá kúszó köd nem bántotta. Tele volt bizakodással és reményekkel. Munkát kapott egy nagy gyárban, és tegnap óta, amióta a munkaközvetítőn a kezébe nyomták a munkába közvetítő írást, minden gondolata a gyár körül tanyázott. Fóti még sosem dolgozott gyárban. Falun maga volt az úr a műhelyben, mert gazdája egész héten a kocsmában ült. Itt a városban még csak kismestereknél dolgozott. A gyár valami egészen különös, valami egészen felemelő és félelmetes jelentett a számára. Sokat hallott már arról, hogy a gyári munkások egészen mások, hogy összetartanak, segítik egymást, és a szervezeteik megvédik őket a munkáltatók kénye-kedve ellen. Csak egy nem tetszett neki, hogy a szakszervezetek ezért a védelemért pénzt szednek a munkásoktól. Nem, pénzt, főlegesen egy fillért se akart Fóti kiadni. Kellott pénz a lakásra, az életre, egy kis

bútorra, Ágnes is lebabázás előtt állott s ami a fő, kellett a nagy útra! Nem, pénzt ő nem adhat, pénze neki nincs olyasmire! Meg aztán arról is hallott már, hogy a pénzt, amit a munkások befizetnek, el is isszák, meg el is kártyázzák a vezetők. Az újságok nemegyszer megírták, hogy a szocialista vezérek ezekből a pénzekből vettek házat maguknak. Nem, ő nem lép be sehova. Ő majd megvédi magát a saját erejéből.

Végre nagy láncsörgéssel megérkezett a három szerelvényből álló villamos, és felszedte a várakozókat.

Fóti a nyitott peronra szorult ki, amelyen átfújt a szél és apró, éles hószemcséket söpört az arcába.

Öröm, büszkeség berzenkedett benne. Íme, mégiscsak az lett, amit ő akart. Feljöttek a városba, munkája is van már, sőt a közvetítőn azt mondták, hogy ha belejön a munkába és rendesen viseli magát, hamarosan felviheti heti huszonkét pengőre is. Mától kezdve pedig saját lakásuk lesz. Igaz - gondolta -, jobb lett volna, ha a két dolog nem esik egybe, mert Ágnes már nehezen viszi a hasát, de sógora, a szíjgyártó megígérte, hogy a költözködéskor segítségére lesz az asszonynak.

A villamos óvatosan kúszott előre a síkos síneken. Fóti tovább szőtte a gondolatait. A régi életnek örökre vége. Ágnes is beletörődik majd a városi életbe. Hiszen nem idegen neki a város. Szolgált két évig Kaposváron. A föld iránti vágyat pedig eloltja majd a sok pénzzel, amit keresni fog. Mert Ágnes szereti a pénzt. Talán még a földnél is jobban szereti. Mindennél jobban... Fóti, mint mindig, amikor valami bántó érzés fakadt fel benne, most is összeráncolta a homlokát, és mereven kinézett a párás, hóluceskos ablakon... Hát ő már csak ilyen. Az idő majd meghozza az eszét, és most, hogy szülni fog, talán majd Esztikével szemben is megváltozik...

Fóti igyekezett megszabadulni ezektől az ünneprontó gondolatoktól. Megint a gyárra, megint a nagy keresetre és megint Amerikára gondolt. Kanadában volt kint egy Kántor István nevű legénykori barátja, aki alig tíz év alatt kétszáz hold földet szerzett magának. Egyszer kapott is tőle levelet és tízdollárt, amit Kántor hálából küldött, mert Fóti tizenhat évvel ezelőtt kimentette fürdés közben a folyóból. Fóti azóta többször írt neki, de nem kapott tőle választ. Azt beszélték róla, hogy dúsgazdag ember lett, tenyészgazdasága, saját erdeje, nagy háza van és nyolcvanezer dollár készpénze a bankban. Pedig mint egyszerű földműves ment ki, és bányában kezdett el dolgozni.

Fóti valahányszor Kántorra gondolt, mindig igazat adott magának abban, hogy feljöttek Pestre. Igen, most már jó úton volt, érezte, hogy ment minden a maga rendes kerékvágásában. A kis, nyomorúságos falusi fészek, mint valami rossz álom maradt el mögötte.

S felrémlettek benne a falusi nyomorúság emlékképei. A gyerekkora. Az apja, anyja veszekedései a négy hold föld miatt, amit az apja eladott, hogy bankkölcsönrel tízet vegyen helyébe, amikor az uradalom szétparcellázta az árterületet.

„Kevés volt, de a tiéd volt” hajtogatta folyton az anyja. „Most tíz van, de sohasem lesz a tiéd!”

- Hallgass, mert mindjárt megfojtalak.

Mint apró lángok csaptak ki a gyermekmúlt sötétjéből ezek a borzalmas szavak.

Ha nem veszekedtek, ha békében feküdtek egymás mellett, akkor is mindig a törlesztésről, az adóról, a kamatról susogtak. Tele volt az udvaruk csirkével, libával, kacsával; volt mindig két-három disznajuk - de minden a piacra került. Az ő asztalukra csak akkor jutott egy kis hús, ha a ló eltaposott egy lusta kacsát vagy egy bémész libát. Búzáat vetettek, de árpakenyéren éltek,

amely olyan súlyos volt, hogyha kiállott a polcon, letörött a sarka. - „Szűz még a föld, első évben mindig így van - erősítette a magáét az apja. - Sok a gaz. Jövőre kiadja a föld nemcsak a törlesztést, az adót, meg a kamatot, de még az idei veszteséget is!” A következő évben szárazság volt, összeszűkült a búza feje, és a föld még a törlesztést sem adta ki. Ősszel eladták a lovukat hatvan pengőért a falu legmódosabb gazdájának, Széles Gábornak, aki az erdővállalatnak is fuvarozott. „Télen nem kell a ló! Csak felzabálja az embert!” - mondta az apja. Tavasszal aztán visszavásárolta a lovat nyolcvan pengőért, sokkal soványabban, mint amikor eladta - de hitelbe. Két hold híján az egész földet dinnyével meg sárgarépával vetette be. Majd ő kifog a földön. Kikényszeríti belőle a szerencsáját. Volt is nagyszerű termés, különösen dinnyében, de most meg ára nem volt neki.

Így süllyedtek mind lejjebb. Már a házon is kölcsön volt. Ezt is Széles Gábor adta, úgy mondta - jó szívvel adja. S lassanként bekövetkezett, amit az anyja megjósolt, a földet megette a bank, az adó, meg a kamat.

Az apja még mindig nem adta fel a harcot. „Mindent visszaszerzek! Fuvarozni fogok, mint Széles Gábor, ő is azon gazdagodott meg!”

Fuvarozott éjjel-nappal. Nyáron a téglagyárnak, télen az erdővállalatnak. Ott keringett a föld körül, mely most már Széles Gábor nagyobbik fiának a földje volt. Mert heten voltak a Széles fiúk, négynek már vett földet az apjuk, kettő kapott hozományba, a legkisebb fiút pedig, azt a szeplős bivalyt, aki az urat akarta játszani, felküldték Pestre rendőrnek.

Az öreg Fóti még mindig nem engedett. „- Visszaveszem a duplájáért!” - Eleinte keresett is szépen, főleg azokon a nagyladás csizmadiákon és szabókon, akiket egyik vásárról a másikra hurcolt, de ez lett aztán a veszte is. A vásárokon, ahol mindig a kocsmák előtt ütöttek tanyát, rászokott az ivásra. Hétről hétre elitta a keresetét, míg egy decemberi éjszakán gazda nélkül fordult be a ló az udvarra.

Az apja ott feküdt az árokban, megfázott, ötödnapra eltemették.

A villamos a megállónál nagyot csúszott. A vezető alig tudta a kocsit lefékezni. Az utasok egymásnak dőltek, néhányan káromkodtak, Fóti megérkezett.

Az úton kövér liszteszsákokkal megrakodva kétlovas kocsik jöttek. A Duna felől kemény körvonalaival és kivilágított ablakaival idelátszott egy gőzmalom, amely úgy zúgott a sötétben, mint egy üvegbura alá szorult óriási dongó.

Az aszfaltgyár sarkán Fóti befordult egy keskeny utcába, amely kétoldalt palánkokkal volt beszegve. Egyik alacsony téglapületekből fehér-kékbe játszó fény hullott ki a járdára, ez bizonyára valami öntöde lehetett.

Fótit megszédítette az ébredő gyárnegyed; a bűgös, zakatolás, kocsizaj, motorkelapálás.

A következő sarokról már ki lehetett venni a sodronyhálóra erősített aranyozott betűket:

„MÉSZÁROS ÉS TÁRSA VAS- ÉS FÉMÁRUGYÁRA”.

A portás útbaigazította. Egy nagy szénrakás mögött megtalálta a földszintes irodaépületet, ahol már mások is várakoztak a fölvetélre. Szíjj úr, egy Vilmos császár-bajuszos, testes, alacsony ember, egyenként hívatta be a munkásokat a szobájába. Sárga, kurta vászonkabát volt rajta, amely előnyösen halványította vérmes arcát. Elvette Fótitól a cédulát és a munkakönyvet.

- Látom a könyvből, barátom, hogy maga először dolgozik Pesten - mondta, és szigorúan szemügyre vette a kovácsot.

- Először - válaszolta kissé zavartan Fóti.

- Nálunk más a munka, mint falun vagy egy kis műhelyben, s aztán maga biztosan szervezve is van?

- Nem vagyok szervezve - felelte Fóti, de a bensejében valami elégedetlenség és félelem vibrált.

Szijj úr meg volt elégedve.

A kérdéseit se azért adta fel, mintha valami újat akart volna megtudni. Hiszen a munkaközvetítőnek szigorúan meghagyta, hogy csak vidékről jött, szervezetlen munkásokat közvetítsen ki a gyárba. Szijj úrnak megvolt a maga elmélete arról, hogy hogyan kell mindjárt az elején gátat vetni annak, hogy az ilyen romlatlan vidéki Jánosok később se kerüljenek a szocik befolyása alá.

- Na, ennek igazán örülök, hogy semmi köze a szocialistákhoz. Csakhogy, figyelmeztetem magát, Fóti úr, az nem elég, hogy ma nem vagyunk szervezettek, és holnap vagy holnapután, amikor már megmelegedtünk egy kicsit, be hagyjuk agitálni magunkat a szakegyletbe valami nagyszájú frátertől, aki percentet kap minden új emberért. Mert akkor jobb, hogyha be se lép hozzánk! Megmondom mindjárt, jobb, hogyha el sem kezdi a munkát!

Fóti úgyszólván semmit se értett abból, amit Szijj úr mondott. Egész idő alatt valami fojtó köd ült az eszén, s a szeme állandóan a kis munkakönyvet és Szijj úr kezét nézte. Csak amikor látta, hogy az üzemvezető újból letette a könyvet az íróasztalra helyett, hogy visszaadta volna neki, akkor nyerte vissza a nyugalma.

Szijj úr elérte, amit akart. Megértette Fótival, hogy micsoda különös szerencse az, hogy a munkát egyáltalában megkapta, és sikerült a félelem és alázat méregcseppjeit belekeverni Fóti örömébe.

A kovácműhely három elkormosodott, kockarácsos ablakán szürke nyalábokban hullott be a világosság. A tulajdonképpeni világítást a műhely a tűzhelyek lángjától kapta.

Fótit megszedítette a tíz pár kalapács zenéje és az a mély, egyenletesen megismétlődő zihálás, amellyel a gőzkalapács dolgozott.

Takács, a szőke, kerek koponyájú mester elolvasta a Szijj úr által írt cédulát, és lekiáltott a műhely alsó felébe.

- Varga úr! Egy pillanatra!

A kovácsok fürkészve vizsgálgatták a jövevényt. A kíváncsiságtól a kenyéririgységig, az öntudatlan fenygetődéstől a szolidaritásig minden volt ezekben a tekintetekben.

Varga egy sovány, görbe lábú ráütő, akit itt a műhelyben mindenki csak Lajosnak szólított, nemsokára előjött a műhely végéből. Különös figura volt. Minden valahogyan deformált volt rajta, még a feje is. Kezében a ráütő kalapáccsal megállott Takács - a mester - és Fóti előtt. Felgyűrt ingujja alól előlászottak sovány, izmos karjai.

- Fóti úr - mutatta be neki Takács az új kovácsot -, együtt fognak dolgozni. Vigye mindjárt az öltözőbe.

Varga áttette a kalapácsot a bal kezébe, és keményen lekezelt Fótival.

- Jöjjön, szaktárs, nézze meg magának az „öltözőt” - Varga szeme gúnyos nevetésre csillant.

Az öltöző a műhely végében, egy vakablakszerű mélyedésben volt. Egy szál deszka a falon, vagy húsz szöggel... Az utolsó szögön egy bőrkötény lógott.

- Ez itt az a híres öltöző - nevetett Varga -, az meg a maga szöge - és a bőrkötényre mutatott.

Miközben Fóti átöltözködött, Varga cigarettára gyújtott.

- Hol dolgozott, szaktárs, utoljára?

- Falun.

Varga felhúzta a szemöldökét, amitől az arca még torzabb kifejezést öltött.

- Gondoltam mindjárt - mondta. Ezzel be is szüntette a kérdezősködést.

Dél előtt szótlanul dolgoztak. Fóti lassanként beleszokott a nagy műhelybe. Már tudta, hogy hol állnak a kalapácsok, a fogók. Megbarátkozott a luftpréskalapáccsal és a lármás centrifugás motorokkal, amelyek a tűzhelyeket élesztették. Takács időközönként odajött hozzájuk, és egy kis kalapáccsal mutatta, hogy hová üssenek. Közben Fóti munkáját figyelte. Fóti dolgozott is, teljes erőből, de ugyancsak meg kellett erőltetnie magát, hogy el ne maradjon Varga mögött. Mert Varga, amilyen sovány, olyan szívós volt. Mindig ő kezdte a kalapálást, és aztán verte a vasat, mint az óra a másodperceket.

Első cigarettasodrás közben Varga újra elkezdte a kérdezősködést.

- Aztán tudja-e, szaktárs, hogy itt csupa szervezett munkás dolgozik?

- Nem én. Hiszen csak ma álltam munkába - próbált kitérni a kérdezősködés elől Fóti.

- Azért mondtam, hogy megtudja. - Varga olyan mélyet szítt a kócos Drámából, hogy a cigaretta parazsa majdhogy krajcárnyira nem tárgult. - Mert jobb, ha mindjárt megtudja, hogy itt csak szervezett munkásnak van helye.

- Engem nem a szervezett munkásoktól küldtek - válaszolta nyugodtan Fóti.

- Akkor biztos a kutyaszövetségből küldték. Gondoltam mindjárt.

Fóti vörös lett. Miért mondja ez, hogy a kutyaszövetségből. Hát mi ő, kutya? Elhatározta, hogy most már akármit kérdez tőle Varga, nem válaszol neki. Őt Szijj úr vette fel és nem a szakszervezet, és nem Varga! Ha pedig nem hagy békét neki, elmegy Szijj úrhoz panaszra.

Ebéd szünetig nem is szóltak egymáshoz. Varga most már olyan iramban dolgozott, hogy Fóti minduntalan elmaradt tőle úgy, hogy a mester, aki többször odajött hozzájuk, ezt már észre is vette.

Fóti izzadt, a karjai, amelyek nem szokták meg ezt a gyors párosmunkát, rettentően fájtak. És alighogy végeztek az egyik vassal, Varga már hozta a másikat. Fújáskor aztán odacsapta a kalapácsot, pedig a vas még izzó volt, és bement az öltözőbe. Fóti nem tehetett mást, mint-hogy ő is abbahagyta a munkát.

A kis fülkében fagyos csend fogadta. Zavartan ráncigálta ki kabátzsebéből az ennivalóját. A munkások mindannyian komoran néztek rá. Kifelé menet valaki utána kiáltott:

- Szaktárs, azt mondják, hogy magának két szakszervezeti könyve is van, de mind a kettőt otthon felejtette?!

Harsogó nevetés támadt. Fóti halántékai bolondul lüktettek. Bizonytalan léptekkel ment ki a műhelybe, de ott se lelte helyét. Az öltözőből minduntalan kihallatszott a munkások nyers nevetése, és többször hallotta ezt a szót is, hogy „kutyaszövetség”, amely mindannyiszor az arcába kergette a vért.

Átment a műhely másik sarkába, s behúzódott egy üres hordó mögé. Ráfektette a térdére a kis csomagot. Rágta az avas szalonnát, és nagy darab kenyereket tömött a szájába, de a falat nem akart lecsúszni a torkán. Deménynél, annál a részeges naplopónál rossz dolga volt neki, de mert volna az így beszélni vele! - S itt már az első nap beleharapnak, mint az éhes farkasok!

Így kezdődött hát az új élet, amire olyan nagyon vágyott, ez hát a gyár... ilyenek a városi munkások. S miért? Hát csinált ő valamit annak a csámpás Vargának? Hát mit akarnak tőle?

Ágnesre gondolt, aki ebben a rossz időben - kint havas eső esett - költözött be nagy hassal az új lakásba, s még jobban előmlött benne a keserűség.

Evett, de csak a fogai öröltek.

Nem! Őt az akarata ellenére nem veszik rá semmire.

A kovácsok az öltözőből kijöttek. Az ebédjüket melegítették a tűzhelyen. Az egyik közülük egy csíptető hegyére szúrt szalonnadarabot tartott a tűz fölé, és a lecsöpögő zsírt egy nagy darab kenyérral fogta fel. Aztán leült Fótival szemben egy ócska üllőre. Az arca széles és zsíros volt, tele fekete mitesszerekkel, a haja kócosan belecsüngött a homlokába.

- Eszöl te is?! - kérdezte, miközben egy fehér zacskóból savanyú paprikát szedett elő, és kettészelte a nagy darab kenyeret. A bicskája hegyével rábökött a paprikára. - Egyél, szaki, nem rosszabb, mint ha a tüzes piszkavasat nyalnád meg. - Hangosan nevetett, és közben akkorákat csuklott az erős paprikától, hogy az egész teste a magasba rándult.

Míntha megsimogatták volna, olyan jólesett most Fótinak ez a tréfálkozás. Felszúrta a legkisebb paprikát a bicskájára, de alig nyelte le az első falatot, könny szaladt a szemébe. Húzta be a levegőt, és küldte le a nagy darab kenyereket a torkába, hogy lesöpörje velük az égést.

- Én mindennap megeszem ötöt-hatot - nevetett a szomszédja.

- Zölden jobban szeretem - törölte meg a szemét az öklével Fóti. - Nálunk húsos a paprika és édes.

- Hová való vagy?

- Somogyba.

- Voltam arra, gépész koromban. A báró Szilasi uradalomban dolgoztam egy nyáron át.

- Ott van a közelünkben - válaszolta Fóti felélénkülve. Örült, hogy ez az ember ismeri a szülőhelyét.

- Még mindig olyan nagy a földéhség arrafelé?

- Parcelláztak kétszer is, de a parcellások nagy része belebukott. Csak azok, akik kimentek Amerikába, azok jártak jól. Vagyonuk van, földjük van, szállodát nyitottak.

A zsíros arcú kovács összecssettintette a bicskáját.

- Nem mindenki szerez ott se vagyont, van, aki csak nyavalyát szerez.

Fóti alig észrevehetően mosolygott.

- Néhány évig - folytatta a kovács, miközben egy pakli cigarettát vett ki a zsebéből és Fótit is megkínálta - talán még jobb lesz odakint, de aztán ott is bebukik minden.

Fótit ez a természetes nyugalom, amiben volt valami nyugtalanító, sőt bosszantó, egy kicsit megzavarta.

- Miért bukna be? - kérdezte bosszúsan.

- Mert a kapitalizmus az mindenütt csak kapitalizmus marad. Akár fölfelé építi a gyárakat, akár széltében.

- De Amerika mégiscsak Amerika!

Most a másik mosolygott.

- Tanuld meg, testvér, hogy nekünk munkásoknak ott az Amerikánk, ahol kiharcoljuk magunknak. Itt van Amerika az orrunk előtt! - és a műhelyre mutatott. - Csak érteni kell a módját, hogy hogyan jussunk hozzá!

- Ez, ez neked Amerika? - kérdezte Fóti és megvetően kiköpött. - Tudod te, hogy mi van Amerikában? Ott bemege a munkás a gyárba, leteszi a fehér ingét, felveszi a munkaruháját kimegy a munkás a gyárból, felveszi a fehér ingét, és ugyanolyan úr, mint a többi! És a hét végén negyven-ötven dollár a zsebében! Nekem ne mondja senki! Én tudom, hogy mi van ott kint.

A zsíros képű kovács mosolygott. Meg volt elégedve a beszélgetéssel. Gondolta ő mindjárt, hogy Varga nem jól fogta meg a dolgot. Varga nem érti azt az egyszerű igazságot, hogy embere válogatja. Van olyan ember, akinek egy félkilós anyacsavart kell felülről a feje mellé ejteni, vagy esetleg a fejére, hogy megértse, hogy hol a helye, de van olyan munkás is, akinek időt kell adni, akivel másképp kell beszélni, akinek a holdkóros gondolatait le kell előbb csapolni, akit szépszerével kell meggyőzni.

Jaksi Sándor, a műhely bizalmija látta, hogy Fóti, az új kovács, ebből a fajtából való. De nemcsak látta, hanem értett is hozzá, hogy hogyan kell az ilyen emberekkel bánni. Évek óta folyt már a harc közte s Sziij úr között, minden egyes új emberért. Különösen az utolsó hónapokban, amióta Forrai, az új tulajdonos megnagyobbította az üzemét, Sziij úr egyre-másra küldte be a kovácsműhelybe a szervezetlen, vidéki munkásokat. De idáig Sziij úr még nem dicsekedhetett nagy eredményekkel. Az új munkások vagy megszöktek néhány nap múlva, vagy pedig beléptek a szervezetbe.

- Szóval te Amerikába készülsz? A hajójegyre dolgozol? - kérdezte Jaksi. - Pedig hidd el, hogy az összetartással a munkás messzebb jut, mint a hajójeggyel.

- Összetartás? - kérdezte Fóti rekedten, és a szeme ellenségesen rálobbant Jaksira. - Fél napja dolgozom a műhelyben, és máris belém martak.

- Na? - kérdezte Jaksi, és úgy tett, mintha semmit se tudott volna. - Ki volt az? Csak nem a Varga Lajos kötött beléd?

- Éppen ő! Az a göthes! Hát hol itt az összetartás?

Jaksi szeme nevetett.

- Talán csak nem a szakegylet miatt vesztetek össze? Mondta, hogy lépj be, mi?

- Köpök én oda belépni, ahol egy ilyen Varga viheti a szót! Hogy procentot kapjon utánam?!

Jaksi most már tudta, hogy honnan fúj a szél.

- Hát ezt a marhaságot meg kitől hallottad?

Fóti csúrt-csavart.

- Tudom én, amit tudok. Nem vagyok én olyan vidékről felszaladt, akivel mindent lehet csinálni.

- Nem-e? - kérdezte Jaksi és most az ő szeme is tüzet fogott. - Hát azt hiszed, hogy én nem tudom, hogy ki beszél belőled? Hogy Szijj úr beszél belőled! Ez a munkásnyúzó?! Hát kinek hiszel te, a szentségit?! Neki hiszel, aki azért küldi a nyakunkra a szervezetlen munkásokat, hogy leverje a béreket, vagy nekem, aki ott dolgozom, ott izzadok veled az üllőnél?

- Én nem hiszek senkinek, és nem tudok semmit - változtatott hirtelen hangján Fóti. - Én dolgozni akarok, semmi mást...

A gyárduda éles hangon szólt bele a beszélgetésükbe.

- Na, majd holnap folytatjuk - mondta Jaksi, és megindult a tűzhelyek felé.

A motorok újra felbúgtak, a tűzhelyeken szisszenve nagyot ugrott a láng, mintha csak szeszt öntöttek volna beléjük. Varga már ott állott az üllőnél és várta, hogy Fóti letegye eléje az első vasdarabot. Abban a pillanatban, amikor a tüzes vasdarab ott feküdt előtte az üllőn, már verni is kezdte. Fóti is lehajolt a tönk mellé, de nem találta a kalapácsát.

- Kihűl a vas, az istenit! - szólt rá Varga dühösen.

Fóti felforgatott mindent, de a kalapács nem volt sehol.

Varga nagy zajjal csapta vissza a vasat a tűzbe.

- Az istenit az ilyen szervezetlen népségnek, ezek már a kalapácsukat is elhagyják!

A műhely zúgott a nevetéstől.

- Nézd meg, Lajos, biztosan a vas helyett a kalapácsot dugta a tűzbe! - kiabált át Vargához a szomszéd üllő mellől egy fiatal kovács, aki fekete kivágott trikót hordott a bőrköténye alatt.

Fóti látta, hogy ellene megy a játék. A munkások, mintha csak összebeszéltek volna, odagyűltek a középső tűzhely köré, amelyből Lajos éppen most húzta ki egy fogóval Fóti nagy ráverős kalapácsát.

- Itt van hát! Betette puhítani a tűzbe!

Mennydörgő kacagás támadt. Fóti, mint a csapdába lépett vad, kétségbeesett gyűlölettel nézett maga köré. De csak nevető, gúnyos arcokat látott, az élükön azzal a csámpás bitanggal, aki a fogóval jó magasra emelte a vörösre izzott, megpörkölt nyelvű kalapácsot.

Fóti szeme vérben forgott.

- Nem igaz! - ordította rekedten, és egy lépést tett Lajos felé. - A pofáját verem szét annak, aki még egyszer azt mondja, hogy én tettem a tűzbe!

Csönd támadt.

Varga belecsapta az üllő mellett álló hordóba a lassan elfeketülő, füstölgő nyelvű kalapácsot, amely susterogva bukott alá a vízben.

- Micsoda?! Még te fenyegetődzöl?! Az anyád kutyaszövetséges istenit! Te fenyegetsz engem?

A két ember farkasszemet nézett egymással.

Ha Jaksi közékük nem ugrik, egymásnak mennek.

- Hagyjátok ezt az embert! - mondta szinte fenyegetően Jaksi. - Nem ő tette a tűzbe a kalapácsot!

A munkások zavartan néztek össze.

- Mit?! Te bizalmi létedre még azt mondod, hogy nem ő tette? Hát ki tette?! - kiabált Varga. - Talán én?!

- Akárki, most az nem fontos - mondta nyugodtan Jaksi. - De nem ő! Ezt a fajtát én jobban ismerem, mint te!

A kovácsok lassan széteszlottak. Csak Varga kiabált még mindig.

- De az anyja istenit, én nem dolgozom vele egy üllőnél! - Azzal berohant az öltözőbe, s magára kapta a kabátját. Ha Jaksi utána nem megy, talán ott is hagyta volna a munkát.

Fóti csak most értette meg igazán, hogy mi történt. A munkások gúnyos nevetése mint tüzes szikraeső égette testét.

Hát nem! Most már azért sem! Nem olyan ember ő, akire akarata ellenére rá lehessen valamit kényszeríteni! Hát még olyasmire, ahol az ilyen Vargák a főkolomposok! Csak legyen együtt a pénze, csak tanulja ki a finom kovácsosságot, megy ő innen azonnal! A háta közepét se látják többé! S ha nem hagynak neki békét - pedig nem olyan ember ő, aki másra árulkodni járna -, de akkor elmegy Szijj úrhoz, el ő, elmegy! Elmegy még ma, igen, még ma!!! Mert ezt a bitangságot nem hagyja magán száradni!

Fóti öklében megrángott a kalapács, verte a vasat, mintha abba akarta volna minden dühét belevetni.

Varga is, aki végül sötét arccal szintén odaállott az üllőhöz, ő is úgy ütötte a vasat, mintha minden egyes ütéssel valakinek a fejét zúzta volna össze.

S a vas izzott, formálódott, teleszórt tüzes szikraesővel s megfűrésztötte őket a munka elbékéltető, nehéz verejtékében.

Fél tizenkettő felé egy keskeny kézikocsi állott meg a hatvannégyes kapuja előtt. A kocsi elejében egy magas láda feküdt és egy támláival felfelé állított, szétszedett faágy. A keresztben heverő ócska szalmazsák két bőlőgő számfülével lecsüngött a sáros kövezetig. A tótágast álló asztal belsejében három egymásra fektetett szék ágált, mint az egymásba fonódott légtornászok. A batyuba kötözött ágynemű kövéren aludt az alacsony sublód tetején és az egész limlom, mint egy fonott labda, keresztül-kasul volt kötözve vastag kötelekkel.

A kocsi mellett sötét fejkendőben Fóti felesége, Ágnes állott. Kurta, kopott plüsskabát volt rajta, amely alól különös élességgel domborult elő lefelé ívelő hasa. Parasztosan durva, de csinos arca ki volt pirulva a hosszú gyaloglástól. Tág szemében fáradtság csillogott. Lihegve törülgette a kendő csücskéjével az arcát, míg a másik kezében egy színes lámpaernyőt tartott, amelyre egy kitárt szárnyú fecske volt pingálva. Mellette egy fekete szemű, öt év körüli kislány állott, aki mindkét vörösre fújt kezével egy újságpapírral bekötött, széles nyakú üveget szorított magához, amelyben zsír volt.

- Hallod?! - kiabált rá Ágnesre a sovány, hajlott hátú férfi, Ágnes fivére, miközben kibújt a kocsi elé fűzött kötélhurokból. - Eredj már fizetni! Hozd a kulcsot, hogy a rossebb cserezte volna ki a bőrét is az uradnak.

Köpködve törülte le ősülő bajuszáról a csillogó verejtéket, és oldozni kezdte a kötelet a kocsiról. Közben átkozta sógorát, aki miatt odavolt az egész napja.

Ágnes viszont a kislányon töltötte ki a mérget. Durván belökte a kapumélyedésbe. A színes lámpaernyőt ráfűzte a gyerek karjára, mert szégyellt bemenni vele a házmesterhez.

- El ne mocsanj innen, amíg vissza nem jövök! - szólt rá a kislányra. Aztán gyorsan megigazította a fejkendőjét és eltűnt a házban.

Esztiike sírósan kuporgott a kapuban. Most mind a két keze ki volt téve a csípős szélnek, fáradt volt, éhes volt, s mintha valami nyirkos, hideg állaton állott volna, olyannak érezte a vékony cipője talpán átszivárgó kásás hócsatakat.

Pedig hogy örült egész héten át a költözködésnek és a lovas kocsinak, amellyel az apja bízta. Ehelyett egy kis kézikocsi állott meg reggel a ház előtt, és a hurokban egy magas ló helyett a vézna, hegyes bajuszú bácsi állott, aki mindig rákiabált, ha össze akarta szedni a szíjhulladékot a műhelyben. Igen, Esztiike félt a nagybajuszos bácsitól, aki egész úton káromkodott, szidta az apját, és aki kétszer is bement pálinkát inni az üzletbe, őket pedig kint hagyta várni a hidegben.

Esztiike szeme tele volt felszáradt és friss könnyek nyomaival. Alig látta a kötelek alatt kinyújtózó holmikat. A színes lámpaernyőt olyan szorosan ölelte a melléhez, mintha attól félt volna, hogy a kitárt szárnyú fecske egyszer csak felröppen és elviszi a drága lámpaernyőt is.

Ágnesnek az örök fejfájós házmesterné nyitott ajtót. Most is be volt bugyolálva a feje és mindehhez a szegény asszony olyan hosszú és sovány volt, mint a nótabeli meszelőrúd.

Nagyon jólelkű asszonynak látszott, mert amikor meglátta, hogy Ágnes állapotos, jóllehet a konyha már tele volt várakozókkal, rögtön széket kerített neki, és oda ültette Réti Márk mellé a tűzhely közelébe.

Réti Márk szintén a várakozók között volt s valahányszor a szobából hangos szóváltás hallatszott ki, idegesen felkapta a fejét és próbálta megfejteni a szófoszlányok értelmét. Réti egyenesen Heinrich bácsitól, Málcsi és Regina néni fivérétől jött, aki megígérte, hogy kisegíti harminc korával, de ma reggel nélkül, hogy a pénzt otthon hagyta volna, elutazott a feleségével Abbáziába. - A fukar gazember - csikorgatta a fogát Réti, s most újra megaláztatja magát egy másik fukar gazember előtt, könyöröghet Köszlernek, hogy legyen tekintettel a beteg feleségére, a nagy családjára, és várjon még egy hétig a lakbérrel...

Réti Márk letörülte a homlokát és nagyot sóhajtott. - Ez a Lehel, ez a gazember, ez a piszok, ez soha sincs itt, ez sohase kér halasztást, ez valahogy mindig kifizeti rendesen a lakbérét. De honnan veszi a pénzt? Hiszen nem dolgozik? Rendes úton nem juthat hozzá! Az ilyen ember nem is fejezheti be rendesen az életét, az ilyen ember csak az akasztófán végezheti...

A szenesládán a kárpitos felesége, Körösiné ült kisírt szemmel. Az ő történetét már mindenki ismerte a házban. Körösi szombat este elitta az egész fizetését, amire Körösiné meg az anyja - egy csontos, hetvenéves öregasszony, aki valamikor bábaasszony volt falun -, úgy elverték a kis Körösit, hogy az egész ház összefutott a jajgatására. De ez már vajmi keveset segített a bajon. S most a fiatal Körösiné haladékot jött kérni Köszlertől.

Az egyetlen igazi széken a gázgyári pénzbeszedő felesége ült, és egész idő alatt a kezében szorongatta a lakbérpénzt. Néha felsóhajtott, amivel egyrészt Körösiné iránti részvétét, másrészt azt akarta kifejezni, hogy bizony mindenki magára vessen, ha ilyen csúnya baj éri. Mert neki mondhatnak akármit, de ő tudja, hogy nemcsak Körösi, hanem a felesége, sőt az öregasszony is szereti az italt.

Fótinét, bár új arc volt, alig méltatták figyelemre. Mindenki saját gondjaival volt elfoglalva.

A szobából ismét hangos szóváltás hallatszott ki.

- Én, én akarom azt a telket? Nekem kell az a szemétdomb? Az a klozet, az a sírhely?

- Ich kenne Sie schon, Herr Brandl - válaszolt egy mély, hurutos hang, Kösztler hangja. - De most az egyszer rá fog fizetni! Ha tízszeres pénzembe kerül is, de ez a telek nem lesz a magáé!

- Verrückt! Wahnsinnig! Nem lesz az enyém? De mit tárgyaljak magával! Itt a lakbér, adja ide a nyugtámat!

- Nyugtát? Nincs nyugta! Mától kezdve nincs nyugta, és május elsején kimegy a lakásból.

- És a szerződés, lieber Herr Kösztler? - kiabált izgatottan az építővállalkozó. - Mi?! Már megint ezzel a drékhel jön, hogy nem veszi el a pénzt? Pörölni akar, hát pöröljön! Maga, Petrás úr, maga a tanú rá, hogy én itt voltam és le akartam tenni a lakbért!

- Én semmire se vagyok tanú - tiltakozott Petrás. - Még az hiányzik nekem! Tanúskodni!

Brandl felszakította az ajtót. A keménykalapja felcsúszott a homlokára, amely most még a szokottnál is vörösebb volt, és tele volt mérges pattanásokkal.

- Majd én hozok mindjárt tanút! - kiabálta. - Majd lesz itt mindjárt tanú. - Meglátva a konyhában Réti Márkot, mint a ragadozó csapott rá. - Réti úr, jöjjön csak be egy pillanatra!

Réti Márk ijedten nézett a kövér emberre, aki már évek óta nála vasaltatta a ruháit, és tegnapelőtt egy új nadrágot is rendelt nála. Hebegve közeledett a küszöb felé, szeretett volna mindeképpen kitérni a dolog elől, valamit mondott is, de Brandl betolta a szobába.

Kösztler az ajtóval szemben a szobaasztal előtt ült. Amikor meglátta Réti Márkot, hosszú madárorra még jobban megvékonyult. Lekapta a szemüvegét és vadul hadonászni kezdett vele.

- Mi maga itt a házban, tanú vagy lakó?

Réti Márk lábai megremegtek. Ő azért jött ide, hogy haladékokat kérjen és most belekerült a két fogaskerek közé.

- Engedelmet kérek - hebegte -, én csak azért jöttem, hogy Kösztler úrtól egyheti haladékokat kérjek...

Kösztler diadalmasan mérte végig Brandlt, aki magán kívül verte az asztalt.

- Ne hallgasson rá! Maga Réti úr, maga látta, magának látnia kellett, hogy én felajánlottam és újból felajánlom a februári lakbért - lobogtatta meg Brandl Réti Márk orra előtt a kék bankókat.

- Réti úr! Maga nem látott semmit! Maga halasztást jött kérni! Maga várjon kint a konyhában! - mondta fenyegetően Kösztler.

Réti Márk teljesen lesújtva húzta be maga mögött az ajtót. Egy bizonyos, hogy mától kezdve elvesztette egyik legjobb rendelőjét, aki ezentúl a halálos ellenségéhez, Lehelhez fogja a javításokat átküldeni, és talán még az új nadrág rendelést is visszavonja... De nem tehetett mást. Kösztler a háziúr és ő csak egy egyszerű szegény lakó, aki halasztást jött kérni tőle...

Bent a szobában tovább folyt a harc. Néha kicsapott egy-egy éles mondat a konyhába. „Telek”, „vacak”, „kupleros”, „swindli-cég”, „úgy éljen a maga feje!”, „arra ugyan mérget vehet”. „Hát szóval nem adja el a telket?!”, „Also, ez az utolsó szava?!”, és aztán, hogy „Vannak még bíróságok és ügyvédek ebben a városban!” Néha Petrás is beleavatkozott a „tárgyalásokba”, hangosan kijelentve, hogy nem bolondult meg senkiért se tanúskodni.

Két év óta, mióta Kösztler és Brandl „nem beszéltek egymással”, így ment ez minden egyes lakbérfizetéskor. Két évvel ezelőtt, amikor a telekspekuláció a Korona utcában elkezdődött, Brandl és Kösztler kimondottan jó viszonyban voltak egymással. Brandl keze akkoriban nem

szorult ökölbe - mint mostanában -, ha arra gondolt, hogy a szegedi árvíz idején az öreg Kösztler mindenkit felvett volna a tűztoronyba, csak az apját és családját nem! Viszont Kösztler sem gondolt arra - mint mostanában egyre többször -, hogy már a szegedi árvíz idején is volt egy Brandl Rudolf nevű lókupec - ennek a Brandl Ignác nevű sváb gazembernek az apja -, aki aljasul elorozta az apja elől a legjobb üzleteket.

Igen, mostanában Kösztler is, Brandl is egyre többet gondoltak erre. Az elkeseredett telekárverések, egymás elől való elorozások ezt egyre többször megkövetelték, míg végül mindenféle „normális” viszony megszűnt közöttük. De mivel egyikük sem tudott beletörődni abba, hogy a másik nyugodtan élvezhesse azt, amit megszerzett, a negyedévi lakbérfizetést használták fel arra, hogy a „kényszer” leple alatt szóba álljanak egymással. Bár ezek a beszélgetések az utolsó két esztendőben még egyszer sem vezettek eredményre, sőt minden egyes találkozás még jobban kiélezte köztük az ellentéteket, a beszélgetések minden lakbérfizetésekor megismétlődtek. A helyzet már annyira elmérgesedett közöttük, hogy kölcsönösen hamis információkat adtak le egymásról a Közhitel Bankban, amely mindkettőjük telekvásárlásait finanszírozta. Az ellenségeskedés során Brandl nemegyszer „vörös zsidónak” nevezte Kösztlert - ami egyébként teljesen megfelelt a valóságnak -, Kösztler viszont „besoffener Schwab”-nak Brandlt - ami időközönként ugyancsak fedte minden tekintetben a tényeket. Ilyenkor mindig hallani lehetett Petrás tiltakozását is: „Hogyne, majd megőrültem tanúskodni!”

Brandl és Kösztler már annyira bent voltak egymás érdekszférájában, hogy tulajdonképpen egyikük sem hitte, hogy közöttük még valaha is helyreállhat a régi jó viszony.

Bár Brandl korántsem volt olyan gazdag, mint ellenfele, Kösztler sok tekintetben mégis ettől a kövér építővállalkozótól függött, mert a telkei tele voltak szórva Brandl apró telekbogáncaival, amelyek a legszebb telkei értékét is a semmivel tették egyenlővé.

Ágnes a szobából kihallatszó heves szóváltásból keveset értett, de még cseléd korában megtanulta, hogy amikor az urak egymás közt veszekednek, annak mindig más issza meg a levét.

És különben is fáradt, gyenge volt. A hasában nagyokat mozdult a gyerek. A holmi is nyugtalanította Ágnest.

Végre nyílt az ajtó. Brandl feldúlt arccal, anélkül, hogy egy pillantást is vetett volna Réti Márkra, kirohant a lakásból. Kösztler most már öt perc alatt végzett az Ágnes előtt várakozó lakókkal. Elsőnek Réti Márk jött ki a szobából. Látszott az arcán, s főleg ahogy az ajtóból még egyszer visszaköszönt a háziúrnak, hogy megkapta a halasztást. A pénzbeszedő felesége ugyanolyan komolyan jött ki, mint ahogy egy félóra óta várakozott a sorára. A bankók helyett most egy színes vonalzású nyugtát tartott a kezében. Legtovább Kőrösiné volt bent - három percig. - „Nem adok egy percnyi haladékot sem annak a részeges disznónak - kiabált a szobában Kösztler. - Az én pénzemem ne igya le magát senki!”

Kőrösiné sírva jött ki, alig találta szegény a konyhaajtó kilincsét.

Ágnesen volt a sor. Gyorsan megigazította magán a plüsskabátot, megrángatta nyaka alatt a fejkendőjét és belépett a szobába. Amikor Kösztler - aki éppen bankókat rakosgatott egymásra az asztalfiókban - meglátta Fótinét, egy hegyes mozdulattal az orrára akasztotta a cvikkerét. A szeme felcsillant. Mert Ágnes arca az anyaság ellenére is csinos volt.

- Á - mondta Kösztler -, kihez van szerencsém?

Petrás azonnal kitalálta, hogy ez csak az új lakó lehet, s egyszerre előntötte a düh. Majdnem egy esztendő óta most történt meg először, hogy a bérlő be is költözött a huszonhármashoz. Ez nemcsak azt juttatta az eszébe, hogy a „Fiastyúk”, ez a biztos tipp három lóhosszal lemaradt az „Arábia büszkesége” mögött, hanem azt is, hogy a hús korona előleget, amit a kovács a

lakásra adott, meg kell fizetnie Köszernek, és ami még súlyosabb, mátol kezdve megszűnik az állandó potya jövedelem.

Valamit súgott Köszer fülébe. A háziúr arcára rögtön kiült az örök meglapottság mártíromsága.

- Ingyen adtam oda azt a nagyszerű lakást! Semmiért! - Keskeny orra és vértelen, papírvékony szája reszketett a felindultságtól. - Hol a pénz?!

Ágnes egy megfélemlített cseléd sietségével tette le az asztalra a kis papírcsomagot, amelyet idáig a keblében rejtegetett.

Köszer kiszórta maga elé a csomag tartalmát, amelynek nagy része ezüstpénzből állott s megvetően besöpörte a fiókba.

Ágnes sokáig nem felejtette el ennek a két embernek a tekintetét.

Ágnes fivére, valahányszor felvitt egy bútordarabot az emeletre, mindannyiszor éktelenül szidta a sógorát, de Ágnesnek, aki lent vigyázott a kocsira, nem engedte, hogy bármihez is hozzányúljon.

- Hagyj úgy mindent, ahogy felhordtam! - mondta, mikor utoljára lejött az emeletről. - Hogy a mennykő csapott volna belétek.

Befogta magát az üres kocsiba, és mielőtt nekivágott volna a hólukskos utcának, még egyszer visszaszólt a nővérének:

- Ha valami kell, azért csak gyertek el!

Nagyot rántott a kocsin és elindult.

A fojtó levegőjű lépcsőházban Ágnesnek háromszor is meg kellett pihennie. Az egyik fordulónál éles fájdalom szaggatott bele testébe s mintha a hasa is lejjebb ereszkedett volna. Megfogódzkodott a vasrácsban. Testét könnyű verejték lepte be, de amikor felért a gangra és egy kis szél megcsapta az arcát, rögtön jobban lett.

- Édesanyám, itt lakunk! - integetett feléje a sarokból Esztike, akit Fóti megtanított, hogy édesanyának szólítsa a mostoháját.

Ágnes életében talán most először örült, amikor Esztit meglátta. Már azt hitte, hogy sose jut ki ebből a sötét kútmély lépcsőházból. Most Eszti volt a hozzá legközelebb álló, legkedvesebb arc ebben a rideg bérkaszányában. Sietve ment át a keskeny gangon, amely tele volt asszonyokkal, akiket a szegényes költözködés csalt ki a lakásokból. Alig csukta magára az ajtót, estéli sötétség borult a konyhára.

- Jézus Máriám! - kiáltott fel Ágnes -, hiszen ennek a konyhának nincsen ablaka!

Rossz sejtéstől űzve belépett a szétszórt bútordarabok között a szobába. Amikor meglátta a világítóudvarra nyíló, formátlan szobát a mocskos ablakkal, amellyel szemben egy tűzfal állott, jajgatva kapott a fejéhez.

- Szentséges Szűzanyám! Hová vitt ez az ember bennünket?!

Újra kivonszolta magát a konyhába. Lekapta fejéről a kendőt, mert úgy érezte, hogy meg kell fulladnia a melegtől.

- Jaj, hogy én miért is hallgattam erre a nyughatatlan vérű emberre?! Hogy miért is jöttem ide a sok csaló, a sok gonosz közé?!

S mint valami nagy ketrecbe zárt madár, amely kétségbeesésében véresre veri szárnyait, járt ki és be tehetetlenül a sötét lakásban.

Minden elfojtott keserősége kikíváncozott belőle. A város iránti gyűlölet, a könnyekbe fojtott honvágy, a föld iránti olthatatlan szerelme, a sok félig elmondott s még több el nem mondott szemrehányás.

Ledobta magát az ágyneműből kötött batyura, és sírni kezdett.

Ó, ez az ember! A mennyországgal kecsegtette és ebbe a dögverembe hozta őket... S ezért hagyta ő ott a falut, az akác soros utcát, a napraforgóval teleültetett kis kertet. Ezért kótyavetyélte el kis holmijukat, adta oda vonat költségre a megtakarított pénzét, aminek jó részét még cseléd korában kaparta össze, s amelyet egész földtelen napszámos fajtája szerelmével tartogatott, gyűjtögetett a saját kis földre, a saját kis házra, a saját kis otthonra. - Milyen szépen elgondolta, hogyha Deményt maholnap elviszi a pálinka, Antal bérbe veszi majd az asszonytól a műhelyt. Később megveszik tőle a házat is, és legvégül övék lesz a Deményék öt hold földje is.

Hónapokon át kérlete sírva Antalt, hogy tegyen le a szándékáról. Heteken át veszekedtek. Nappal az evésnél, éjjel az ágyban. De Fóti nem engedett.

Ágnes telesírta a piszkos dunyhahuzatot, de nem tudott megnyugodni.

Esztike azt hitte, hogy az anyja azért sír, mert a bácsi valami rosszat mondott neki. Odabújt az anyja mellé, és ő is hangos sírásra fakadt.

Ágnes azonban csak a saját fájdalmát érezte. Szinte élettelenül hevert a batyun, amíg egészen be nem sötétedett.

Már késő délután volt, amikor a könnye elapadt. Felült a batyun, és rendbe szedte a haját. Valami nagy fáradtság és fásultság fogta el. Három székből ágyat vetett a kislánynak, akit közben elnyomott az álom, és lefektette, majd parasztosan feltúrta a szoknyáját az övébe, teleeresztette a vödröt hideg vízzel és odaállt felmosni a padlót.

Néha belenyilallt a fájdalom az oldalába, de ilyenkor még jobban nekitérdelt a munkának.

Rendbe akarta szedni a lakást, mire Fóti hazajön.

Este volt, amikor Fóti befordult a Ferdetorony utcába. Fáradt volt, bosszúság és harag égett az arcán. Nem volt Sziij úrnál - nem, erre nem tudta rászánni magát, de egész benseje fel volt dülva.

Ágnes már félig-meddig rendbe szedte a lakást, csak a szétmálló kályhát nem tudta megta-pasztani, mert fájdalmai egyre jobban erősödtek. A fűtetlen konyha és a szpiritusz égő még barátságatlanabbá tett mindent.

Fóti valami köszönésfélét morgott maga elé, de Ágnes a szpiritusz égő zajától nem hallotta a köszönést, és abban a hiszemben, hogy Fóti szándékosan nem köszönt, ő se köszönt neki. Ehelyett odacsapta az asztalra a kést, amellyel a krumplit vagdalta bele a lábasba.

- Még neki áll feljebb - gondolta Ágnes -, neki, aki a készre jön mindig haza! Neki, aki ebbe a gödörbe hozta őket! Ebbe a vakságba!

Fóti körül akart nézni egy kicsit a lakásban, de a kés csörömpölésére felkapta a fejét. Jól tudta, hogy mit jelentett ez. Mit akar tőle az asszony? Ne ment volna dolgozni? Az első nap ne ment volna be a gyárba? - Hiszen tudja ő, hogy nehéz volt Ágnesnek beköltözködni, de hát ő sem volt sétálni, sem pedig lányok után nem szaladgált! - Vagy azt hiszi az asszony, hogy a gyárban csupa szórakozás az élet?

S most még ő dobál? Nem köszön vissza neki?

Lerántotta magáról a kabátját, és mivel nem talált más helyet a számára, odadobta a szobaajtó mellé, egy támlátlan székre.

- Te, te dobálsz?! Te, aki ebbe a sötét istenségbe hoztál bennünket?! Hogy gázolt volna el a villamos, amikor idejöttem!

Fóti már megeresztette a vízcsapot, hogy kezet mosson, de Ágnes indulatos hangjára megfordult.

- Elhallgass! Elhallgass, ha mondom!

Ágnesnek még a lélegzete is meggyorsult. Vele, vele mer így beszélni? Vele, aki három órát gyalogolt nagy hassal ebben a lucsokban, aki egész délután a padló fölött térdelt és jéghideg vízzel felmosott mindent? Vele, aki alig áll a lábán a fáradtságtól és a fájdalomtól, s aki talán már holnap megszüli a gyereket? Persze, az ő gyereke neki semmi! Neki csak Eszti a fontos! Ez a vakarcs! Mert az első feleségétől van! Attól a piperkőc, keszeg virágszáltól!

Odaállt az ura elé, egy forró lélegzetnyire az arcától.

- Én hallgassak? Én? De miért? Miért hallgassak én?! Hát én vettem ki ezt a lakást, én ígértem aranybányákat, én festettem mennyországnak a várost?! Én akartam ide feljönni? Nem hallgatók! Megyek én, engem nem fogsz te mindig letorkolni. Velem nem fogsz te így bánni! Engem te nem fogsz mindig lepocskondiázni! Egy percig sem maradok tovább ebben a lyukban, nem maradok én itt, ahol az én szavam csak annyi, mint a semmi!

Lesimította a szoknyáját, összekapkodta a haját és a kabátja után nyúlt.

Fóti alatt megmozdult a föld. A gyárban gúnyt űztek vele, megmarták, megalázták, itthon meg a felesége tör rá, szégyenszemre nagy hassal el akar futni, végig a gangon, egy idegen házban!

- Letedd azt a kabátot! Letedd, ha mondom!

Ágnes most erős volt, nemcsak önmagáért, hanem mind a két gyereke boldogságáért harcolt.

- Nem teszem le! Engem te nem fogsz mindig letorkolni!

S már magára is kapta a kurta plüsskabátot - ugyanazt a kabátot, amelyben Fóti megismerte, a kék gyöngyházgombokkal az elején.

Fóti keze ökölbe szorult, de még idejében észbe kapott. Ágnes csak szemvillanásán látta meg, hogy mire készült Fóti, és sikoltva a szívéhez kapott.

- Jé-ézusom! Engem... - A fájás olyan erővel nyilallt az oldalába, hogy megtántorodott és mindkét kezével meg kellett kapaszkodnia a konyhaszék támlájában, hogy el ne essen.

- A gyerek! - sikoltott Ágnes, és olyan görcsösen szorongatta a szék támláját, mintha ezzel akarta volna a bensejében dülő erőket visszatartani. Aztán térdre rogyott, és felső teste a szék ülőjére zuhant.

Fóti az első pillanatban úgy állott ott, mint aki kövé dermedt.

- Bábát! - sikított Ágnes és beleszorította a fejét a két keze közé! - Fóti odaugrott a jajgató asszonyhoz, felkapta, bevitte a szobába, lefektette a megvetett ágyba, csókolta a kezét, az arcát, ahol érte, s az ijedség és Ágnes iránti felemészítő szerelme, mint valami túlfűtött szétrobbanó kazán, bolond, értelmetlen szavakat dobált ki a száján.

- Ágnes! Kedvesem... édesem...

- Vidd ki a gyereket, vidd ki... Bá-bát! - jajgatott Ágnes, és hátradobta fejét a vánkoson úgy, hogy a nyakerei egészen kidagadtak.

Közben Esztike is felébredt és sírni kezdett.

- Vidd ki... Bá-bát! - sikította Ágnes.

Fóti felkapta a kislányt, kirohant vele a konyhába, letette a támlátlan székre, és Ágnes egyre sűrűbben megismétlődő sikoltásaitól hajszolva kifutott a gangra.

Kint sötét volt, csak itt-ott ködlött ki párásan egy-egy konyhalámpa a gangra. Kiáltani szeretett volna. Emberek! Segítség! Be akart nyitni valahova, de nem ismert senkit, nem tudta, hogy hova nyisson be. Le akart rohanni a házmesterhez. Neki kötelessége segíteni, de alig tett néhány lépést a lépcsőház felé, amikor a nyitva felejtett ajtón át egy éles sikoltás rohant utána.

- Bá-bát! -

Benyitott az első ajtón, egy sötét konyhába, amely egy kis szobára nyílt. A szoba közepén álló asztalnál két ember ült, egy sovány férfi és egy fiatal szőke nő.

- A feleségem! Segítsenek! -

A férfi felugrott.

- Mi történt?! Beszéljen!

- Rájött a fájdalom!!!

Most már ide is behallatszott a sikongás. Először az asszony értette meg, hogy miről van szó, ledobta kezéből a kanalat, és kifutott a gangra. A férfi is magára kapta a kabátját.

- Ne féljen, rohanok - mondta izgatottan. - A közelben lakik egy bábaasszony. - A fogasról, amely fölött egy vörös zászlós menetet ábrázoló olajnyomat csüngött, lekapta a keménykalapját, és elfutott, ő is magára hagyva a kis lakást...

Fóti be akart menni Ágneshez, de akkor már, mint a megbolygott méhkas, zúgott az egész ház. A lakás tele volt asszonyokkal. Idegen asszonyokkal, akiket sohasem látott. Kócos, lompos, csúnya, beteges színű munkásasszonyokkal és kismesternékkal, akik a szánalom és szolidaritás lázában futkostak a kis lakásban. Puha párnákkal, tiszta rongyokkal és forró vízzel teli, párolgó lábasokkal. Egy idegen munkás lakásában, aki ma költözött be a házba, akit azelőtt sohasem ismertek.

- Menjen innen! - küldték el Fótit - nem férfinak való! - S adták egymásnak kézről kézre a lavórokat, a vattát, a tiszta rongyokat.

Valaki előkerítette az öreg Kőrösínét, aki valamikor bábaasszony volt falun. Az öregasszony fekete gyapjúkendőben, amelyből csak a csontos kezei látszottak elő, nagy léptekkel ment végig a gangon, és mindenkit kikergetett a szobából a konyhába.

Réti Márk is talált magának munkát.

- Gyerekek, menjetek innen! De rögtön! - kiáltott rá a folyosó mélyedésében összegyűlt gyerekekre, miközben bevitte a karján Esztikét a lakásba. Rétiné odaölelte a síró kislányt a kötényéhez, és úgy simogatta, nyugtatgatta, mintha a sajátja lett volna.

Fóti belevájta a körmét a tenyerébe, hallotta nyögni, jajgatni a feleségét, akire néhány perccel ezelőtt majdnem ráemelte a kezét, és le szeretne volna baltával ütni mind a két kezefejét.

A falut, a sötét, reménytelen éjszakát látta maga előtt akkor is, öt évvel ezelőtt is így rohant ki segítségért az éjszakába. Bezörgött a házakba, de a legtöbb helyen csak a kutyák csaholtak vissza rá, s akik álmosan és nagy nehezen felcihelődtek, azok csak azért jöttek, hogy elvegyék azt a kis levegőt is az alacsony szobában.

Fóti nekidőlt a falnak.

A gyárban kigúnyolták a munkások... s most itt, hasonló emberek, hasonló munkások futkosnak a felesége körül, otthagyják a lakásukat, elrohannak a bábáért valahova a szomszéd negyedbe, mint ez a vézna kis ember is, akinek a szobájában az a kép csüngött.

Minden összekuszálódott előtte.

Mint valami vég nélküli gomolyag, egy hosszú, fájdalmas sikoltás szakadt ki a lakásból.

Reszkető csönd támadt.

Aztán egy dallamos női hang kikiáltott a konyhából:

- Fiú!

Sütőné volt, annak a vézna nyomdásznak a felesége, aki bábaasszonyért futott le a Korona utcába.

KARDOS HUGÓ

Április végén már átforrósodott a város, és a házak a szűk Ferdetorony utcában fojtó hőséget fújtak az emberek arcába. Az üres telkeken virágzott az orgona. A bokrok áthajoltak a palánkokon, és a lúdtalpú ügynökök, süteményt kihordó pékinasok s a szénportól örökké gyulladásszerű szeneslegények alájuk álltak, megrészegegni a tavasztól.

Ám Brandl és Köszler nem sok örömet leltek orgonabokros telkeikben. A Korona utcában megcsúszott a föld, a gyorsan felhúzott bérházak vastraverz lábai megcsuklottak, az üzletekben feldúlt arccal járkáltak a kereskedők, a ragyogó jövőjű utca fölött fekete kendőbe takaródzott a nap.

Két héttel ezelőtt még minden sírhanthi telkecskéért, bedült sarokviskóért, mell szélességű üzlethelyiségért egymásra licitáltak a hivatásos és újdonsült spekulánsok. Mindenki vállalkozott és mindenki abból élt, hogy a másik is vállalkozik.

A dolog néhány kisbank összeomlásával kezdődött.

A merész álmú, kispénzü krejzlerosokat, a hozományra nősült hivatalnokokat, a saját személyükben is házsnak indult sertéshizlalókat, akik a nagy telekvásárlási végkiárúsítás alatt valamelyik kisbank pultján levágattak maguknak egy keskeny csíkot a Korona utcai, arannyal átszőtt telekvégéből - elfogta a pánik.

Csak az egészen öreg rókák, a húszéves tapasztalattal rendelkező ingatlanhiénák csóválták a fejüket: Itt valami nincs rendben! Ez a napfogyatkozás, nincs bent a naptárban. Ez egy mű-napfogyatkozás, amely csak arra kell, hogy a cápa felfalhassa a sötétben a kishalakat.

De nemsokára már befolyásos emberek szájából is hallani lehetett, hogy a Korona utcával súlyos bajok vannak. Közeti, sőt rétegeződési bajok! A Korona utca alatt mindenféle kréta és agyagmezők, futó porrétegek, alattomos patakok és szivárgó nedvek rejtőznek, és mindezek miatt lehetetlen villamosvasutat építeni az utcában. Sőt már a felhúzott új házak sorsa is aggodalmas.

A telek-rókák, akik most már látták, hogy egy horribilis étvágyú cápával van dolguk, elkeseredett lépésre szánták el magukat. Saját költségükön fűrattak, ásattak, hogy bebizonyítsák a rémhírek alaptalanságát. A fűrógépek körül állandóan izgatott emberek tartózkodtak, akik kétségbeesetten szagolgatták, morzsolgatták ujjai között, és kóstolgatták a homokot. Ötnapi fűrés és ásás után az összes kereskedők, telkesek, fogorvosok, részletügynökök és kávéházasok egyetértettek abban, hogy ez a homok semmiben sem különbözik a többi utcák homokjától, s hogy az egész híresztelés galád spekuláción alapul. Mindezt egy nyilvános gyűlésen is ünnepélyes határozatba foglalták. A városházán, ahol az érdekeltek küldöttsége egy fél zsák homokkal megrakodva megjelent, megnyugtatták az izgatott embereket, hogy a villamosépítés kérdésében csak a megfelelő szaktekintélyek meghallgatása után fognak dönteni. A szaktekintély hamarosan életjelt is adott magáról, mégpedig egy köztisztelőben álló geológus személyében, aki az egyik legelterjedtebb újságban, a *Délutánban* részletesen kifejtette, hogy a Korona utca és szűkebb környéke - egészen a vele párhuzamos Vasútmenti útig - rejtett patakokkal és vándor homokrétegekkel van átszőve, és ennek következtében fölötte alkalmatlan villamosépítési célokra.

E mély döféstől a kis-spekulánsok kilencvenkilenc százaléka elvérzett. A cikk úgy lengett, úszott a Korona utca felett, mint egy óriás gyászjelentés. Itt nyugszik ennyi meg ennyi zseniális kereskedelmi terv, itt nyugszik az oly lázasan hajkurászott, fenséges „REUZÁLÁS”.

Miután a spekulációs aranytenger visszahúzódott medrébe, az ócska házak megint ócska házakká, a bepalánkozott telkek megint értéktelen szeméttelappé, a hangzatos vállalkozások megint kongó boltokká alakultak át.

Brandl Rudolf is megkapta a „Közhitel Bank”-tól a felszólítást, hogy nyolc napon belül fedezze le a két elértéktelenedett telkére felvett kölcsöneit. Negyvenezer koronát kellett Brandlnak május elsejéig lefizetnie a Kösztler elől méregdrágán elkaparított telkekre, amelyek most a felét se érték régi értéküknek és a kutyáknak se kellettek.

Brandl Rudolf két nap óta kilométereket gyalogolt a lakásában levő irodájában. Az elkésredett kis-spekulánsok a makulátlan tekintélyű „Közhitel Bank”-ot gyanúsították a krach felidézésével, de Brandl szentül meg volt győződve róla, hogy a „Közhitel Bank” felszólítása mögött Kösztler áll, aki nem először adott le róla hamis információkat a banknak.

Miután napokon át hiába futkosott pénz után, már csak két lehetőség állott Brandl előtt: eladni Kösztlernek a telkeit, amelyek Kösztlernek még mindig többet értek, mint másnak, mert nélkülik Kösztler semmit sem kezdhett saját telkeivel, vagy pedig leutazni Nagybecskerekre és kibékülni az apósával, akivel a házassága napja óta haragban volt, mert az hatvanezer koronával kevesebb hozományt adott neki, mint amiben megállapodtak.

Tegnap, amikor a felesége célzást tett arra, hogy ki kellene békülni az öregekkel, Brandl még durván rászólt az asszonyra, de ma már vizes törülközővel átkötött fejével feküdt a díványon, és sajnálta, hogy olyan goromba volt. Brandl élt-halt a családjáért. Megadott nekik mindent, amit kértek, csak két dologra nem volt kapható: kibékülni az apósával és kimenni a hatvannégyesből. Pedig mennyit sírt az asszony a poros, túlszűfolt környék miatt, a hatvannégyes miatt, amely olyan volt, mint egy soha célba nem érő, kivándorlókkal összezsűfolt óceánjáró. Tele örökös lármával, torzsalkodással, irigységgel, betegségekkel.

Elmenni a hatvannégyesből, ahol a kocsiszínjei, az istállóí álltak, feladni önként az olcsó szerződést, az olcsó négyszobás lakást, megfutamodni Kösztler elől - nem, erre Brandl nem volt képes.

Másnap reggel anélkül, hogy elbúcsúzott volna a családjától, poggyász, sőt kezításka nélkül elutazott Nagybecskerekre. Inkább a családi megaláztatást választotta, mint az üzleteit.

Ez ugyanaznap történt - sajnos, már a vonat elindulása után -, amikor a jó hírű *Délutánban* egy szenzációs cikk jelent meg Kösztler úr rossz hírű garniszállója, bordélyai és kádfürdője ellen. Már a cikk címe és alcímei is sokat mondtak.

Egy utca erkölce. Bordélyházak a főváros közepén. Mikor telepítik ki végre a Ferdetorony utcai örömtanyákat? A polgármester úr és a rendőrfőkapitány úr nagybecsű figyelmébe!

A cikket a *Délután* országos hírű újságírója, Sávossi Kálmán írta, de sajnos, minderről Brandl az elutazása napján már nem szerezhetett tudomást.

Kösztler nem érintette olyan súlyosan a Korona utcai telek-krach, mint Brandlt. Neki nemcsak a Korona utcában voltak telkei és házai, hanem a Ferdetorony utcában is, és ezeknek a házaknak és telkeknek az értéke nemcsak hogy nem csökkent, hanem valamit még emelkedett is.

A Ferdetorony utca ugyanis az egyetlen összekötő útvonal a Korona utca s a vele párhuzamos Vasútmenti út között, amelyen a geológus cikkének a megjelenése óta viharos *telekhossz* kezdődött. A kis-telekspekulánsok meg mertek volna rá esküdni, hogy a Vasútmenti úti telekhossz mögött ugyanaz a bank állott, amely a Korona utcai besszt megszervezte - mégpedig a „Közhitel Bank”.

Köszler a maga személyében szintén meg volt győződve arról, hogy a „Minerva”, amely a Vasútmenti úti telekhosszt irányította, a „Közhitel Bank” pénzével dolgozott, és ha Miklósi, a „Közhitel” zseniális igazgatója már mindent lefölözött, akkor még esetleg az is kisülhet, hogy a geológus tévedett és a Korona utca sokkal alkalmasabbnak fog bizonyulni a villamosépítésre, mint a Vasútmenti út. Ezért Köszler nem adott el semmit, hanem lázas sietséggel lefedezte magát, sőt szívesen megvette volna Brandl telkeit is, ha ez a „dreckiger Schwab” durván vissza nem utasította volna ez irányú ajánlatát. Köszler tudta, hogy ez már csak olyan halálrángásféle, mint amikor a méh benne hagyja a fullánkját az ellenségében, és nemsokára ő maga is belepusztul.

S most, amikor már szinte maga előtt látta Brandl bukását, jött ez az egész oldalas cikk a *Délutánban*!

Most Köszler kezdte el a járkálást, most ő rózta a kilométereket, s most ő volt meggyőződve arról, hogy a cikk mögött senki más nem állhat, mint Brandl. Mert Sávossi, az országos nevű zsmnaliszta, aki a megírt cikkeiből lett országos híró, de a meg nem írt cikkeiből gazdagodott meg, Sávossi nem volt rossz embere Köszlernek. Sávossi gazdagságához, különösen amióta az országos nevű újságíró tiszteletbeli elnöke lett a „Magános nők munkaszerző és erkölcs-nemesítő egyesületének” Köszler is hozzájárult néhány szerény téglácskával! Itt csak egy dologról lehetett szó, hogy Brandl többet adott Sávossinak, mint ő!

Köszler hol elolvasta, összegyúrte és a földhöz csapta az újságot, hol meg újra felszúrta a botja hegyére, maga elé teregette és minden ízében remegve addig rázta, tépte, csapkodta, amíg az újságból megint egy gyűrött, formátlan papírcsomó lett. Belevert a botjával a falba, a rojtos fotelek hátába, és rekedten kiabálta abba az irányba, ahol Brandlt sejtette: „Dreckiger Hund!” „Elender Gauner!”

Végigsántított a szobákon, s bekopogott a lánya ajtaján.

- Kommt er heute überhaupt noch? Oder kommt er nicht? - Miután nem kapott választ, újra visszatáncolt az irodájába, magában szidva Matildot, hogy az még válaszra sem érdemesítette. Egy negyedóra múlva marokra fogva botját, újra bekopogott Matildhoz.

- Also ist er noch immer nicht da?! Noch immer nicht?

Tudta, hogy Matild nem alszik, hanem készítgeti magát a vőlegényével való találkozásra.

- Stör mich nicht, wenn ich mich anziehe! - válaszolt végre egy kellemetlen női hang, amelyből pontosan ugyanaz az ingerültség érződött ki, mint a Köszler hangjából. Köszler morgott valamit és visszabicegett a szobájába. Hozzá volt már szokva ahhoz, hogy Matild így beszéljen vele. Ő volt az egyetlen élőlény, akit szeretett és ezért eltűrt tőle mindent. Matild csúnysága csak fokozta a lánya iránti szerelmét. Igen. Matild apja ritkás, fakóvörös haját, szeplős, sárga arcbrét és vékony madárorrát örökölte. Mennél idősebb lett, annál jobban hasonlított az apjára.

A lánya csúnysága arra készítette Köszlert, hogy jó előre biztosítsa Matild boldogságát. Matild még tizenhat éves se volt, amikor Köszler a szegény zsidónegyed nagy halastavából kihalászta számára és egy tisztavízű üvegmedencébe elhelyezte Hugót, egy Katzburg nevű szegény zsidónak a fiát. Katzburg, később Kardos Hugó már tizenöt éves korában arról álmodozott, hogy ügyvéd lesz, és a szegényektől nem fog pénzt elfogadni. Az öreg Katzburg mindig rettentően mérgeződött ezen az ostobaságon és nem győzte magyarázni a fiának, hogy egy ügyvédnek főleg a szegényeken kell keresnie, mert a gazdagok pör nélkül is kijönnek egymással, de a fiú nem engedett elveiből, és ezen a szegény Katzburg, aki a lányait a fia segítségével szerette volna férjhez adni, betegre mérgelődte magát. A vigasztaló az volt, hogy

az öreg Katzburg szegény volt, s így nem is gondolhatott komolyan a fia iskoláztatására. Olyan szegény volt, amilyen csak egy szegény zsidó lehetett, aki kézikocsival járta a várost, és ócskavasat és üveget vásárolt össze, hogy néhány hatos haszonnal eladja Köszlernek. S mégis, ha Katzburg nem lett volna olyan szegény, akkor fiából talán sohasem lehetett volna jogász, mert akkor Katzburg nem járt volna egész nap a rúddal és nem lett volna annyi ideje az ő tehetséges, okos fiára gondolni. Így majd mindennap órá gondolt, és majd mindennap végigcsurogtak a könnyek az öreg Katzburg hithű, előírás szerint borotvátlan keskeny arcán.

Egyszer aztán Katzburg elment a Máramarosszigeti csodarabbi unokájához. „Bölcs rabbi - kérdezte az ősz embertől Katzburg -, vajon nem vétkezem-e Jehova ellen, amiért szegény zsidó létemre folyton arra gondolok, hogy miként lehetne az én okos, szép fiamból ügyvéd?” Amire a csodarabbi unokája ezt válaszolta.

„Küldd el a fiadat hozzám, és nyolc nap múlva gyere el a válaszért.”

Amikor Katzburg újra beállított hozzá, a rabbi csodálatos dolgokat mondott neki. „Herr doktor lesz a fiadból, Katzburg, advokát! És el fogja venni a pénzt mindenkitől! Wirst schon seh'n, minden pénz kevés lesz neki.” Az öreg Katzburg egyik szemével sírt, a másikkal nevetett. „Advokát lesz! Az én fiam advokát lesz” - ujjongott Katzburg, mert ha a rabbi mondta, akkor igaz is lesz!

Két hét múlva Hugó házitanító lett Köszlernél. Két év múlva pedig a legnagyobb zsidóünnep napján Köszer és Katzburg formálisan is megbeszélték a dolgot a zsinagóga udvarán, a hosszú szünetben. Ugyanaznap este az egész Katzburg család vendégségben volt Köszeréknél, és Köszer dolgozósobájában - ahol Köszer az összes üzleti megállapodásait kötötte - írásban is megegyezett egymással a két apa. Az egyezés egyszerű volt. Köszer vállalta, hogy advokátot csinál Hugóból, és az öreg Katzburg vállalta, hogy a fia advokátnét csinál Köszer lányából. Ennél többet egyetlen csodarabbi sem varázsolhatott volna a két Katzburg életébe, mert Köszer már akkoriban is a hitközség egyik leggazdagabb tagjának számított. Viszont a két Köszer is meg lehetett elégedve a csodarabbi unokájával, mert Hugó nemcsak okos, ambiciózus volt, hanem kimondhatatlanul szép is.

Az öreg Katzburg ettől kezdve nem tolt többé kézikocsit, hanem most már ő vette át Köszer üzletében a többi szegény zsidótól, akiknek nem volt olyan szerencsájuk, mint neki, a reggeltől estig összebatyuzott üveget és ócskavasat. Később aztán hivatalosan is megtörtént az eljegyzés. Hugó családtag lett, és Köszer, hogy ne fizesse érte hiába a vizsga- és a havi hatvanpengős zsebpénzeket, bevonta az üzletébe.

Köszer belépett a szalonba - bár tudta, hogy az annyit jelent, hogy szóba kell állnia, esetleg bocsánatot is kell kérnie Fánni nénitől. Fánni néni az ablak előtt ült egy alacsony karosszékben, amelynek görbe, előrenyúló lábai hatalmas karmokhoz hasonlítottak. Matild kelengyéjén dolgozott.

Fánni néni tizenhat éve gyászolta már a férjét, egy gabonabevásárlási ügynököt, aki egy vasúti szerencsétlenség következtében a halálát lelte Bácskában. Fánni néni már akkor sem volt fiatal, amikor Köszerhez került házvezetőnőnek, de akkor még formás asszony volt, és Köszlernek mindig nagy érzéke volt a telt asszonyi formák iránt. Fánni nénit Köszer valamikor Fánnikának nevezte - mostanában erre egyre ritkábban került sor. Fánnika már túl volt az ötvenen, arca erősen alá volt futva vérerekkel, és minden mesterkedés és fűzés ellenére elhízott, de a teste tömegével néha még fel tudta gerjeszteni Köszer úr haldokló férfiúi ösztöneit.

- Gyalázat, hogy ez a lány milyen hangon beszél velem - dobta bele magát Köszer Fánni néni mellett egy fotelbe.

- A te lányod - válaszolta Fánni anélkül, hogy felnézett volna a kézimunkáról.
- De te neveltetted fel! - nyögte Kösztler, miközben a beteg lábát mereven maga alá rakta egy alacsony zsámolyra.
- Te meg rontottad.

Kösztlernek súlyosabb bajai voltak, semhogy Fánnival - mint máskor szokta - a lánya neveléséről vitatkozzon. Inkább lenyelte a már nyelvén ülő gorombaságokat, sőt még messzebb menő engedményekre is hajlandó volt. Komolyan akart tárgyalni Fánnival, akivel olykor meg szokta beszélni az üzleti terveit. Matild egyáltalában nem érdeklődött az üzlet iránt, Hugóban pedig nem bízott. Hugót különben is úgy tekintette a családban, mint egy szükséges rosszat, aki el fogja venni Matildot, amiért kap harminc- vagy ötvenezer forint hozományt - aszerint, hogy az öreg Katzburgot hogyan sikerül becsapnia -, egy négyszobás lakást a Korona utcában épülő házban és ezzel vége. De Fánniban bízott. Fánni egész életében szegény és becsületes volt, sohasem ambicionálta, hogy külön pénzre tegyen szert, pedig ő kezelte a háztartását, és néhány száz forintot könnyen félretehetett volna, de Fánninak nem volt egy krajcárja sem, pedig a feleség tiszttségét is ellátta anélkül, hogy nyilvánosan igényt tartott volna a házastársi jogokra.

- Fánni! - mondta Kösztler, miután kényelmesen elhelyezkedett a karosszékekben és rágyújtott egy papírszipkába szúrt trabukóra. - Itt van ez az újság azzal a cikkel... Tudod, ugyanaz a csirkefogó írta, aki már tavaly is kellemetlenkedett, csak hogy most le is nyomatta. Kiírta az újságba a gazember!

Fánni nem válaszolt, de már figyelmesen odahallgatott.

- Tudnom kellene, hogy mennyivel tömtem be annak a csirkefogónak a száját. Az összeget nem írtam fel sehová.

Fánni néhány pillanatig gondolkozott, mintha távoli dolgok között kutatott volna az emlékezetében, de úgy tett, mintha semmire sem emlékezne.

- Nem tudom, mire gondolsz.

Kösztler azonban látta, hogy Fánni már pontosan tud mindent, sőt az összegre is emlékszik. Megfogta Fánni zsírpárnás, vöröses karját.

- Fánni, egy héttel ezelőtt goromba voltam hozzád, de tudod jól, tele voltam gondokkal a telek-krach miatt, Brandl miatt, az üzlet miatt.

Fánni nem húzta el a kezét, és Kösztler tudta, hogy a vajszívű Fánni már meg is bocsátott.

- Tudod, ha sokat adok most annak a gazembernek, akkor legközelebb még szemtelenebb lesz, ha keveset, akkor a végén mégiscsak ki kell pótolnom és kétszer annyiba kerülhet a dolog. Próbálj csak visszaemlékezni, Fánnikám.

- Kétszáz koronát adtál neki - mondta csöndesen Fánni, és felemelte a kézimunkáról szemét, amely most már újra szelíd és megbocsátó volt.

- Kétszáz koronát - ismételte Kösztler és eleresztette Fánni kezét. - Most többet kell adnom neki. A cikk megjelent az újságban, és ha azt akarom, hogy a dolog ne folytatódjék, akkor legalább a dupláját kell küldenem neki. Még egy ilyen cikk és a Ferdetorony utcai házak és telkek értéke a felére esik.

- Küldj neki ötszázat!

- Ötszázat? Igazad van, Fánni, ötszázat küldök neki. Egy folytatás, amelynek nem szabad megjelennie, mindig többbe kerül, mint ami már megjelent. Ötszázat küldök neki, a tizenhatos ház egész havi lakbérét. Egy egész havi lakbért annak a gazembernek, amiért bent ül az újságnál, és tisztességes embereket hátba támad. Amiért én véres verejtékkel házakat szerzek és házakat tartok, amelyekért a város csak hálás lehet nekem! Egy város, ahol annyi a katonaság, ahol annyi a nőtlen ember, ahol különben a rendes polgároknak nem volna egy perc nyugtuk sem a sok tolakodó férfitől. És még énrólam írnak az újságban. Engem neveznek „kétes üzemekkel foglalkozó egyénnek”. Fel kellene húzni az első lámpára az ilyen zsaroló gazembereket! Ezt a pofázó sliferlit, ezt az országos zsebmetszőt, ezt a tetűt... S ha legalább ezzel beérné! De mindenbe beledugja az orrát! Lakbéruszoráról, drága boltbérekről szájál! Hát mitől ne legyen magas a lakbér, amikor egyetlen csirkefogó zsebre rakja az egyik házam egész havi lakbérét?! Lakbéruszora?! Majd gondoskodom én róla...

- Augusztusra megint emelni akarsz? - kérdezte csak úgy odavetve Fánni.

- Ez nem a te dolgod! - kapta fel a fejét Kösler, aki közben már odabicegett az ajtóhoz a kerek, fehér cserépkályha mellé, hogy biztosabban meghallja a csengetést. - Emelek vagy nem emelek, ezt majd én döntöm el! Ha terád hallgatnék, akkor még én fizetnék a lakóknak, amiért tönkreteszik a házaimat! - A hangja most már ugyanolyan kellemetlen élességgel és arroganciával csengett, mint máskor, amikor nem volt jóban Fánnival. Dühösen kisántított a szalonból.

Sokára csengettek.

Matild kifutott az előszobába, hogy elfogja Hugót, mielőtt még az apja behívja magához. Kockás sportkosztüm és ugyanolyan szövetből készült sportkalap volt rajta, de keskeny vállait semmiféle vattázással sem lehetett eltüntetni. Hugó anélkül, hogy az összegyűrt, tömött aktatáskát letette volna, kelletlenül megcsókolta Matildot. Matild majdnem sírva fakadt. Úgy beszéltek meg, hogy este a Margitszigetre mennek és Hugó felveszi a világosszürke ruháját, amit ő szekírozott ki a számára az apjától. Ehelyett ebben a kifényesedett zsakettben jött, amelyet még az első alapvizsgájára kapott, és meg se volt rendesen borotválkozva.

- Na endlich, gyere be rögtön! - kiáltott ki Kösler az előszobába, amikor Hugó hangját meghallotta. Mintha csak egyik hivatalnokával beszélt volna, akinek a sok különböző foglalkozású alkalmazottja közt az volt a foglalkozása, hogy idővel majd feleségül vegye a leányát, amiért már most rendes fizetést kapott.

Hugó feldobta a kalapját a fogasra, s lecsapta az aktatáskáját a jégszekrényre. Örült, hogy Matild nem kezdetett rá az ezerszer elunt szemrehányásaira, és hogy a helyzet terveinek megfelelő fordulatot vett.

- Láthatod - mondta egy letargikus mozdulattal fejezve ki Matild előtt, hogy mennie kell. - A kirándulásból ma már nem lesz semmi. De hát mondtam neked mindig, ötszörösen lenyúzza rólam a hatvan pengőjét.

Matild berohant a szobájába, becsapta maga mögött az ajtót, letépte a fejéről az új sportkalapját és hisztérikus zokogással végigdobta magát a csipketakarós rézágyon. Egész délután készült, próbált a tükör előtt, és Hugó rá se nézett, a csókja olyan volt, mint az apjáé, azzal a különbséggel, hogy a vőlegénye csókjában még a szeretet parazsa sem hevített.

Szájába gyömöszölte a zsebkendőjét és sírt.

Hugó utálja őt, igen, néhány hónap óta nyíltan mutatja... Barátai vannak, mindenféle gazemberek, éhenkórász diákok, talán diáklányok is... akik előtt szégyenli, hogy ő a menyasszonya... letagadja... s aztán valamire készül, valamire, amit ő úgysem fog tudni túlélni... Sírt és a sovány, formátlan ó-lábai meg-megrándultak az ágyon.

Hugónak most kapóra jött, hogy Kösztler behívatta, így legalább nem kellett egy átlátszó hazugsággal kivágnia magát Matild előtt, amiért ma nem akart vele sétálni menni. S legalább nem várhatja sokáig Szücs Irént és Halász Imrét, akiktől azzal vált el egy kis cukrászdában, hogy legkésőbb egy fél órán belül újra ott lesz s aztán együtt mennek fel a Galilei-körbe, Schöpflint meghallgatni az új magyar prózáról.

- Ül le! - mondta Kösztler ingerülten, amikor Hugó végre belépett a szobába. - Emlékszel, hogy tavaly ilyenkor is volt egy ilyen eset - és odalökte az újságot Hugó elé - azzal a Sávossal... Nahát, most megint elmész ahhoz a gazemberhez, és átadod neki ezt a borítékot. Megmondod neki, hogy csinálhatta volna taktikusabban is a dolgot, mert énram mindig számíthat.

Hugó átfutotta az újságot.

- Siess, majd elolvasod aztán -, kapta ki a kezéből az újságot Kösztler. - Ilyenkor már ott van a szerkesztőségben, és semmi szükség sincs rá, hogy a cikk folytatását is megírja!

Hugó zsebre gyűrte az újságot, de még mindig nem nyúlt a borítékért. Tudta jól, hogy a borítékban pénz van, megvesztegetésre szánt pénz.

„Nem megyek! Elég volt!” - akarta ordítani, de a torka összeszűkülte és csak ennyit mondott:

- Szóval azt mondjam neki...

- Mit kell itt annyit mondani? Átadod és kész! Na, indulj, mozogj már! Mindjárt hat óra lesz! Csináld ügyesen a dolgot, érted?

Hugó szédülten lépett ki az utcára. A házak között friss szél csavargott, és az arcába sodorta a grundok orgonaszagát. A lemenő nap végigszórta fényével az úttestet, mint egy messze járó szalmásszekér.

Undor és levertség fogta el. Matildtól megszabadult, de Kösztler levele ott súlyosodott a zsebében, és neki annyi pénze se volt, hogy egy csokoládétortát fizethetett volna Szücs Irénnek.

Ahová csak nézett, mindenütt a jövődöbeli apósának a telkei, házai álltak, és ő kopottan, krajcároskodva élt itt, ezek közt a házak közt, amelyek állítólag egyszer az övé lesznek, amelyek tulajdonképpen már most félig az övé kellene, hogy legyenek. Kapja azt a nyomorult hatvan pengőt Kösztlertől, mint havi, már maga se tudja micsodát, és utolsó krajcárig le is adja mindjárt a családjának, de ezt a hatvan pengőt sem ingyen kapja. Szaladgál, intézi Kösztler bizalmas levelezését, pöreit. Intelligens kifutónak használja fel. Hogy valahogy megéljen, irodába kell járnia havi hetven pengőért. Neki, akinek a leendő apósa többszörös háziúr! Leveleket kell kikézbésítenie! A jövőjével, a becsületével, a karrierjével kell játszania. S miért? Talán magáért? - Idegesen, gúnyosan megreszketett az ajka. - A családomért! Az apámért, aki úgy jár mögöttem, mint egy élő aranyborjú után. A nővéreimért, akik az én bőrömmön akarnak férjhez menni! De hát ki törődik énvelem? Az én érzéseimmel?

A Matilddal való sokéves ismeretség olyan, mint egy megunt, elfásult házasság, és arra a gondolatra, hogy ennek most nem a végére, hanem az elejére ért, sokszor olyan vad tiltakozás fogta el, hogy legszívesebben faképnél hagyott volna mindent: hozományt, karriert, a bigott apát, a nyűgös nővérkét s még az anyját is... De amikor az anyjáig jutott, mindig elérzékenyült. Ennek az asszonynak még nem volt soha az életben egy boldog napja sem, s az anyja

vele akarta kiházásíttatni a három lányát. Igen, ilyenkor elérzékenyült, lehet, hogy mindez csak arra kellett neki, hogy a következő pillanatban valami nagy új kárpótlást terveljen ki magának. A kárpótlás rendszerint egy diáktársaságban eltöltött görbe éjszaka volt, amely után csoportos látogatás következett egy jobbfejta bordélyházban. Ha pedig sok pénze volt, azaz ha Matild segítségével sikerült valamilyen címen pénzt kipumpolnia Köszlertől, akkor bérbe vett egy éjszakára egy szép nőt, és ezen az éjszakán annyi jó fakadt Matild csúnyságából, hogy néhány napig megint kitűnően érezte magát.

Odaért a cukrászdához. Szerette volna megbeszélni Halással és Irénnel, hogy kísérik el a szerkesztőségig és onnan együtt menjenek az előadásra, de Halász és Irén már elmentek. A kiszolgálónőtől megtudta, hogy már egy negyedórával ezelőtt eltávoztak, tehát meg se várták a megbeszélt fél órát. Dühösen lépett ki az utcára. Persze. Halász örült, hogy lerázta a nyakáról. Ez a keszeg Halász, aki folyton hallgat. Nem is érti, hogy egy ilyen csinos lány, egy medika, hogy állhat vele szóba... Persze Halász a párizsi úttal, ezzel a fantasztikus marhasággal szédíti Irént. Az egésznek az a magyarázata, hogy Halász a kereskedelmiben megtanult franciául makogni, és azzal a tudással, amit *Tussaint-Langenscheidt*-ből és a *Petit Parisienne*-ből szedett össze, ebből akarja magát és talán Irént is fenntartani.

Kardos megfélekedezett arról, hogy egy fél órával ezelőtt még ő is lelkenedezve beszélt a párizsi útról, és fantasztikus pénzszerzési lehetőségekkel állott elő. Ő ugyan csak egy meghosszabbított görbe éjszakának, egy néhány hetes kirándulásnak képzelte el a dolgot, amely idő alatt legalább kárpótolhatja magát balsorsáért, s ki tudja, talán még Irén is... És ha nem, hát a párizsi nők még ezért a veszteségért is kárpótolják.

- Füttyölök rájuk! A Schöpflin száraz, sótlan előadásaira is füttyölök! Úgyse bírnám ki tovább, mint egy fél óráig.

Tulajdonképpen jó is, hogy nem vártak rá. Nem szereti Halászt, ezt a fantasztát, akiből az éhség és a sok megemésztetlen olvasmány beszél. A vastag könyvek. Németül Schopenhauert olvassa, magyarul a Kommunista Kiáltványt, franciául Payot és a *Petit Parisienne*-t. Egy gőzfej, akinek az az alapelve: hogy csak akarni kell vagy nem akarni, és minden megváltozik!

Egy fantaszt! Mintha ő akarná Matildot?! Talán tapossa le az apját, a nővéreit, az anyját? Szálljon szembe az élettel, amelyet nem ő talált ki?! Igen, az élet találta ki őt! És ő nem képzel be magának semmit...

Sávossi már nem volt fiatal ember. Az évtizedes éjjelezések, szenvedélyes kártyapartik izgalmainak nyomát a mindennapi borotválkozással és a fiatalos öltözködéssel sem tudta eltüntetni. Mély karikák ültek a szeme alatt, szeme fehérje sárga és zavaros volt. A haját gondosan festette, csak néhány ősz hajszálát hagyott meg a halántéka körül - a természetesség kedvéért.

Amikor Kardos belépett hozzá, az íróasztal fölé hajolva írt, cigarettája az íróasztal szélén füstölgött.

- Bocsánat - mondta elfoglaltan anélkül, hogy felnézett volna a belépőre, amikor Kardos Hugó másodszor köszöntötte. - Mivel lehetek szolgálatára?

Kardos a legszívesebben lecsapta volna az íróasztalra a borítékot és ment volna tovább, de az a csirkefogó elvárta, hogy betartsák a formáságokat.

- Remélem, nem lepi meg, hogy felkerestem - kezdte nem minden gúny nélkül.

- Egyáltalán nem. De sürgős cikket kell írnom s szeretném, ha rögtön a tárgyra térne, Kardos úr, bár attól félek, hogy a tárgy meglehetősen tárgytalan.

Alig hallhatóan nevetett, miközben a foga közé vette a cigarettáját.

Kardosban támadásra acsarkodott minden. Mint valami fiatal kakas, aki ki akarja próbálni erejét, harciasan felkapta fejét.

- Azt hiszem, hogy a borítékban levő adatok - és letette az asztalra Köszler levelét - fölöslegessé teszik a cikk megírását.

- Köszönöm - mondta kimérten, rosszul leplezett bosszúsággal Sávossi -, de ebben a kérdésben már kialakult a véleményem és szilárd meggyőződése.

Kardos az újságíró szeme közé szeretett volna nevetni. Kialakult vélemény! Szilárd meggyőződés! Kezébe vette a borítékot, és mintha súlyosságát akarná jelezni, kétszer-háromszor feldobta a tenyerében.

- Súlyos érvek vannak benne, szerkesztő úr!

- Hallja, maga szemtelen fráter! - ugrott fel Sávossi - de most aztán takarodjék! Azonnal hagyja el a helyiséget! De azonnal! Majd megmutatom én magának, hogy kivel van dolga! Majd gondoskodom én arról, hogy az ilyen szemérmetlen fráterek ne mocskolhassák be az újságírói becsületet!

Kardos fehér lett, mint a fal. Sávossi egy évvel ezelőtt szó nélkül zsebre vágta a borítékot. És most... ez a rettentő fenyegetés.

- De szerkesztő úr - dadogta, mint egy ijedt gyerek -, ön félreértett, ön...

- Ki! - toppantott a lábával Sávossi - ki innen! Majd elintézem én magát is a *Délutánban*!

Kardos szédülten támoltygott ki a szobából. Még mindig nem akart hinni a fülének. Képtelen volt megérteni, hogy mi történt ezzel az emberrel.

A körútra érve megpróbálta összeszedni gondolatait. Mi történt az elmúlt öt percben? Majd elintézem én magát is a *Délutánban*! Mi ez, mit jelent ez? Sávossi ki akarja írni a nevét az újságban?

Gyengeséget érzett. Nekidőlt a hirdetőoszlopnak.

Öt perc alatt! Mindez öt perc alatt! S éppen most, amikor már csak néhány hónap választja el a doktorátustól. Maga előtt látta az újságot. Vastag betűkkel a nevét egy hasáb élén... Kalandor, megvesztegető, méltatlan arra, hogy az ügyvédi kar befogadja soraiba.

- Pubi, mi baja? - szólította meg egy kék kosztümös nő, aki a kalapján fekete struccotlat hordott. - Na, ne nézzen már olyan okosan. Gyűjjön, nálam majd megvigasztalódik.

Kardos továbbrohant.

A kosztümös nő kacagott.

- Kölyök! - kiáltotta utána.

Ez a gúnyos kacagás magához térítette. Gyűlölet lángolt fel benne Köszler iránt, Matild iránt, a családjá iránt. Mert minden csak miattuk van! Köszler házai miatt! Köszler százezrei miatt! Matild miatt, akihez egészséges ember még a könyökével is irtózna hozzáérni. Az apja miatt, a nővérei miatt, akik minduntalan az égre forgatták szemüket, jajgattak, szörnyülködtek, ha valamit mondott Köszler és Matild ellen, önzőnek, aljasnak nevezték. Csak azt látták, hogy pénzt, pénzt, egy nagy darab aranyat nem akar elfogadni, mert egy csúnya nő nyújtja át neki. Önző, éhes kutyák! Ők kergették a romlásba, ők tették tönkre, ők csináltak belőle egy korrump, firkászfizetéses vőlegényt, hogy később egy fixfizetéses férjjé lépjen elő! „Das Geld, mein Sohn, macht alles schön” - mondta az apja. Igen, a pénzt tartották, mint valami varázsszelen-cét Matild fölé, Köszler fölé, az egész szennyes élete fölé, ez volt, ami miatt kibírta éveken át

Matildot, a gyöngeségtől verejtékező testének undok szagát, az elpúderezett szeplőit, a kíno-
san zsírtalanított karvalyorrát, a rikácsoló Köszer-hangját, ami ellen sem púder, sem kölnivíz
nem használt...

De elég volt! Olcsón nem adja meg magát! Ha tönkretették, sem marad adósa senkinek! S
elsősorban Köszernek nem!

A Felhőkarcoló-kávéház ablakai le voltak függönyözve. Nem is tudta, hogy hogyan szedték le
róla a felsőkabátját, vették el tőle kalapját, már ott ült egy eldugott sarokban, egy ág-bogos
állófogas mögött, konyakot rendelt és levélpapírt. A feje fölött, mint mozdulatlan tutajok,
kékes fűstrétegek himbálóztak. Csörömpöltek a nikkeltálcák, kopogtak a léptek, csörrentek a
poharak, dákók koppantak, de mindez mintha csak hangszűrőn ért volna hozzája.

Levelet írt Sávossinak. Könyörögve, szánalmas önvallomással kezdte, mint egy megtért,
félrevezetett fiatalember. De ez csak a bevezetés volt, mert Kardos tudta, hogy ilyesmivel nem
lehet Sávossit meghatni.

*„Egy uzorás, egy lélekkufár áldozata vagyok” - írta. - „Olyan adatokat tudok Önnek
szolgáltatni Köszer ellen, amelyeknek napfényre hozásával ön örök hálára fogja köte-
lezni az emberiséget. Uram! Legyen tekintettel arra, hogy csak akaratlan eszköze voltam
Köszernek.”*

De aztán megdöbbsent. Sávossit ilyesmivel nem lehet félrevezetni! Ezzel a levéllel csak írásos
bizonyítékot szolgáltatna önmaga ellen, amit fakszimilében bármikor leközlölhet az újságban.
Apró darabokra tépte a levelet.

Új levélpapírt vett elő és ezúttal Köszernek írt.

*„Gazember!” - ezzel kezdte. Minden szó egy vad gorombaság, forró számonkérés volt
egészen a lelövésig. „Tönkretette a karrieremet, megbélyegzett
embert csinált belőlem, de vegye tudomásul, hogy ha nevem az újságba kerül, akkor
kipakolom az összes gázságait, napfényre hozom az összes megvesztegetéseit. Biztosi-
tom magát, hogy akkor a neve hetekig nem fog lekerülni a sajtó hasábjairól, míg végül a
törvénytörési rovatban fel nem tűnik!” A levelet így fejezte be: „A pénzét pedig vegye!
Undorral és gyűlölettel küldöm vissza, mert csak szenny tapad hozzá!”*

Feltépte a borítékot, hogy beletegye a pénz közé a levelet, de amikor meglátta a szépen egy-
másan nyugvó százásokat, megváltó gondolat suhant át agyán.

Az útiköltség Párizsba!

Fizetett és rohant ki a kávéházból Halász Imréhez.

SZIJJ ÚR KONTRA JAKSI SÁNDOR

Szijj úr már korán reggel bent volt az irodában, pedig az éjjel későn feküdt le. Tizenkét órákor, ami már önmagában véve is azt mutatta, hogy Szijj úr valami rendkívüli dologgal volt elfoglalva. Mert Szijj úr, amióta megnősült, még csak három ízben feküdt le tizenkét óra után. Először a nősülése napján, másodszor a mézeshetekben, amikor a feleségével megnézték a „Víg özvegy” című operettet és utána bementek a Gambrinusba, és harmadszor pedig tegnap éjjel. Szijj úr kiszámította, hogy a házassága tizenkét esztendeje alatt - csak a kapupénzen - heti kétszeri kimaradást véve alapul, megtakarított majdnem száz koronát. Továbbá Szijj úr nem dohányzott - szigorúan tiltotta a dohányzást másoknak is, különösen munkaidő alatt -, amin, napi húsz cigarettát véve alapul, szintén megtakarított havi tizenkét, azaz tizenkét év alatt összesen ezerhétszázhuszonnyolc koronát. Ezenkívül Szijj úr csak évente négyszer engedte meg magának azt az élvezetet, hogy kávéházba járjon, vagy kávéház helyett - nem pedig után! - moziba, vagy színházba menjen. Ez tizenkét év alatt szintén jelentett legalább hétszáz korona megtakarítást. Ezenkívül Szijj úr, ha ivott, vagy a más borát, vagy saját termését itta. Mert Szijj úr apjának hatvan hold földje és több hold szőlője volt a Dunántúlon, ez viszont lehetővé tette, hogy a szabadságát otthon tölthesse, évi kétszáz koronát véve alapul, ez is kitett kétezer-nyolcszáz koronát. Szijj úr apjának nemcsak földje volt, hanem minden esztendőben legalább öt-hat disznaja hízott, amelyek közül az egyiket Jenőnek hizlalták - úgy is hívták, a „Jenő disznaja”. Az öreg béres meg csak „Jenő úrfinak” hívta, és ha dühös volt, mindig a „Jenő úrfit” rúgta oldalba. Az öreg Szijj minden karácsony előtt feljött a fiához Pestre, felfüstölve hozta a javát a disznónak, a többi meg elküldték pontos dátumra csomagban. A disznón kívül kijárt Jenőnek évenként, egy grammal sem kevesebb, mint ötven kiló bab - ez volt a kedvenc eledele Szijj úrnak -, húsz kiló lencse, hat koszorú fokhagyma, egy zsák finom liszt, három zsák rozsliszt, ennyi és ennyi vaj, csirke, tojás, gyümölcs, krumpli és sok minden más. Mindezen szintén megtakarított Szijj úr évi nyolcszáz koronát, hogy ez mennyit tett ki tizenkét év alatt, ezt szintén könnyű kiszámítani. Ilyen körülmények között nem csoda, hogy Szijj úr - fáradtságos munkája gyümölcseként - két évvel ezelőtt házat vett magának, amely szintén hozott évi kétezer-nyolcszáz koronát. Szijj úr fizetést is kapott a „Mészáros és Társa vas- és fémáru” gyártól, ahova rögtön a kereskedelmi elvégzése után belépett. Kezdte negyven koronával mint egyszerű gyakornok, ám rendíthetetlen hűségével, a korai bejárásokkal és a késői hazamenetekkel felvitte a félhivatalos üzemvezetői rangig, azaz közönséges hónapokban havi négyszáz, januárban, a remuneráció hónapjában pedig kétszer négyszáz koronáig.

Szijj úr már az öreg Mészáros idejében nélkülözhetetlenné tette magát az üzemben. Később az üzlettel keveset törődő fiatal Mészáros alatt biztosra vette, hogy egy kis szerencsével - és mindenki a maga szerencséjének a kovácsa - hamarosan el kell érkeznie annak a pillanatnak, amikor az ifjú Mészárosnak már nemcsak a szaktudására, de a pénzére is szüksége lesz. S akkor Szijj úr, mint egyenrangú üzletfél, betársul a hatvanezer korona készpénzével a milliós üzletbe. A „Mészáros és Társa” (Társaság, értsd Szijj) vas- és fémáru gyárába... De a szeszélyes ifjú Mészáros keresztülhúzza a számításait, és egyik napról a másikra eladta a gyárat kilencszázezer koronáért egy szakembernek, Forrai úrnak, aki a Közhitel Banktól vett fel magas kamatra kölcsönt a vételhez.

S ezzel új korszak kezdődött az üzemben és Szijj úr életében is. Szijj úr évek óta gondosan felépített terve halomra dőlt, s mi több, a fizetését is veszélyek fenyegették, mert Forrai úr nemcsak okos ember, nemcsak igaz szakember volt, de elsőrendű üzletember is. A Közhitel Banktól kapott kölcsön magas kamatát be kellett hozni a fizetéseken, a béreken és mindenféle

másfajta takarékossgal. De Szijj úr sem volt egészen buta ember, amit az is bizonyít, hogy már az első héten észrevette, hogy Forrai sokallja a négyszáz koronát. Hogy bebizonyítsa Forrai úrnak, hogy a négyszáz koronát megérdemli, mindenféle takarékosági intézkedéseket léptetett életbe. Mindenekelőtt a hivatalnokok fizetését javasolta leszállítani fejenként húsz-harminc koronával, ami már önmagában több mint négyszáz koronát tett ki. Azután elkezdte a takarékoskodást az üzemben. Ajánlotta Forrai úrnak, hogy a télen ne fűtsék a műhelyekben a nagy Meidinger kályhákat, és csak annyi szén szerezzenek be, amennyi a termelés céljaira feltétlenül szükséges. Forrai úr ezt a javaslatot meglepéssel vette tudomásul, és még meg is jegyezte, hogy aki „tisztességesen dolgozik, az úgyis kimelegszik a munkában”.

Mondani sem kell, hogy az első, amit Szijj úr elrendelt, a fiatal, könnyelmű Mészáros úr idejében elkezdett mosdó és ruhatár építésének likvidálása volt. A védőkészülékek felszerelése is abbamaradt. De akárhogy szorgoskodott Szijj úr, valami *nagyot*, valami *átfogót* nem tudott kisütni. Nem, ez már egyik fogyatékosága volt Szijj úrnak... Márpedig ezek a krajcáros bérleharapdálások, forintos takarékosági intézkedések tényleg nem elégítették ki Forrai urat, ezt az igazi, nagy kaliberű, vállalkozó szellemű üzletembert, akinek ellentétben Szijj úrral, igenis voltak átfogó gondolatai. S így nemsokára meg is született a harmincöt százalékos bérredukció gondolata Forrai úr fejében... Hogy miért éppen harmincöt százalék és miért éppen most? Nos, éppen azért volt Forrai úr egy átfogó szellemű ember. Forrai látta, hogy a legutolsó ipari válság óta még sohasem volt akkora a munkanélküliség, mint most, hogy a mai balkáni viszonyok mellett a vas- és fémiparban rentabilitásnak kell uralkodnia.

Szijj úr átfogó feladatokat kapott. Feltűnés nélkül átrostálni a gyárat, kitenni a nagyszájúakat és minél nagyobb számban szervezetlen munkásokat venni fel a műhelybe. Két hónapot kapott Szijj úr a rostálásra és puhításra. A gyár közben leszállítja a régi rendeltetést, s mielőtt az új rendeltetést megkapják, lesz három-négy gyöngye hét, azalatt végre lehet hajtani a nagy érvágást.

Szijj úr végre szíve szerinti munkát kapott. Egy kicsit rámászni a szocikra, a szaktársakra, ezekre a véres szájú, követelődző, szemtelen fráterekre, akik a mások keservesen megtakarított vagyonára fenik a fogukat, ahelyett, hogy tisztességes munkával igyekeznének az életben előrejutni!

Szijj úr értett a munkához. Pontos terv szerint macerálta ki a neki nem tetsző munkásokat a gyárból. A bizalmi emberei, a művezetők és mesterek segítségével úgy keverte a dolgot, hogy az illető munkás rendszerint maga kérte ki a munkakönyvet. Így a szaktárs urak még csak azt sem mondhatták, hogy elbocsátották őket. Új munkást viszont csak a „Munkáltatók közvetítő-jéből” vett fel, mégpedig kizárólag jámbor vidékieket, akikkel mindenféle papírokat íratott alá. Egy egész kis besúgóárdát szervezett már magának, sőt néha meglepetésszerűen maga is megjelent a műhelyekben, kihallgatott beszélgetéseket, s olykor már a titkosrendőrség főnökének képzelte magát. Az utolsó hetekben még ennél is továbbment, s az ellenség taktikájának tanulmányozása céljából - előfizetett a *Népszavára*, és kényszerítette magát, hogy az újságot a vezércikktől egészen az apróhirdetéseikig mindennap elolvassa. Főleg a sztrájkolókról szóló tudósításokat tanulmányozta nagy figyelemmel. Egy-két ötletre szert is tett ily módon, például arra, hogy a bérredukciót nekik is műhelyenként kell bevezetniük. Kezdi majd az öntőknél, ahol leghamarabb fog a munka megszűnni, folytatják a kovácsoknál, a mintaasztalosoknál. Ezek kis műhelyek, s a nagy műhelyek abban a hiszemben, hogy kimaradtak a játékból, nem sokat fognak velük törődni, annál is inkább, mert Bükki, a gyár főbizalmija szigorúan ragaszkodott a műhelyenkénti megegyezésekhez, és mindig is ellene volt mindenféle összmozgalomnak. S Bükkiné tekintélye volt a gyárban és a „Vas- és Fémmunkások Szövetségében”.

Szijj úr azonban fel akart készülni minden eshetőségre. S ez a magyarázata annak, hogy tegnap éjszaka - házassága óta harmadízben - tizenkét óra után ment haza. Igaz, a dolog meg-

érte az áldozatot, mert Szijj úr megkapta egy csehországi vállalat címét, amely bármikor kész volt három napon belül megbízható munkásokat küldeni. S hogy ez mit jelentene egy sztrájk esetén, ezt Szijj úr nem is tudta eléggé kiszínezni. Nemcsak a sztrájk omlana össze huszon-négy óra alatt, de az összes többi műhelyek is óvakodnának attól, hogy hasonló, meggondolatlan lépésre ragadtassák magukat.

Hogy a kései lefekvés ellenére is ilyen korán bejött a hivatalba, ez szintén összefüggött Szijj úr messzemenő terveivel. Tegnap este meghagyta a portásnak, hogy küldje el hozzá Fótit. Idáig a kovácsok legföljebb ha egy hétig túrtak meg maguk közt szervezetlen munkást, de úgy látszik, ennek a Fótinak volt magához való esze.

Fújás előtt egy negyedórával jött is Fóti. Rosszat sejtő izgalommal kopogott be Szijj úr ajtaján. Az üzemvezető úr igen barátságosan fogadta.

- Foglaljon helyet, Fóti úr! Hallom, hogy mindenféle bajai vannak a kovácsokkal?

Fóti megkönnyebbülten lélegzett fel s leült egy székre.

- Eleinte volt egy kis bajuk velem, de amióta a Jaksi úr a pártomra állott, azóta békében hagynak. Én olyan ember vagyok, hogy ha nem bánt senki, nem ártok a légynek se.

Fóti szemébe valami jámbor elégedettség ült ki, mert amit mondott, az tényleg igaz volt. A kovácsok nemcsak hogy nem kötekedtek többé, de még barátkozni is kezdtek vele.

Szijj úr arcán leplezetlen bosszúság égett. Ő jól tudta, hogy mit jelent az, amikor Jaksi „megvéd” egy szervezetlen munkást a szervezett munkásokkal szemben!

- Szóval megvédte magát? - kérdezte gúnyosan.

- Megvédett, kérem. S azóta jóba vagyok én mindenkivel, mert nem akarok én semmi mást, mint békében és tisztességesen dolgozni.

- Jóba van mindenkivel? - dagadt a dühtől Szijj úr. - Tudja maga, hogy ki ez a Jaksi?

Fóti fukarabb lett a szavakkal.

- Nem ismerem közelebből, de hiszen két hét nem is nagy idő...

- Ez az! Nem ismeri maga azt az embert! Pedig, hogy az egész gyárban magán nevettek egy hétig, azt ő főzte ki. Azt hiszi maga, hogy egy ilyen nagy komédiát, mint amilyent azzal a kalapáccsal csináltak, Varga egymagában képes lett volna kitalálni? Jobban ismerem én Jaksit, mint maga. Nem két hete, nem két hónapja ismerem! Ez az ő műve volt, erre mérget vehet, Fóti úr!

Lassan sűrült a vér Fóti fejében. Már előtötte a nyakát s tódult fel az agyára. Ezt nem tudta, hogy egy hétig rajta nevetett az egész gyár. Most azonban mintha emlékezett volna arra, hogy egyszer, amikor elment a lakatosműhely előtt, valaki azt mondta: „Itt megy! Ez az!” - s aztán hangos nevetést hallott a háta mögött, de akkor mások is mentek arra és nem is gondolt ilyesmire...

Szijj úr látva, hogy Fóti torkában keresztbe akadt a szálka, szabad folyást engedett a szocik elleni dühének.

- Gazemberek ezek a szocialisták, mind egy szálig! Erőszakos, nagyszájú fráterek, akik előbb-utóbb a börtönben vagy az akasztófán fogják az életüket befejezni!

Szijj úr ezt már reggel, amikor a *Népszava* vezércikkét elolvasta - amely parazitáknak nevezte a háziurakat és rendszabályokat követelt a kormánytól a lakbérzsora megfékezésére -, megállapította magában, de csak most lélegzett fel a reggel óta rajta ülő lidércnyomás alól, amikor ugyanezt hangosan is elmondhatta valakinek.

- Tudja, mit akarnak ezek az emberek? A parlamenti többséget akarják! Az ország kormánykerekét akarják a kezükbe kaparítani! Ezek akarnak egy húszmilliós országot igazgatni, akik egy kis műhelyben nem tudnak békében megférti, ha véletlenül egy tisztességes munkás kerül közéjük! Ezek a Jaksik és Vargák!

Ez egy újabb rőzsecsomó volt a Fóti bensejében felharapódzó lángokra.

- Ma békében hagyják magát, de holnap újra elkezdik, s nem a kalapáccsal, hanem valami sokkal komolyabb dologgal! Volt már olyan eset is, hogy egy sötét utcában zsákot húztak egy vidéki kovács fejére, mert nem akart belépni a szakszervezetbe, s úgy elverték szegényt, pedig négy gyermeke volt, hogy hónapokig nyomta a kórházi ágyat! Mert ilyen vadállatok ezek! S ez az álszenteskedő Jaksi a vezérük!

Fóti szinte látta, hogy mint húzzák a fejére a zsákot, és ütik-verik, ahol érik, s elől Varga, a sánta Lucifer.

- Csak azt tanácsolhatom, Fóti úr, hogy vigyázzon erre az emberre! Ezt az embert... de ezt csak magának mondom, Fóti úr... figyelj a titkosrendőrség!

Mintha jeges szél érte volna Fóti tüzelő arcát; nem tudott egy szót sem kiszorítani magából.

- Már idáig is nagy hibát követett el, hogy ezzel az emberrel olyan jóba volt! De ezt talán még el lehet igazítani valahogyan. Ha maga is jóvá akarja tenni ezt a súlyos hibát, akkor mielőbb adatokat kell hoznia arról, hogy miben törik a fejüket ezek az emberek... S akkor, Fóti úr, biztosítom, hogy örök állása és sokkal jobb fizetése is lesz nálunk a gyárban.

Fóti most értette csak meg Szijj úr szóáradatának igazi értelmét, s valami ösztönös ellenkezés nőtt fel a belsejében.

Szijj úr csendőrt akar belőlem csinálni! - gondolta.

Utálta a csendőrt, a falusi nyomorúság börtönörét utálta benne.

- Gondolja meg a dolgot, Fóti úr, én várni fogok hétfőig, esetleg két hétfőig is a válaszra.

Fóti megígérte, hogy gondolkozni fog a dolgon, de amikor kilépett az udvarra, érezte, hogy soha többé nem teszi be Szijj úrhoz a lábát.

Teltek a napok.

Fóti nem ment el Szijj úrhoz, de került a Jaksival való találkozást is. Magának élt és a terveinek, amelyek amióta egy Kanadába kivándorolt legénypajtásától levelet kapott, újult erővel fellángoltak benne. A levél becsavarogta a fél országot, amíg megtalálta a címzettjét és válasz volt egy másikra, amelyet Fóti még Pásztórol küldött Márton Istvánnak Kanadába.

Kedves Antal!

Leveledet megkaptam, de mivel közben Kanadából átjöttem Amerikába, csak most jutok a válaszhoz. Itt vagyok Clevelandben, a farmot eladtam, nem mintha rosszul éltem volna, mert olyan jó dolgom sohse lesz, mint Kanadában volt. Volt saját erdőm, ahol a saját vadamat lőttem, volt saját halastavam, saját gyümölcsösöm, méhészetem, hat pár lovam, kilenc tehenem, fél tucat disznóm, több száz csirkém, de a krízis miatt nem

fizetődött ki tovább vesződni a farmmal. Clevelandben eleinte szállodát nyitottam húsz szobával, meg egy szalonnal, de ez még több munkával járt, mint a farm, és se éjjele, se nappala nem volt az embernek. Most aztán ezt is eladtam és fifti-fiftire mozit vettem közösbe. Ez most a legjobb üzlet, és nagyon kényelmes. Az ember megtalálja a számítást. Kérdésedre azt válaszolhatom, hogy itt lehet manit csinálni, különösen egy kovácsnak, aki érti a finom munkát is. Te megkereshetsz negyven dollárt is hetenként. Sajnos tikettet most nem küldhetek, mert kevés a készpénzem és most nem is ajánlom, hogy kigyere, mert president-választások lesznek, s amíg új president nem lesz, a krízis csak rosszabbodni fog. Fél év múlva ezen is túlleszünk. S akkor majd meglátjuk. Mindenesetre én rólad nem feledkezem meg. Itt küldöm a mozi fényképét. Az ott a plakát alatt én vagyok, az a kövér úr meg a társam, Mr. Lonyai, valamikor ő is munkás volt, elektrotechnikus.

Tiszteltetem ismeretlenül a családot, a Tóth Pistát és mindenkit a régi ismerősök közül.

*Márton István
Cleveland Ohio USA 2007
Lorain Avenue.*

Fóti már annyiszor elolvasta a levelet, hogy minden sorát kívülről tudta. Az idegen szavak egy részét már ismerte azokból a levelekből, amiket még odahaza felolvasott az amerikai rokonainak. Tudta például, hogy az úr az „misztör” - ezt a hosszúkás, kék bélyeges levélborítékokról olvasta le - a vállalat, a bányatársulat, az „kampáni” - ezt még a bányászok leveleiből vette ki -, hogy a kocsma, az Amerikában „Szalon”, ezt valaki olyan írta, aki három év alatt tizennégyezer dollárt keresett meg egy bányavárosban egy ilyen szalonon, s hogy a legfőbb célja odakint mindenkinek, a „mani”, a pénz.

Igen, Fóti tudta a legfontosabb dolgokat Amerikáról, és ez a levél megint csak neki adott igazat Ágnessel szemben, és Jaksival szemben is, aki téglánként akarta kilopni a lelkéből Amerikát, ezt a szédületes felhőkarcolót. Néha már úgy érezte Jaksi beszédje közben, hogy az egész terve dől, roskadozik, de ez a levél újra visszaadta biztonságát.

Eltelt az első hétfő, de se Szijj úr, se Jaksi nem háborgatták többé. Jaksi állandóan Devalitscsal, az öntők bizalmijával tárgyalt. Egyszer ebédszünetkor át is mentek a szemben levő kocsmába. Fóti látta, hogy valamire készültek, de ez az ő dolguk volt.

A második hétfő után Fóti már biztosra vette, hogy Szijj úr is, meg Jaksi is beletörődtek a változhatatlanba. A munkáját elvégzi rendesen, nem ártja bele magát semmibe, sőt még ki is megy az öltözőből vagy a műhelyből, ha a munkások - ami egyre sűrűbben fordult elő - csoportokba verődve tárgyaltak Jaksival.

A hét vége felé Jaksi ebédszünet előtt váratlanul odajött hozzá az üllőhöz.

- Fújás után várj meg. Beszélni akarok veled.

A hangja érdes, szinte nyers volt. Mintha egy hatalmas kéz tartotta volna vissza, Fóti fújás után nem ment ki a műhelyből, hanem leült a régi helyére, a hordó mellé.

Nemsokára jött Jaksi. Leült melléje egy vastönkre.

- Idehallgass, Fóti, olyan híreket kaptunk, hogy az igazgatóság harmincöt százalékkal le akarja verni a béreket.

Fóti teletömte a száját kenyérrel, hogy ne kelljen mindjárt válaszolnia. Valami igazság biztos volt abban, amit Jaksi mondott. Az ilyesmit nem szopják az emberek az ujjukból, pedig ha igaz, akkor ő is kevesebbet tehet majd ezután félre...

- Esetleg el is bocsátják a munkások egy részét. Most itt az alkalom, fogyóban a munka.

Fóti még mindig nem nyelte le a falatot. Erre nem is gondolt. S ha valakit elbocsátanak, akkor őt, aki új ember itt, biztosan elsőnek bocsátják el... Meg aztán Szijj úr biztosan neheztel rá, amiért nem ment el hozzá.

Most először érzett valami kései ijedtséget azért, amiért ujját húzott Szijj úrral, akitől sorsa függött. Szijj úr megnőtt a képzeletében, mint valami hatalmas bálvány, aki aszerint, hogy ki hogyan emeli rá a szemét, egy kézmozdulattal az élet napos vagy árnyékos felébe teszi át az embereket.

- Tehát nem szólsz semmit? Megvárod, míg kitesznek az utcára?

Fóti végre lenyelte a kenyeret.

- Engem nem tesznek ki - mondta kiszáradt torokkal. - Az én munkámba senki sem köthet bele.

Maga se hitte, amit mondott, de csak azért is nem akart igazat adni Jaksinak.

- Úgy?! Téged nem tesznek ki?! - nevetett Jaksi. - Aztán miért éppen téged nem?!

- Nem tesznek ki - ismételte nyakasan Fóti. - Én elvégzem rendesen a munkámat.

- Na jól van, te makacs számár - s Jaksi két szeméből, mint két sötét felhő alól, apró villámok cikáztak. - Látom már, hogy honnan fúj a szél. Te nem akarsz se ide, se oda tartozni! Csak aztán vigyázz, hogy két szék közt a pad alá ne kerülj!

Felkelt és otthagya Fótit.

Szijj úr több mint két hetet várt Fótira. S talán tovább is várt volna, ha közben az események gyors cselekvésre nem szorítják. A bérredukció terve - hogy hogyan, hogyan nem - kiszivárgott a műhelyekbe, mégpedig Jaksi volt az, aki a dolgot nyilvánosságra hozta. Szijj úr csak egy megtorlást látott lehetségesnek. Jaksit kitenni a gyárból. De ez nem volt könnyű feladat, és ehhez feltétlenül szüksége volna Fóti segítségére.

Szijj úr elhatározta, hogy egy kicsit ráijeszt Fótira.

Délután öt óra lehetett, mikor váratlanul megjelent a kovácsműhelyben. Olyan szokatlan volt ez a kései látogatás, hogy a kovácsok meglepetésükben még a cigarettát sem vették ki a szájukból.

Fóti éppen a nyeles vágóját edzette - nem volt más dolga, mert a raktárból még mindig nem jött vissza a tót napszámos a tengelyvassal. - Fogóval a tűzhely fölé tartotta a vágót és amikor a vas cseresznyepiros lett, hirtelen belenyomta a hegyét a vödörbe. Gyorsan forgatta a vasat, hogy a víz meg ne melegedjen - előzőleg már bagót is köpött a vízbe, mert régi babona volt, hogy a bagós vízben a vas nem reped -, majd néhányszor végighúzta a vágó hegyét a földön, hogy kifényesedjen, és jobban láthassa a vas színét. A vágó hegye elszürkült s most a feje is kezdett színt eresztetni, először világos, azután sötét, majd lilássárga lett, később pedig, amikor fecskékébe ment át, a vágó hegye újból kivörösödött. Most már kész is lett volna, és éppen bele akarta illeszteni a nyelet a vasba, amikor Szijj úr a luftpréskalapács mellől odalépett hozzá.

- Mi ez? Maga ilyenkor javítja a szerszámokat? - kiáltott rá dühösen, és kivette Fóti kezéből a vágó nyelét. - Tudja maga, hogy ezért azonnali elbocsátás jár?!

Fótira úgy dőlt ez a fenyegetés, mint valami hegyomlás. Egész délután azon töprengett, hogy ne menjen-e fel munka után Szijj úrhoz, s most itt állt előtte Szijj úr s az egész műhely szeme láttára kikapta kezéből a szerszámnyelét! Nem, ilyet még vele senki sem mert megtenni!

- Takács úr mondta, hogy ezt csináljam, mert kifogyott a tengelyvas - válaszolta rekedt, elfojtott indulattal.

- Az nem létezik! Ilyet nekem ne mondjon! A raktár tele van tengelyvassal!

Közben a munkások is odaszállingóztak köréjük. Ott volt Jaksi is. Az arca fénylett az izzadságtól, mintha minden verejtéke az arcán akart volna kigyöngyözni. Az egyik kezében a félkész kalapácsot, a másikban a fogót szorította, amely mint valami ragadozó, egy hegyesre kalapált tüzes vasdarabot tartott a csőrében.

Takács is ijedten odajött. Szijj úr különben sem volt vele megelégedve, mert nem volt elég erélyes a munkásokkal szemben, s most meg különösen haragudott, amiért éppen az ő műhelyében pattant ki a bérredukció terve.

Szijj úr, aki mindenáron el akarta kerülni a nagy „felsülést”, különösen a műhely bizalmija jelenlétében, rátámadt Takácsra:

- Mi történik itt? Ez az ember azt állítja, hogy kifogyott a tengelyvas! Ez nem lehet igaz! Ilyesmi nem lehet igaz! - kiabált Szijj úr, és a hangja, az arca, a szeme villanása mutatta, hogy ennek nem szabad igaznak lennie.

Takács arca elszürkült. A nagy, lajhárformájú ember - aki alapjában véve nem is volt rossz mester - megértette, hogy most felelnie kell, mert különben a hét végén kirepül a jó meleg állásból...

- Én azt nem mondtam - hebegett Takács -, én ilyet nem mondhattam.

Mintha egy tüzes ércszilánk csapódott volna Fóti arcába.

- Hát akkor én hazudok? - kérdezte eltorzult arccal.

- Maga hazudik! Maga! - hadonászott Takács. - Én magának nem mondtam semmit!

Fóti segítséget kérően nézett a munkásokra. De azok hallgattak. Jaksi is.

Jaksi tudta, hogy ezek a pillanatok kovácsolják ki a harcost az újoncok lelkében és sokszor többet használnak, mint minden rábeszélés.

Fóti nyitott szájjal szedte a lélegzetet, de többé egyetlen hang sem jött ki a torkán.

- Munka után feljön az irodába! - mondta Szijj úr és menni készült.

Jaksi idáig hallgatott. Csak a szeme beszélt Fótihoz, csak a tekintete mondta neki gúnyosan: - Na, te makacs számár, hát még mindig nem látod, hogy hol a helyed?! - De most már csak a támolygó, öntudatlan, légvárat építő vidéki proletárt látta maga előtt, akit neki, az összes munkások bizalmijának meg kell védenie a tőke öntudatos hajcsárjával szemben.

- Fóti nem hazudott! - mondta nyugodtan. - Ez az ember az igazat mondta, - Takács, aki hirtelen abbahagyta az idegsokkos hadonászást, elfehéredett.

Szijj úr valami nagy gorombaságot akart Jaksi fejéhez vágni, le akarta hordani, semmivé akarta tenni a többiek előtt, de amikor ránézett a Jaksi mellett szorosan felsorakozó munkásokra, meggondolta a dolgot, s a hangja reszketni kezdett.

- Ezt az embert - fordult Takács felé, és Fótira mutatott - munka után felküldi az irodába! - Azzal elrohant, ugyancsak maga alá szedve kurta, vastag lábait.

Most aztán kitört a visszafojtott indulat Fótiból.

- Azért jött nekem, mert nem vállaltam a besúgást! Mert nem akartam a csendőre lenni!

Letépte magáról a bőrkötényét és a földhöz csapta.

- De én nem leszek a csendőre senkinek sem!

Jaksi szemei már újra nevettek. A formátlan, tisztátlan ércdarab vassá izzott, az ő dolga volt most, hogy acélt kovácsoljon belőle.

- Vedd fel azt a kötényt! Nem mész te sehová! - mondta mély, meleg hangon. - Majd én felmegyek helyetted.

- Én is veled megyek! - kiabált Varga és a homloka közepén egy vastag, zöldes ütőér kidagadt.

- Elintézem magam - mondta Jaksi, lemosta kezét a vödörben és elment.

Fél óra se telt el, és már jött is vissza. Személyesen beszélt Forrai úrral, s mindent elintézett. A jó hír nagy örömet keltett a műhelyben. Csak Varga káromkodott még mindig.

- Az anyja hörcsög istenit. Egy kovácsból akart spiont csinálni! Egy élő kovácsból! - Kiköpött a földre, és olyan torz arcot vágott, hogy mindenki hangos nevetésre fakadt.

Fóti még sohase látta ilyen szépnek Vargát, mint ezen az este.

Másnap munka után Jaksi meghívta Fótit a lakására.

Jaksiék egy földszintes házban laktak, amelynek udvara apró, macskafej-kövekkel volt kirakva.

A ház közel volt a gyárhoz. Még negyed hét se volt, amikor Jaksi a medvemély hangjával rázörgött az udvarra nyíló üveges ajtóra:

- Mariska! Mariskám! Aj-tót!

Fodros vállú, világoskék kötényben egy harminc év körüli csinos asszony nyitott ajtót nekik. A keze puha és meleg volt.

- Hogy ne panaszkodjál, amiért csak vasárnap hozok vendéget, hát elhoztam Fóti szaktársat - mondta nevetve Jaksi.

- Ha vendég van, akkor mindig vasárnap van - találta fel magát rögtön Jaksiné. - Tessék csak beljebb jönni.

- Hallod? Ez aztán tud szédíteni, mi? - kacsintott Jaksi a felesége után, aki eltűnt a konyhában.

Fóti elfogódottan állott a tiszta előszobában. Jaksiné egy konyhaszékre lavór vizet és törülközőt tett eléje. Fénylett minden a tisztaságtól. Fóti a saját otthonára gondolt, amely sivárnak és visszataszítónak tűnt fel előtte. A sötét konyha, amely állandóan tele volt aggatva vizes ruhával, a nyomorék szoba, amelyben minden ócska és kopott volt... Esztike három székből összerakott ágya... S Ágnes folyton csak szidta ezeket az embereket, elmondta őket léhűtőknek, részegeseknek, semmirekellőknek, akik mindennel törődnek, csak a családjukkal nem. S a valóságban a mellettük lakó nyomdász Sütőék és Jaksiék is összehasonlíthatatlanul jobban és szebben éltek, mint ők...

A szobában még nagyobb volt a rend. Mintha nem is laktak volna benne. Az egyik fal mentén az ágyak, szembe velük két szekrény. A padlón olcsó szőnyeg, rajta asztal, egyforma székekkel, a falakon fényképek. Az egyik Jaksit és a feleségét ábrázolta az esküvő napján. Jaksi karcsú és fekete volt, mint az ördög. A felesége mirtuszkoszorúval, fátyollal a fején, fehér selyemruhában, halovány, mint egy angyal. Karonfogva álltak, és Jaksi ott is olyan melegen nevetett a feleségére, aki egy csokor virágot tartott a kezében, mint az előbb, amikor az asszony ajtót nyitott nekik. A másik kép Jaksit, a feleségét és a három gyereküket ábrázolta. A két fénykép között ugyanaz a vörös zászlós olajnyomat csüngött, mint Sütőék lakásában. Nemsokára befutott a három Jaksi fiú is, mind a háromnak ugyanolyan cigányfekete, göndör haja és tömpe orra volt, mint az apjuknak.

Jaksiné egy hasas tálban hozta a párolgó, aranysárga húslevest, az otthon gyúrt pókhálóvékony tésztával. Az asztalon mindenki előtt tányér, kés, villa, kanál, a közepén só-paprika tartó, kis gyékénykosárban köménymagos házikenyer; egy egész vekni sarka.

Jaksi és a három fiú úgy estek neki az evésnek, mint a farkasok. Nem láttak, nem hallottak semmit, amíg ki nem kanalazták az utolsó csöpp levest a tányérukból. Ezután Jaksi kiemelte a húscsifrangos velős csontot a levesestálból - és régi szokásához híven kiverte a velőt a kés nyelével három szelet kenyérre, a három fiúnak.

A leves után paradicsomos káposztát és szaftos lében főtt marhahúst hozott be az asszony. Fóti minden újabb falatnál jobban és jobban szégyellte magát a saját marakodó, fukar életük miatt.

A fiúk alig nyalták le a kanalat, már szét is futottak újból, mint az egerek. Jaksiné leszedte az asztalt, és kiment a konyhába. A két férfi cigarettára gyújtott - a cigaretta ott feküdt a sarokban álló kis könyvespolcon, s Jaksi csak úgy véletlenül kimarkolt egy csomó öreg könyvet az asztalra, és az örökös forráságtól megpörkölt, súlyos kezével felcsapta az első könyv fedelét.

- Geometria! Ez meg helyesírás... ez meg... na, mi a szösz, - és úgy tett, mintha maga is meglepődött volna, - ez meg hogy kerül ide?? *Istenfogalom* - olvasta hangosan. - Látod, ez éppen neked való, testvér. Tíz-tizenkét évvel ezelőtt az én fejem is tele volt mindenféle limlommal. Ebből a kis füzetből sokat tanultam. Odaadom neked is. Olvasd csak el! Mindjárt másképp nézel majd a világra. Meg ezt is! De még mennyire! *Erő és anyag*! Okos könyv. Egyszerre száz gondolata támad tőle az embernek!

Jaksi szeme nevetett.

- Majd kiirtjuk mi azt a színes gázt a te fejedből, azt a híres Amerikádat. Különb legényeket is behoztam én már a mozgalomba, mint amilyen te vagy!

Tíz óra felé járt az idő, amikor Fóti a könyvekkel a hóna alatt hazaért. A konyhában vizes rongyok csüngtek - Ágnes állandóan mosott másoknak -, a petróleumlámpa félig lecsavarva a kredenc tetején állott. A folyosóról bűz kúszott be, a falakon, az asztalon svábbogarak másztak.

Fóti Jaksiék tiszta lakására gondolt, Jaksiék egész életére, s olyan keserű lett a szája, hogy se inni, se lefeküdni nem volt kedve.

Nem, így tovább nem élhetünk! - gondolta. Kinyitotta az első füzetet.

Istenfogalom ez volt a címe. Be se csukta, amíg a végére nem ért.

ÁGNES

Nemrég múlt el kilenc óra. Ágnes már kitakarított, megszoptatta másodszor a gyereket, kiszemezte a babot, és feltette főzni a spórra, aztán mezítláb odaállt a kis fapadlóra és feltűrt szoknyában szappanozni kezdte egy Korona utcai szobaúr fehérneműjét.

A petróleumlámpás vékony fénydárdáival hasztalan próbálta átdöfni a teknőből felgomolygó gőzt. Ágnes a saját kezén kívül úgyszólván semmit se látott. De ha nem volt itt az öreg Kőrösiné, aki a szülés után mindennapos vendég lett Fótinénál - és az összes szomszédokat kitúrta, Ágnes szerette ezt a gőzt maga körül. Így legalább egészen magában, egyedül volt. Mostanában annyi minden motoszkált a fejében, hogy sohasem tudott tisztába jönni gondolataival. Fóti anyjának az öreg Kőrösiné révén titokban megüzente, hogy csak biztassa Deménynét, mert hamarosan visszamennek Pásztóra s kiveszik felesbe a műhelyt. De választ még nem kapott a levelére. Emésztette magát, hogy talán határozottabban kellett volna üzennie, s esetleg pénzt is kellett volna mindjárt küldeni Fóti anyjának, hogyha Deményné megszorul, tudjon miből kölcsönadni neki. Mert úgy számított, hogy ezekkel a kis kölcsönökkel, amiket Deményné a részeges ura miatt sohasem lesz képes visszaadni, megköti a kezét Deménynének, és egy-két esztendő múlva aztán megveszik tőle olcsón a házat is.

Persze, minderről Fóti semmit se tudott. Elég baja volt neki mostanában az urával enélkül is. Hol a zsírtalan kosztot, hol meg Eszti sápadtságát vetette a szemére. Mintha ő tehetne arról, hogy Antal olyan keveset keres, és hogy ilyen lakást vett ki. „Evelt a fene a városért, most aztán legyél boldog vele” - mondta neki ilyenkor. Vagy talán azt gondolja ez az ember, hogy nem ad eleget enni a gyerekek? Ad ő neki, amennyi dukál, de hizlalni nem hizlalhatja. Ő maga se él különben, pedig dolgozik egész nap, és még szoptatnia is kell. Egyszer naponta főz rendes ételt; amikor ő gyerek volt, csak hetenként egyszer ettek meleget.

Most meg egy bolondériája támadt Fótinak. A lakást csinosította, bemeszelte a falakat, beeresztette a szobapadlót. Ágnesnek minden krajcárért fáj a szíve. Hogyisne, majd ebbe öli a pénzét, amikor úgyse akar itt maradni! Truccból úgy teleaggatta mindig vizes ruhával a konyhát, hogy Antal minden fáradozása kárba veszett. Ágnes nem akarta, hogy az ura jól érezze magát a városban.

A legutolsó fizetéskor Antal egy színes papírlegyezőt hozott haza, amelyért húsz krajcárt adott egy kínainak. Ismerősöket akart idehívni! Vendégeket! S talán éppen a gyárból, és mindjárt négy-öt részeges potyalesőt! Hogy ő a vendégek hasába tömje a pénzt, amikor éjt-napot összeszede és elspórolja a falat saját szájától.

Három nap óta Fótinak új bogara támadt. Alighogy megvacsorázik, odateszi a lámpát a konyhaasztalra és a könyveket bújja. Igaz, azelőtt is olvasott könyveket, amerikás képeslapokat, de ezeket az új könyveket valahogyan egészen másként olvassa. Ceruzával húzogató bennük, és olvasás után elrejtje őket.

Ágnes ma aztán ráakadt egy ilyen füzetre, s már alig várta, hogy az öreg Kőrösinének megmutathassa. Mert Ágnes úgy érezte, hogy ezek a könyvek nagyobb veszélyt rejtenek magukban még az amerikás képeslapoknál is. Azt gyanította, hogy Antal a füzeteket Sütőtől, ettől a mellbeteg nyomdásztól kapja. Egyszer Sütő be is jött hozzájuk, és rá akarta beszélni Fótit, hogy fizessen elő a *Népszavára*. Ő akkor megmondta neki, mielőtt Antal kinyithatta volna a száját, hogy az is bolond, aki ilyesmire dobja ki a pénzét! Azóta nem jött be többet! De hát nem is kár érte!

Fél óra múlva megérkezett az öreg Kőrösiné. Kőrösiné már megint a lányát szidta.

- Jaj, lányom, csak meg ne öregedjél, csak a más kenyerére ne szoruljál - siránkozott, miközben fekete posztókendőjét lecsúsztotta fejéről a vállára és leült Ágnessel szemben a szemetesládára. Kőrösiné már túl volt a hetvenen, de a haja fekete és fényes volt, mint a szén; egyetlen ősz hajszál sem volt benne. A szeme is úgy égett csontos, sárga arcában, mint valamikor fiatal lány korában, az öregség csak az arcát szántotta fel.

- Négy éve fekszem már azon a gödrös díványon, amikor leszálok róla, fáj minden tagom, mintha a mángorlófával vertek volna össze. S az a bitang ember, a vöm, kárposztos létére nem javítja meg a díványt, csakhogymielőbb a sírban lásson! De úgy kell nekem, minek hallgattam rájuk! Megvolt nekem falun mindenem. Lett volna magamhoz való eszem, s ne hittem volna a mézesmázos leveleiknek. Mert úgyse nekem, hanem csak a pénzemnek írták a leveleket! Amióta elherdálták a pénzemet, azóta csak az útjukban vagyok. A vöm, az a részeseges disznó, egyszer már ki is utasított a lakásból. A másik két lányom meg ajtót mutatott, „Menjen oda, ahol a pénzét hagyta” - s nekem szégyenszemre vissza kellett jönnöm a vömhöz. S most meg az a pálinkás csirkefogó rávette a tulajdon lányomat, hogy titokban feltúrja a ládám. Még mindig pénzt szagol nálam a bitang. Pénzt, énnálam - lamentált az öregasszony -, akit utolsó krajcárig kifosztottak! Az, aki mindent lát, az a megmondhatója - és Kőrösiné égnek fordította a szemét -, hogy nincs énnekem egy fia krajcárom se! De nekem már senki se hisz! Úgy táncol a lányom is, ahogy az a bélpoklos fütyül neki! Ha berúg az a bitang, akkor rimánkodik, hogy segítek az urát leteperni, de két nap múlva már újra jóba vannak, és akkor ellenem jönnek mind a ketten. Hát nem most is annak a naplopónak adott igazat! Már harmadik hete otthon lődörög egész nap, és nem röstellt neki igazat adni! „Elfekhet maga még egy évig is azon a díványon! Nem attól fáj a maga dereka, hanem az öregségtől!” - Ezt mondta a vöm előtt! A tulajdon lányom!

Kőrösiné szipákolva törölgette a szemét és várta, hogy Ágnes megvigasztalja egy kis meleg kávécskával. Mert az öregasszony, már amikor belépett, észrevette, hogy a kályha végében ott sül-bőrösödik egy bögre kávé.

Ágnes, amilyen fukar volt, olyan szívesen kínálta meg Kőrösinét, aki ezért hálából fél napokat elült nála a konyhában.

- Én mondom magának, köpjön azokra az alávaló emberekre, akik így bánnak egy öregasszonnyal! Hiszen csak találkozzak én a maga lányával, megmondom én annak is a véleményemet! - könnyített a lelkén Ágnes, miközben az öregasszony elé tette a bögrét. - Egy kis kávé, Kőrösiné, magának tettem félre.

- Az Isten fizesse meg, lányom - hálálkodott az öregasszony, és a zománcozott bögre köré fonta a csontos ujjait. - Az Isten fizesse meg. - A zsebéből kenyeret aprított a kávéba, megvárta, amíg elázott, és aztán mohón kanalizta a pépes kenyér belét fogatlan szájába.

- Csak te ne szólj neki, édes lányom! A világért se szólj neki, mert annak megint csak én innám meg a levét. Beszélek én vele magam, még ma beszélek vele! Tudom is már, hogy mit mondok neki. Megkérem a nyolcvan pengőt, amit nem úgy adtam neki, hanem kölcsönbe. Majd aztán meglátjuk, hogy megcsinálja-e az a naplopó a díványt vagy sem!

- Ez, ez jó lesz! A pénz fáj a legjobban az embernek - mondta Ágnes. - A régi kölcsön, amelyről már megfedkezett az ember, olyan, mintha a halott kopogna be tíz év múlva az ablakon.

- Így is van ez, lányom, a pénzzel lehet a legnagyobb keserűséget okozni nekik, mert azoknak soha sincs pénzük! - Körösiné megnyugodva örölte az ínye közt a megduzzadt kenyérbelet, és örült, hogy Ágnes sikerült lebeszélnie a tervéről. Mert mégiscsak más az, ha ő pöröl a lányával, mint hogyha valaki idegen ártja bele magát a dolgukba.

Ágnes nem szólt semmit, de azért bántotta, hogy az öregasszony nem engedte beleszólni családi ügyébe, úgyhogy ő se hozakodott elő Főti dolgával. Ha Körösiné nem enged beleszólni a dologba, akkor ő se avatja be az öregasszonyt a legtitkosabb gondolataiba. Másra terelte a szót.

- Reggel megint itt volt Lehelné, hogy adjak neki egy pohár lisztet kölcsön.

- Csak nem adtál neki? - kérdezte ijedten az öregasszony, miközben a mutatóujjával kikaparta a bögre aljáról az utolsó kenyérdarabot.

Ágnes a nagy fakanállal megvakarta a cinfazékban a gőzölgő ruhát.

- A rosseb, aki megeszi!

- Jól tetted, lányom! Ne is adj neki! Csak neki ne! Olyan az, mint a feneketlen hordó. Hol egy pohár lisztért, hol egy kanál zsírért, hol meg egy csipetnyi paprikáért szalad be az emberhez, de vissza nem látsz belőle semmit.

- Dehogyan adok! Nem adok én annak még egy babszemet sem! Van neki épkézláb ura, keressen a családjára!

- Igazad van, lányom, tökéletesen így gondolom én is - mondta Körösiné, miközben letörölte a két ujjával a szája szélét és összecepipegette a morzsákat a kendőjén. - Van azoknak pénzük - s közelebb hajolt Ágneshez -, de az ember elkurvázza. A múltkor is látták kijönni egy olyan házból.

Ágnes kezében megállt a munka.

- Nem sül le a bőr a képiról! Sokszor látták?

- Kétszer! S még van olyan is, aki meg se rója érte. Mert hogy nincs semmi kíváncsi a feleségén. Ötvenévesnek is kinéz, pedig még innen van a negyvenen.

Ágnes a vizes ruhával akkorát csapott a teknő oldalára, hogy a habos víz kiloccsant a padlóra.

- Hát még ilyenek is vannak! Hát ki tette olyanná az asszonyt?! Ha kíváncsi volt neki tizenkilenc éves korában, akkor érje be vele most is!

Ahogy ezt mondta, abban volt egy kis magaféltés is. Hiszen a példát is magáról vette. Éppen tizenkilenc éves volt, amikor Antalhoz hozzáment. S ő sem volt már a régi. A szülés után szeplők bújtak ki az arcán, volt köztük egy csúnya, bogár nagyságú az orrán, a homlokán hajszálvékony ráncokat vetett a bőre, és az arca is elszórta szegfűit a rengeteg munkában.

Miután Lehelék családi életét alaposan megtárgyalták, az öregasszony rátért a másik szabóra.

- Tudod, lelkem, azért azokhoz a Rétiékhez se engedném be olyan sűrűn Esztikét, akármilyen jól is tartották, amíg te betegágyban feküdtél. Az a furfangos szabó kikérdezi ám mindenféléről azt a kislányt. Magam láttam, amikor az előbb elmentem az ajtajuk előtt, hogy Réti egy karéj zsíros kenyeret nyomott a lányka kezébe és azt kérdezte tőle, hogy „hát neked, kislányom, talán még ozsonnát se adott az anyád?”

Ágnes újból abbahagyta a mosást.

- S a gyerek mit mondott? - kérdezte kipirulva.

Az öregasszony most már szeretett volna mindent visszaszívni, amit mondott. Hímelt-hámolt, de a pletykakedv végül mégis felülkerekedett benne.

- Nem ő az oka, no, hogy megmondta. Kiszedte belőle az az álszenteskedő szabó.

Ágnes arca tele lett csúnya, vörös foltokkal. Hogy az ő gyereke másoknak menjen panaszkodni az anyjára! Hogy őt a nyelvére vegye az egész ház egy karéj zsíros kenyérért! - Hátradobta mind a két karját, a szájába kapkodta a hajtűt és villámgyorsan felsimította a tömött, kontyba rakott haját.

Az öregasszony csitította.

- Hova mész, mit akarsz attól a kislánytól, hát tehet ő róla?

De Ágnes már felrántotta az ajtót.

- Eszti! Eszti! - kiáltotta le az udvarra, bár jól tudta, hogy a kislány Réti Márk műhelyében játszott, amely a harmadik ablak volt tőlük.

Eszti tényleg Réti Márk műhelyében hancúrozott. A Réti gyerekek két zsák posztóhulladékot szórtak rá és halottat játszottak vele. De ez a hideg, számon kérő hang áthatolt a falakon, át a rongyhalmon, át a magára öltött halotti álarcon, és feltámasztotta a kis játékhalottat. Ez a hang úgy zuhant rá a kislányra, mint az első ütés a hátára. Gyorsan átfutotta összes bűneit. Első rémületében azt hitte, hogy az anyja a kisöccse miatt veri a hangjával, aki bizonyára megint kifordult a kosárból.

Ó igen, ő azelőtt sose csinált volna semmi rosszat. De azelőtt nem ismerte ezt a műhelyt, ahol az asztallábak és székketrecek közt állatkertet lehetett játszani. Nem volt a sok babaruhának való posztóhulladék, a nagy vasalóröngy, amely mögött Endre árnyjátékot rendezett. Nem volt a varrógép, amelynek zúgását olyan jó volt hallgatni s nézni, hogy a bácsi hogyan tramplizik rajta a papucsos lábával. S nem volt Réti bácsi, aki a legfőbb bűnre: a zsíros kenyér elfogadására csábította. Igaz, ahányszor csak elfogadta a zsíros kenyeret, mindig valami nyomasztó büntudatot érzett, de az éhség hamar felülkerekedett benne, és a libazsíros házikenyer íze gyönyörre változtatta félelmét.

- Te, te panaszkodni jársz a szomszédba?! - lökte be a konyhába Ágnes az ijedt kislányt, amikor az hosszas hívogatás után kifutott a gangra. - Zsíros kenyérért kibeszéled az anyádat? - S azzal a mosástól kilúgozott, nedves kezével rácsapott a kislány hátára, egyszer, kétszer, háromszor, és belökte a szobába. - Letöröm a derekadat, ha még egyszer beteszted oda a lábadat!

- Ágnes lányom - sopánkodott az öregasszony -, ne bántsд azt a gyereket! - De Ágnes becsapta az ajtót, és észre se akarta többé venni Kőrösínét.

Eszti csendesen sírt a szobában. Nem a verés fájt neki, bár a gyöngye lapockáin nagy vörös foltok égtek. Az a titokzatos valami fájt, ami az anyja szavaiból fonódott fojtogatón a szíve köré. Az a hazugság, hogy ő egy darab zsíros kenyérért panaszkodni járt volna az anyjára. Az fájt neki, hogy az anyja ilyesmit elhitt róla.

A ruháskosárban alvó kisöccse mellé kuporodott, és fojtottan zokogott. A szívében, mint valami fekete madár, a gyűlölet bontogatta szárnyát az öregasszony ellen, akiben minden rossz forrását sejtette. Mintha nem is az anyja, hanem ez az öregasszony verte volna meg a száraz, csontos kezével és zavarta volna ki a műhelyből, ebből a kis paradicsomból, ahol a rongybabák most hiába várnak rá, a nagy posztóhulladékkal teli ládában, Endre szürke irkája mellett. Soha, sohase láthatja többé a magas cserépkályha tetején álló papírházikót, amely előtt két favágó fűrészelte a fát, és a házikó kéményéből igazi papírfüst szállt. A sokszínű gombokat, amelyek olyan szépek voltak, mint a virágok a réten.

Esztiike addig-addig siratta az elveszett paradicsom szépségeit, amíg a kosár szélére borulva elaludt.

Kint a konyhában ezalatt feszült hallgatásba burkolódzott a két asszony. Ágnes szótlanul csapkodta a beszappanozott ruhát a bádoggal bevont mosófához. Az öregasszony pedig már szívesen elment volna, de előbb ki akarta békíteni Ágnest, s ezenkívül a pletyka javát még el se mondta, márpedig nem szerette az újdonságokat sokáig a begyében hordani. Másnap már úgy volt velük, mint a megsavanyodott étellel. Frissében szerette az ételt is, meg a híreket is.

Megvárta, amíg a szobában egészen elcsendesedett a sírás, megigazította néhányszor a kendőjét a vállán, és aztán elkezdte kerülgetve, mint macska a forró kását.

- Látom én, lányom, ne is mondd, nehéz a te életed is. Ideges vagy, öled magad a munkával, bántja valami a te lelkedet.

Ágnes az előbb már közel volt ahhoz, hogy kidobja a vénasszonyt. Mert akárhogy csapkodott a ruhával, mégis ott zümmögött a fülében Esztiike sírása. Megbánta már, hogy ráütött arra a kis veréb hátára, égett a keze, mint a tűz. Ezért forgatta, gyűrte olyan bolondul a ruhát. Talán nem is volt igaza annak a vénasszonynak. Esztiike ilyet még sohase tett, nem panaszkodott az a kislány órá még sehol sem. Kifundálta az egészet ez a vén boszorkány!

De most megint a szívére érintett szavaival az öregasszony.

- Régen akartam már mondani neked, lányom, hogy jobban vigyázz az uradra. Mert Pest nem Pásztó, ahol mindenki ismeri a másikat, de még azt is tudja mindenki, hogy kiben mi lakozik. Annyi ebben a városban a kétlelkű ember, mint a fűszál a réten. Befonják, megszedítik az uradat, hogy észre se veszi, és egyszer csak arra ébredsz, hogy kicserélték. Új lelket lopnak bele, megtömik a fejét maszlagos szavakkal és közben jól belenyúlnak a zsebébe.

Ágnesnek a szíve is hangosabban kezdett verni, amikor az öregasszony az urára terelte a szót.

- Én csak azt mondom, lányom, hogy őrizd az uradat attól az istentelen Sütő pártól. Akit az a félbolond nyomdász a hatalmába kerít, az rosszabb lesz, mint a részeg. Mert az italtól még csak le lehet valahogy szokni, de nem ám arról, amivel a nyomdász elbódítja az áldozatait. Olyan annak a nyelve, mint a sima országút, sose botlik el annak egyetlen szava sem. Hát még a feleségé! Ha azok ketten valakire rávetik magukat, akkor annak nincs menekvése, lányom!

Ágnes rögtön a kis füzetre gondolt, amit Antal szerszámosládájából húzott ki a reggel. Biztos ezt is Sütő adta az urának. Izgalmában beleszórta a teknő karfájáról a már egyszer kifacsart ruhát a teknőbe, és előlről kellett kezdenie az egész munkát.

- Az a moslékba hullott páva, a felesége - folytatta a szája szélét törölgetve Körösiné, amit mindannyiszor megtett, ha belemelegedett a szapulásba -, az még az uránál is veszélyesebb. Az még talán magát is odatartja, csak hogy rendes embereket kapjanak maguk köré. - Látva, hogy Ágnes arca egészen elváltozott, megigazította a vállán a kendőjét és közelebb hajolt hozzá. - Gyöngé hozzá az ura, hát nem veti meg a másét.

Kis szünetet tartott.

- Óvd tőlük az uradat, mert ezek mind a ketten istentagadó szocialisták! Ismertem én egy ilyet a mi falunkban, az is kovács volt - tódította az öregasszony, és újra megigazította a kendőjét a vállán. - Pestről járatott újságot magának, templomba meg sose járt.

Ágnes nem győzte törölgetni a keze fejével a homlokát. Hiszen Fóti se volt templomban, már nem is tudja, mióta.

- Nem érdekelte azt se a családja, se a munkája, de még az se, hogy valamit szerezzen magának. Se a föld, se a ház. S annak is olyan nyakkendője volt, mint Sütőnek. Csakhogy annak még csak nem is fekete, hanem vörös volt a máslija. Igaz, csak egyszer kötötte fel a nyakára, május első napján, a szocialista ünnepen! Egyszer, nem többször! Mert, hogy éppen vasárnap volt, a pap rögtön kiprédikálta a szószékről. Az ördög cimborájának nevezte, akit tüzes vassal kell kiűzni az istenfélő hívek sorából. El is érte a kovácsot a végzete. Agyonverték vasvillával a parasztok, a vörös nyakkendőjét meg beletömték a szájába, úgy lógott ki belőle, mint az ördög nyelve. Bizony, lányom, így vigyázz az uradra, mert olyan ez az ő tanuk, mint a pestis, úszik a levegőben.

Ágnes egész testében remegett. Maga előtt látta Antalt, piros csokorral a nyakában...

- Nem érdekelte semmi, se a föld, se a ház? - kérdezte elfulladva.

- Nem, azt semmi sem érdekelte. Nem is volt annak több földje, mint amibe elföldelték. Csak a könyvek, meg az újságok érdekelték. Fél éjszakát égett náluk a lámpa. Akkor éjjel is ott ült az asztalnál, és egy plajbással jegyezgetett egy füzetben.

- Jézus Máriám! - kapaszkodott meg a teknő szélében Ágnes. - Plajbással jegyezgetett egy füzetbe?!

- Plajbással fél éjszakán át. Bizony, lányom, ilyen veszedelmes ember volt! De ott csak egy volt belőle, itt meg tele van velük a város. Hiába prédikálják ki őket a templomban, csak olyan ez, mint az eső a gombára. S ezeknek már nem is elég a vörös nyakkendő, vörös zászlóval vonulnak fel az utcán. S még a rendőrnek is nekimennek. Azért mondom, lányom, vigyázz az uradra! S különösen ezen a héten, mert most lesz nekik az ünnepük, és ilyenkor ragad a legjobban a betegség.

Ágnes abbahagyta a munkát, letörölte a kezét a kötényébe, és befutott a szobába. A következő pillanatban már jött is vissza egy vékony, rongyos füzettel.

- Ilyen volt az is, amit az a kovács olvasott?

Az öregasszony arcán gyönyörűséges izgalom játszott. Mégiscsak jól tapogatódzott, mégiscsak jól kiszagolta. Elvette a füzetet, és mivel szemüveg nélkül nem látott jól, messzire maga elé tartotta.

- Istenfogalom - olvasta hangosan. A füzet alján egy mezítelen munkás kalapácsot emelt lesújtásra készen a feje fölé. - Hogy a tűz égetné meg őket, ezt csak egy szocialistától kaphatta az urad!

Ágnes leroskadt a konyhaszékre.

- Jaj nekem, jaj ez az ember! Jaj, hogy mi lett belőle.

S zokogva borult rá a vizes asztalra. Hát ezért nem kíváncsi Antal a Demény műhelyére, de még az amerikai újságokra se, semmire, de semmire! Megfogta a métely, amely még az amerikás betegségnél is rosszabb! Hogy az Isten verné meg azokat a Sütőéket, a gyárat, az egész várost! Nem lesz már soha saját földjük, saját házuk. Hogy sorvadt volna le a keze annak is, aki az első követ lerakta ebben a városban!

S most kirobbant belőle minden! Hogy az ura már két ízben éjszaka jött haza, hogy biztosan ő is a lányokhoz jár, mint Lehel, hogy szórja a pénzt, és a felzaklatott képzelete felsorakoztatott egy csomó olyan dolgot, amire az előbb még maga se gondolt.

Az öregasszony, mint valami kotlós, amely kiköltötte a hímestojás titkát, a szárnya alá vette Ágnest, mert csak most szerette igazán, most, hogy egészen az ő segítségére szorult.

KATZBURG ÉS A FIA, KARDOS

Kardos már negyedik napja Halásznál lakott. A párizsi utazás tervét még a Schöpflin-előadás után részletesen megbeszélte vele és Irénnel. Ugyanakkor egy lelkes gesztussal közös pénznek jelentette ki Köszler ötszáz koronáját. Ugyanilyen lelkesedéssel tett fogadalmat Halász, hogy a következő nap felmondja az állását, és az egész fizetését beadja a közös kasszába. Irén pedig, akinek az apja egy kis gyertyagyár tulajdonosa volt, vállalkozott rá, hogy két napon belül - akár becsületes, akár úgynevezett „becstelen” úton - háromszáz koronát szerez az utazási alaphoz.

Kardos az első két napon óvatosságból alig mozdult ki a szegényes szobából. Csak a *Délután* friss számaért futott le néhány percre, reszketve lapozta át az újságot, de idáig Sávossi még mindig nem váltotta be a fenyegetését. Ez a hallgatás csak rosszat jelenthetett. Kardos meg volt győződve róla, hogy Sávossi gyűjti az adatokat és Köszlerrel együtt egyszerre fogja mindkettőjüket kivégezni.

A harmadik nap reggelén vastag betűs hirdetés jelent meg a *Pesti Hírlapban*.

„Hugó! Minden úgy lesz, ahogy te akarod! Adj életjelt magadról! Matild.”

Kardos ettől a pillanattól kezdve élvezni kezdte a helyzet minden romantikáját. Igazi hőshöz illően, cinikus vicceket gyártott Matildről.

- Tudja, mit kellene válaszolni erre a hirdetésre - kérdezte Iréntől, amikor tegnap délután tervezgetés közben egymás mellett ültek a rozoga dívány sarkában, - „Első feltételem: Tűnj el örökre! Hugó.”

Irén kacagott.

Általában Irén az utolsó napokban, amióta közelebbről megismerkedett Kardossal, sokban megváltoztatta róla a véleményét. Azelőtt egy kicsit lenézte Hugót. Könnyelmű, üres fejű embernek tartotta, akit a komoly problémák nem érdekeltek. Ezzel szemben Halással mindenről lehetett vitatkozni, Hegeltől kezdve egészen a legkényesebb nemi kérdésekig, ami tekintettel arra, hogy Irén medika volt, a nagy részét tette ki a beszélgetéseiknek. S Halász sosem volt prűd, sem pedig tolakodó. Csöndes, szerény fiatalember volt, talán túlságosan szerény is.

Igen, az utolsó napokban Irén új tulajdonságokat fedezett fel Kardosban, amelyek Halászból, sajnos, teljesen hiányoztak. Halász már évek óta foglalkozott a párizsi utazás tervével, és íme, Kardos néhány nap alatt nyélbe üti a dolgot! Halász tele van elméletekkel, Kardos csupa tetterő, bátorság, aki egy cinikus tréfával intéz el életbe vágó fontosságú ügyeket.

S Kardos, mintha csak megérezte volna az Irénben végbemenő változást, szellemeskedett, mutogatta az erejét, tettkészségét. Beszélt neki terveiről, múltjáról, családjáról, s hogy hogyan akarta magát családjáért feláldozni, csak hogy örömet szerezzen anyjának.

Szorosan ültek egymás mellett a rozoga díványon, és Irén nem minden meghatódás nélkül hallgatta Kardost. Szemrehányásokat tett magának, hogy félreismerte ezt az alapjában véve tragikus ellentmondások közt élő fiút.

- Látja, Irén - mondta ellágyultan Kardos, és érezte, hogy a vékony selyemblúzon átsüt a lány teste -, maga egészen más, mint azok a nők, akiket idáig ismertem.

Irén sohasem hitte volna, hogy ő, aki csak komoly és tárgyilagos beszélgetésekre volt kapható, ennyire örülni tudjon ezeknek a közhelyeknek. Sőt, már nem is találta olyan közhelyeknek Kardos szavait.

- Maga az a nő - folytatta Kardos egzaltáltan -, akivel el tudnám képzelni az életemet... Magát, Irénke, el tudnám képzelni, mint az élettársamat egy távoli országban, egy új egzisztencia megalapításában...

Irén lélegzete kurta és forró volt.

- Ugyan, Hugó - először szólította Kardost a keresztnévén -, maga egy kispolgár. Én sohasem fogok férjhez menni.

Kardos még közelebb húzódott Irénhez. A lány aranyzőke haja az arcát simogatta. Irén kissé kövérkés teste meg-megreszkedett, és az arca, amely mindig rózsaszínű volt, lassanként forró és piros lett, mint a meggy.

De nem húzódott el Kardostól.

Ez a délután még jobban felzaklatta Kardos egész életét. Éjszaka nem aludt, most már Irén miatt, s másnap alig várta, hogy Irén újra eljöjjön. De Irénnek furcsa elvei voltak, a házasság kispolgári volt neki, viszont a csókon túl ő kezdett „kispolgári módon” viselkedni.

A negyedik nap délelőttjét együtt töltötték a Ligetben. Egy előkelő vendéglőben ebédeltek és megbeszélték, hogy Halász csak zavarja őket, és nélküle utaznak ki Párizsba.

Ám Kardos egészen mást gondolt ugyanezen az éjszakán. Ő el volt ragadtatva ettől az élettől. Szerelmes volt, pénze volt, Sávossi hallgatott, és egyre inkább felülkerekedett benne a gondolat, hogy Pest a leggyönyörűbb Párizsa a világnak. Kardos azt gondolta, hogy az utazást egyelőre el kell halasztaniok és talán - hiszen lehet, hogy Sávossi tényleg meggondolta a dolgot - egyáltalában nem lesz szükség arra, hogy Párizsba utazzanak. Köszler és a lánya nem léteznek többé a számára. A szüleinek is megmondja: Válasszatok! Vagy Köszler és a lánya, vagy pedig én! Szeretek egy lányt, vagy ő lesz a feleségem, vagy senki! Irénnek pedig azt fogja mondani: Párizs? Ostobaság! Itt maradunk! Dolgozni fogok, tanulni fogok, mint a többi szegény diák, harcolni fogok érted, ha kell, a fél világ ellen!

Másnap azonban nem kellett semmit se mondania, mert Irén szintén nem aludt az éjjel. A szeme ki volt sírva.

- Halász egy fantazta - mondta. - Azok után, ami az életemben történt, azok után nem tudom, van-e még értelme annak, hogy itt hagyjuk ezt a gyönyörű várost... Ne érts félre, nem vagyok gyáva és veled még százszorta erősebbnek érzem magamat, de nem látom be, hogy miért kellene nekünk megszöknünk innen. Miért kellene nekem, mint egy rablónak, az apám íróasztalát kifosztanom, amikor semmi akadályja sincs annak, hogy bemutassalak a szüleimnek... Bár tudod, én az ilyesminek nem tulajdonítok nagy jelentőséget, s ha megtenném, akkor tisztán csak az anyám miatt, akit imádok...

Kardos egy kicsit kényelmetlenül érezte magát. Szerette Irént, de arra, hogy már most bemutassa a szüleinek, ő még nem gondolt... Nem gondolhatott... Mert az ilyesmi mindig kötelezettségekkel jár, és neki még egy fél éve van hátra az egyetemen... ezenkívül a családja... ezenkívül az egzisztenciája... S aztán ez a gyors fordulat Irénnél... Néhány nappal ezelőtt még kijelentette, hogy ő sohasem házasodik meg, mert az kispolgári... S most meg be akarja mutatni a szüleinek... Persze, Irén szereti őt, de azért nem kellene, hogy ilyen gyorsan változtassa az elveit!

- Irén - mondta szemrehányóan Kardos -, nem hittem, hogy ilyen könnyen feladod a közös tervünket... Bár így, ilyen szárnyszegetten úgyse volna értelme az egész útnak.

S egy tragikus gesztussal lemondott Párizsról.

Reggel Halász olyan furcsán kérdezte Kardostól:

- Hát szóval utazunk? Mert ha nem, akkor inkább mondd meg, kérlek szépen, inkább most mondd meg, mert most még megmondhatod - s Halász álmatlanságtól elgyötört szemei könnyörögve égtek sovány arcában.

- Utazunk, Halászkám - mondta félálmában Kardos. - Utazunk!

- Becsületszavadra?

- Eridj a fenébe - kiáltott rá mérgesen Kardos és a fejére húzta a takarót.

Amikor tizenegy órakor felébredt és fütyörészve öltözködni kezdett, eszébe jutott a reggeli beszélgetés.

- Ostobaság! - gondolta és abbahagyta a fütyörészést. - Nem kellett volna ilyesmiket mondanom neki... De hiszen tegnapelőtt azt mondta, hogy már úgyis felmondott... S azután nem vagyunk összenőve! - Aztán Irénre gondolt. Megbeszéltek mindent... Irén tanulni fog. Két év múlva orvosnő lesz, és addigra ő is egzisztenciát teremt magának.

Felöltözött és kilépett a konyhába. Kucska, a suszter, Halász szállásadója, aki korán kelt, mert iskolába menet előtt ő látta el a gyerekeket, és későn feküdt, mert este lámpagyújtogatással foglalkozott - a konyha közepén állt és elmerülve olvasta a *Pesti Hírlapot*. Hugó egy futó pillantást vetett az újságba, amelynek alján egy vastag keretbe foglalt hirdetés ötlött a szemébe. A suszter alighanem szintén ezt a hirdetést olvasta, mert pontosan oda meresztette a szemét.

Hugó!

Ha anyádat élve akarod viszontlátni, adj életjelt magadról! - Apád és kétségbeesett nővéred!

Azután egy vékony vonal következett, amely alatt a következő állott:

A napokban eltűnt K. Hugó, 23 éves, barna, magas növésű egyetemi hallgató, nyomra-vezető száz korona jutalomban részesül.

Hugó kitépte Kucska kezéből az újságot, és berohant vele a szobába. A suszter mozdulatlanul állott a konyha közepén, és mint akit megbabonáztak, nézett Hugó után.

Hugó már maga sem tudta, hogy hányadszor olvasta el a hirdetést. Az anyját, aki mindig vele érzett, aki tudta, hogy mekkora áldozatot hoz a családjának, aki titokban sokat sírt emiatt - az anyját nagyon szerette. Ha az anyja engesztelte a nővérei iránt, ha ő mondta neki, hogy „Ne bántsd őket fiam, mert nem ők a rosszak, ők csak élni akarnak, ők csak boldogok akarnak lenni” - akkor mindig igazat adott az anyjának.

Nem, most nem csinált cinikus vicceket, nem nevetett a hirdetésen.

Újra kiment a konyhába, hogy cigarettát kérjen a házigazdától, de Kucska már eltűnt. A faszögekkel és bőrdarabokkal teleszórt suszterasztalon hiába kereste a lapos pléhdobozt, amelyben a suszter a cigarettáit tartotta, Kucska elvitte a dobozt magával.

Nagy nyugtalanság fogta el Kardost.

Hátha valóban súlyos beteg az anyja?! Hátha tényleg belepusztul abba, hogy ő makacsul hallgat... De hogyan, hogyan merjen most előállni a világ elé?! A pénzből már elköltött százötven koronát, s Sávossal nem tudja még, hogy hogyan áll, végül pedig tegnap este ő tulajdonképpen ünnepélyes ígéretet tett Irénnek, hogy legkésőbb két éven belül feleségül veszi.

Ha most elfutna az anyjához! Ha megígérné neki, hogy a lányokat férjhez fogja adni a saját erejéből, a munkájából szerzett pénzen, tisztességes úton, anélkül, hogy ezzel a saját életét tönkretenné! Az anyja biztosan megértené őt!

De azután az apjára, a nővéreire gondolt, akik addig sírnának a nyakán, amíg rávennék, hogy újra elmenjen Köszlerhez. Nem, erre még gondolni sem akart! Vége! Köszler és Matild halottak! Örökre eltemette őket!

Hirtelen hangokra lett figyelmes! A konyhában mintha izgatottan susogtak volna. Az egyik hang különösen ismerősnek tetszett neki, fel akarta rántani az ajtót, de az magától feltárult előtte. A küszöbön az apja állott, egy alacsony, esett vállú, öreg zsidó.

- Mein Sohn! Mein goldener Junge! - kiáltott fel az öregember szinte önkívületben, amikor Hugót megpillantotta. Az arca rángatódzott a fuldokló sírástól, amely nem tudott kiszakadni belőle. Elkapta a fia kezét, csókolta, odaszorította a nedves arcához.

- Mein gescheiter, mein schöner, mein liebster Sohn! - A szeme, az egész arca átszellemült, és a zsidók tórára boruló áhítatával ráomlott a fia mellére, ő, a szegény, kopott, öreg zsidó, a család Dávid királyának mellére, akin úri ruha volt, és aki advokátnak készült...

S most már sírt, a torkából kizúdult a nevetős zokogás és megöntözte szakállas arcát.

Hugóra úgy zuhant rá ez a sírás, mint egy nagy, forró könnycsepp, amely az egész testét befödte. Beharapta a szája szélét.

- Hagyjatok nekem békét! Hagyjatok nekem békét!...

De az apja megfogta a kabátja szélét, olyan finoman, olyan elővigyázatosan, mintha valami nagy kincshez ért volna.

- Hugó! Hugó leben... hallgasd meg a te öreg apádat, aki a porban kezdte, akinek az apja a sárban kezdte, hallgass meg egy öreg embert, aki volt már minden ebben az életben, handlázott, húzott kocsit, vett üveget, eladott rongyokat, árult a piacokon, felkelt hajnalban, lefeküdt éjfélkor, aki tudja, hogy minden hiába, hogy hiába minden, pénz nélkül nem lehet semmire sem menni, csak még jobban bele a sárba, a porba, a piszokba... Hugó! - és a fiára emelte a könnyes szemét. - Én érted mindent megtettem! Hagytam, hogy elhagyd a zsidó nevedet, én hagytam, hogy sabeszkor könyvet vegyél a kezedbe, de a mindenható Isten ezt nekem meg fogja bocsátani, mert ő tudja, hogy csak érted és a nővéreidért tettem ezt is! S te most ki akarod ejteni a kezedből a boldogságodat, amit az Isten tett oda?

Az öreg Katzburg elkapta a fia kezét, magához szorította, és aztán szent haraggal újra ellökte magától.

- Az anyád, az a jóságos asszony már öt napja nem kelt fel az ágyból! Az a jóságos, szent asszony, aki annyit szenvedett értetek! Hugó! Ha nem akarod, hogy az anyádat kiterítsük, ha nem akarod...

Hugó nem bírta tovább. Felugrott a díványról.

- Elég! Elég!

Magára kapta a kabátját, az apja fia fejére tette a kalapot és vitte, lopta ki a keskeny gangon, a városon keresztül haza, a jószágos, szent öregasszonyhoz, ahol már reggel óta ott didergett a szoba sarkában még csúnyábban és soványabban mint azelőtt, Matild, a Kösztler lány.

Halász Imre izgatottan lépett ki a főnöke szobájából. Az irodából mindenki elment, és így legalább nem kellett a kollégáinak magyarázatot adni különös viselkedéséről.

Ma nagy napja volt, legyőzte gyávaságát és felmondott! Hoffmann úr, a főnöke először nem értette, hogy mit akar - igaz, nagyon halkán és zavartan adta neki elő, hogy egészségügyi okokból kénytelen felmondani. - Mit??! Megbolondult! Felmondani?! Most, a szezon közepén?! - Igen - erősítgette alig hallhatóan: - Vesebaj, pihenés, meleg éghajlat. - Na jó, ezt megjegyzem magamnak!

Az utcára kiérve még mindig reszketett egy kicsit, de most már túl volt élete legbátrabb cselekedetén, s ennek módfelett örült.

Irénnek és Kardosnak már három nappal ezelőtt azt hazudta, hogy felmondott, de a valóságban folyton halogatta a dolgot. Pedig milyen régen készült már a párizsi útra! Kijárta a Berlitz-iskola összes tanfolyamait, volt egy Baedekerje Franciaországról, egy útmutatója Párizsról és egy albuma, tele Párizs utcáit és középületeit ábrázoló fényképes levelezőlapokkal. Tudta, hogy kint mi a fizetése egy kishivatalnoknak, mibe kerül egy ebéd egy olcsó vendéglőben, hogy a bor kötelező, de olcsó, viszont a kenyeret ingyen adják és olyan, mint egy hosszú, habfehér sós kifli. Ismerte az összes múzeumokat és könyvtárak nevét, és tudta, hogy melyikben mikor vannak nyitva az olvasók, s hogy Rotschild ingyenes menzát tart fenn a szegény diákok és fiatal tudósok számára.

S Halászt mindenekeelőtt ez érdekelte: a tudomány. A kereskedelemtől irtózott. Túl szerény, magába zárkózott és pesszimizmusra hajló volt, jó kereskedő sohasem lehetett volna belőle. Legszívesebben a tanári pályát választotta volna. Filozófiát és történelmet. De a szülei korán meghaltak, és a bátyja, egy keszthelyi kis boltos, hallani sem akart arról, hogy tovább tanuljon. Évek óta mindenféle értekezéseket írt, amiket Irén kivételével nem mutatott meg senkinek, bár meg volt győződve róla, hogy értekezései korszakalkotó jelentőségűek. A legfőbb értekezését Payot: *Az akarat nevelése* című könyvének hatása alatt írta. Halász megkísérelte az egész életmódját Payot elvei szerint átalakítani. Gondolatairól, viselkedéséről, érdeklődésének köréről pontos naplót vezetett, és mindennap kielemezte, hogy mi volt az, amiben aznap gyengének bizonyult, hol nem volt elég határozott, hol követett el valamit akarata ellenére és miért. S a hiba mindig a saját akaratának gyengeségében rejlett. Edzeni kezdte az akaratát. A nemi kielégítetlenségtől felzaklatott, bágyasztó éjszakák után - az időben való felkelés mindig nagy probléma volt számára. Az utolsó hetekben kétszer is kénytelen volt villamoson bemenni a hivatalba, mert különben elkésett volna. Elhatározta, hogy ezentúl hét óra tíz perc helyett hét óra öt perckor, sőt pontosan hét órakor fog felkelni, és az így nyert tíz percet arra fordítja, hogy mindennap megtanul tíz új francia szót. Ez a recept minden tekintetben megfelelt a francia pedagógus előírásainak, aki szerint ez az időpont volt a legalkalmasabb arra, hogy az emberi agy új fogalmakat vegyen fel magába. Halász idővel ezeket az akaratnedzési gyakorlatokat a legkülönbözőbb dolgokra átvitte. Így például kiszámította, hogy ahhoz, hogy havonta egyszer jegyet válthasson az opera karzati állóhelyére - ami ruhatárral és kapupénzzel együtt egy korona harmincba került -, naponta le kellett mondania egy cigarettáról. De miután eddig is csak három cigarettát engedélyezhetett magának, el kellett döntenie, hogy vajon tíz órakor (reggelit nem evett), délben vagy este mondjon-e le az étkezés utáni cigarettáról. Tízórai után az összes hivatalnokok dohányoztak, és ha a füstölt hal vagy a sajtmaradék elfogyasztása után egy szép napon nem gyújtott volna rá a kétkrajcáros Hölgy cigarettára, ez minden bizonnyal

nagy feltűnést keltett volna a hivatalban. Ebéd után ízlett a cigaretta legjobban, s egyúttal jó ürügy is volt arra, hogy különösen télen néhány perccel tovább időzhessen a mindig zsúfolt vendéglőben. - Este elengedhetetlen volt a cigaretta, mert este írt. Írta az értekezéseit.

Végül is az ebéd utáni cigarettáról mondott le, s mivel cigaretta nélkül kényelmetlen lett volna tovább ülni a vendéglőben, az így nyert tíz percet sétára fordította. Payot ezt is helyeselte. A séta használt is az egészségének, de viszont nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy fél négy helyett most már három órakor megéhezett, és így a vacsoráig egy fél órával tovább kellett koplalnia.

S mégis - ilyen edzett akarat ellenére - teljes négy napig tartott, amíg Halász megértette, hogy amennyiben nem akar örökké nevetségessé válni Kardos, de főleg Irén előtt, akkor végre be kell váltania ígéretét. Ma aztán magára zúdította az egész utazás varázsát, mint egy bódító virágkosár tartalmát, és felmondta a szerény, de biztos állást.

Most szeretett volna Irénnel találkozni, most, amikor a saját akaratából felszabadította magát a társadalom béklyói alól. Igen, egy könnyű kötélhágcsón leszállott a modern, minden kényelemmel felszerelt gőzhajóról, és a hullámtarajos nyílt tengeren felcserélte a biztonságát egy könnyű csónakkal, csak a tulajdon erejében és vasakarátában bízva. S ezt mind a tudományért és érte tette.

Már esteledett, amikor Halász benyitott a kis konyhába, ahol különös kép fogadta. A konyha végében egy fehér terítővel letakart asztal körül - alkalmasint a suszter panklija lehetett - a felfordított szemetesládán és különböző zsámolyokon egy csomó gyerek ült, s nagy bögrékből kakaót ittak és fehér kalácsot majsztak. A félig nyitott szobaajtón át hangos nevetés, pohár-csörömpölés hallatszott ki. A suszter tizenhét éves fia, a púpos Pali, olyan hangosan kacagott, hogy ez még nála is - aki minden semmiségen nagyokat tudott nevetni - szokatlan volt. Mi ez? Vendégség Kucsakéknál? Egy közönséges szerda este kakaó és egy egész halomra való mazsolás kalács a gyerekek előtt?! És bent a szobában ivás, danolás, ünnepi hangulat! Még Klárikné is, aki egész nap kesztyűket varrt az ablak előtt, ő is együtt énekelt Annuskával, Kucska egyetlen lányával. Lágyan és melegen fonódott össze Annuska hangja Klárikné finom szopránjával.

Mindez olyan furcsa volt, olyan váratlanul érte Halászt, hogy a saját jókedve, anélkül, hogy ezt meg tudta volna magyarázni magának, hirtelen alábbhagyott.

A gyerekek a sarokban észre se vették Halászt, bajszuk és szakálluk nőtt a kakaóivástól. S mennél nagyobb lett bent a lárma, annál hangosabbak lettek ők is. Belopództak a nagyok közé a szobába, és süteménnyel, húsokkal, savanyú uborkával megtömött zsebbel jöttek vissza.

- Igyunk! Igyon, Klárikné! Igyon, Szerdáné! Igyál, komám! Éljen a mi haupttrefferes derék Halász urunk!

A poharak összecsengtek, Palika félájultra kacagta magát, és aztán az asszonyok újra énekeltek.

Halászt rossz sejtések fogták el. Hol van Kardos?... Berontott a szobába, de az üres volt. Az asztalon egy szétnyitott újság feküdt. Halász tekintete a ceruzával idegesen körülhuzigált, vastagbetűs hirdetésre esett. „Hugó!” „Anyád”... „Nyomravezetőnek jutalom...”

Az újság kihullott a kezéből. Kitámolygott a konyhába, és belépett Kucsakéhez.

Mintha egy gőzölgő lábosnak emelte volna fel a fedelét, hangos nevetés, örömrivalgás csapott feléje. Annuska abbahagyta az éneklést, és a fél pohár bortól kipirult arca még jobban ki-tüzesedett.

- Halász úr? Tessék csak beljebb! Helyet a szobaúrnak! - ugrott fel helyéről a suszter. A széles feje meg volt borotválva, és egy nehéz sárga tökhöz hasonlított, amely ide-oda imbolygott a nyakán. Bizonytalan léptekkel néhány lépést tett Halász felé, miközben élénken hadonászott az egyik kezével, amelyben egy pirosra sült libacombot tartott.

Az ellipszis alakú porcelán tál közepén trónoló sült liba, a karcsú borosflaskók, a gyümölcsös és drága cukrászsüteménnyel tetéztet cifra üvegtálak, mindez olyan kétségbeejtően valószínűtlen volt, mintha valami zsinórpadlásról engedték volna le ebbe a nagy szegénységbe.

- Tessék, Halász úr! Ne vesse meg a társaságunkat! Szíveskedjék - dülöngött feléje a suszter.

- Tessék! Tessék! - hallatszott Palika éles hangja, és rögtön utána a kis púpos minden ok nélkül szívből kacagott. Csak Annuska csitíttgatta szégyenlősen az apját.

- Ugyan, papa, még telezsírozod Halász úr ruháját.

- Hol van Kardos? - kérdezte élesen Halász.

A suszter meghökkent. Egy pillanatra megérintette homlokát a józanság hideg szele.

- A Kardos úr? Az ifjú urat elvitte az apja.

Halász bevájta a körmét a tenyerébe, és szó nélkül kiment a szobából.

Odaért a sárgára meszelt félemeletes ház elé, amelynek egyik felében Irénék kétablakos „gyertyagyára” volt, másik felét a lakás foglalta el. Az üzlet fölé már lehúzták a redőnyöket, a lakásban égtek a lámpák. Halász benézett a fehér csipkefüggönyök résein a lakásba, de Irént nem látta sehol. Öreg bútorok néztek ki rá csodálkozva. Az egyik szobában egy ősz hajú asszony olvasott, lornyont tartva a szeme elé.

Borzalmas sejtés lopódzott szívébe.

Hátha az egész csak az ő félrevezetésére készült? Hátha Irén és Kardos elutaztak az esti expresszrel?!

S most már emlékezett olyan dolgokra, amikből erre lehetett következtetni! Irén különös viselkedése az utolsó napokban és az a tény, hogy állandóan akkor látogatta meg Kardost, mikor ő nem volt otthon. Világos, Kardos elszédítette Irént, rábeszélte, hogy utazzanak el nélküle, s ma délután négy órakor, igen, minden egyezett - négy órakor indult az expressz Párizsba.

Mindenki gazember! Mindenki gazember! Nincs egy tiszta, igazi ember ebben a városban. S ő szerette ezt a lányt. Hónapokon keresztül, mint holdkóros járt mellette, ha egy napig nem láthatta, kínzó fejfájása támadt, ha a megbeszélte találkákon kívül véletlenül megpillantotta valahol, úgy érezte, hogy valami nagyszerű ajándékot kapott. Irén, aki miatt fél éjszakákat kószált a városban és róla és a jövőjükről álmodozott, az egyetlen ember, akinek felolvasta az értekezéseit, az első lány, akit szeretett...

„Csak akarni kell és kibírod” - mondta belül egy gúnyos hang, Payot, a pedagógus. „Ne légy olyan anyámasszony, csak nem vesztet el egy lányért a fejedet! Kezdd előlről az akaratedzést!”

De Halász úgy érezte, hogy mindez csak meztelen nyelvtöltögetés, hogy Palika éles kacajával az egész város nevet rajta... Te, te híres akaratedző, te akarat-akrobata, te akarat-kötéltáncos, aki két cigarettával egyensúlyozod ki naponként az életedet, és egyszer csak jön egy Kardos, egy tömört tárcájú karrierista, egy senki, egy ostoba fráter, és néhány üres frázissal elviszi

Irént, elviszi Párizst, elviszi Pestet, a munkát, a nyugalmat, mindent, és te rángó arccal hullasz le a kötélről, le a sáros utca közepére, le az orrodra és pontosan a szívedre...

Úgy érezte, hogy a házak szemébe nevetnek kapu-szájaikkal, hogy egy keskeny, forró torokban fut, amelynek nem leli nyílását.

Már éppen be akart fordulni az első keresztutcába, amikor a járda túlsó felén megpillantotta Irént. Világos, kivágott ruha volt rajta, a kalapját, amelyen piros szalag csüngött, a kezében tartotta. Aranyszőke haja lobogott a szélben. Mintha villám csapott volna a lába elé, hirtelen megállott.

- Irén! - akarta diadalmas örömujjongással kiáltani, de Irén az apjával és az anyjával jött, mintha valami kellemes sétáról tértek volna haza.

Irén arcára ijedt zavar ült ki, amikor megpillantotta Halászt. Anélkül, hogy viszonzta volna Halász félszeg köszönését, elfordította a fejét, és az apjával kezdett beszélgetni.

Irén nem akarta megismerni! Tehát igaz! Szakított vele, mielőtt még egyáltalában az övé lett volna!

Éjfél már jóval elmúlt, amikor hazatért az önmarcangoló kóborlásból. A suszteréknál már csend volt. Az asztalon egy üveg bort, egy nagy darab sült libát, süteményt, gyümölcsöt talált. Le akarta söpörni az egéset, de nem bírta a kezét felemelni. Láza volt, alig tudott levetközni.

Nyugtalan félálomba merült, amelyben az igaz és a torz összekeverődött. Hánykolódott, próbált felébredni, hogy a kínzó képektől megszabaduljon, de a fáradtság és kimerültség kötelei erősen tartották. Folyton Palika kacagása csengett a fülébe. Később Palika Kardos arcát öltötte magára.

„Na hallod, csak nem bolondultál meg ilyenkor felmondani! Hallatlan! S egy ilyen holdkóros ötletért!”

„De hiszen te beszéltél rá... ma reggel meg azt mondtad... és most már nem is emlékszel...”

„Á, á, persze... ma reggel”... hahotázott Kardos és összekacsintott valakivel, neki úgy rémlett, hogy Irénnel. „Te híres akaratelmész? Ha, ha, ha... Szép kis akaratelmész... egy kopott senki! Egy ifjú niemand! Ha, ha, ha. Te jámbor marha, te akarod felvenni velem a versenyt... velem, aki egy csókommal egész kötetekeket lehelek Irén szájára. Te, a te gázos értekezéseiddel?! De hát egy marhának ez a sorsa... Mert tanuld meg, hogy aki ilyen marha, mint te, azt a nők marhának hívják és aki marha, azt letaglózzák, és akit letaglóznak, azt ugyancsak úgy hívják, hogy marha...”

Forgolódott, dobálta magát, de csak tovább álmodott. Most Hoffmann úrról, a főnökéről álmodott, aki egy magas széken ült az íróasztala előtt, és egymás után tépte össze a vastag miniszterpapirosra írt ajánlatokat. Hoffmann úr csak a számokat nézte, s amelyik kérvényben nagyobb összeget talált, mint amennyi az ő fizetése volt, azt mindjárt összetépte. Most egy kopott zsakettből egy sárga, kopasz fej és egy sovány, ráncos bőrű kéz nőtt ki, amely egy ív fehér papírt adott át Hoffmann úrnak. Hoffmann úr azonban nem a kérvényre nézett, hanem a sárga fejre, amelyen két fekete mutató jelent meg, pontosan nyolc korona és semmi fillért mutattak.

Hoffmann úr nevetett. „Rögtön beléphet, Halász mehet a pokolba!” S Hoffmann úr nevetése pontosan olyan volt, mint amikor az óra üt. Halász verejtékben fürödve, felébredt. A szobában már derékig állott a nap, és a falióra épp most verte el a nyolcat. Halász dermedten nézett az órára. Legkésőbb harminc percen belül bent kellett volna lennie az irodában. Mint egy löveg vágódott ki az ágyból. Magára kapta a ruháját, szappan nélkül lemosta fél kezével az arcát,

míg a másikkal a fésűt tépte ki a tükrös állvány fiókjából. A nyakkendőjét már a konyhában kötötte meg és a kalapját a gangon dobta a fejére.

Csak ma ne késsen el! Mert ma még talán visszacsinálhatja a felmondást.

Húsz perc múlva már a Péter téren volt. A nap pontosan a „Hoffmann és Bondy” vízvezeték és szerelő cég kirakatára sütött, amely fölött már felhúzták a redőnyöket.

A sarkon levő trafikba épp most lépett be egy tavaszi ruhába öltözött, magas, testes férfi, Hoffmann úr. Mint egy kiröppent örömsikoly, fúrta be magát Halász a kapun, miközben a szemével végigsöpört az irodahelyiség udvarra nyíló ablakain. A harmadik szoba ablaka sötét volt. Tehát igaz, Hoffmann úr volt az, aki bement a trafikba!

Lihegve ugrott az előszobába. A gyakornok úr - egy pattanásos arcú, brillantin szagú borbély-frizurás, négyolgáris, ambiciózus ifjú, aki lopott viccekkel ostromolta a *Pesti Hírlap* szerkesztőségét - kegyes jóindulattal közölte vele, hogy a „Pepi” - Hoffmann urat nevezte Pepinek - még nincs itt, és hogy milyen „mázlija” van a fakturista úrnak. Közben nekitámaszkodott a présnek, melynek két szélén csúnya, vizes szélű gumilapok csüngtek alá.

- Most ment be a trafikba - szólt oda neki hálásan az együttérzésért Halász.

A gyakornok erre rögtön rátette a kezét a prés nikkelezett fogójára, hogy amikor Pepi belép az ajtón, nagyot fordítson rajta.

Miután Halász még odasúgta a mellette ülő, kissé rosszmájú, de azért nem rosszakarátú, kopasz segédkönyvelőnek, hogy Pepi már útban van - még éppen annyi ideje volt, hogy elé tegye „Mészáros és Társa vas- és fémárugyár” kifizetésre váró számláját. A következő percben Pepi puhakalapban, újságokkal megtömött, kiálló zsebekkel, látszólag oda se figyelve arra, hogy a hivatalnokai mit csinálnak, a szokott lomha járásával átment az irodán, és belépett a szobájába.

- Mit szól hozzá, milyen jókedve van a Pepinek? - fordult Halászhoz a segédkönyvelő.

Halásznak is feltűnt, hogy Pepi milyen barátságosan köszönt vissza az alkalmazottainak. A szíve hevesen vert. Talán ha most megpróbálná. Milyen jó, hogy a kollégái nem tudnak a fölmondásról, mert különben már megostromolták volna kérdéseikkel, hogy a „Krausz testvérek-hez”, a „Klemensz és Fülöphöz”, vagy „Vízvezetés, Gáz és Villany R. T.”-hoz sikerült-e bejutnia? S hogy hússzal vagy harminccal kap-e többet?

Mert ezek el sem tudják képzelni, hogy valaki más miatt is felmondhasson, mint azért, hogy húsz koronával nagyobb legyen a fizetése! Szegény, földhözragadt emberek! Szárnyatlan életek, galléros rabszolgák! - S e pillanatban egy kicsit még büszke is volt, hogy ilyen merész lépésre ragadtatta magát! Bolond vágy fogta el, hogy kérkedjen a bátorságával, hogy megmondja a kollégáinak az igazat. „Párizsba utazom! Értitek! Párizsba!” Elragadta az utazási vágy. Az itatóspapírra dült számtornyokat rakott. De mindennel együtt, még ha a télikabátját, az összes könyveit és minden fölösleges holmiját is eladta volna, akkor sem jött volna ki annyi, hogy a tartozásai lefizetése után kiteljék a vasúti jegy ára.

A gyakornok jött ki Pepitől, és kiváló mimikával súgta oda a segédkönyvelőnek, hogy Pepinek a millenniumi kiállítás óta nem volt ilyen jókedve, és tőle például azt kérdezte, hogy jár-e még lányokhoz.

- Mit? Tényleg azt kérdezte? - kapta fel a fejét izgatottan a segédkönyvelő. - Hallatlan! Az iroda fennállása óta ez még sohasem fordult elő! Tehát mégis igaz! Az öreg megnősül! Új pénz jön az üzletbe!

Halásznak elbágyadt a pulzusa, szédület fogta el. S ő, taglózni való marha, felmondott! Ő hitt Kardosnak és vakon bízott Irénben! S ezek itt még nem sejtenek semmit, ezek örülnek, ezek fizetésemelésről ábrándoznak, ő pedig néhány nap múlva kikerül az utcára!

Mintha a szíven sercentek volna a tollak. A nagy ide-odalapozott, elefántcsontsárga főkönyvi lapok jeges leheletet küldtek feléje.

Pepi szobájából halk dúdolás szűrődött ki. A tollak ámulva hallgatództak a kezében, és sópálcákká válva visszakerültek a fülek mögé.

- Hallják? - susogta a segédkönyvelő. - Dúdol! A Pepi dúdol!

Egy szép, aranybóbitás madár énekelt ott bent, fizetésjavításról, dupla fizetésről, új bútor-darabokról, öltözet ruháról, női cipőkről, gyermekholmikról, ebéd utáni nyalánkságokról és sok hasonló apróságról, amit együttvéve gondtalan életnek neveztek. Az arcok megdicsőülve hallgatták a szárnyaló szimfóniát.

A főnök úr a fakturista urat kérette magához.

Halász szíve nagyot vert. Sápadtan, nagyokat nyelve lépett be Hoffmann úr szobájába.

Pepi hallatlan barátságos hangon, szédületesen hasonlóan ahhoz, amikor egyik ember egy hozzá hasonló másik embernek mond valamit, érdeklődött a „Mészáros és Társa vas- és fémárugyár” legújabb számlája iránt. Halász egy szempillantás alatt behozta a számlát, amit Pepi szórakozottan maga elé tett az asztalra.

Halász azt várta, hogy Hoffmann úr szóba hozza a dolgot, hogy valami olyasmit mondjon, hogy - látja Halász úr, ezt mégsem hittem volna, hogy maga se szó, se beszéd, máról holnapra kilép az üzletből -, de Pepi észre se vette többé Halászt.

Halász valamit makogott, amire Pepi szelíden mint egy őzike, feléje fordult.

- Óhajt még valamit, Halász úr?

Óhajt még valamit? - Egy emberöltő óta nem hagyta el ilyen finom szó Hoffmann úr ajkát.

- Igen - hebegte felbátorodva Halász.

- Mégpedig? - kérdezte dallamosan Pepi, és huzogálni kezdte az íróasztal fiókjait. De Halász most úgy látta, hogy a főnöke homlokán egy ideges ránc jelent meg, és az asztalfiók-húzogatás csak megerősítette abban a feltevésében, hogy Pepi hangulata alkalmasint az ő ügyetlen viselkedése következtében hirtelen megváltozott.

- Azt hittem - próbálkozott bátortalanul Halász -, hogy a tegnapi dolog, hogy én tegnap...

Pepi bevágta a középső fiókot, és kirántott egy másikat.

- Fölösleges, fölösleges, Halász úr - mondta szórakozottan -, majd később átnézem...

Halász még mondani akart valamit, valami olyasmit, hogy ő nem a számláról akart beszélni, hanem a felmondásról, de Pepi már egészen belemerült a kihúzott fiókban levő irományok rendezgetésébe, és nem vett többé tudomást a fakturista úrról.

Halász égő arccal kullogott ki Hoffmann úr szobájából.

- Na, mi a maga benyomása? - kérdezte a segédkönyvelő.

Halász maga se tudta, hogy mit mond, a szavak szinte erőtlenül csúsztak ki a száján.

- Lehet... azt hiszem...

Úgy tett, mintha belemerült volna a munkába, de közben egyre jobban égtek a fülei, fájtak a szemei, szúrtak, mintha jeget szorongatnának, az ujjai.

- Egy gyáva, utolsó rongy vagyok! Egy lehetetlen ballaszt! Egy akarat nélküli, letaglózni való barom! Igaza van Kardosnak, igaza van Irénnek! Mindenkinek igaza van egy ilyen gyáva alakkal szemben!

Nemsokára Pepi kalapban kijött a szobájából.

- Alászolgája, uraim! Az esti postára visszajövök! - és egy vastag szivarral a szájában kivezett az irodából.

A hivatalnokok nem hittek a fülüknek és a szemüknek. Még magukhoz sem térhettek ámulatukból, amikor a gyakornok rohant be lelkendezve.

- Képzeljék! Pepi meglátta, hogy a *Világ*ot olvasom! Találják ki, hogy mit mondott!

- Mit, meglátta, hogy maga... Maga pechfióka! Hát miért nem dugta a regiszter alá?! - rémülődött a segédkönyvelő.

- Tudják, mit mondott? „Már megint egy új lap? Nem is tudtam! Hiába, az ember már nem ér rá semmire sem!” Azzal zsebre vágta az újságot és elment.

- Hallatlan! Nem mondott fel azonnal?! És még el is vitte magával?! Sicher a fizetésemelés júniusra! - örömujjongott a segédkönyvelő. - Na, erre egy ünnepi uzsonnát!

- Nekem tízért Herz szalámit!

- Nekem nyolcért sajt-abschnitzlit!

- Két sóskiflit és két ringlit hozzá!

Csak Halász nem rendelt semmit. Mert Halász tudta, hogy a legközelebbi öt évben, de mindenesetre a május elsejéig még hátralevő legközelebbi öt napban, Pepinek nem lesz többé ilyen jó kedve.

Az iroda zsongott, mint egy kávéház. Mindenki beszélt, mindenki optimista volt, mindenki el volt ragadtatva a mai naptól.

Csak a fakturista úr feje csuklott le a halovány erezésű számlalap fölé, a kemény, akaratos számokra és a „Mészáros és Társa” cég igazgatójának, Forrai úrnak olvashatatlan, de hatalmas akaraterőről tanúskodó aláírására.

A TÜKÖR

Fizetés után a kovácsok körülvették Fótit az öltözőben. A hangulat ünnepi volt, Jaksi az első bélyegeket ragasztotta be Fóti szakszervezeti könyvébe.

- Hát nesze, itt a könyved, testvér - mondta nem minden meghatottság nélkül Jaksi -, mától kezdve szervezett munkás vagy. Tanulj, olvass, járj el szorgalmasan a szaktanfolyamra, ha valamire szükséged lesz, csak gyere hozzám. Mert rám és mindannyiunkra mindig számíthatsz.

A kovácsok szorongatták Fóti kezét. Varga megölelte és talán meg is csókolta volna, ha a többiek nem ugratják.

- Te, hogy is volt csak azzal a kalapáccsal. Meséld csak el Fótinak!

Varga dühös lett.

- Menjetek a pokolba!

- Inkább a Kerekes nénihez! - nevetett Jaksi, és ezzel megmentette a helyzetet.

- Úgy van! Gyerünk a Kerekes nénihez! Erre iszunk egyet!

- Fóti fizeti!

- Fótinak én fizetek! - mondta Varga. - Egy literrel!

- Én meg Vargának fizetek eggyel! - kontrázott Fóti.

Nevetve, incselkedve gomolygott a kis csapat a közeli Kerekes-féle vendéglőbe. Mindenki rendelt egy liter bort, és ivott az újdonsült szaktárs egészségére.

Fóti még soha ilyen szépnek nem látta a világot, mint ezen a meleg, április végi estén. Mintha minden újjászületett volna körülötte. Ugyanazok az emberek, akiket nemrég még az ellen-ségeinek tartott, most közelebb voltak hozzá, mint a vérbeli testvérei. De mintha a házak és az utcák is, amiken idáig csak a piszkot és a port látta meg, szintén naposabbak, színesebbek lettek volna.

Rengeteg ember járt mindenfelé. Munkások, akik a heti keresetből már megisznak egy-két pohár sört, vagy néhány deci bort. Mindenki beszédes és jókedvű volt. A házakból cekkeres asszonyok futottak ki. Új pénz égett a kezükben. Sokan a férjükkal jöttek, mások családotul. S még mielőtt elérték volna a piacot, útközben benéztek a henteshez, a cukorkáshoz vagy egy olcsó divatáruüzletbe, és vasárnapra való tiszta harisnyát, vagy a hétközben elkallódott inggomb helyébe újat vásároltak.

Fóti ment velük, megállt a kirakatok előtt, és hallgatta a kis csoportok beszédjét.

Akik a piac felé tartottak, azok megállították a piacról érkezőket:

„Mit vásárolt, Nagyné? Hogy a disznóhús? Melyik soron vette?”

A férfiak elszabadult jókedvvel üdvözölték egymást. Vége volt a heti robotnak. Megálltak, cigarettára gyújtottak, hívták egymást a kocsmába, mentek csapatostul a borbélyhoz.

Valamikor milyen idegen volt Fótinak ez a zaj, ez a sürgés-forgás. De most ő is része volt ennek a tömegnek, a munkásnegyed szombat esti szimfóniája őt is magával ragadta.

Sodródott a zajongó, lökdösődő tömeggel a piac felé. A piac felé, ahol garmadával állott minden szép és jó. A piac felé, ahova úgy készült egész héten át a sok ember, mint valami nagy élményre. A hat sovány nap után, a szombat esti bevásárlás, a gondtalan, zsíros, bő vasárnapot jelentette, a jókedvet, a pihenést, az életet.

Kíváncsi izgalommal sodródott be a nagy térre, a kenyeres- és fűszeresbódék, a hentesek asztalsorai, a ponyvások közé, a zshivajos forгатagba.

Az egyik sarkon egy fehér kötényes, fezes török kínálta énekelve a kézikocsin púposodó törökmézét, fűgét és mézes mogyoróját.

- Három, három, a három, a három - kínálta szüntelenül, és egy egész újságlapból gömbölyített zacskót, amelybe egy fél zsák cukor belefért volna. Nagyokat markolva szórta a mogyorót, fűgét és a törökmézet a zacskóba, mintha az összes, előtte heverő halmokat el akarta volna tüntetni az óriási papírtölcsérben:

- És még és még és még egy marékka! Három, három, három! csak három!

Alig tudta kiszolgálni a vásárlókat. Fóti is vett három krajcárért a csodaolcsó árustól, ám amikor belenézett a nagy zacskóba, csak néhány szem fűge és egy kis darab törökméz volt a papír alján.

Fóti olyan jókedvű volt, hogy nem vette rossz néven a csalást, és mi több, még egy koszorú fűgét is vett az árustól.

A legszívesebben mindent megvett volna. Egy edényesnél egy színes vizeskancsót vásárolt, és egyre jobban megrészegeđve a vásárlás örömetől, azon vette észre magát, hogy már az ócskások bódéi közt járt. Egy világoskék gyerekágy, amelynek pléh támlájára rózsák voltak festve, különösen megtetszett neki. Esztike még mindig a három széken aludt. Igen kellett az ágy, s a szobát is díszítette volna az új bútordarab. Megkérdezte az árát.

- Öt forint - mondta az árus és odatette Fóti elé az ágy támláját. Újonnan festve, újonnan lakkozva, öt forint!

Fóti kijózanodott.

- Talán öt korona? - kérdezte, csakhogy valamit válaszoljon.

Az ócskás elkapta előle a támlát és dühösen visszaállította a helyére.

Fóti örült, hogy ilyen olcsón megúszta a dolgot, de alig tett két lépést, az ócskás megint előkapta a támlát, és utánakiáltott.

- Négy forintot ad érte?!

Meggyorsította a lépteit. Nem akar ő venni. Csak gondolta, hogy jó lenne, ha pénzük lenne rá. Már a fűgéért meg a korsóért is pörölni fog az asszony.

- Tisztelt úr! - futott utána a támlával az ócskás. - Három forintot megér magának?!

Fóti gyorsan befűrta magát egy papagájos cigányasszony körül összeverődött csoportba.

- Hallja, tisztelt úr! Jöjjon vissza! Vigye el! Odaadom öt koronáért.

Fóti eltűnt a tömegben, az ócskás pedig csak úgy zúdította mögéje a szitkokat.

Szégyellte, hogy így megjárta azzal az ággal, s igyekezett gyorsan elvegyűlni a báméskodó tömegben. Az egyik bódé előtt egy fiatal, munkáskinézésű férfi egy gyerekágyra alkudott. Nagyon szegény embernek nézett ki, de azért is megvette az ágyat hat koronáért. Vastag

spárgával egymáshoz erősítette a támlákat és az oldalvasakat, és az ócskás segítségével felpakolta a hátára.

Fóti most már bánta, hogy nem vette meg az ágyat. Pedig milyen nagy szüksége lett volna rá annak a szegény gyereknek. Forrt benne az elfojtott méreg. Nem volt szíve megvenni, mert félt Ágnestől. Talán a szakegyletbe is korábban beiratkozott volna már, ha nem gondolt volna mindig arra, hogy mit szól majd Ágnes a dologhoz. Igen, Ágnes túlzásba viszi a fukarságot. Sajnál minden falatot, amit megeszik, agyondolgozza magát, a konyha állandóan tele van gőzzel, piszkos ruhával, faszénbűzzel. Ronda, csupasz a szoba, úgy élnek, mint az állatok. Senkit meg nem hívhat, egy fél liter bort, egy kis szórakozást meg nem engedhet magának. S miért? Minden héten előkeresi a pénzüket. - Negyven koronájuk volt a múlt szombaton, és abból ki kell fizetni a májusi lakbért. Néhány hónappal ezelőtt még azt hitte, hogy egy év alatt megszerzi a pénzt az útra. Az útra. Igen. De ki tudja, hogy megszerzi-e egyáltalán? Hogy nincs-e Jaksinak igaza? Talán nem is kell a fél világot bejárnia ahhoz, hogy megtalálja a boldogságát. Hiszen Jaksiék is megélnék, rendes lakásuk, bútoruk, ruhájuk van. Beiratkozik a szaktanfolyamra, képzett városi munkás lesz belőle, felviszi heti huszonöt-harminc pengőre, jobb lakásba költöznek, berendezkednek, mint Jaksiék, talán össze is járnak majd, Ágnest elviszi Jaksiékhoz, ők meg eljönnek hozzájuk... meg Varga is... Mert Varga nem rossz ember, és a többiek se... Nem, nem áll már olyan egyedül, mint amikor feljött a városba. Ismerősei, barátai, szaktársai vannak, akikkel együtt még Szijj úrral szemben is elég erősnek érzi magát!

Amerika, mint valami ködbevesző sziget úszott valahol a világ végén.

Közben kiért a piac szélére, ahol egy földre terített ponyván mindenféle limlom hevert. Öreg vasalók, nagy kantáros Dittmár-lámpák, fogasok, borotvák, elpattant húrú citerák, öreg szalmakalapok, inggombok, üres parfümösüvegek és hasonlók. A ponyva előtt egy hórihorgas fiatalember kínálta lármásan a portékáját, miközben, mint valami bűvár, hol egy színes lámpaernyővel, hol meg egy manikűrkészlettel bukott fel az ócskaságok tengeréből.

- Szenzációsan olcsó végkiárúsítás! A leégett Nagy Áruház raktárából!

Fóti nézte a rengeteg tarkaságot, majd felvett egy piros keretes, ellipszis alakú tükört.

- Mibe kerül? - kérdezte eltökélten.

- Uraságodnak egy forint hatvan krajcár.

- Egy forintot adok érte!

- Egy forint húsz! Nálam szabott árak vannak! - Adj ide a forintot uraságod! - és a hórihorgas fiatalember egy széles mozdulattal elsüllyesztette a nadrágzsebébe a forintot.

Fóti hóna alá csapta a tükört, a szomszédos játékarusnál megvett húsz krajcárért egy piros gumikutyát, és harcos elszántsággal megindult hazafelé.

A konyhában, a két támlásszékre téve feküdt a vasalófa, s az asztal szélén, a sárga kőlapon piros szemekkel izzott a vasaló. Fótinak kapóra jött, Ágnes nem volt benn a lakásban. Mint valami varázsló, kirakta a zsebéből a vásárolt holmikat.

- Nesze, kislányom, ez a tiéd! - nyomta az ámuló kislány kezébe a törökmézet. A piros gumikutyát a maszatos apróság elé tette, aki ijedt merevséggel nézte az élénk színű valamit. Elrendezte a fűgét és az üvegkorsót az asztalon, kihúzta az ágy alól a szerszámosládáját, szöveget vert a falba, és felakasztotta a tükört az ablak mellé.

Amikor Ágnes belépett a szobába, első pillantása a kék kancsóra és a koszorú fűgére esett. De igazán csak akkor akadt fel a szeme, amikor a cukrot majszó kislányt és a tükört megpillantotta.

- Na, talán nem is tetszik? - kérdezte kihívó jókedvvel Fóti. - Pedig olcsó volt. Csak három forintba került.

De Ágnes nem értette el a tréfát.

- Három forintba? Három forintot adtál ezért a semmiért?! Ezért a ringy-rongy tükörért?!

Antal már megbánta a tréfát, de még jobban bosszantotta, hogy Ágnes mostanában minden kicsiségért ilyen jeleneteket rendez.

- Mondom, hogy csak tréfáltam. Egy forint volt a tükör, na, ne óbégass már úgy!

Nagy kő esett le Ágnes szívéből, de azért csak tovább ellenkezett.

- Nem ér az a rongy tükör még hatvan krajcárt sem. - És a korsó, biztos az is volt vagy ötven krajcár! Egy forint ide, ötven krajcár oda, meg az édesség, meg a múltkor az a legyező, meg a könyvek, amiket hazahordasz, mert biztosan azokért is pénzt adtál...

- Hát, ha tudni akarod, azokért is pénzt adtam!

- Pénzt adtál?! Azokért az istenkáromló könyvekért?! S talán már a szakegyletbe is beiratkoztál?!

- Beiratkoztam! Éppen ma iratkoztam be - csapott az asztalra Fóti úgy, hogy a füge meg a korsó majdnem lepotyogtak a földre. - Le is fizettem az első negyvenöt krajcárt, és ez most már így lesz minden héten! Érted?! És ha nem hagysz fel rögtön az óbégatással, akkor elmegyek és beiratkozom még egy másikba is!

Fóti szavai úgy hullottak Ágnes fejére, mint a hegyomlás. Egyik göröngy súlyosabb volt a másiknál. De az utolsó fenyegetésre Ágnes elhallgatott.

„Elmegy rögtön és beiratkozik egy másikba is!”

Kiment a konyhába, és csöndesen, hogy Fóti meg ne hallja, szipogott egész este.

Szombat estétől kedd estig nem szóltak egymáshoz. Fóti hétfőn este későn jött haza - Jaksi beíratta a szaktanfolyamra. A sütőben összeszáradt a lencsefőzelék, otthagya. Reggel visszadobta az asztalra a szalonnás kenyeret, amit Ágnes újságpapírba csomagolva a zsebébe dugott.

Ágnes egész nap sírt, hiszen ő már békülni akart, a szalonnás kenyeret is azért tette Fóti zsebébe, hogy ezzel megbékítse. De Fóti rá se nézett, amikor elment. Ilyen volt mindig, ha szombaton vagy vasárnap rosszban voltak, és ő nem engedte oda magához.

Tegnap este már odaengedte volna, de most már Antal nem akart odajönni hozzá. Pedig Ágnesnek nagyon fontos beszélőnivalója lett volna az urával. Levelet kapott Antal tegnap este az anyjától. Egész délelőtt ezt a levelet olvasta. Már kívülről tudta, de azért most megint előszedte.

Kitette az elgyűrt irkalap-levelet az asztalra, odahúzta maga mellé a lámpát, és könnyes szemmel szótagolta a sorokat.

„Édes menyem! Közlöm veled, hogy a részeges Demény már két hete bedűlt az ágyba és Isten segedelmével talán ki se kel többé belőle. Deményné segédet fogadott, aki a szemét is kilopja. Ő már szívesen kiadná árendába a műhelyt, de az a részeg disznó nem engedi. Pedig nagyon kell neki a pénz, adót sem tud fizetni a házra meg a földre. Azt mondja, ha kapna száz forint előleget, akkor írást adna róla, hogy Demény halála után nektek adná ki a házat meg talán a földet is...”

Ágnes nem tudott tovább olvasni. Betette a levelet a blúzába, megtörölte a szemét, és hozzálátott a főzéshez. Csipetkés bablevest készített kolbásszal és hozzá mákos tésztát. Ezek voltak Fóti kedvenc ételei. Esztikével egy üveg sört hozatott, beállította a vízvezetékkagylóba, és rányitotta a csapot.

Igen, ki akart békülni az urával, beszélni akart vele a levélről.

Ágnes épp a tányérokat rakta ki a viaszosvászonral terített asztalra, amikor Fóti benyitott a konyhába. Hétköznapi ellenére frissen meg volt borotválkozva, és gomblyukában egy piros szalagos májusi jelvény díszlett.

Mintha hideg varangy hullott volna Ágnes várakozástól lázas arcára. Eszébe jutott, hogy holnap május elseje, de úgy tett, mintha semmit se vett volna észre. Futott az ételért, odaállította Fóti elé a sört, megtetézte a tányérokat, kedves és kínálkozó volt, mint már régen.

S Fóti szemében kisimult az utolsó haragos ránc is.

Ha ilyen napokig tartó harag után újra megtalálták egymást, ebben mindig volt valami az első éjszaka gyöngédségéből.

S ilyenkor, amikor a testük már békésen feküdt egymás mellett és a lelkük kisimult, mint a tó tükre, mindenről lehetett beszélni, ami az elmúlt hetekben felgyülemlett és megkeseredett bennük.

Antal és Ágnes sokáig beszélgettek az éjjel. Néha, ha a ruháskosárban alvó pólyás megmozdult, vagy a kislány felnyögött a székekre ágyazott fekhelyen - elcsitult a hangjuk. Susogva, összefonódva hozták elő egymás hibáit.

Fóti Jaksiékról beszélt.

- Úgy kellene nekünk is élnünk, ahogy ők élnek. Ha eljönne egyszer hozzájuk, te is kedvet kapnál úgy élni. Mert én azt szeretném, hogy összeismerkedj az asszonnyal, hogy összejárjunk velük, ha volna néhány jóra való ismerősünk.

- De hiszen te mondtad, hogy már az első nap beléd kötöttek, hogy csúfot ütöttek belőled.

- Belém kötöttek, mert azt hitték, hogy csendőrnak jöttem közéjük. De később ők védtek meg Sziij úrral szemben. A szakegylet...

- Csak a pénzed kell nekik.

Fóti tudta, hogy most a templomos Kőrösiné beszél Ágnesből, de nem vesztette el a nyugalomát.

- Nem érted te azt, Ágnes. Ha akkor Jaksi nem áll mögém, most már régen az utcán lennék. De ő se csinálhatott volna semmit, ha mögötte meg nem állnak a többiek, azok mögött meg a szakegylet. Meg aztán a pénzt sem hiába fizetem, ha megbetegszem, vagy kiesem a munkából, segílyt adnak.

Ágnes ezt nem akarta meghallani. Ráfonta a karját Fóti nyakára.

- Úgy beszélsz, mintha sohase akarnál visszamenni a falura.

- Vissza? Gürcölni annak a részeges Deménynek?

Ágnes még jobban odasimult az urához.

- Demény már nem húzza ki sokáig. Deményné meg odaadná szívesen feles haszonba a műhelyt, írást adna róla.

Antal felkapta a fejét.

- Odaadná felesbe?

- Írást adna róla, még most, amíg az ura él - hadarta lázasan Ágnes. - Ha lefoglalóznók száz forinttal.

Antal visszajejtette a fejét a párnára.

- Miből?

- A te pénzed, amit arra spóroltál ... - Nem akarta kimondani, hogy a hajójegyre.

Fóti nevetett.

- Nincs abból már semmi. Talán tizenkét forint, ha a májusi lakbért leszámítom.

Ágnes egy pillanatra habozott, hogy elárulja-e a titkát.

- De nekem is van pénzem - mondta aztán, és a szíve hevesen vert.

Fóti felkönyökölt a vánkosra.

- Pénzed?

- Pénzem... - nevetett Ágnes és a párna alól egy kis rongyzacskót húzott elő. Kioldotta a libanyakú zacskó száját, és az aljáról papírpénzt és forintokat kotort elő. Egy bankót nyomott Fóti kezébe.

- Mennyi ez?

- Öt forint.

- Hát ez?

- Tíz forint!

- Számold!

Fóti számolta a sötétben a pénzt, és két ujjá között tapogatta ki nagyság szerint a bankókat.

- Mennyi? - nevetett diadalmasan Ágnes.

- Harmincöt - felelt jóleső bizsergéssel Antal.

- Hát ez? - és két ezüst ötkoronást meg egy kis tekercs egykoronást dugott Antal kezébe. - Ez is tíz forint, az már negyvenöt forint. Majdnem a fele a foglalónak!

Fóti oly gyöngéden szorította széles, tömzsi markában a pénzt, mintha valami kényes madarat tartott volna benne. A melle hevesen járt.

Már nem is tartotta olyan lehetetlennek azt, amit az asszony mondott.

- Miért nem szóltál? Akkor én is jobban spóroltam volna. Talán már együtt is lenne a száz forint. - Az ezüstök, amelyeket forróra szorongatott a kezében, csak úgy ömlesztették a vérébe a mohó szerzési vágyat. - A tükröt sem vettem volna meg, s ha tudtam volna, hogy Deményné odaadja a műhelyt, talán még a szakegyletbe se iratkoztam volna be.

Fóti arcát megcsapta a falu szele, a patak nedves lehelete.

- Édes te - simult még jobban az urához Ágnes. - Igazat adsz nekem, ugye? Visszamegyünk. A magad ura leszel. Később megvesszük a házat is Deménynétől, aztán a kis földet. Édesanyádnak már lesz hol lehajtani a fejét, meg a gyerekeknek is jobb lesz. Ott a friss patak, ott a pásztói erdő és föld...

Egész béresfajtájának évszázados földéhsége beszélt belőle.

Fóti magához szorította Ágnest.

- Te voltál az okosabb, összehozzuk a pénzt. A magam ura leszek!

- S holnap nem mész felvonulni?

Fóti egy pillanatra a kovácsoknak tett ígéretére gondolt, de most már semmi értelmét nem látta annak, hogy felvonuljon a menettel. Az ő útja másfelé visz.

- Kimegyünk a zöldbe - mondta.

- Meghintálsz, mint régen a kanizsai vásáron.

- Meghintállak.

- És savanyú bort iszunk, meg juhsajtot eszünk, mint akkor.

- Azt.

- S aztán te nekifekszöl jobbról, én meg nekifekszem balról. Nem törödsz semmivel, nem jársz sehova, csak a munkáddal törödsz, csak arra gondolsz, amire én gondolok éjjel-nappal, hogy négy hét múlva együtt legyen a pénz.

- Három hét múlva.

A boldogság olyan közel volt hozzájuk, hogy azt hitték, már csak a kezüket kell kinyújtani érte.

MÁJUS 1

Május elsejére virradó éjszaka mindig nagy élénkség volt a Ferdetorony utcában. Egész éjjel nyitogatták a kapukat, és korán reggel egymásba karolt fiatalemberök vonultak bokrétás kalappal és hangos énekszóval a Liget felé.

A hatvannégyesben sem ült el a zaj. Brandl kocsisai már este felvirágozták az ostornyeleket, a lovak sörényébe és farkába színes papírcsíkokat fontak. A fiákerek ki-be hajtottak az udvaron, éjjeli fuvarra volt mozgósítva minden kocsi. A fiatalság még késő éjszaka is járt-kelt a házban, s okkal, ok nélkül minduntalan becsöngetett a házmesterhez.

A nyugalanság hajnal felé nyílt botránnyá fajult. Körülbelül háromnegyed négy lehetett, amikor Petrás és a kárpitos Kőrösi, meglehetősen egyenlőtlen testtartással, azon vitakoztak a hatvannégyes kapuja előtt, hogy vajon otthon vannak-e vagy sem. A részegebb közülük a kis Kőrösi volt, akit Petrás valósággal a hátán húzott el a kapuig. A kárpitos, akinek sehogy sem akaródzott a saját lábait igénybe venni - váltig erősítette, hogy még nincsenek otthon. Petrás azonban nem engedett az igazából, és célozni kezdett az ujjával a mély, sárgaréz tányérba ágyazott, szelindek orrú csengőgombra. Mivel folyton mellébökött, ebből azt a következtetést vont le, hogy a csengő elromlott. Kőrösi viszont megerősítve látta azt a feltevését, hogy egy idegen házba csöngettek be, de Petrás méltóságán alulinak tartotta, hogy egy részeggel odaálljon verekedni, s pláne Kőrösivel, aki a kebelbarátja volt, és aki a ceket fizette, mégpedig ezúttal a május elseji lakbér rovására. Ehelyett felszedett az úttestről egy lécdarabot, és püfölni kezdte a kapu széles hátát. Mondani sem kell, hogy az éjszakai „csendben” minden ütés úgy hallatszott, mint egy ágyúlövés. Az ablakok egymás után kinyíltak, és a legválogatottabb szidalmak közt, mindenféle gyanús folyadékok loccsantak a két ember nyaka közé.

Végül a kapuban megjelent Petrás felesége. A feje, mint mindig, most is vizes törülközővel volt átkötte. Amikor meglátta a férjét, szó nélkül becsapta az orra előtt a kaput.

Petrás most már egészen biztos volt abban, hogy otthon vannak.

- Nyitod ki! Nyitod ki, te vipera! Segítség! Emberek! Segítség! Nyissák ki a kaput! Kizárt a tulajdon feleségem, az a ribanc!

Kőrösi közben a falnak dőlve nyugodtan elaludt, de Petrás egymagában is akkora lármát csapott, hogy az egész házat felverte. Az emberek ingujjban, alsónadrágban kisereglettek az ablakokba, és egy részük a házmestert, más részük a házmesternét átkozta. A gangok is benépesedtek. A házmesterné felköltötte Kőrösínét, Kőrösíné az anyját, és a két asszony botokkal felszerelve lerohant az udvarra.

A fiatal Kőrösíné már messziről jajveszékelt.

- Jesszus Máriám, ez a gazember megint elitta a lakbért.

- Akkor kerested volna meg, amikor még józan volt! - torkolta le az öregasszony, aki már alig várta az alkalmat, hogy a dívány miatt leszámoljon vejével.

Kinyitotta a kaput. Az ütest a vejének szánta, de a félhomályban Petrást vágta fejbe, aki azt hitte, hogy a felesége esett neki, és hangos üvöltéssel rontott be a sötét kapualjba.

- Megölöm azt a piszkafát! - ordította. A feleségét azonban nem találta sehol, mert az elbújt az udvaron. Berontott a lakásba, leverte a stélázsíró az összes edényeket, és a gyúrófával összetörte a faliórát.

Közben a két Kőrösíné felkapta a kis Kőrösit, s amíg be nem értek vele a lakásba, verték, mint a répát.

- A lakbért ittad el, a lakbért - jajveszékelt szívszaggatóan a fiatal Kőrösiné. - Te gazember! Te részeg gazember! Inni, arra van eszed, de a diványt nem csináltad meg, te bűdös bitang. Nesze neked. Nesze! - kontrázott az öregasszony, és olyanokat ütött a tökrészeg emberen, hogy az egész ház visszhangzott, mintha szőnyeget poroltak volna.

Közben a házmesterné sikongatására a fél ház lakói botokkal, piszkavasakkal felszerelve összegyűltek a házmester lakása előtt. A csoportban természetesen ott volt Réti Márk is, és amikor meghallotta, hogy Petrás az udvarra nyíló ablakon keresztül a felesége fejéhez vágott egy tányért úgy, hogy a szegény asszony elájult, alig lehetett visszatartani, hogy be ne rohanjon a házmesteri lakásba és fel ne nyársalja Petrást a kezében levő vastag piszkavassal.

- Ez a csirkefogó - kiabálta izgalomtól elkékült szájjal -, aki tönkreteszi a dolgozó emberek éjszakáit, ez a botrányhős, ez a szélhámos, ez a naplopó mer egy védtelen asszonyt bántalmazni?

A vézna Sütő volt az egyetlen, aki kabátban futott le. Csak az elmaradhatatlan Petőfi-nyakendőjét kötötte fel. Sütő mindkét tenyerével nekifeküdt Réti Márk hatalmas mellének és tolta vissza a házmesteri ajtó közeléből:

- Réti úr! Réti úr! - mondta szemrehányóan. - Csak nem akar verekedni ezzel a részeges fráterrel. Másként is el lehet az ilyen lumpenproletárral bánni. A ház lakói bojkottálják ezt az embert! Követeljék, hogy a háziúr azonnal mondjon fel neki. Látják kérem, így készül a polgárság május elsejére! - fordult aztán a körülötte állókhoz. - Ez ellen küzdünk mi! Az alkohol ellen! A butaság ellen! Az asszony egyenjogúságáért!

- Maga már megint agitál! - vágott bele a nyomdász szavaiba Lehel, aki egy rongyos hálóingben és egy csikos nadrágban rontott ki a lakásból. - Igenis be kell menni, és felelősségre kell vonni azt a trágár frátert!

Most, hogy Lehel is beleavatkozott a dologba, Réti Márk Sütő pártjára állott. Sütőt egyébként is nagyra becsülte.

- Sütő úrnak van igaza! - mondta. - Követelni kell a házmester elbocsátását, vagy pedig értesíteni kell azonnal a rendőrséget!

- Úgy van! Úgy van! - helyeseltek a többi lakók. - Nem szabad bemenni egy idegen lakásba! Ez törvénybe ütközik!

Negyedórai szócsata után a kis csoport széteszlott anélkül, hogy az elhangzott javaslatok közül bármit is megvalósított volna.

A vita most már az udvaron és a gangon folytatódott.

Fóti is kint állott a gangon és cigarettázott. Ágnes nem engedte, hogy lemenjen a kapu alá, amihez tulajdonképpen nem is volt sok kedve. Csöndesen hallgatta a felháborodott lakókat, de még nagyobb élvezettel figyelte a megélénkült udvaron a fuvarosok munkáját, akik a felvirágzott lovakat mosták, kefélték.

Most már senki sem feküdt le. Ellenkezőleg, mindenki felkelt. Az utcán nőtt a láрма, az ének-szó és a kurjongatás. Csapatostul mentek ki az emberek a Ligetbe.

A házban, a Sütő házaspáron kívül még egy lelkes szocialista lakott, aki fényesre pucolt cipőben épp most lépett ki az istálló melletti szolgálatos lakásból, Cséri bácsi, a kocsimosó. Mint mindig, most is ujjas mellény volt rajta és keményre vasalt kék fuvaroskötény, amelyen egy nagy vörös kokárda égett. Tüntetőleg nem nyúlt semmihez, sőt leszidta a kocsisokat, amiért dolgozni készültek.

- A munkás is kiköltözködik elsején! A szakszervezet megengedi, hogy délelőtt dolgozzunk! - védekeztek a kocsisok.

Cséri bácsi beleakasztotta a barna meggyfa botját a köténye elejébe.

- Szakszervezeti vigécek azok, de nem forradalmárok! Fél napig a tőkének, fél napig a szocializmusnak! Hallgassátok meg a költőt, hogy mit mond ő a forradalomról!

Egy vastag könyvet vett ki a köténye elejéből, s remegő kézzel fellapozta Petőfi Sándor *Egy gondolat bánt engemet* című versét. Megállt a kocsik között és magasra emelve a fejét szavalta:

EGY GONDOLAT BÁNT ENGEMET...

*Egy gondolat bánt engemet:
Ágyban párnák közt halni meg!
Lassan hervadni el, mint a virág,
Amelyen titkos féreg foga rág;
Elfogyni lassan, mint a gyertyaszál,
Mely elhagyott, üres szobában áll.
Ne ily halált adj istenem,
Ne ily halált adj én-nekem!
Legyek fa, melyen villám fut keresztül,
Vagy melyet szélvész csavar ki tövestül;
Legyek kőszirt, mit a hegyről a völgybe
Eget-földet rázó mennydörgés dönt le...*

Amikor idáig jutott, hangját még jobban felemelte és kívülről szavalta tovább:

*Ha majd minden rabszolga-nép
Jármát megunva síkra lép
Pirosló arccal és piros zászlókkal
És e zászlókon eme szent jelszóval:
„Világszabadság!”
S ezt elharsogják;
Elharsogják kelettől nyugatig
S a zsarnokság velük megütkezik:*

Itt az öreg hangja már elérte a legmagasabb régiókat. A gangok, mint sűrű emberkoszorúk fogták körül az udvart. Cséri bácsi vérekes, ráncos arcán végigcsurogtak a könnyek:

*Ott essem el én,
A harc mezején,
Ott szedjék össze elszórt csontomat,
S ha ajkam örömteli végszava zendül,
Hadd nyelje el azt az acéli zörej,
A trombita hangja, az ágyudörej.
S holttestemen át
Fújó paripák
Száguldjanak a kivivott diadalra,
S ott hagyjanak engemet összetiporva -
Ott szedjék össze elszórt csontomat,
Ha jön majd a nagy temetési nap,
Hol ünnepélyes lassú gyász-zenével
És fátyolos zászlók kíséretével
A hősokeket egy közös sírnak adják,
Kik érted haltak, szent világszabadság!*

Az utolsó mondatnál az öreg mindkét kezét a magasba emelte, és néhány pillanatig így maradt mozdulatlan.

A kocsisok, akiknek Cséri bácsi nem először szavalt verseket, mégpedig mindig csak Petőfitől, mert ez volt az egyetlen költő, akit Cséri bácsi bátor, igazi költőnek és a nép fiának tartott - összeverték hatalmas tenyerüket, és sokáig éljeneztek az öreg kocsimosót. A gangokról is tapsolták és brávóztak.

Fóti, bár Ágnes már másodszor szólította, nem mozdult a helyéről. Ez a vers, amelyhez hasonlót még sohasem hallott, felkorbácsolta egész belsejét. Mintha Jaksi beszélt volna hozzá, csak hogy ez még sokkal szebb, sokkal vérforralóbb volt.

Cséri bácsi arca olyan volt, mint reggel a mező. Fehér harmatcseppek világítottak rajta, és az egész arcát, mintha valami nagy fényesség járta volna át belülről.

A kocsisok nem hagytak neki békét.

- Még egyet! Cséri bácsi, szavaljon! Május elseje van, szavaljon még!

Cséri újból kihúzta magát. Odaadta a könyvet és a botot egy fiatal kocsisnak, és új verset kezdett szavalni:

A NÉP NEVÉBEN

*Még kér a nép, most adjatok neki!
Vagy nem tudjátok, mily szörnyű a nép,
Ha fölkel és nem kér, de vesz, ragad?
Nem hallottátok Dózsa György hírét?
Izzó vastrónon őt elégetétek,
De szellemét a tűz nem égeté meg,
Mert az maga tűz, úgy vigyázzatok:
Ismét pusztíthat e láng rajtatok!*

Majd felemelte a jobbját.

*S a nép hajdan csak eledelt kívánt,
Mivelhogy akkor még állat vala;
De az állatból végre ember lett,
S emberhez illik, hogy legyen joga.
Jogot tehát, emberjogot a népnek!
Mert jogtalanság a legrútabb bélyeg
Isten teremtményén, s ki rásüti:
Isten kezét el nem kerülheti!*

Itt a hangja tetemre hívott. A kezeit ökölbe szorította:

*S miért vagytok ti kiváltságosok?
Miért a jog csupán tinálatok?
Apáitok megszerezék a hazát,
De rája a nép-izzadás csorog.
Mit ér, csak ekképp szólni: itt a bánya!
Kéz is kell még, mely a földet kihányja,
Amig feltűnik az arany ere...
S e kéznek nincsen semmi érdeme?*

Az utolsó mondatot fenyegetően kiáltotta bele az udvarba. Az arcok kitüzesedtek. Negyvenötven szempár tüzelt most már az öregre, aki hol feldobta az öklét, hol meg görcsösen a mellére szorította.

Mindannyian érezték, hogy az öreg Cséri a költő nyelvén hadat üzen és megfenyegeti azokat, akik az életüket megkeserítik, akik nyúzzák, szipolyozzák, lopják őket, akik miatt nincs nyugtuk olykor még éjszaka sem. Mindenki megérezte a maga igazi ellenségét, és ezt, e pillanatban, senki se kereste a szomszédjában, aki éppúgy küszködött, mint ő.

Nem, nem örölk szavalt most az öreg, hanem Széles Gáborról, akire most Fóti gondolt. Arról a felfűjt, örökké éhes pókról, aki a roskadozó kis gazdaságok között szötte a hálóját, aki felszippanthotta az apja földjét, aki kitúrta őket a saját házukból, aki miatt az anyja koldusbotra jutott. A báró úrról, akinek kétezer-nyolcszáz hold földje van a falu határában, amiből nem ad el egy falatot sem, és amit bérbe is csak a Fuchs nagybérlónek ad és a Széles Gáboroknak. Rájuk gondolt most, akikre a „nép-izzadás csorog”, és gondolt Szíjj úrra, aki annyira hasonlított Széles Gáborhoz, és akit Forrai úr dugott be a munkások ingébe csípős, bűzös poloskának.

Réti Márk pedig Soltészra gondolt, arra a nagy hasú pénzes kistőkésre, aki ezreket vágott zsebre évenként, és a munkások verejtékén háromemeletes sarokházat vett magának, Köszlerre, erre a vörös uzsorásra, aki drága pénzen lakást adott neki, de elvette az álmait, a nyugalmát, a családi békességét.

Igen, ezekre gondoltak most mindannyian, és amikor a vers véget ért, Réti is, Fóti is, a többiek is vörösre verték tenyerüket.

Cséri bácsi visszatette a könyvet köténye elejébe, megmarkolta a meggyfa bot nyelét, és mintha a fellegek között járna, megindult az utca felé.

Csöndben és meghatódva néztek utána az emberek, amíg az ívelt kapualj el nem nyelte délceg alakját és ősz hajfűrtjeit.

Nemsokára elcsöndesült a ház. De Fóti benseje annál jobban zajlott, járt-kelt a lakásban, nem találta a helyét. A kovácsokra és Jaksira gondolt, akinek szavát adta, hogy ott lesz a menetben.

Mintha Ágnes megsejtette volna, hogy mi foglalkoztatja Antalt. Újságot tett eléje. Pazar reggelit készített, pirított szalonnát tojással, hozzá friss babkávét. Esztikének nagy vizes zsömlét tett melléje és két szem babacukrot.

Aztán fürdőt készített Fótinak a nagy fadézsában. Igen, megbeszélte ő mindent az öreg Körösi-nével. „Foglalkoztatni kell Antalt, a kedvébe kell járni, el kell terelni a figyelmét az ártalmas dolgokról” - mondta az öregasszony.

S azon a címen, hogy Antal fürdik, bezárta az ajtót. Nemhiába, mert nemsokára kopogtak. Ágnes kinézett az ajtó üvegezett felén. Sütő állott a folyosón. Keménykalap volt rajta, a gallérja lángvörös csokorral volt megkötve, amely különös izzással emelkedett ki a fekete ünneplő ruhából.

- Antal fürdik - szólt barátságtalan, szinte durva hangon Ágnes.

- Tessék megmondani neki, hogy el ne késsen a felvonulásról! - szólt be Sütő. - Ma minden öntudatos munkásnak a menetben a helye! Maga is jöjjön el, Fótiné! Én is viszem az asszonyomat!

Ágnes szíve úgy vert, mint a vészharang.

Antal, aki mindent hallott, nem szólt semmit. Sütő, miután nem kapott választ, továbbállott.

Ágnes mintha rögtön kicserélték volna. Befutott a szobába, tiszta ruhát keresett össze Antalnak, s halkan énekelni kezdett, először, amióta feljöttek Pestre.

*Édesanyám leányának neveznek,
Nem tehetek róla, hogy így szeretek,
Azt az egyet kötötte a lelkemre,
Barna legényt, csalfa legényt ne öleljek keblemre.*

A szobából lágyan szűrődött ki az ének. Fóti a tizenkilenc éves Ágneset látta maga előtt, a sötétbarna koszorú haja alól elővillanó fekete szemével, a mindig piros, tüzelő arcával. S vele fütyülte a dalt.

Ágnes új inget tett Fóti elé. Régen tartogatta már a ládában, de most odaadta neki. Még a cipőjét is kipucolta. S aztán megfőzte az ebédet. Ma pazarolt. Holnap majd behozza! Egy egész koronát szánt a rendes kosztpénzen kívül a mai napra. Mert tudta, hogy ezen a koronán tíz, húsz koronát fog később megtakarítani!

Fóti nézegette magát a tükörben, felkötötte a bajuszkötőjét, járt-kelt a szobában, bolondozott a gyerekekkel.

A ritka jó ebéd csak fokozta az ünnepi hangulatot. Ágnes rendes napi főztje csípős és zsírtalan volt, paprikával és fűszerrel kívánta megadni az ízét az ételnek, amit a túlzott takarékoságában megfosztott minden zsiradéktól. A mai ebéd ízes is volt, meg fűszeres is. Igazi falusi ünnepi ebéd volt

Ebéd után rögtön öltöztek. Ágnes kisütötte a haját, feszült rajta a könnyű rózsaszínű blúz, az arca piros volt, a szeme sugárzott a boldogságtól. Karjára fektette a kicsit, Eszti az apja kezét fogta. Így vonultak végig a gangon.

Gondolhatott mindenki, amit akart. Ők most senkivel és semmivel sem törődtek.

Az utcán süttött a nap. A gyerekek pinkáztak. A szenes, akinek az üzlete a pincébe nyílt, ott ült a pince lejárója előtt egy karika puhafán, és fáradtan maga elé bámult. A Korona utcában sok volt a nép, és mind az Andrássy útnak tartott. Itt-ott egy jelvényes munkás rohant el mellettük. Egész családok mentek az Andrássy út felé. Ők is arra vették az útjukat.

Az egyik mellékutcában, összeterelt lovak körül, a rendőrök álltak és az Andrássy út felé figyeltek.

- Antal! Forduljunk vissza! - kérlelte Ágnes Fótit.

De Antal nevetett.

- Mitől félsz? Szabad erre sétálni. Látod, mindenki arrafelé megy.

Az egyik kapu alatt gyalogos rendőrök voltak elbujtatva. Az Andrássy út felől tompa kiáltó-
zást és énekszót sodort be az utcába a könnyű májusi szél.

Ágnes nem akart tovább menni, de Fótit most már vitte a kíváncsiság.

- Gyere! Megnézzük a menetet! Nincs abban semmi.

Ágnes alig tudott vele lépést tartani.

Az egyre jobban összetorlódó sétáló párok, gyerekes családok is meggyorsították lépteiket. Vonzotta őket a nagyszerű látványosság, az énekszó, az összecsattanó réztányérok és a neki-szabadult trombiták muzsikája. Az Andrássy út közelében már minden kapu alatt rendőrök álltak. Most már érteni lehetett az ének szövegét:

*Piros zászlónk, vörös zászlónk, lobogtatja a szellő,
Jer alája, jer alája, te jogtalan szenvedő.
Testvérünk vagy, mért ne tartanál velünk,
Ha munkás vagy, nem lehetsz te ellenünk...*

Az ének becsavargott a szűk utcába, és aztán elvitte a tömeg, és egy új csoport új éneket hozott magával. Fóti már egészen megfélekezett Ágnesről. Ugyanaz az izgalom fogta el, mint reggel, amikor Cséri bácsit hallotta szavalni.

Az énekbe most kiáltások is vegyültek.

- Éljen az általános, titkos, községenkénti, nőkre is kiterjedő választójog! - Mint villámra a mennydörgés robbant ki a tömeg éljenzése. S aztán újból énekszó:

*Amonnan a város felől jön egy hintó sebesen.
Vastag nyakú, fehér kezű úr ül benne begyesen.
Nagyságos úr, jaj de nagy a pofája,
Jön még egyszer csúf világ is magára.*

Nevetés. Kiáltozás. Zeneszó.

Fóti és Esztike már jóval Ágnes előtt jártak. A kislány izgalmában minduntalan ki akarta szakítani a kezét apja tenyeréből. Már egyikük se hallotta Ágnes kétségbeesett kiáltozását.

A széles Andrassy utat elöntötte a nap. A megújuló éljenzés összeolvadt a vonuló tömeg lépteinek halk dobogásával. A fásoros út szélén munkások és kíváncsi polgárok álltak sorfalat. Fóti is odafúrta magát az első sorba, és maga elé állította Esztit. A szemben levő házak ablakaiból jól öltözött emberek könyököltek ki a kicsüngő szőnyegekre és nézték a felvonulást, mint valami színes karneváli menetet.

Ágnes, aki közben utolérte őket, reszketve simult oda Fótihoz. A folytonos kiáltozás és éneklés, a kavargó tömeg színpompája egy pillanatra őt is elbódította.

S a menet vonult végeláthatatlanul a ragyogó napfényben.

Az egyik csapat élén kerékpárosok jöttek, kivágott dresszben, s még a kerekeik is körül voltak fonva vörös szalagokkal.

Mögöttük vagy száz munkás hozta botja hegyére szúrva a *Népszava* vörös fejléces májusi számát.

Az egyes csoportok feliratos táblát vittek maguk előtt. „Szabómunkások szakegylete”. „Asztalosok szakegylete”. Sok volt az olyan tábla, amelyen csak három nagy nyolcas állott. Más táblákon egészen ki volt írva: „Nyolcórai munkaidő! Nyolcórai szórakozás! Nyolcórai pihenés!”

A nyomdászok csoportjában sok nő volt.

- Le a fekete gróffal!

- Jogot a nőknek!

- Éljen a nyolcórai munkaidő!

Ágnes megragadta Fóti karját:

- Láttad! - és az egyik sor szélére, Sütő feleségére mutatott.

Fóti csak a végtelen kavargást látta, csak az orkánszerű éljenzést hallotta, és a százezres tömeg ereje elkábította.

Egy lépéssel közelebb lépett a menethez.

- Éljen az általános, titkos, községenkénti, nőkre is kiterjedő választójog! - kiáltotta valaki már jó messziről. Ez Sütő volt, aki a kiabálástól kihevülve haladt a sor szélén, karján egy vörös szalaggal.

Ágnes szíve hevesen vert. Csak Sütő észre ne vegye Fótit! Sütő már újra a tömeg felé fordult és egy újabb jelszót kiáltott, ami azonban beleveszett a hátsó sorokból felharsanó énekbe...

*Jaj de magas, jaj de magas ez a vendégfogadó,
Van-e benne, van-e benne választójog eladó,
Ha nincs benne választójog eladó,
Dűljön össze ez a vendégfogadó!*

Jöttek a vas- és fémmunkások, vörös szegfűvel a gomblyukban. Gyárak szerint jöttek, külön az esztergályosok, külön a lakatosok, a kovácsok, az öntők. Igazi, kemény munkásarcok. Napbarnított, széles öklökkel. Úgy jöttek, mintha az övék lett volna az egész város.

Fóti homlokán kiütközött az izzadság. A teste mintha megfőtt volna a vastag posztóruha alatt. A torka kiszáradt.

Most messziről felimbolygott egy nagy, vörös tábla, de a feliratát még nem lehetett kivenni.

- Jogot a népnek! - zúgta a tömeg.

- Éljen a nyolcórás munkaidő!

- Le a mágnás parlamenttel!

- Éljen a világot megváltó nemzetközi szociáldemokrácia!

S mint valami hatalmas madár úszott fel az új dal a tömeg fölött.

*Mi építjük fel palotájuk,
Mely ime reánk büszkén tekint...*

S a nagy vörös tábla egyre közelebb jött, mintha a nagy dalmadár hozta volna a csőrében. S most már ki lehetett rajta venni a betűket:

Mészáros és Társa vas- és fémáru-gyár. Jött a tábla, zúgott az ének:

*S egy talpalatnyi tér e honból
Nem a miénk, sehol, sehol...*

Fótit valami húzta a tömeg felé, de Ágnes megkapta a karjánál:

- Antal! Antal! Mit teszel?!

Már egészen közel voltak, már megismerte az embereket. A lakatosokat, az esztergályosokat, és ott a szélén jött a görbe lábú, kócos, feketébe öltözött Varga egy vörös szalaggal a karján, és áhítattal énekelte együtt a tömeggel:

*Éhség, nyomor velünk,
De mind, mind felkelünk,
Ha elnyomónk nyakára lép,
Szabad lesz majd a nép.*

Mellette a kovácsok három sorban. Középen Jaksi, kiöltözve, vörös szegfűvel a gomblyukában, karján a felesége és előtte a fiai, mind a hárman egyszínű új ruhában, vörös kokárdákkal.

Mindenki ott volt, csak az ő helye volt üres.

A kovácsok már messziről észrevették Fótit.

- Testvér! - kiáltotta feléje átszellemülten Varga. - Testvér! Be a sorba!

- Be a sorba! - kiabálták feléje a kovácsok, integettek neki, Jaksi meglobogtatta a kalapját.

Fóti arcát elöntötte a forróság. Ágnes görcsösen markolászta a kezét.

- Ne menj, kedvesem, édesem, mit ígértél, mit ígértél nekem?

Varga megfogta Fóti karját:

- Testvér, be a sorba!

Fóti kitepte magát a felesége és a kislánya kezéből.

A kovácsok üdvívalgással fogadták.

- Antal! - sikított utána Ágnes, de az új ének kioltotta Ágnes hangját.

*Hazafias banda, piruljon a pofátok,
Hazátlan bitanggal van tele az országtok,
Általános titkos választói jogot adjatok,
Hazafiak leszünk, nem hazátlan bitangok!*

Fóti együtt énekelt a kovácsokkal és az egész tömeggel, amely mint valami ringatódzó folyam hömpölygött előre a zöldre csipkézett úri sugárúton a Liget felé.

NEM MEGY A MUNKA

Hol voltál már megint? - Ezekkel a szavakkal fogadta Réti mester Endrét, akit hosszas keresés után a leánytestvérei kutattak fel az egyik grundon. Endre csupasz fővel állott a műhelyajtóban, és vad ellenségeskedéssel nézett az apjára, aki két összerakott felöltőt tartott a karján.

- Azt kérdeztem, hogy hol csavarogtál már megint? - emelte fel a hangját Réti mester, miközben a szemüvegét feltolta a homlokára.

A fiú poros cipőit, a kék, szűrős szövésű dresszen levő labdanyomok világosan mutatták, hogy Endre a grundon futballozott, de Endre nem szólt semmit, csak kétségbeesett dühvel nézett a két felöltőre, amelyek rendeltetésével nagyon is tisztában volt.

Réti Márk, miután nem kapott választ, még egy megvető pillantást mért a fiúra, s rádobta a felöltőket a fia vállára.

- Beviszed Soltészhez és kérsz egy pár izzlapot és egy fél méter kanavászt ahhoz a drapp öltönyhöz, amit tegnap elhoztál. Megértetted?

Endre belerúgott a konyhaajtóba, és síró dühvel kiabálta vissza a műhelybe:

- Még május elsején is liferálni kell! Se játszani, se tanulni nem szabad! De ha elbukok, annak én leszek az oka! Egyszer úgyis elmegyek, és haza se jövök többet!

Rettentő csörömpöléssel csapódott be mögötte az üvegezett konyhaajtó.

Réti Márk felkapta a hosszú szabóléniát, és kiment a konyhába.

- Micsoda? Fenyegeted az apádat?! - kiabálta magából kikelve, miközben a szőrös, asszonyosan buja melle nagyokat emelkedett az inge alatt.

- Márk, elment az eszed? Mit akarsz attól a fiútól?! - állott elébe Rétiné.

Réti ránézett erre a gyenge, beteg szívű, beteg gyomrú, összeesett kis asszonyra, és hirtelen elfojtotta a haragját. Tudta, hogy a felesége a legkisebb izgalomtól szívrohamot kaphat.

- Igaza van annak a gyereknek - mondta Rétiné. - Rosszabb az inasnál. Sovány, mint egy macska, és folyton futkosnia kell.

- Hát ki futkosson!! Ki fut-kosson?! - tört ki, minden orvosi figyelmeztetés ellenére a méreg Rétiből. - Talán én?! Talán te?! Talán az apád?!

Rétiné elhallgatott. Márknak is igaza van. Imre dolgozott, a lányok még kicsik, csak Endre futkoshatott. Nem szólt semmit, gyorsan, mint valami kis egér eltűnt az előszoba hátsó felében.

Réti Márk lecsapta magát egy hokkedlire, a lécszélű, otromba gyűszűkkel, letöredezett kari-májú spulnikkal, szív alakú tűpárnákkal teleszórt szabóasztal mellé. Már ő is megbánta, hogy olyan durva volt Endréhez. Szegény fiúnak tényleg nincs ideje semmire, de hát tehet ő erről? Ha ő megy liferálni, ki dolgozik akkor? S mégis egyszerre olyan melege lett, amikor Endre szavaira gondolt. „De ha elbukok, annak én leszek oka.” Igen, holnaptól kezdve másként lesz. Kevesebbet küldi majd a fiút, itt vannak a vizsgák, nem szabad elbuknia. Az idén végez a négy polgárival, és őstől kezdve már csak a műhelyben lesz. Kitanulja a mesterséget, kiutazik Párizsba... Úri szabász lesz... Pénzt hoz haza és akkor... akkor minden megváltozik.

Felállt, keresgélt a gombok között, elkészítette a zöld fináncnadrágot, amit a házban lakó pénzügyőri szemlésház személyesen hozott be tegnap reggel.

Tíz perc múlva ott lógott a nadrág az akasztón, de nem volt kedve új munkába fogni. Kint gyönyörűen sütött a nap, és felkavarta a műhelyben szállingózó port, valóságos fénylő por-köteleteket feszített ki egyik saroktól a másikig, amelyeken mindenféle ostyaszárnyú lepkék és molyok mutogatták művészetüket.

A május elsejei hangulat befurakodott a műhelybe is. Akik elmentek felvonulni vagy kirándulni, azoknak a lakása ünneplősen be volt zárva, és ezekből a lakásokból különös némaság áradt a többi lakás felé.

A fuvaros Brandl lovai felvirágozva bent álltak az istállóban. Az összes teherkocsisok nagy veres kokárdával a mellükön, szintén felvonulni mentek. Még Jánosi, a csepűbajuszos vice se dolgozott. A kocsiszin előtti padkán ült és pipázott.

Réti Márk nem lelte nyugtát a lakásban. Néhányszor már átkémlelt a szemben lakó Lehel műhelyébe. Azt gyanította - bár nem volt egész biztos benne -, hogy Lehel se dolgozott.

- Hát én rosszabb vagyok?! - kérdezte magát, miközben az egyik posztóhulladékkal teli ládában foltot keresett a fináncszemlész kabátjára. Természetesen nem talált megfelelő színű posztódarabot. Ehelyett néhány féllábú és fej nélküli színes rongybaba között egy csukaszürke írka akadt a kezébe. A címlapon nagy betűkkel Réti Endre neve állott. Alatta: *Versek*.

Dühében először földhöz akarta csapni a füzetet, de aztán csupa kíváncsiságból mégis felnyitotta. *A hóember*, olvasta mindjárt az első oldalon.

Réti Márk elhúzta a szemüveget a homlokáról az orrára, és szokásához híven, félhangosan olvasni kezdett. Mire az utolsó szakasz végére ért, tudja az ördög, egészen elhomályosodott a szemüvege, pedig még nem is égett a vaskantárban függő, ernyő nagyságú ellenzővel ellátott petróleumlámpa, amitől esténként gyakran könnyezett a szeme.

Réti Márk dühe épp oly hirtelen, mint ahogy jött, el is szállt. Zsebre vágta a füzetet, felvette a jobbik kabátját, és leakasztotta a fogasról puha szalmakalapját. Kint a feleségének, aki ijedten nézett az urára, azt mondta, hogy elfogyott a fércpamut és a kanavász, de órán belül itthon lesz, s mielőtt megvárta volna a meglepett asszony feleletét, kilépett az ajtón.

- Nem, sehogy se megy a munka - nyugtatta meg magát, amikor beért a lépcsőházba. - Hiába, május elseje van, ez már benne van a levegőben.

Az utcán sok volt az ünneplőbe öltözött munkásasszony. A teherkocsik elé fogott lovak zöld gallyal voltak földísztve, s volt olyan is, amelyiknek nagy szalmakalapot nyomott a kocsis a fejébe, amelyből csak a zacskónagy fülek látszottak elő.

A Korona utcában, a Papp-féle péküzlet előtt egy félmezítelen péksegéd állott - alkalmasint a délutáni sütésre várt - és izgatottan mutogatott a szemben fekvő kapualjra, ahol gyalogos rendőrök voltak elrejtőzve.

- Úgy bánnak a munkásokkal, mint a rablókcal. Pedig tessék elhinni, hogy se éjjele, se nappala az embernek - magyarázta a sarki zöldségesnek. - Tizennégy órát dolgozom naponta.

- Tizennégy óra, az egy kicsit sok - mondta a zöldséges, aki nem viselt gallért az ingéhez -, de hát szerencsétlen szakmát választott. A pék meg a friss sütemény egy! Különben becsukhatja a boltot!

Réti Márk odaállott a kis csoporthoz. Alig várta, hogy ő is kifejezhesse felháborodását a rendőrök magatartása felett. Egy utcai csoportosulás alkalmával - amikor Réti Márk szintén a felháborodását fejezte ki a rendőrség brutalitásával szemben -, egy rendőr mellbelökte, és azóta gyűlölt minden rendőrt.

- A rendőr arra való, hogy a rendet fenntartsa, s nem pedig arra, hogy békésen felvonuló emberekre leskelődjön! - mondta felháborodva.

- Nem is értem - szólalt meg egy hivatalnokféle ember -, hogy milyen joggal mernek ezek bemenni egy magánháza? Ez valóságos törvényszegés!

- Menjünk, kérem - intett a szemével a zöldséges.

A Körút felől két rendőr tűnt fel. A rendőrök a kardjuk markolatán tartották a kezüket, s barátságosan képpel közeledtek a péküzlet felé.

A kis csoport szétrebbent, csak a péksegéd gyűjtött rá egy cigarettára, és nézett kihívóan a rendőrökre, akik azonban szó nélkül továbbmentek.

Réti Márk örült, hogy megmondta a véleményét a rendőrökről, és meg volt elégedve, hogy kitért a konfliktus elől. Végeredményképpen ő mégiscsak egy kisiparos, aki nem kerülhet összeütközésbe a hatósággal, amelytől az iparendedélyét kapta, és nem teheti ki magát botránynak, mert ez csak arra lenne jó, hogy Lehel rögtön felmenjen Soltészhoz, és elüsse a munkát a kezéről.

Nem is kanyarodott ki a Körútra, nehogy valami újabb igazságtalansággal találkozzon, mert Réti Márk tudta, hogy az igazságtalanság láttán elveszti nyugalmát, és képes valami nagy ostobaságot elkövetni.

Különbén se volt dolga a Körúton. Egy csendes mellékutcába tartott egy úri cipész ismerő-séhez, akivel együtt szolgált az utászoknál. Réti mester szíve nagyot dobbant, amikor belépett a tükörcégtáblás boltocskába.

A cipész a pult mögött állott, előtte egy vastagszalonna magasságú kőlapon a kiszabásra váró sevrőlakk feküdt. Amikor meglátta Rétit, felnézett a munkáról, és elfoglaltan nyújtotta neki körméig szőrös kezét.

- Szervusz, Márk. Régen voltál nálam. - Hangjából kiérződött a nagy elfoglaltság.

Réti néhány percre nem is zavarta. Gyönyörködött a cipész munkájában.

- Lakkcipő, mi?

- Postamunka - mondta jelentősen a cipész.

Réti Márk elengedte a cipész szavait a füle mellett. Elővette a csukaszürke füzetet, és minden büszkeség nélkül, de a látszat kedvéért azért egy kicsit lekicsinylően mondta:

- A fiam firkálmányai. Az isten igazodik ki belőlük. - Réti nem számított rosszul. Nem volt olyan postamunka, amelyet a barátja a költészetért, amelynek maga is szorgalmas művelője volt, néhány percre abba ne hagyott volna. A cipész letette a kőlapra a görbe szabázkést, és olyan szakértelemmel vette el a füzetet, mintha egész életét kéziratolvasással töltötte volna valamelyik szerkesztőségben.

Réti mester megfeszülten figyelte régi katonabarátja minden szemrebbenését, majd mikor az olvasni kezdett, az ajka együtt mozgott a cipész ajkával. A szíve hangosan vert. Úgy szorongott a fia költői üdvösségéért, mintha valami országos nevű szerkesztő előtt állott volna, mert a barátja olyan tekintély volt ebben a kérdésben, akinek a szavára mérget lehetett venni.

A cipész elolvasta az első verset, ránézett Réti mesterre, és szótlanul továbblapozott. Réti azt hitte, hogy ez rosszat jelent, s majd elsüllyedt szégyenében. A cipész most már le se tette addig a füzetet, amíg a végére nem ért. Akkor aztán ránézett a végsőkéig felcsigázott vendégére, és csak ennyit mondott:

- Petőfi is így kezdte.

Felvette a görbe kést, és végighúzta a kifodrozott bőrdarabon.

Réti Márk arca kisimult az apai boldogságtól. Betette gondosan a belső zsebébe a füzetet, és nagy gyermekszemét a cipészre függesztve, a bizonyosság kedvéért még egyszer megkérdezte tőle:

- Szóval te azt mondd?

- Ühüm - dűnnyögte elfoglaltan a cipész anélkül, hogy felnézett volna a munkáról.

- Na, csak ezt akartam tudni. Isten veled, pajtás. Majd legközelebb benézek. - Kezelt és kilépett a járdára.

Könnyű, meleg szél csavargott a napsütéses, fellocsolt utcában. Réti Márk úgy érezte, hogy ilyen időben, azok után, amit a barátjától hallott, valóságos bűn lenne hazamenni az örök árnyékkal takart műhelybe, a fogasokra aggatott ruhahullák közé. A feleségének majd azt mondja, hogy Fehérnél nem talált kanavászt és kénytelen volt bemenni a Belvárosba, az Erdős fivérekhez.

Réti tehát a Caffé Schenkbe vette az útját, azt remélve, hogy ott még együtt találja a társaságot. S tényleg, mikor belépett a biliárd csattogtatástól s a tálca csörömpöléstől zajos kávéházba, az egész kompánia ott ült a szokott helyen, s olyan elmerülten politizáltak, hogy Réti Márkot úgyszólván észre sem vették. Csak Szentesi, a hatalmas termetű nadrágszabó, akivel Réti jó viszonyban volt, tartotta szükségesnek, hogy hangosan üdvözlje. Réti meg is sértődött egy kicsit, hogy az ő megjelenése - aki mégiscsak a „Kéz a kézben” asztaltársaság vezetőségi tagja volt - ilyen hidegen hagyja a vitatkozókat, de ez nem tartott sokáig, mert nemsokára őt is magával ragadta az izgalmas téma.

- Egy frászt nekik, nem nyolcórás munkaidőt - mondta Lehel, aki természetesen szintén ott volt. - Én minden szocialistát kitoloncoltatnék a fővárosból, nemhogy engedélyezném nekik a felvonulást!

Mások lehurrogták Leheld, Réti Márk pedig elhatározta, hogy állást fog foglalni a nyolcórás munkanap mellett, de még várt, ki akarta tapogatni a hangulatot. Szerencsétlenségére azonban közben a szó az ellenzék parlamenti fellépéseire terelődött, és így egyelőre elesett attól a lehetőségtől, hogy Leheld megleckéztethesse.

A sovány, elegáns Vermes, aki kereskedelmi utazó volt - szabókellékeket árult -, és ezért minden kávéházban, ahol a szakmához tartozó kismesterek és kiskereskedők tanyáztak, törzsvendég volt, tudva, hogy a jelenlevők közt vannak kormánypártiak is, óvatosan szólt hozzá a kérdéshez.

- Véleményem szerint a kritika terén és a demokrácia követelésében sok igaza van az ellenzéknek, de a hadsereg kérdésében túllőnek a célon! Nem kisebb ember, mint Vilmos császár mondta egyszer: „Uraim! Én vagyok a leghőbb híve a demokráciának, ha kritizálni akarnak, akkor azt mondom, tessék, ott vannak a minisztereim, kritizálják a közállapotokat, de a hadsereghez uraim, a hadsereghez, ne nyúljanak!”

Vermes értett hozzá, hogy mindig olyanokat mondjon, ami után rövid időre tiszteletteljes csend állott be.

- Még a szocialistáknak is igazuk van sok mindenben - folytatta Vermes, miközben a kis ezüstkanállal, amelyet sovány, gyűrűs ujjai között szorongatott, megkeverte a feketéjét. - Nem titok, kérem, hogy Németországban a szociáldemokrata párt egyike a legerősebb parlamenti

pártoknak. Igen, Vilmos tudja, hogy mit csinál! Nem adok neki két évet, és a magyar szociáldemokraták szintén bent lesznek a parlamentben. Mert a császár keze tovább ér, mint ahol a német határok végződnek! Azt pedig minden gyerek tudja kérem, hogy amióta szövetségben vagyunk a németekkel, tulajdonképpen a Hohenzollernek irányítják a monarchia külpolitikáját, és nagy befolyással vannak Ausztria-Magyarország belpolitikájára is.

Réti Márk egy kicsit szégyellte magát, hogy ő idáig nem tudta ezt, amit az okos Vermes szerint - hogy miért nem lett ez az ember politikus! -, minden gyerek tud. Közelebb húzta a székét az asztalhoz, remélve, hogy a zörgésre a többiek is észreveszik végre, hogy megérkezett.

- Tudják ott fenn - folytatta Vermes, miután nagy gonddal egy szivart illesztett borostyán szivarszipkájába -, hogy mit csinálnak! Ma, amikor a háború minden percben kitörhet a Balkánon, és a Monarchiának fő a feje Bosznia és Szerbia miatt, ki kell nyitni egy kicsit a szelepeket!

Újra tiszteletteljes csend lett.

Réti Márk egy hajszállal még közelebb húzta a székét az asztalhoz. Lám a felesége folyton szidja a kávéház miatt. Holott itt életbevágó dolgokat tud meg az ember! Persze, arra nem gondol az asszony, hogy ő még katonaköteles korban van.

- A Balkánon minden percben kitörhet a háború! Ez már közhely! - nézte Vermes látható élvezettel hallgatói ijedt arcát. - S aztán jövünk mi. Szerbia már rég fekszi a monarchia gyomrára, ha sokáig tart, fekély lesz belőle. Nem adok neki egy fél évet, és Tisza a király nyomására kénytelen lesz megadni a titkos választójogot. És ha a nyolcórás munkaidőt nem is, de a nyolc és fél órát feltétlenül!

Megint csend támadt. Réti Márk minden tekintetben egyetértett Vermessel. A nyolc és fél órás munkaidő ma már tényleg korszerű követelés. A választójog kérdésében szintén szükség van reformokra. A király maga is érzi ezt, és az ősz király, ez az egyenes jellemű, igazságos öregember végre is hajtja akaratát.

- Úgy van! Tisza a feje tetejére állhat, de a monarchiának szüksége van Boszniára, és nincs szüksége arra, hogy az országon belül nőjön az elégedetlenség. A demokrácia ma már benne van a levegőben. Hogy mást ne mondjak, kérem, Vilmos császár és a fiai, ahol csak tehetik, reklámot csinálnak a német iparnak, hogy úgy mondjam, valóságos hercegi utazóknak számítnak. Nálunk pedig egy utazó - mondta keserűen Vermes -, aki éveken át töri magát, hogy bevezessen egy hazai márkát, az mindig csak egy lenézett vigéc marad.

- Igaza van, Vermes úr - helyeselt hangosan Réti Márk, amire Vermes arcára kiült a mártíromság. - Tűrhetetlen, ahogy ebben az országban lenézik a polgárságot. Ezen csak egy új választás segíthet.

Lehel nem állhatta meg, hogy bele ne döfjön Rétibe.

- Neked mindig jó üzlet volt a választás! Nem bánád, ha évenként kétszer választanának. De az országot a választások tönkreteszik!

Igaz, Réti Márk a demokrata párt kortese volt, de ő azt nemcsak azért a napi húsz koronáért tette - mint ez a pizok Lehel, de meggyőződésből is.

- Én csak a munkaidőmet fizettetem meg, és nem a meggyőződésemet! - vágott vissza Réti. Ezt mindenki megértette, mert mindenki tudta, hogy Lehel, aki tíz éven át a független negyvennyolcas párt kortese volt, az utolsó választáson a kormánypártot szolgálta, és a választás után egy nagyobb megrendelést kapott a szegényházból.

Lehel kikérte magának az ilyen célzásokat, és a beszélgetés más irányba terelődött. Nemso-kára, miután új beszédtema éppen nem volt kéznél, Réti Márk elérkezettnek látta a pillanatot, hogy fontoskodó arckifejezéssel a belső zsebébe nyúljon, és ezzel a mozdulattal magára terelje az egész társaság figyelmét.

Mindenki várakozóan nézett Réti mesterre, aki miután letette a márványlapra a szürke füzetet, jelentősegteljesen megszólalt:

- Tudjátok, nem azért mondom, mert az én fiamról van szó, de hiába, ma a fiatalság egészen más, mint amikor még fiatalok voltunk. Most jövök az *Ország Világ* szerkesztőjétől, egy öltönyfordítást vittem a lakására és megmutattam neki a fiam verseit.

- Na és mit mondott az *Ország Világ* szerkesztője? - irigykedett Lehel. Réti Márk gúnyosan végignézte Lehelt, aki tudvalevően már negyedik éve taníttatta a nagyobbik fiát hegedülni, mégpedig - ami ugyancsak köztudomású volt - a legkisebb eredmény nélkül.

- Egy új Petőfi lehet a fiúból! Mondta az *Ország Világ* szerkesztője.

Lehel elsápadt. Mások, egy mellényszabó, a nadrágszabó, Szentesi, Vermes, aki mindenkinek igazat adott, és két konfekciósabó, akik szintén nem állottak konkurensi viszonyban Réti Márkkal - áhítattal néztek a szürke füzetre. Végre Lehel elég erősnek érezte magát ahhoz, hogy elfojtsa felindultságát és nyugodt hangon újra megszólaljon:

- Hát hadd lássuk azt a Jókai Sándort!

Réti mester elérte a gúnyt. Ebben a társaságban ugyanis Jókai sokkal nagyobb írónak számított, mint Petőfi, de Réti Márk csak egy újabb megvető pillantással válaszolt az alantas támadásra. Fellapozta a füzetet, megköszörülte a torkát és felolvasta az első vers címét. De annyira izgatott volt, hogy tovább nem is jutott az olvasással. Átadta tehát a füzetet a nadrágszabó Szentesinek.

- Nesze, olvasd te, Szentesi, nem tudom, mi van ma megint a szememmel, rosszul látok.

Lehel gúnyos, reffenésszerű hangot hallatott, de a többiek gyorsan letorkolták. Ezúttal még Vermes is rászólt. Szentesi kissé elfogódottan olvasni kezdett.

A HÓEMBER

*Mikor iskolába jöttünk,
Még minden szürke volt.
Most, hogy hazamegyünk
Minden tiszta hó.*

*Reggel az utcasarkon
Egy tejeskocsi állt.
Most az utcasarkon
Egy hóember pipál.*

*De egy óra múlva,
Ha a nap kibújik,
Nem lesz se hire-hamva
A hó vizzé válik.*

*S akkor a hóemberke
Csak megint semmi az,
Lefoly a kövezetre
És újra itt a tavasz.*

Írta: Réti Endre

A vers tényleg fent is és lent is alá volt írva.

Réti mester lélegzetviasszafojtva ismételte magában a sorokat és közben úgy nézett át Lehelre, mintha csak ezt mondaná: Na, te pizok flekkschneider, ebbe konkurálj le. De Lehel, miután az arca végigjátszotta a szivárvány összes színeit, és végül is a gutalilánál megállapodott, egyszer csak hangos, szinte fuldokló nevetésben tört ki.

- Vé-égem van, jaj, végem van, hát látott már valaki hóembert pipálni! Egy hó-ó-embert! Jaj, nem bírom tovább, jaj a vesém - és úgy csinált, mintha tényleg nem bírta volna tovább.

Réti Márk arca fekete lett, mint a por. Hátha tényleg igaza van ennek a pizoknak. Egy hóember tényleg nem tud pipálni. Hogy micsoda butaságokat ír össze az a kölyök! No megállj, majd adok én neked pipáló hóembert!

De most Szentesi is beleavatkozott a dologba. A nadrágszabót láthatóan bántotta, hogy egy versről, amelyet ő olvasott fel, valaki ilyen aljas hangon merjen beszélni.

- Nézd, Lehel - mondta Szentesi szikrázó szemmel -, rólam nem mondhatod, hogy elfogult vagyok veled szemben. A munkában nem konkurálunk egymással, a szövetkezetben kétszer vállaltam kezességet érted, de azt kell mondanom, hogy egy utolsó buzeráns vagy!

- Mit, én vagyok buzeráns? - jaidult fel Lehel. - Hát ez nem rossz! De inkább legyek egy buzeráns, mint egy hülye, és bevegym nektek, hogy egy *hóember* pipálni tud!

Amikor a vita idáig jutott, Vermes jónak látta észrevétlenül visszavonulni. Őt nem érdekelte az irodalom, és egyik ügyféllel se akart szembekerülni.

- Igaza van ennek a pizok Lehelnek - gondolta Réti mester. - Nem is olyan buta ez az ember, csak ne dolgozna tizenöt százalékkal olcsóbban, persze ötvennel rosszabbul. - S most már bizonyos volt benne, hogy két olyan hatalmas pofont ad annak a csirkefogó kölyöknek, hogy az többé álmában sem mer majd ilyen irkafirkálásra gondolni. Hogyne, már minden taknyos *író* szeretne lenni! De majd ad ő neki verseket! Az leszel, ami az apád volt! Punktum.

S a legszívesebben már fel is kelt volna, hogy a rettentő felsülésért azonnal elégtételt vegyen magának.

Maga Szentesi is hasonlóképpen gondolkodott. Ő is igen furcsállotta, hogy egy hóember, aki még csak nem is ember, hanem csak hó, pipázni tudjon... Viszont Szentesi már régóta kereste az alkalmat, hogy Lehelnek nyilvánosan a fejéhez vág hassa, hogy a múltkori ferblinél hamisan játszott.

- Nézd - mondta Szentesi -, én tudom, hogy te szeretsz a szavakkal játszani, és még inkább hamisan játszani...

A kocka el volt vetve. Lehel felugrott.

- Követelem, hogy tanúk előtt jelentsd ki még egyszer, hogy én hamisan játszom, hogy én egy hamiskártyás vagyok, hogy én egy fosztogató vagyok!!!

Az asztal körül ülők csitítgatták Lehelt, de vele ilyenkor legalább öt percre nem lehetett bírni. Vermes, aki éppen kijött a pizszoárból, gyorsan eltűnt a kártyaszobában. Réti Márk is jónak látta elsüllyeszteni a csukaszürke füzetet és észrevétlenül továbbállni.

Alig ért ki a kávéházból a szalmakalapjával, amit izgalmaiban elfelejtett fejére tenni, megfenyegette azt a környéket, ahol a fiát sejtette. Ilyen borzalmas blamázs! Ilyen kellemetlenség!

- Ki-te-ke-rem a nyakát annak a kölyöknek - szótagolta fogcsikorgatva -, ha még egyszer ilyen irkafirkát látok a kezében.

Útközben kiszínezte magának, hogy hogyan fogja a fiút leszidni. Az egész család előtt fogja megszégyeníteni.

- Te fiú! - mondja majd neki. - Vedd tudomásul, hogy elűzlek a házamból, ha még egyszer ilyen irkafirkát találok nálad. Ha az apádnak nem derogál a szabómesterség, akkor neked se derogáljon! Az apáddal a legnagyobb úriemberek szóba állnak, és komoly dolgokról beszélnek vele. Az apád tudja, hogy mit csinál! Ki-te-ke-rem a nyakadat, ha még egyszer rajtakaplak az íráson! - S végül pedig kiadja a legfőbb ütőkártyát (a kártya ugyan egy kicsit már el van használva), és gúnyosan rákiált majd:

- Te, te híres Jókai Sándor!

Izgatottan fordult be a Korona utcába, amelyben már meggyújtották a lámpákat. Az utca alsó feléből porosan, fáradtan egy szakasz gyalogos rendőr tartott a közeli kapitányság felé. Szinte sajnálta őket. Szegény emberek! Ezeket is meghajtották ma. Egész nap talpon! És semmiért!

A közeli mellékutcából ordító rikkancsok rohantak elő, de a rettentő hanggomolyagból, amelyet maguk előtt gurítottak, csak egy-két szót lehetett kivenni „Rendkívüli... Véres összeütközések... Rendkívüli!!!”

Az ordítás egyre erősödött, de semmivel se lett világosabb. A rikkancsoknak ez nem is volt céljuk, ők csak magukra akarták terelni a figyelmet, hogy gyorsan, mielőtt még a vásárló végiglapozhatta volna az újságot, tovább rohanhassanak.

- Rendkívüli! - hallatszott hörgő egymásba torlódó bömböléssel, mintha valahol ezer vízbe-fúló kiáltana segítségért. - Vé-é-res har-cok - A ligetben... Re-e-end-kí-...vü...li...li!!...

Réti Márk belenézett egy úr újságjába, aki bosszankodva kereste a hat fillérjéért a szenzációt és végül is a földhöz csapta az újságot.

- Csirkefogók! - kiabálta felháborodva az úriember. - Rosszabbak a zsebtolvajnál. Rendőrségi engedéllyel lopják ki a pénzt a gyanútlan közönség zsebéből!

Réti Márk szintén fel volt háborodva.

- Mégiscsak hallatlan, hogy a rendőrség tűri ezt! Játszanak az egész polgárság idegeivel!

De a mérges úriember már elrohant.

Réti Márk meggyorsította a lépteit. Hátha mégis igaz a dolog. Május elsején minden lehetséges. A rendőrség mindenre képes, és a tömegben is akadnak olyan csirkefogók, akik kövekkel dobálják meg a tisztességes kereskedők kirakatait.

Még jobban meggyorsította lépteit. Endrét ugyan a Belvárosba küldte, de ki tudja, mi történt a Belvárosban! A Belváros mindig veszélyes tűzhely volt.

Amikor beért a hatvannégyesbe, feltűnt neki a szokatlan csend. Rossz jelnek vélte. Növekvő nyugtalansággal nyitott a lakásba. Első kérdése az volt, hogy hol van Endre. Amikor megtudta, hogy a fiú még nem jött haza, először rettentő méregre gyulladt. Igaz, most már nem az irka, hanem a tüntetés miatt. Mit keres az a kölyök ilyenkor, ilyen zavaros időkben az utcán?!

Lecsapta a kabátját, s ez egyúttal arra is jó volt, hogy elejét vegye a felesége kérdéseinek, aki látva, hogy a férje üres kézzel érkezett meg a háromórás „bevásárlásról”, már közel volt a síráshoz.

Elmúlt nyolc óra. A nagy vasalóasztal körül együtt volt a család, csak a pergamenarcú Málcsi és Regina néniknek terítettek hely hiányában a középső műhelyre nyíló ablak párkányára. Merev tartásukkal fonnyadt, fehér parókás bábukra emlékeztettek. A vajszívú Réti Márk

néhány évvel ezelőtt magához vette őket is, miután a fivérük, a gazdag Henrik bácsi kijelentette, hogy hallani se akar róluk, de egy ágyon, a két ablakpárkányon és a kosztón kívül többet nem tudott nekik adni.

Csak Endre helye maradt üresen. Rétiné kitálalta az ebédmaradékot. Mindenkinek jutott egy merőkanál kelkáposzta, amely az óriási tányérokban csak annyi helyet foglalt el, mint amennyit egy vízespohár karimája be tud fogni. Rétinének még ennyi sem jutott. Mint ilyenkor mindig, most is sietett kijelenteni, hogy ő amúgy se tudna egy falatot se lenyelni, mert megint gyomorégése van, ami igaz is volt, részben azért, mert Rétinét a férje hosszúra nyúló „bevásárlása” nagyon felizgatta, részben pedig azért, mert uzsonnára se evett semmit. Mindenki kapott egy fél virslit - Réti Márk és Imre, a család két kereső tagja kivételével - akik egy-egy darab délről maradt hagymás lével leöntött marhahúst kaptak a főzelék mellé.

Ezután meg kellett volna kezdődni az evésnek, de ez két okból nem volt lehetséges. Először, mert mire Réti Márk ünnepélyesen jelt adott, a négy legkisebb gyerek tányérja már oly fényesre volt törölve, hogy még a rossz petróleumvilágításban is kockázatos volt belenézni. Másodszor, mert Réti mesternek most már határozottan rossz sejtelmek támadtak, és a falat nem akart lecsúszni a torkán.

Elmúlt kilenc óra, és a két öreg néni kivételével már az egész család Endrét kereste. Réti Márk, mint a meghajszolt vad, rohant a környékbeli utcákban, Rétinét pedig már másodszor locsolták fel a szomszédok. Egy óra múlva az egész család, Réti Márk kivételével, agyonfáradtan, üres kézzel tért haza. Olyan volt a kis lakás, mintha halottat rejtegetett volna magában. Még Málcsi és Regina néni se mertek lefeküdni, ott szundikáltak az ablak mögött, az ócska karosszékekben.

Fél tizenegykor hazajött a család különben legkésőbbben fekvő tagja, Tóni bácsi, a tüdővész pincér, és leaggatta a súlyos, rézpénzzel teli bőrsebeket a derekáról, de Tóni bácsi olyan fáradt volt, hogy meg se kérdezte, mi történt. Lefeküdt a kigödrözött, ócska faágyba, melyben minden keresztfa átfájt a porrá rohadt szalmazsákon, és a fejére húzta a paplantakarót, amelyből piszkos fűtőkben lógott ki a vatta.

Elmúlt tizenegy óra, és az egész család éveket öregedett.

Réti Márk kapuzárásig már háromszor volt otthon, mindannyiszor egy-egy hatalmas kört írva le a környéken. Kapuzárás után, amikor az utcák egészen kiürültek, már bizonyosra vette, hogy valami rettentő szerencsétlenség történt, annál is inkább, mert a Soltész cégtől azt telefonálták vissza, hogy Endre onnan még öt órákor elment. Volt a rendőrségen is, mert most már csak azt hihette, hogy a fiú a tüntetők közé keveredett, és ott agyongázolták a lovas rendőrök, ezek a fenevadak. A rendőrségen se tudtak semmit. Aztán arra gondolt, hogy hátha a fiú beváltotta a fenyegetését és megszökött. Hiszen, amikor elküldte Soltészékhez, világosan megmondta: „Egyszer elmegyek úgyis, és haza se jövök többet!” Igen, igen, ez az egzaltált, gőzfejű kölyök, ez még arra is képes, hogy ilyen szégyent hozzon az apjára! Rettentő dühét azonban gyorsan felváltotta a tehetetlen kétségbeesés. Hol csikorgó fogakkal esküdözött, hogy félholtra veri azt a csirkefogót, ha még egyszer a kezébe kerül, kirúgja, menjen, ahova a szeme lát, ő egy csavargót, egy léhűtő semmirekellőt nem tart a házában, hol meg elérzékenyült. Az ő Endre fia, akiért mindenét feláldozta, akit taníttatott, akire álmait, az egész család boldogságát építette, öreg napjai nyugalma! Dehogyan fogja ő bántani! Csak még egyszer, utoljára élve viszontláthassa!

Már harmadszor rohant fel a Korona utcán, a Belváros felé. A templomnál, ahol az omnibusz elkanyarodott, megállott. A háta mögött kerek, kivilágított madárszemmel állott a katolikus templom tornya, és fekete mutatói már közel jártak az éjfélhez. Belesett minden omnibuszba, de az utolsó omnibusz is elment üresen.

Bütykös cúgos cipőiben vonszolva cipelte magát hazafelé. Néha mintha valami borzalmas dolog jutott volna eszébe, meggyorsította a lépteit. Ilyenkor merev ijedtség ült a szemére. Fáradt volt, és rohanása hamarosan egy összetört ember vánszorgásába lassult.

Könnyek folytak le az arcáról, amely órák alatt egészen megöregedett. Mivel, mivel érdemelte meg ezt? S most minden bűne az eszébe jutott; hogy nem járt templomba, és hogy még olvasni sem tudja az imádságot. De hát tehet ő erről? Hát járt ő iskolába? Hiszen tízéves korában már napszámba küldték, mit tudta ő, hogy mi az Isten? Ő csak azt tudta, hogy volt egy hirtelen haragú apja, aki mindenért pörölt az anyjával. Ő csak azt tudta, hogy mi az éhség, mi a szükség, mi a verés. Mit tudta ő, hogy van-e Isten az égben. De a fiát, azt vallásosan nevelte, megtaníttatta imádkozni! Vajon ezzel nem tette-e jóvá saját bűneit? Hát olyan engesztelhetetlen az a nagy Isten az égben, hogy ezt nem ismerné el neki érdemül?

Mint a porszem a porszemre, úgy gyűlt benne a keserűség, és egyszerre kitört belőle a pogány lázongás.

- Hát szakadjon le az a magas ég, ha kevés neki! Nem megy ezentúl se soha a templomba! Düljön le az ég azzal a vén szakállas úristennel együtt, ha az ő fiát a rendőrök letaposták!

Reszketve nyomta meg a csengőt. Kétszer-háromszor, hosszan, sikoltón.

Petrás jött kinyitni. Már józan volt. Amikor meglátta Réti Márkot, mérges tüzek gyúltak a szemében, de Réti Márk most nem gondolt a régi haragra, a reggeli jelenetre.

- A fiam... Az Endre - szakadt ki belőle kétségbeesetten.

Petrás már tudott mindent. De azt is tudta, hogy reggel mit kiabált be a lakásába Réti Márk, hogy a rendőrséggel fenyegetődött! Most aztán itt volt az alkalom, hogy visszaadja ennek a nagyszájú szabónak a kölcsönt, aki úgy állott előtte, mint egy megvert gyerek.

- A rendőrök hozták haza a maga híres fiát! Kirakatokat vert be a maga drága csemetéje! Szégyent hozott az egész házra!

Réti Márk szeme előtt összefolyt a világ. Az ő fiát rendőrök hozták haza! Az egész ház szeme láttára rendőrök kísérték végig az udvaron! A gangon!

Berohant a sötét kapualjba. Lihegve, zokogva száguldott végig az udvaron, fel a sötét, bűzös csigalépcsős lépcsőházban.

Ezt nem éli túl! Se ő, se a másik!

Rettentő ütéssel ráverte az öklét a konyhaajtóra úgy, hogy az egész ház megreszketett.

Bent a lakásban rémülten ültek fel ágyaikban az alvók. A gyerekek sírva bújtak egymás mellé.

Rétiné, aki kétszeri ájulattól úgy el volt gyöngülve, hogy állandóan ecetes rongyot kellett a szíven tartani, kezét tördelve futkosott fel és alá a konyhában. Ismerte jól az urát, aki apja hirtelen haragú természetét örökölte. Felkeltette gyorsan a fivérét, a pincért. Tóni bácsi láztól dideregve bújt ki az ágyból és most ott állt a konyha hideg kövén, mezítláb, gatyában és egy rongyos, leszakadt vállú hálóingben, amelyből előlászott sovány tyúkmelle.

- Menjetek, menjetek be, majd én beszélek vele - mondta Tóni bácsi, és kinyitotta a konyhaajtót.

Réti Márk vérbe borult szemmel állt a nyitott ajtóban.

- Hol az a kölyök?!

- Márk! - sikoltott fel Tóni bácsi mögött Rétiné. - Ne bántsд azt a gyereket! Ő ártatlan!

Tóni bácsi félretolta a nővérét és odaállt a műhelyajtó elé.

- Mit akarsz, Márk? - kérdezte olyan szomorúan, amilyen szomorúan csak egy utolsó évét élő tudóvész pincér tudott kérdezni.

- Eridj innen! - kiáltott Réti Márk Tóni bácsira és neki akart ugrani az ajtónak. Tóni bácsi szétdobta a sovány, fonnyadt karjait:

- Ne bántsд azt a gyereket! - mondta Tóni bácsi, és a hangja olyan forró és fenyegető volt, hogy Réti Márk egy pillanatra visszahökkent. - Ne bántsд! Azt már megverték a rendőrök!

Mintha egy csontos marok zuhant volna Rétire. Nem tudott szóhoz jutni. Indulata, amely mint valami ragadozó dobta az ajtónak a testét, most elenyészett.

Tóni bácsi lázas tekintetéből feneketlen gyűlölet lobogott.

- Beverte a kávéházak kirakatait! - lihegte. - Jól tette!! - Fuldokló köhögés tört ki belőle, a szeme kidagadt, és vad halálfélelem ült ki az arcára. Ha Réti Márk el nem kapja, nekiesik a kályhának.

Most már ott volt az előszobában az egész család. Tóni bácsi anyja és apja sírva vitték be Tónit az udvari szobába, és Rétinének Málsi néni ecetes borogatást rakott a szívére.

Mint a meleg fészekből esőre kitett madárfiókák, sírtak a kisgyerekek a fiókos ágyban.

Csak Endre feküdt mozdulatlan, bent a műhelyben a nagy vasalóasztalra megvetett rendes fekhelyén. Hallott minden szót. Apja retentő indulatát, amely, mint egy hajszálon csüngő sötét homokzsák harangozott a feje felett és minden pillanatban rázúdulhatott. De Endre nem félt. Ő ma délután, egy rendőrszoba sarkában megtanulta, hogy mi a gyűlölet. S ez jobban tüzelt benne még annál az arcán levő vörös foltnál is, amelyre hiába feküdt rá, csak nem akart elmúlni. Összeszorított foggal, tenyerébe vajt körömmel várta, hogy mi lesz.

Amikor Réti Márk belépett a műhelybe, már újra csak egy fáradt, összetört ember volt, mint amikor az utcán a fiát hajszolta.

Hát ez lett az ő fiából. Rendőrök hozták haza az ő fiát, akire a boldogságát építette, akiért mindenét feláldozta.

Odalépett az asztalhoz. Endre behunyta a szemét, mintha valami vakító forróság hajolt volna feléje.

Réti Márk nézte a fia sápadt, vértelen arcát, sovány kezét, amely a tarka takarón feküdt. Ó, mennyire hasonlított most ez a fiú Tóni bácsira!

A szívét megfacsarta a fájdalom.

Ezt a szegény, sápadt, beteg gyermeket verték a rendőrök. Az ő gyerekét?!

- Gazemberek! - nyögte hangtalanul. - Gazemberek!

Egy forró könnycsepp, egy izzó acélszilánk hullott Endre kezére. Mintha valami tüzes vaslemezen feküdt volna, égett Endre arca a szeretettől és a gyűlöllettől.

HALÁSZ VÁLTOZÁSAI

Halász hatodik hete munkanélküli volt. Hét órákor már ott volt a *Pesti Hírlap* kiadóhivatala előtt, úgy tett, mint a többi munkanélküli hivatalnok, fel és alá sétált a járdán s igyekezett közömbös arcot vágni s nem mutatni a fel-feltóduló éhséget a többi képmutató éhes előtt. „Igenis, hogy én már ettem - hazudták egymásnak ezek a fakó arcok -, tiszta véletlen, hogy itt járkálok, s legkevésbé sem érdekelnek azok az apróhirdetések, amiket nemsokára ki fognak ragasztani a bejáró mellé. Amint láthatod, jól is vagyok felöltözve és a bankba tartok, jobban mondva előzőleg bemegyek reggelizni a tejcsarnokba. De rajtad, barátom, látszik, hogy koplalsz, hogy megvedd a *Pesti Hírlapot* vagy beülj egy kávéházba. Sajnálalak, barátom, szívből sajnállak, de azt kikérem magamnak, hogy te valami hasonlót érezz.”

Mintha semmi közük se lett volna egymáshoz, szétszórta ácsorogtak, mint a fák a járdán, s nem akarták tudomásul venni, hogy egy egész erdőt képeznek. De mikor kiragasztották a hirdetéseket, egyszerre összeverődtek, lökdösték egymást, mint az éhes halak a vízbe hajított kenyérbél körül, s aztán ideges kapkodással jegyezték egymás elől címeket a betűmákos hirdetésekről. Volt olyan, aki még mindig folytatta a színészkedést s úgy tett, mintha csupa kíváncsiságból állott volna csak meg a tábla alatt. Nem írt, nem jegyzett, gyorsan az emlékezetébe véste a címeket, és sétáló léptekkel ment tovább, de alig fordult be a sarkon, rohanni kezdett. Percek alatt a legközelebbi postahivatalban volt, megírta egy fényes, vastag miniszterpapírra a kérvényét, és vitte vissza a kiadóhivatalba, hogy beadja a jeligés ablaknál. S aztán játszotta tovább a maga kis bújócskáját az élettel.

Három nappal ezelőtt Halásznak már miniszterpapírra sem volt pénze, s most csak két szál közönséges, sima papirosa volt a fiókjában.

Igaz, a suszter várt a lakbérrel, sőt nemegyszer vacsorára is meghívta, de Halász menekült az adakozó szegénység elől, és inkább éhen csavargott addig, amíg az egész család lefeküdt.

Különösen Annuskától, a suszter lányától félt. Valamelyik este, amikor egy pillanatra kiment a lakásból, egy pohár kávé, két karéj vajas kenyeret és egy nagy zöldpaprikát lopott az asztalára. Tudta, hogy ő volt, mert a lány fiatal testszaga még ott kódorgott a szobában, amikor visszajött. Szépen, gondosan volt minden odakészítve egy fehér szalvétával letakart fatálcán. A vajas kenyér külön tányéron, mellette Kucskaék legszebb nyelvű kése és a cifra sótartó. Halász néhány pillanatig szédülten nézte a megrakott tálcát, festői szépségű, kedvenc ételivel. Aztán magára zárta az ajtót, nyakon kapta a húsos paprikát, átharapta a torkát, le a fejét, és olyan rettenetes recsegéssel-ropogással falta fel a tálcán levő ételt, hogyha az alvókat nem is keltette fel, de Annuskának mindenesetre nagyon megnehezítette az elalvást.

Amikor az üres tányér már csak mint egy kifejezéstelen szem nézett rá az asztalról, egy kicsit elszégyellte magát. Annuska, aki kint aludt a konyhában, bizonyára hallott mindent. Leleplezte magát előtte. De mit akarnak tőle ezek az emberek? Mit akar tőle Kucska? A bűnét akarja jóvá tenni, amit azzal követett el, hogy elárulta Kardos lakhelyét? Elárulta Kardost? Ostobaság! Kardos árulta el őt! Igen! Kardos őt!

De ennek vége! Kardos nem létezik többé számára.

Néhány nap óta egyre többet gondolt Annuskára. Egyszerű, csendes, jó természetű lány volt Annuska. Biztos nagyszerű feleség lesz. Szép asszony is lehetne belőle, ha nem ölné magát kora reggeltől késő estig abban a sötét Honvéd utcai bélyegkereskedésben. Egy kicsit szentimentális, egy kicsit tudatlan és alighanem szerelmes is. De ő nem érez vonzalmat iránta. Neki

vele egyenrangú barát és társ kell, akinek beszélhessen mindenről, akinek véleménye legyen mindenről.

Micsoda örület! Ilyeneken járt az esze!

Aznap este nem tudott elaludni.

Kint az előszobában járt valaki. Halász megismerte Annuska lépteit.

Ő se tud elaludni - gondolta Halász -, kint járkál kivágott ruhában és mezítelen karjai világítanak a sötétben. De miért járkál? S éppen ilyenkor? Amikor a suszter lámpagyújtó körútjára indult, a Palika és a gyerek már lefeküdtek? Miért? Az előbb ételt hozott be neki, és most meg járkál. A halvány barna, könnyen piruló arcával, a kissé melles, karcsú testével. Másnap meg egyenesen bejött hozzá, éppen dolgozott. Érdeklődött, hogy mit ír. Leült a dívány szélére, a szobában félhomály volt, a mezítelen nyaka úgy világított, mint a tej, és a karjai úgy öntötték maguk köré a forróságot, mint a tüzes kályhából kiemelt hasábfák. Nem tudott neki mit felelni - kissé talán nyers is volt hozzá, elküldte, majd holnap - félt tőle, félt magától.

A következő este újra bekopogott. Jött a válaszáért. De ő bezárkózott, várta, amíg abbahagyja a kopogást, és lefeküdt a konyha közepén álló rozoga vaságyra. Egész éjszaka rettentő szomjúság kínoztta, de nem mert kimenni a vízcsaphoz, mert a konyha közepén, az ócska vaságyban ott aludt Annuska, s mennél sötétebb lett, annál vakítóbban villogtak betakaratlan, formás karjai és kerek, bársonyos vállai.

Mit akar tőle Annuska?! Miért nem hagyja nyugton?! Miért zavarja a munkájában is?!

Mert Halász hat hét alatt, minden szabad percében egy új művön dolgozott, amelynek az *Ösztönös és tudatos akarat* címet adta.

Halász alapvető munkát akart írni, amihez egy egész sor fogalmat kellett újjáértékelnie. Így például feleletet kellett adnia a következő kérdésekre: „Mi az ösztön?” „Természetfeletti valami-e az ösztön, vagy sem?” „Kontrollálható és tudatosítható-e az ösztön az emberben?” - Ezek a kérdések viszont a következő fogalmak taglalását tették elengedhetetlenné:

1. „Mi a tudat? 2. Hogyan kontrollálja tudatunk ösztönünket? 3. Hogyan kontrollálják ösztöneink tudatunkat?” - Ezenkívül egy külön fejezetben le kellett tárgyalnia „Az ösztön és tudat egymásra való kölcsönhatását”. Egy másik fejezetben, amelynek *Az akarat* címet adta, a könyv egyik alaptétele volt lefektetve, amely szerint „az akarat nem egyéb, mint ösztön és tudat egymásra való kölcsönhatásának kontrollált szintézise”. De ez a fejezet szükségessé tette a következő alfejezetek beillesztését: a) A gyerek akarata. b) A felnőtt akarata. c) A nő akarata. d) Van-e akarata az állatoknak?

S csak mindezek után térhetett át a tulajdonképpeni műve megírására, amelynek *Az észlény tükörképe az akarat* címet adta. A fejezet kvintesszenciáját képező sorokat piros tintával is aláhúzta: „Nagy emberek csak olyan emberek lehetnek, akik tudatukkal teljes mértékben kontrollálni képesek ösztönüket, azaz tudat alatti életüket. Általában minden emberre érvényes a lelki élet ama archimedesi elve, hogy az ember annyival kevésbé van kitéve a véletlen és ösztönei fatalisztikus játékának, mennél nagyobb területet képes a tudat világa segítségével a tudattalan világból bevilágítani és kontrollálni. Vagyis: mennél inkább kontrollálja a tudat a tudattalant, annál inkább észlény az ember! Azaz - mennél inkább észlény az ember, annál biztosabb az elhatározásaiban, annál szilárdabb akaráttal rendelkezik, amiből joggal vonhatjuk le azt a következtetést, hogy az észlény tükörképe: AZ AKARAT!”

Talán e súlyos megállapításnak tulajdonítható, hogy Halásznak sikerült Annuska nyugtalanító közelsége mellett is teleírni egy régi középiskolából megmaradt számtan irkája üres hátlapjait.

Halász ma különösképpen meg volt elégedve a munkájával. Ez a nap jól kezdődött. Szokatlanul hosszú volt a „Munkaalkalom” rovat és volt köztük egy olyan hirdetés is, amitől Halász egész testét forróság öntött el.

„Keresünk azonnali belépésre szakmabeli, érettségizett fiatal fakturistát, aki francia és német levelezésben is jártas. Ajánlatokat pontos életrajzi adatokkal és referenciákkal „Mészáros és Társa vas- és fémárugyára” címére a kiadóba kérünk. Személyes jelentkezés csak meghívásunkra.”

Kevés ember felelhetett volna meg jobban a hirdetmény követelményeinek, mint éppen Halász. Halász nemcsak szakmabeli volt, de jól ismerte a „Mészáros és Társa vas- és fémárugyár” faktúráit, tudott franciául, németül, sőt egy kicsit angolul is, nem támasztott nagy igényeket, bármikor beléphetett, s ezenkívül volt két bizonyítványa, amelyek mint szorgalmas és lelkiismeretes, sőt törekvő hivatalnokról emlékeztek meg róla.

Máskor mindig valami nyomasztó érzés fogta el, amikor postára adta a kérvényét. Elképzelte a rengeteg ajánlatot, amit a növekvő munkanélküliség, mint az ősz a faleveleket, összesöpört valamelyik szórakozott cégfőnök íróasztalán. S biztos volt benne, hogy az ő kérvénye megint olvasatlan marad.

Most azonban Halásznak bíznia kellett a sikerben. Felette mindenét, s már csak reményeiben élt, amelyek ellentétben a lidércekkel, reggel világítottak és estére mindig kialudtak.

Az értekezést is befejezte, és most aztán vágyott ki az utcára, az emberek közé. Mutatni nekik, hogy ő, az éhező, nyomorgó észlénnyel most is tele van derűvel és optimizmussal, hogy ő függetlenítette magát az ösztöneitől... Elhatározta, hogy elmegy a Galilei Körbe, a Hegel Szemináriumba - s bár tudta, hogy Irén is ott lesz, ma, *ma* nem félt tőle!

Az ismerős félkör alakú Anker-közben, jóleső izgalom fogta el. A posztókereskedők és textilnagytárasok üzleteiből még világosság hullott ki az aszfaltra; a fehérnemű-nagykereskedés kirakatait már lehúzták. A lépcsőházban egy nő és egy férfi mentek előtte. Vitakoztak. A férfi racsolójából megismerte Morvai doktort, a szeminárium vezetőjét.

- Nincs igaza, kolléganő! - mondta a szokott szenvedélyes modorában Morvai. - A causalitás principja a filozófiában homlokegyenest ellenkezik az immanens teleológia tanításaival...

- De hogy magyarázza meg akkor, kedves Morvai...

A többi Halász nem hallotta, mert a vitakozók már kiértek a gangra. Meggyorsította lépteit. Elhatározta, hogy ma feltétlenül fel fog szólalni.

A keskeny előszoba tele volt diákokkal, fiatal orvosokkal, bankhivatalnokokkal. Halásznak feltűnt, hogy milyen sok volt a teremben a jól öltözött ember s hogy a kopott, hozzá hasonló fiatal emberek kisebbségben voltak. A folyosón kis csoportok vitakoztak. A titkári szobából kihallatszott Morvai hangja.

- De drága kolléganő, tudja maga, hogy kik a leglelkesebb hívei az immanens teleológia elvének?! Bangha páter. A jezsuiták! A Szentimre ifjak! A szabad gondolatnak nincs nagyobb ellensége, mint az immanens teleológia elve! Az immanens teleológiai és Berkeley püspök szubjektív idealizmusát csak egy lépés választja el a középkortól!

- De kedves doktor, maga félreértett, én...

Halász az egyik szoba bejárója előtt megpillantotta Irént, aki egy szép, de koravén arcú ismert szanatóriumi orvossal beszélgetett. Irénen kék selyemblúz volt, amely egy kicsit megfeszült a formásan keskenyedő hátán.

Félelemmel vegyes öröm tódult szívére. Nem volt képes a szemét levenni Irénről. Észrevétlenül közelebb lépett hozzájuk.

- Nagyon el lehet keseredve, hogyha ilyesmiket beszél - mondta az orvos és a rokonszenves, intelligens arcán részvét tükröződött.

Halász úgy tett, mintha a hirdetéseket olvasná, de közben lángoló fülekkel figyelt minden szóra.

- Csak nem gondolja, Ödön, hogy a személyes érzéseimtől teszem függővé a világszemléletet?! Ez volt mindig is a meggyőződésem, ha tudni akarja! Mindig is szkeptikus voltam az emberekkel szemben!

Ha Halász értette volna, hogy Irén mit mondott, akkor csodálkoznia kellett volna ezeken a kijelentéseken. De ő csak azt látta, hogy az orvos a kezében tartja Irén formás kezét, amelyet ő a hosszú ismeretségük alatt egyszer sem mert még a kezébe venni.

- Bocsánat! - mondta rekedten, amire a férfi utat engedett neki. Úgy tett, mintha nem vette volna észre Irént, s belépett az üres szobába, amelyben egy gyöngé gázlámpa szórt fényét a négyszögletes asztalok fölé.

- Halász! - csendült fel mögötte Irén hangja. Halász úgy megrészegetett ettől a hangtól, hogy meg kellett kapaszkodnia az egyik asztalban.

Irén behúzta maga mögött az ajtót.

- Jó estét, Halász! - nyújtotta a kezét. A hangja feltűnően csendes volt, az arca kicsit megsoványodott és tele volt apró, vörössesszőke szeplőkkel. Más talán csúnyának is találta volna, de Halász még soha ilyen szépnek nem látta Irént. Reszketve nyújtotta a kezét, és amikor Irén puha meleg keze ott feküdt az ő csontos, nagy kezében, úgy érezte, mintha a tenyere lángot fogott volna. Nem is tudott mit szólni.

- Imre, csak nem haragszik rám? - kérdezte ugyanazon a csendes, szinte fáradt hangon Irén, és mély karikákkal körülfogott, sötéten égő szemét Halászára függesztette. - Haragszik?

Halász lesütötte a szemét, kényszeredetten mosolygott. De az is lehet, hogy csak egy kínos fintor jelent meg az arcán. Ó, ő nem haragudott, ő olyan boldog volt e pillanatban, hogy nem tudott szóhoz jutni.

- Kardos egy gazember! - tört ki minden átmenet nélkül Irén s a szeme fátyolos lett. - Kardos visszament... tudja... - tette hozzá nyugalmat erőszakolva magára - Kardos eladta magát, mint egy szép lovat... Egy karrierista!!!

Halász meg volt mámorosodva. Halász nem látta a könnyeket Irén szemében, nem látta a fuldokló izgalmat, amellyel minden egyes szó a lány fájdalomtól meg-megrángó ajkát elhagyta...

- Halász, ha akarja, legyünk megint jó barátok - mondta Irén, és Halászára ezek a szavak úgy hullottak, mint a forró, puha pelyhek. - Remélem, nem kívánja, hogy formálisan is bocsánatot kérjek, amiért a múltkor nem köszöntem vissza, de a szüleim nem szeretik, ha idegen férfiak köszönnek nekem az utcán... Hát ne haragudjon, Halász. Legyünk megint önzetlen barátok, és mondom, ha megbántottam volna, bocsásson meg. Végül is meg kell értenie, hogy nem kis dolgon mentem át az utolsó hetekben.

Megint nyújtotta a kezét Halásznak, és aztán visszament az orvoshoz.

Halász úgy ejtette ki Irén kezét a kezéből, mint egy kődarabot. Irén még mindig szereti Kardost! S tőle azért kért bocsánatot, mert akkor nem köszönt vissza neki, mert szülei nem szeretik, ha idegen emberek köszönnek neki... Feldúlva támolygott ki a folyosóra. A nagyteremből kihallatszott Morvai doktor gúnyos, hisztérikusan éles hangja.

- Die Welt als Wille und Vorstellung! - Én inkább így mondanám - Wille zur Verstellung der Welt...

A teremben nevettek. Halász kirohant a helyiségből. A lépcsőházban egyszerre három-négy lépcsőt ugrott lefelé, néhányszor nekiesett a falnak, összeverte a kezét, a térdét, mire kiért az utcára.

„Die Welt als Wille und Vorstellung!” - visszhangzottak a fejében Morvai szavai! „Az észlény tükörképe az akarat!” Olyan volt ez a mai este, mint egy orvul szívére zuhanó ütés. Hazug, hazug volt minden szó, amit délután leírt! Akarat! Észlény! Kontroll! Hazugság! Hazugság minden!!!

Irén sohase szerette őt! Irén még mindig Kardost szereti! S ő még mindig szereti Irént!

Szereti?! Nem! És ezerszer nem! Utálja! Megveti! Gyűlöli!

Az egyik utcában, ahol olcsó kábulatot árultak, egy nő jött feléje. A harisnyája már messziről virított a sötétben. Feszés szoknya és könnyű, szoros blúz volt rajta. Hogy mit mondott, azt nem értette, csak érezte, hogy valami bódító melegséget nevet az arcába, és hogy a karja után kap.

Halász undorodva tépte ki karját a nő kezéből, de szembe vele már jöttek himbálódzva a többiek. Lerohant az úttestre, hogy a fojtó hőségéből, amely a járdát hirtelen elontotta, kimeneküljön. A prostituáltak nevettek, kiáltoztak utána, de ő már a túlsó oldalon volt.

- Minden hazugság - járt lázasan a fejében. Egy öreg, durva arcú prostituált érintésétől ő, az észlény-elmélet szerzője, aki még egy órával ezelőtt is szenvedélyesen szeretett egy fiatal lányt - olyan lett, mint egy utolsó, lenézett ösztönállat!

Kucskaék ajtaja már be volt zárva, bent az előszobában sötét volt. Halász megkocogtatta az ajtó üvegét. Tudta, hogy most Annuska fog ajtót nyitni, egy szál vékony ruhában.

S tényleg Annuska nyitott ajtót. S tényleg egy szál könnyű ruhában, amelyből mint a hold hullámozott fel a két teli melle, és szőke, éjszakára befonott haja mint a csillagfényes tejút csavarodott a fehér nyaka köré.

- Ilyen későn - mondta halkan, szemrehányóan Annuska -, s még hozzá felöltő nélkül!

Halász nem válaszolt, fogvacogva nyúlt a szobaajtó kilincse után, mintha a hideg vas érintésétől akarna magához térni.

- Éhes? - kérdezte Annuska, és volt valami anyás melegség a szavaiban.

- Nem, köszönöm, már vacsoráztam - válaszolt szaggatottan Halász, és behúzta maga mögött az ajtót.

A lány néhány pillanatig mozdulatlanul állt az ajtó előtt, s Halász lélegzetfojtva markolta a kilincset. Úgy érezte, hogy Annuska teste átsüt a vékony ajtón. Hallgatózott. Annuska visszafeküdt a vaságyra, néhány percre még fészkelődött, a nyomorult ágy sírt, recsegett alatta. Azután csend lett. Halász is levetkőzött és bebújt az ágyba, de nem tudott elaludni. Mi történik, mi történik vele? Akarat, észlény, kontroll? S Irén még mindig, még azok után is, hogy Kardos ilyen galádul bánt vele, szereti ezt a léha senkit.

Forgolódott, dobálta magát - és kint az előszobából nyíló konyhában -, amelynek ajtaja mindig nyitva volt, hogy Annuska meghallja az apja kopogását - recsegett, sírt az ócska vaságy.

Őrütség!

Nem, nem bánthatja! Hiszen nem szereti! Nem őt szereti! Gázság lenne, aljas, megbocsát-hatatlan förtelem hozzányúlnia - egy más nő arcával a lelkében -, hozzá, aki a lelkében az ő arcát hordja...

Fejébe húzta a takarót, de a konyhából még így is behallatszott a lány fészkelődése. Lerántotta a fejéről a takarót.

Annuska kint fekszik egyedül, ugyanúgy kínlódik, mint ő, Kucska az utcákat járja a lámpa-rúddal... és ő nem mer kimenni hozzá... Mindenféle morális félelmei vannak... Mert gyáva! Megint gyáva! Mint amilyen Irénnel szemben volt!

Felugrott. Odalopódzott az ajtóhoz. Szívdobogva hallgatódzott. Az ágy sírt, recsegett, fájdalmasan sóhajtott. Kinyitotta az ajtót. Az előszobapadló égett a mezítelen talpa alatt, mintha egy tüzes sparhert tetején járt volna. Már ott állt a konyhaajtóban, Annuska asztalra szórt ruháinak finom testszaga szédítő felhőkben áradt feléje. A fogai összeverődtek, mint a tüzes vésők, odalépett az ágyhoz, Annuska félig kitakarva feküdt, két bódítón illatozó rózsza nyílt feléje a sötétből. Halász ráomlott az ágyra, Annuska takaratlan mellére, csókolta a karját, a vállát, magához akarta rántani az alvó lányt, mint egy kalóz az elkábított áldozatát.

Annuska az álom és valóság vad keverődésétől megrémülten ült fel az ágyban.

- Engedjen! - kiáltotta kétségbeesetten, és amikor meglátta Halász szemében a kialvó örületet, hirtelen ledobta magát a vánkosokra és hangos zokogásba tört ki. - Csak erre tart jónak, csak erre! - Olyan hangosan sírt, hogy Halász egyszerre kijózanodott.

- Annuska... én... Annuska!

- Menjen innen, menjen innen! - zokogott Annuska. - Azt hiszi, hogy amiért itt alszom a konyhában, a cseléd helyén... hogy amiért nem járok egyetemre... azért így bánhat velem. - A sírásából annyi megalázottság, annyi lázongó akaratosság csapott Halász felé, hogy az megsemmisülten ment vissza a szobájába.

Halász csak most értette meg, hogy mi történt. Nem azt, hogy mit tett, hanem, hogy mi ment végbe e pillanatban Annuska bensejében.

Annuska szerette őt. Annuska közeledni akart hozzá. Annuska be akart kapcsolódni az életé-be, a gondolataiba, a terveibe - s ő durván eltaszította magától. Egyszer, kétszer, háromszor!... Hogy néhány nap múlva... rárontson, mert nyugodtan akart aludni, mert Annuska egy szegény suszter leánya, aki egy sötét bélyegkereskedés mélyében szortírozza és áztatja heti tizenkét koronáért az öt világrész piszkos bélyegeit - mert nem jut neki máshol hely, mint a konyhá-ban.

Halász ezen az éjszakán nem aludt egy percet sem.

EGY KÓKLER ÉS MÉG EGY

Amióta Kösztler megbénult az egyik lábára, s már csak botra támaszkodva vonszolta magát, ez a gumitokos bot rettegett tamburpálcává nőtt a Ferdetorony utca leggazdagabb háziurának a kezében.

Minden hónap elsején, de különösen fertály táján Kösztler Petrás kíséretében végigjárta házait, ide-oda mutogatott a botjával az udvarokon, megpiszkálva a vakolatot, kiabált, veszekedett, bekopogott a lakásokba, leszidta a lakókat, és felemelte a lábvéreket.

A Ferdetorony utcai lakók szívszorongva lesték, hogy mikor hangzik fel az ajtajuk előtt Kösztler gumitokos botjának halk kopogása. Különösen ilyenkor, ősszel voltak veszélyesek ezek a látogatások. Kösztler ősszel mindig biztosabb volt a dolgában, mint tavasszal, amikor nagyobb volt a költözködési szabadság. Amikor a köd már lehullott a városra, és amikor a hó már ott várakozott a sűrűsödő felhőkben, ilyenkor volt a legkisebb a szegény emberek költözködési vágya és lehetősége. A pincékben már ott volt egy kis krumpli, egy fél kocsi fa, egy-két zsák szén, a ruháskosárban ott szundított az újszülött, a szobát-konyhát már kipingálták, egyszóval ilyenkor lett volna a legkeservesebb heteken át feldúltan új lakást keresni, időt, keresetet veszíteni.

Igen, Kösztler tudta, hogy ezek a kis dolgok milyen nagy szerepet játszanak a szegény emberek életében. A lábvéremlés hírére az első pillanatban ugyan megvadultak egy kicsit, legazemberezték a házmestert, esetleg ki is dobták a lakásból, amikor az emelésről szóló értesítést kikézbcsítette - de hát arra való a házmester, hogy őt dobják ki és nem pedig a háziurat -, ám végül mégiscsak elfogadták a lábvéremlést. Egymáson, a férfi az asszonyon, az asszony a férfin és mindketten a gyerekeken töltötték ki a dühüket, s azután fizettek rendületlenül.

S Kösztler minden évben emelt. Ez olyan természetes volt már, mint hogy az évnek tizenkét hónapja van és négy negyede. Az idén Kösztler bizonyos súlyos események folytán kénytelen volt másodszor is felemelni a lábvéreket, azaz tizenkét hónap, illetve négy negyed alatt tizen-négy hónapi vagy még inkább ötnegyed évi lábvért beszedni. A legfőbb oka az volt, hogy az országos híri purifikátort, Sávossit, nem sikerült sehogysem pacifikálnia. Kösztler végre megértette, hogy Brandlnak nincs annyi pénze, hogy egy ilyen nagy étvágyú ragadozót, mint amilyen Sávossi, mindennap jól tudjon lakatni. Annál is inkább, mert ami pénze és összeköttetése volt Brandlnak, azt arra kellett mozgósítania, hogy úgy-ahogy lefedezze magát. Sávossi mögött egy igazi nagyhatalomnak kellett állania, és ebből Kösztler azt a következtetést vont le, hogy még alaposabban tehermentesítenie kell a házait és a telkeit, de ehhez pénz kellett, és pénz kellett ahhoz is, hogy Kösztler folytathassa a Korona utcában megkezdett négyemeletes ház építését - az egyetlen építkezést, amelyet a krach után sem hagyott abba. S kellett a pénz a *Délután* konkurrens lapjának, a *Kései Hírek*nek a lefizetésére is. Igaz, a Sávossival polemizáló ellencikkek házikezelésben készültek - Kardos írta őket Szende Tihamér aláírással. Egészen jól megírta őket, de a megjelenésükért a hirdetési tarifa háromszorosát kellett fizetni. Háromszoros tarifa a cikk kinyomtatásáért, kétszeres tarifa Kardosnak, ennek a sliferlinek, ennek a szélhámosnak, aki zsebre vágta az ötszáz koronát, ennek a niemandnak, akiből ő csinált embert, aki Matildot majdnem a sírba vitte, akinek egy héten át mindennap sírva könyörgött - ő, egy Kösztler! -, hogy jöjjön vissza a lányához... Ó, igen, gyomor, gyomor kellett mindehhez, és mindenekelőtt pedig pénz... és megint csak pénz - rengeteg pénz...

Így nem maradt más hátra, mint egy őszi napon - miután végigjárta a házait, és újból meggyőződött arról, hogy a lakók az ő vérén élnek, tönkreteszik a lakásokat -, ebben az esztendőben most már másodszor, mindenféle húszasokat és tízeseket írni a lakók neve mellé.

Most az egyszer azonban Köszler elszámította magát.

Az első négy lakásban senki se írta alá az ívet - pedig Petrásné a legjámborabb lakókhoz nyitott be először, ellenben tíz perc alatt fel volt lármázva az egész ház. A lakók kisereglettek a gangokra, olyan pokoli láрма keletkezett, hogy Petrásné gyorsan lemondott az örömhír további terjesztéséről.

Petrás, aki a házmesterlakás udvarra nyíló ablakából figyelte az eseményeket, megdöbbenve látta, hogy mi történik; még a gázgyári pénzbeszedő is fel volt háborodva.

A varrógépügynök, akitől Petrás a „tippeit” kapta, tele torokkal ordított:

- Inkább az alagi tribün alá megyek lakni, semhogy ezért a lyukért húsz koronával többet fizessek.

A legvéresebb szájú Lehel volt. Lehel, akivel szemben Köszler mindig olyan elnéző volt, Lehel, aki még mindig tartozott az elsejei lakbér felével! Ha még Sütő kiabált volna - ha még ő uszított volna -, ezt Petrás még csak megértette volna! Sütő mindig ellene volt a lakbéremelésnek, és nem először próbálta már lakósztrájkra bírni a lakókat, de Lehel, aki állandóan Köszler talpát nyalta, aki mindig ellene volt „mindenféle meggondolatlanságnak”, Lehel fenyegetődzött lakbérstrájkjal?! Lakbérstrájk! Pontosan ez hiányzott még neki, hogy a lakók kutyaszart dobáljanak be az ablakon, mint a Felsőerdősor utcában, ahol csak nemrég ért véget egy lakbérstrájk, hogy macskazenét rendezzenek az ajtaja előtt, hogy le akarják dobni az emeletről, mint a „Hét házban” a házmestert!

Fejvesztetten rohant Köszlerhez jelenteni az eseményeket.

Forrt, bugyborékolta minden. Kétszer egy évben emelni a lakbért! - ez több volt, mint amennyit a legbékésebb lakók idegei és zsebei elbírtak. A felháborodás egyöntetű volt és még az olyan jól szituált lakókra is ráragadt, mint amilyen Brandl Rudolf volt.

Brandl Rudolf egyike volt a legpiszkosabb, legkicsinyesebb munkáltatóknak. Még ma is kidagadtak a vizenyős, kék szemei, ha a nagy fuvarossztrájk idejére gondolt, amikor dorongokkal szedték le sztrájktiltó kocsisait a stráfkocsikról, és szabadjára engedték lovait. Nem, Brandl nem lehetett azzal gyanúsítani, hogy barátja a sztrájkoknak, de most nem róla volt szó, hanem Köszlerről!

Összeszedett egy csomó javítani való ruhát, és felkereste Lehelt. Hogy a beszélgetés alatt mi történt - maradjon örök titok, de tény, hogy Lehel fejében a beszélgetés után egy zseniális gondolat fogamzott meg. Egy nem mindennapi gondolat! Egy egész gondolatsor, amelynek első láncszeme az volt, hogy Lehel összeköttetést keresett a munkásosztállyal; fölkereste Sütőt.

Sütőéknél hideg volt. Az orvos előírására nem fűtöttek, és a felső ablakocskát éjjel-nappal nyitva tartották. A nyomdász ágyban feküdt már május óta, jobban mondva a májusi felvonulást követő éjszaka óta. Nappal egyedül volt, mert a felesége dolgozott. Rétieik, akik a közvetlen szomszédságban laktak, szoktak benézni hozzá, főleg Endre, aki könyveket vitt neki. Különben a házban féltek Sütő betegségétől, és a lakók kerülték őt.

A kis ember, aki a betegség alatt még jobban összeesett, szinte elveszett a rengeteg párna közt. Előtte két széken könyvek, füzetek, színes orvosságosüvegek, kávéskanalak, egy felpohár

limonádé. A látogatás nyilvánvalóan meglepte Sütőéket, de Lehel gyorsan feltalálta magát. Kijelentette, hogy a köz ügyében, egyenesen a lakók nevében jött, a lakbérzsora elleni harc megbeszélése miatt.

Sütő arca rögtön megélenkült. Hellyel kínálta Lehelt, aki óvatos távolságra a betegtől, elfogadta a meghívást.

- Meg kell csinálni a sztrájkot! Mint a Felsőerdősor utcában! - mondta Sütő és felült az ágyban. - Vagy még különbül! S akkor majd meggondolja Köszler, hogy felemelje-e a lakbéreket, vagy sem!

Sütő már nem is látszott betegnek. Elemében volt.

- Köszler szorongatott helyzetben van - mondta, miközben megnézte a hőmérőt, melyet alkalmasint Lehel érkezése előtt dughatott a hóna alá. - A *Délután* támadta a bordélyok miatt. Nekünk azonban azt is meg kell írni róla, hogy ugyanez a bordélyos a legaljasabb lakbérzsorása egész Budapestnek!

Mintha mind szélesebbre tárták volna a jövő kapuját Lehel előtt. Sütő minden szavát bevészte az eszébe, mert minden szavának minden betűje aranyat ért. Közben egy kicsit irigykedett is. Lám, ő a sajtó szerepére nem is gondolt, ha ő ilyen járatos volna a politikában, mint ez a Sütő, akkor ő, az ő szónoki képességével most már talán képviselő is lehetne.

- Úgy van, Sütő úr, nemcsak az újságba tesszük ki a dolgot, nemcsak a kaput fogjuk leszaggatni, a lámpákat szétverni, a mángorlót összetörni, mint a Felsőerdősor utcában, hanem ha kell, kitűzzük a vörös zászlót is a házra! Volt olyan idő, Sütő úr, amikor fiatal szabólegény koromban a testem köré csavartam a vörös zászlót, a Thököly úton, amikor a rendőrök megtámadtak bennünket! Igaz, azóta önállósítottam magamat, de belül demokrata maradtam, belül mindig is együtt éreztem a munkássággal, ezért legyen nyugodt, Sütő úr, hogy Köszler bennem emberére talál.

E pillanatban Lehel maga is hitte, amit mondott.

Átszellemült, erélyes léptekkel hagyta el a nyomdász lakását. Lehelnek, aki egész életében kortes volt, nem került nagy fáradságába egy lakógyűlés fontosságáról az embereket meggyőzni. Akinél Sütőre kellett hivatkozni, ott őrá hivatkozott, akinél Sütő nem volt tekintély, ott azt hazudta, hogy az országos hírlap, a *Délután* főszerkesztője is megígérte támogatását. Ahol ő is elég nagy tekintély volt, ott rövid beszédet tartott - egyszóval a lakógyűlés sikere biztosítva volt.

A gyűlést egy közeli kocsmában hívta össze, ahol előző este a gyűlés előkészítő bizottságával egy kis értekezletet tartott. Körösi, a kárpitos képviselte a munkásosztályt. Török, a varrógépügynök a kisegizisztenciákat és Schreiber, a búskomor szenes a házban levő üzletesek érdekeit. Az értekezleten megállapodtak, hogy a másnapi lakógyűlésen egymást fogják ajánlani a lakóbizottságba. Elnöknek Lehelt, alelnöknek Schreibert, titkárnak Törököt, tagnak Körösit és esetleg még valakit.

Lehel már hét órakor ott volt a kocsmában. Rózsika, a szőke és erősen összefűzött pincérnő ajánlatára megevett két adag tejfölös székelygulyást, és megivott három spriccert.

Azután Rózsika egy hosszúkas skatulyában válogatott ötös szivarokat tett eléje, miközben olyan mélyen Lehel fölé hajolt, hogy Lehel kénytelen volt tudomást szerezni Rózsika telt s fehérén hullámzó kebléről. Lehel kiválasztott egy szőke ötös szivart, amelynél már csak Rózsika volt szőkébb. Rózsika a fehér köténye alól egy vékony láncon csüngő szivarnyesőt vett elő, és lecsípte a kiválasztott szivar végét. Lehel viszont a nő meztelen karját csípte meg. Majd odahajolt Rózsika füléhez, és valamit súgott neki.

- Zárás után - mondta halkán.

- Biztos, Rózsika?

- Biztos.

Rózsika gyorsan összefogta két ujjával a karcsú, magas nyakú poharak száját, letisztította az asztalt és kiment.

Lehel, a kitűnő székelygulyás után egy nagy gyakorlatú kortes kedélyességével és mozgékony-ságával fogadta az érkezőket. Csak amikor Réti Márk lépett be a helyiségbe, akkor érezte magát egy kicsit feszélyezetten, bár az a tudat, hogy Réti Márk semmilyen szerepet sem játszott a nagyarányú esemény előkészítésében, megnyugtató volt.

Félóra múlva tele volt a különszoba. Ott volt a házból majdnem minden főbélő, a nagylakásos utcai lakók kivételével. Brandl fontos elfoglaltságára hivatkozva nem jött el, de Lehelnek újból kijelentette, hogy együtt érez a lakógyűléssel. Az összes kisboltosok is ott voltak. Nem voltak ott az egyszerű lakók közül talán Fótiék. Fóti tanfolyamon volt, Fótiné pedig, noha Fóti küldte, hogy menjen el a gyűlésre, nem ment el. Nem volt ott Sütőné se, mert Sütő megint rosszul volt. A terem így is megtelt, mert majd mindenki feleségestül jött, Körösit meg két asszony is elkísérte. Ott volt továbbá Cséri bácsi. Bár a köténye vasárnapiasan tiszta volt, de a kötött mellénye mégis istállószagot terjesztett. Ő nem volt érdekelt a lakbérsztrájkban, mert neki „szolgálati lakás” járt, de hát ilyen eseményt nélküle nem lehetett elképzelni. Réti Márk tüntetően behúzódott a sárga függönyös ablak mélyedésébe, nem vett részt az asztalok körüli élénk beszélgetésben; ezzel is jelezni kívánta, hogy nem sok bizalma van egy olyan ügyben, amelynek élén egy Lehel áll!

Nyolc óra körül már tömve volt a szoba, és akkora volt a füst, hogy rá lehetett volna feküdni. Lehel fáradhatatlanul fogadta az érkezőket, szórakoztatta a már letelepedett vendégeket, tréfálkozott, segített rendelni. Amikor aztán a gázgyári pénzbeszedőék is megérkeztek, akik, hogy megtakarítsák a világítást, évek óta pontosan kilenc órakor lefeküdtek, Lehel egészen megrészegült a sikertől; maga szaladt ki a söntésbe, hogy széket kerítsen az újonnan érkezett vendégeknek. Közben azonban elkerülte figyelmét, hogy Rózsika éppen egy kövér fiakeres fölé hajolt, aki egy zsíros sertéskarajt vett villájára, és valamit súgott a pincérnő fülébe.

Végre megkezdődött a gyűlés. Lehel mint az előkészítő bizottság elnöke, röviden ismertette a helyzetet. Felsorakoztatta az egyes lakások régi és új bérét, beszélt a hús, a kenyér és a cukor drágulásáról, az adóról, általában mindarról, amiről egy-egy választás alkalmával beszélni szokott. Elmondta többek közt azt is, hogy bár egy régi közmondás azt mondja: „Meghalt Mátyás király, oda az igazság!”, ő mégis azon az állásponton van, hogy a jogtalanság, az igazságtalanság elleni harc ügye él és élni fog, hogy nem az igazság halt meg Mátyás királlyal, hanem csak az igazság egy bajnoka, de ha az igazság meghalt volna, az ő feladatuk újra feltámasztani!

Mindenki tapsolt, csak Réti Márk nem. Cséri bácsi egészen extázisba jött, felállott a helyéről, megmerevedett, mint a szobor és elkezdett az *Apostol*-ból szavalni.

*Sötét a város, ráfeküdt az éj.
Más tájakon kalandoz a hold,
S a csillagok behunyták
Arany szemeiket.
Olyan fekete a világ,
Mint a kibérlett lelkiismeret.*

A hallgatóság örült az új fordulatnak, és odaadóan figyelte Cséri bácsi minden szavát. Lehel magánkívül volt, Cséri elrontotta beszédjének egész hatását. Szerencsére az öreg, az ihlet lázában megakadt, és Lehel tapssal elhallgattatta Csérit.

Elsőnek a hórihorgas szenes szólalt föl, aki biztosította a lakókat, hogy a kiskereskedők ki fognak tartani, és ő már lépéseket is tett arra vonatkozólag, hogy a „Kiskereskedők Szövetsége” hivatalosan is támogassa a mozgalmat. Utána Réti Márk kért szót, aki bizalmatlanságát fejezte ki a szervező bizottsággal szemben, és a jövőre nézve is szkeptikusan nyilatkozott.

- Az ügy - tisztelt jelenlevők - nincs olyan kezekben, mint amilyenben lehetne. Óva intem a tisztelt lakókat, ne bízzák erre a vezetésre sorsukat, mert itt harminckilenc család sorsáról van szó! Óva intem! Csak ezt akartam mondani.

Kellemetlen csönd lett. Lehel szürkült-zöldült, első pillanatban úgy látszott, hogy összes tervei halomra dültek. Hirtelen felállott és bejelentette, hogy Kőrösi úr ellenvéleményét akarja kifejtetni a Réti úr által felvetett kérdésben.

Ez a bejelentés mindenki számára nagy meglepetés volt, s elsősorban Kőrösi számára. A gyűlés résztvevői mindent el tudtak képzelni Kőrösiről, csak azt nem, hogy két összefüggő mondatot el tudjon mondani.

Kőrösi felállott, s minden várakozás ellenére lángoló beszédet vágott ki az előkészítő bizottság és annak kiváló elnöke mellett.

- Tudjuk meg, igenis, tudjuk meg mindannyian, hogy Lehel Ferenc nélkül nincs győzelem! Lehel Ferenc összeköttetése nélkül nem áll mögénk a sajtó! Hogy egy szervező bizottság nélkül, amelyben nincs jelen a munkásság képviselője, nem áll mögénk a munkásság!

Bár mindenki tudta, hogy Kőrösinek semmi köze a szervezett munkássághoz, de miután a jelenlevők közt ő volt az egyetlen ipari munkás, mindenki megértette, hogy Kőrösi ezúttal önmagára gondolt.

Végre a választásokra került a sor. Kőrösi Lehelt, Lehel a szénkereskedőt, a szénkereskedő a varróügynököt, a varróügynök Kőrösit ajánlotta a bizottságba. Réti Márk csak egy szavazatot kapott, és ez végképpen meggyőzte arról, hogy nincs igazság a földön. Lehel ezzel szemben, aki huszonhárom szavazattal a bizottság elnöke lett, meg volt győződve arról, hogy Mátyás király óta először sikerült az igazságot újra feltámasztani.

Semmi se számít, se a becsület, se a meggyőződés, csak a nagy száj! - gondolta Réti Márk, és a legszívesebben már el is ment volna, de ekkor valami színész formájú, bozontos hajú férfi lépett a helyiségbe. A szoba közepére érve meghajtotta magát és bemutatkozott. - Giovanni Gundo, szicíliai kókler.

Miután a jelenlevők pontosan ilyennek képzeltek el egy szicíliai kóklert, senki se vetett ügyet Giovanni jó magyaros kiejtésére.

- Most pedig, uraim, legyenek szívesek és adjanak ide egy nyakkendőtü.

Egyszerre öten-hatan is a nyakkendőjükhöz kaptak, de senki se találta a nyakkendőtüjét. Néhányan felugrottak a helyükről, mások dermedten néztek a varázslóra, aki egy kék selyemzsebendőt húzott ki a belső zsebéből, amelynek csücskéjébe szúrva ott voltak az összes nyakkendőtüik.

Elégedett tetszésmoraj támadt, Giovanni Gundo tekintélye meg volt alapozva. Giovanni azonban ezzel nem elégedett meg. Ünnepelesen kijelentette, hogy mire a mutatványa végére ér, mindenkinek ott lesz a tűje a nyakkendőjében, ellenkező esetben ötven koronát fizet készpénzben minden egyes nyakkendőű tulajdonosának.

Olyan nagy izgalom támadt, hogy egyszerre minden más kérdés háttérbe szorult. Még Réti Márk is ülve maradt. Kőrösi pedig ettől a pillanattól kezdve rátette a kezét nyakkendőjére, és olyan izgatottan csúszkált a székén, hogy ráhúzta a szék lábát az öreg Kőrösiné tyúkszemeire, amire majdnem botrány tört ki.

Giovanni úr egy vékony pálcával ráütött egy fekete cilinderre, amely erre egészen összelapult. Aztán újra ráütött, amire a cilinder magától kinyílt. Giovanni odatartotta a cilindert Kőrösi elé és kérte, hogy nyúljon bele. Kőrösi egy pillanatra ijedten nézett a varázslóra, de felesége unszolására belenyúlt a cilinderbe. Ezalatt a varázsló elhelyezte a tűt a kárpitos nyakkendőjébe.

Kőrösi három tojást tartott a kezében. Ez a mutatvány akkora csodálatot keltett, hogy ezalatt Giovannónak két újabb tűt sikerült elhelyeznie.

A varázsló most Réti Márk felé nyújtotta az egyik tojást és kérte, hogy tegye bele a cilinderbe. A nyakkendőtükről már mindenki megfedkezett. A varázsló elnyelte a cilinderrel a tojást, összekoppintotta, rákopogott a varázsvesszővel és felszólította a szénkereskedőt, hogy nyúljon bele a cilinderbe. A szenes először ijedten kapta vissza a kezét a cilinderről, s csak a varázsló újabb felszólítására nyúlt bele, de olyan ügyetlenül, hogy amikor a cilinderben levő galambot kiemelte, a galamb kiröppent a kezéből, és egy ideig a plafon alatt röpködött, majd a varázsló hívására letelepedett Giovanni vállára. Az elképedés oly nagy volt, hogy Giovannónak ez alatt sikerült az utolsó két tűt is visszacsempésznie tulajdonosaik nyakkendőjébe.

- Bravó! Újra!!! - kiabálták a lakógyűlés résztvevői, de Giovanni meghajtotta magát és menni készült.

Kőrösinék eszébe jutott az ötven korona.

Ide az ötven koronámat! - ugrott fel a kárpitos, és egyszerre mindenki felugrott a helyéről.

- Halló! Gyerünk a pénzekkel! Ide az ötven koronákat!

Giovanni meglepett arcot vágott, s bocsánatot kért, amiért erről a csekélyiségről megfedkezett. Elővette a tárcáját és úgy tett, mintha pénzt akart volna kivenni belőle, de aztán megdöngölte a dolgot, és felkérte az urakat, hogy talán néznék meg előbb a nyakkendőjüket.

Az elképedés pillanatokig tartó és egyre növekvő zibongásban és felkiáltásokban nyert kifejezést. Giovanni majdnem tizenhárom koronát tányérozott össze a lakógyűlés résztvevőitől, akik még évek múlva is róla beszéltek, s mi több, nem egy konfliktusuk támadt később az ismerőseikkel, akik nem akartak hitelt adni az elbeszélésüknek.

A jókedv szétáradt, mint a túlkelt tészta. A söntésből benyekergett az automata verkli, a szőke kiszolgálónő is egyre sűrűbben futott be a habsörényes kriglikkel, a pezsgő spriccerekkel és a hasas üvegekbe mért vörös sillerborral. Réti Márk se ment el, a kis Kőrösi pedig kihasználva felesége és anyósa jókedvét, szép csöndben tökrészegre itta magát.

Már elmúlt éjfél, amikor a lakók kezdtek hazasietni. Lehel mámoros volt a győzelemtől és Rózsika több ízben megismételt ígéreteitől. Mégis, amikor Lehel fél kettő táján kiment a söntésbe, ahol a székek már rá voltak borítva a csupasz asztalokra, csak hűlt helyét találta Rózsikának és a kövér fiákeresnek.

Lehel kiabálni kezdett. A női nemet becsmérelte. A lárma zöldre vált. A zöld tüllfüggöny mögötti lakásából előjött a kocsmáros.

- Utoljára tartottunk gyűlést magánál! Utoljára! Pedig engem nem utoljára választottak meg! Lesz idő, amikor ennek a kerületnek Lehel Ferenc lesz a képviselője! De akkor magának fuccs!

A kocsmáros álmos szemmel nézett a dülöngélő, eltűnő ember után.

HAT FILLÉR

Sziji úr életében kergették egymást az események. Tegnap például - már másodszor ebben az esztendőben megint éjfélt után feküdt le. S bár a díszes falóra elütötte a fél kettőt, még mindig nem jött álom a szemére.

- Ilyen állat! Ilyen barom! - ismételte magában feldúltan, miközben nagygombos pizsamája nyakát egészen szétnyitotta, és kurta lábát kidugta a dunyha alól.

Szerencse, hogy a felesége aludt, mert különben csak azt hihette volna, hogy az ura félrebeszél. Sziji úr tudta, hogy mit mond. Ez a bitang Vizi, akit a kovácsok kimaceráltak a műhelyből, és akit ő kegyelemből bedugott a raktárba, ez az állat, ez a barom, akinek azt az utasítást adta, hogy iszogatós közben hallgassa ki a bizalmiakat, hallgatás közben iszogatót, összeverekedett a kocsmárossal, a szomszéd szobában megismerték a hangját, megpofozták és kirúgták.

Még három napja se volt, hogy Sziji úr elküldte Prágába a levelet, amelyben munka nélküli öntők és kovácsok iránt érdeklődött, és a kovácsok és az öntők már megszagolták a dolgot!

- De honnan? Honnan? - kérdezte magát Sziji úr, ám erre a kérdésre nem tudott feleletet adni.

Felidézte magában az összes hivatalnok arcát, de nem, egyikhez sem férhetett a gyanúnak még csak a legcsekélyebb árnyéka sem! A régi fakturistát, akiről azt gyanította, hogy ő fecsegte ki múltkoriban a bércsökkentés tervét, már hónapokkal ezelőtt elbocsátották. Az egyetlen hivatalnok, akit nem ismert még meg eléggé, az új fakturista, a szótlan Halász volt. Ezen a fiatal emberen volt valami különös. Csak akkor beszélt, ha kérdezték, szinte zajtalanul járt-kelt az irodában, a dolgát pontosan elvégezte, időben jött, időben ment el, szerény és csendes volt, s valahogy mégis egészen elütött a többi hivatalnoktól. Sziji úr úgy vélte, hogy Halász köszönésében - ami nagy szerepet játszott nála az emberek megbízhatóságának megítélésében - volt valami kimértség, valami öntudatos tartózkodás. S még egy, sohasem maradt tovább, mint legfeljebb este hét óráig - bár hivatalosan hatkor végződött a munka - és nem szökve, bújva, ijedten, hebegve és mentegetődzve távozott, mint a többiek, hanem nyugodtan és biztonságosan.

Igen! Valami, valami volt ebben az emberben!

Sziji úr is volt fiatal ember, de ő segédkönyvelő korában ott ült este tíz óráig is a hivatalban, az ő számára nem létezett hivatalos munkaidő! Ha véletlenül az a szerencse érte, hogy találkozott a főnökével, akkor zavarában azt se tudta, hogy mit csináljon. Bizony, ő a legnagyobb kitüntetésnek tekintette, hogyha az öreg Mészáros vasárnap délelőtt is berendelte az irodába, vagy leszalasztotta egy konflisért. Igen, Sziji úr nem lepődött volna meg, ha egy reggel egy *Világot*, vagy pláne egy *Népszavát* látott volna kikandikálni Halász zsebéből.

Rosszul, nagyon rosszul aludt Sziji úr az éjjel. A tizenhét libatöpörtyű, amelyek közül nem egyik olyan nagy volt, mint a saját füle, alaposan megülte a gyomrát. Pedig a libamáját nem is ette meg. De hát minden összejött. A bizalmiak, az a részeg bitang, alávaló Vizi, a libatöpörtyűk és ez a csendes, kifürkészhetetlen Halász!

Korán reggel erős gyomorégésre ébredt. Bevett egy nagy késhegynyi szódabikarbónát, s utána egy félórával - mivel a mindennapi áhítattal várt széklete elmaradt, bár kétségbeesésében véresre erőltette az aranyerét - egy egész pohár keserűvizet. Sziji úr egész napja el volt rontva, ha egyszer egy évben elmaradt a rendes széklete. Végül pedig a már előbb említett oknál

fogva, meleg ülőfürdőt vett, és nagy nyögések között megtisztálkodott. Mindennek ellenére még kilenc óra se volt, amikor már bent volt az irodában, és felakasztotta az irodaszobája fogására a pedánsan lekefölt, bársonygalléros télikabátját és keskeny karimájú keménykalapját. Kitétte a zörgős, zsíros papirosba csomagolt uzsonnáját és újságjait az asztalra. A szociáldemokrata újság első oldalán levő vastag betűs hír még a *Pesti Hírlap* vezércikkénél is érdekesebbnek látszott. *Harminckét halálos ítélet a cár birodalmában* - olvasta nagy élvezettel Sziij úr. *A jekaterinoszlavi haditörvényszék a napokban hozta meg ítéletét azon felkelők ellen, akik 1905-ben erőszakkal birtokukba vették a katariniai vasutat. A felkelők közül harminckettőt halálra ítélték.*

Sziij úr valami megkönnyebbülésfélét érzett. Az egész éjszaka tartó feszültség felengedett benne.

Igen! Így kellene a szocialistákkal itt is elbánni! Mert ahogy ő a pesti munkásokat ismeri, ezek nemcsak a vasutakat, kastélyokat fogják elfoglalni, de elsősorban az ártatlan háziurakon töltik majd ki a bosszújukat! Már régen cselekedni kellett volna itt is a kormánynak! Hát nem szégyen és gyalázat, hogy egy ilyen újság - és Sziij úr egy hatalmas felkiáltójelet tett az egyik cikk mellé, amelyik ilyen címet mer adni a közleményeinek, hogy (és itt egy újabb felkiáltójelet húzott) - *A Boda-huszárok rémtette!* - egyáltalán napvilágot láthat?! Egy olyan újság, amelyik le meri írni, *hogy hogyan butít a klérus*, amelyik a katolikus harcos újságról azt meri mondani, hogy az egy *piszkos, kis klerikális papiros*, amely egy köztiszteletben álló grófról azt állítja, hogy az *paralitikus* s végül, amelyik le meri nyomtatni, hogy a *kormány és a főváros nyugodtan tűri az élelmiszer- és házbéruzsorások garázdálkodásait* - egy ilyen újság kikerülhet az utcára?! S lassanként az egész újság tele lett apró, középnagy és nagy felkiáltójelekkel, amelyek közül a legkisebbik is akkora volt, mint egy gyufaszál.

Sziij úr egész testében remegve kezdett bele az újság vezércikkébe. *Utolsó szavunk a kormánynak!* - Utolsó szavunk?! - rázta meg az újságot dühösen Sziij úr. - Elég gyalázat, hogy egy ilyen lapnak egyáltalában szava lehet ebben az országban!

Már a cikk első mondatánál le akarta csapni az újságot. *Tudja-e a kormány, hogy mi történik ebben az országban?* - kérdezte szemtelenül az újság. - A kormány tudja-e? - *Tudja-e, hogy amíg a munkásegyesületek állandó felügyelet alatt állanak, állandó zaklatásoknak vannak kitéve, és mindig ott lebeg a fejük fölött az a veszély, hogy kicsinyes okok miatt feloszlatják őket, addig a munkáltató szervezetek a legképtelenebb terrorizmust űzik?!* Tudja-e a kormány, hogy a munkáltatóknak minden, a munkásoknak semmi sincs ebben az országban megengedve? Nem panaszoljuk, hogy a munkáltatók egyesülési szabadságot élveznek - na még csak ez hiányzik! Felháborító arrogancia! -, *de kérdezzük a belügyminiszter urat, hogy összeegyeztethetőnek tartja-e jogérzetével, amiben nem kételkedünk* - Nem kételkednek! S ezt még le merik írni! S a belügyminiszter ezt tűri? -, *hogy azokat az egyesületeket, amelyek százezreket fizetnek ki évenként a munkanélküliek segélyezésére, betegsegélyre, özvegy-, árva- és rokkantsegélyre, amelyek magánhelyiségeket tartanak fenn, hogy a munkásokat elszoktassák a kocsmázástól, hogy ezeket az intézményeket egyoldalú jelentések alapján végre feloszlassák?*

Sziij úr lecsapta az újságot. „Elszoktatják a kocsmázástól!” Hát megáll az ember esze! Ilyen szemérmetlen módon mernek hazudni! Az összes kocsmák tele vannak a szervezeteikkel, ott tartják az értekezleteiket, ott üléseztek tegnap este is, és tervezték a legújabb gázságot. Onnan rúgták ki az emberét, Vízit! Hazudnak! Minden érvük hazugság!

Sziij úr olyan izgatott lett, hogy kénytelen volt vastagon aláhúzni az utolsó sorokat.

A kormány bizonyára tudja, hogy a szakszervezetek természetesen hivatása a munkások anyagi érdekeit védeni. Hiszen ez nem tisztán a munkások, hanem a nemzet, az ipar és mezőgazdaság érdeke, hogy egészséges, fogyasztóképes polgárai legyenek. A magasabb munkabérek fogyasztóképesé teszik a munkásokat...

Sziji úr lecsapta az asztalra az újságot. Eddig is az volt a véleménye a *Népszaváról*, hogy az a legvéresebb forradalmi újság Európában, de máttól kezdve ez mély meggyőződésévé vált.

Elővette a *Pesti Hírlapot*. A lap ma megint a monarchia külpolitikájával és Bosznia-Hercegovinával, valamint Szerbiával foglalkozott - mint ahogy ezt mostanában minden héten kétszer megtette. A cikkíró mély logikával bizonygatta, hogy Szerbia elleni háború esetén a monarchiának nemcsak nagy, de kis szövetségesei is lesznek, mint például Montenegró, amelynek szerepét nem szabad lebecsülni. Sziji úr egyébként is lelkes híve volt Nikitának, akinek tudvalevőleg gyönyörű lányai voltak.

Nemsokára megérkezett Forrai úr, a főnöke.

Forrai úr kockás ruhájában, széles válllaival, és dupla talpú, sárga félcipőjével tiszta amerikai jelenség volt.

Forrai Jenő az energikus, praktikus gondolkozású üzletemberek fajtájából való volt, akik nyitott szemmel utazták be a világot, ízig-vérig összenőttek foglalkozásukkal, néha éveken át nem pihentek egy hetet sem, az üzletért elhanyagolták a családjukat, az egészségüket és a barátaikat. Forrai Jenő most negyvenéves volt. Huszonkilenc éves korában önállósította magát a felesége hozományából. Negyven munkással és két újfajta amerikai spriccgusz géppel kezdte. Három év múlva eladta a műhelyt és vett egy kis üzemen kívül helyezett gépgyárat, amelyet két hónap alatt modernül átalakított. Most már háromszáz munkással dolgozott. Lifteket, építkezésekhez szükséges felvonókat, később kotrógépeket gyártott. Új iparágakat honosított meg, új gépeket hozatott, és egy háromnegyed évvel ezelőtt eladta ezt a gyárat is és a Közhitel Bank segítségével megvette a „Mészáros és társa vas- és fémárugyár”-at. Modernizálta az egész üzemet, automatákat, új szerszámpadokat állított be, a kovácműhelybe egy középnagy gőzkalapácsot, megnagyobbította a lakatosműhelyt, új raktárakat építtetett, és ma már hatszáz munkással dolgozott. Igaz, hatszázezer korona kölcsön volt a gyáron, amelyre hét százalékot kellett fizetnie a Közhitel Banknak, azonkívül a bank révén kapott rendelések után még további részesedést a haszonból. Forrai tudta azt is, hogy Miklósi a Közhitel Bank igazgatója, nem egy vállalatot szippantott már fel a pénzével, vagy hálózott be úgy, hogy ezek a gyárak tulajdonképpen csak nevük szerint voltak önállóak, de a valóságban a haszon nagy részét a Közhitel Banknak adták. Csak nemrégén kényszerítette Miklósi az egyik legnagyobb elektrotechnikai üzemet, hogy részvénytársasággá alakuljon át, és ily módon megeremtette a részvénytöbbség birtokában az üzem fölött korlátlan uralmát. Forrai azonban a bankkölcsön ellenére is a maga ura akart maradni. Átfogó tervei voltak. Két-három éven belül teljesen át akarta szervezni az egész gyárat, hogy szükség esetén két hét alatt teljesen áttérhessen a hadifelszerelések gyártására. Mert Forrai azzal tökéletesen tisztában volt, hogy a háború előbb-utóbb itt lesz. A német hadsereg már ma kész a háborúra, és ha a Monarchia is készen lett volna, a háború már ki is tört volna.

Sziji úr azonnal a főnöke nyomába szegődött.

- Mi újság? Kaptunk valami fontos levelet? - kérdezte Forrai, miközben helyet foglalt amerikai íróasztalánál, és becsengette Halászt. - A leveleket kérem aláírásra - mondta, amikor Halász megjelent az ajtóban.

A hangja, minden mozdulata elárulta, hogy a tárgyalások az új rendelésre vonatkozóan sikerrel jártak, és Sziji úrnak fájt a szíve elrontani a főnöke jókedvét.

- Sajnos, rossz újság van, Forrai úr. A bizalmiak tegnap este rendkívüli ülést tartottak a Gulacsi-féle kocsmában. Bár pontos értesüléseim nincsenek, de biztosra veszem, hogy fontos határozatokat hoztak.

Forrai kérdően nézett Szijj úrra.

- Gondolja, hogy komoly a dolog? Vagy megint csak a mosdókról és az öltözőkről van szó! Egyébként talán nem is ártana, ha megígérnék nekik azokat a mosdókat.

Szijj úr meghökkent.

- Ez lehetetlen. Ellenkezőleg, éppen ideje volna már, hogy leszoktassuk őket az ilyen követelésekről. S aztán a prágai levél.

- A csehországi öntőkre gondol? Egy sztrájk esetén nem mondom... De hová tenné őket?

Szijj úr teljesen értelmetlenül nézett Forraira. Miért csak sztrájk esetén? Hiszen úgy állapodtak meg, hogyha küldenek Prágából öntőket, akkor minden további nélkül beállítják őket.

- Egyelőre a modellpadláson laknának, ott nyolc-tíz pricceset könnyen fel lehetne állítani... De nem értem, miért csak sztrájk esetén? Hiszen arról volt szó, hogyha jönnek, felvesszük őket... A redukció miatt...

- A dolog nem időszerű - mondta kurtán Forrai.

- Nem időszerű?

- Perfektuáltam az új megrendelést. - Forrai felállott, és a szokásához híven beletette hüvelykujját mellénye kivágásába. - Többről van szó, mint egyszerű megrendelésről. A Balkánon nagy események várhatók, a megrendelés sürgős, összefügg a Monarchia új védelmi terveivel. Remélem, nem kell megmagyaráznom a rendelés jelentőségét. E pillanatban nyugalomra van szükségünk s ha muszáj lesz, nemcsak fűteni fogunk a télen, hanem bevezetjük a mosdókat is, és megcsináltatjuk az öltözőket...

Szijj úr elsápadt. A hónapok óta nagy gonddal felépített tervei kártyavárként összedültek.

- De...

- Semmi de - mondta most már a szokott elfoglalt modorában Forrai, és újból csengetett Halászáért, aki még mindig nem hozta a postát. - Három hónap múlva majd beszélhetünk újra a bérredukcióról.

- De...

- Maga nem érti a legfontosabbat, Szijj úr, maga nem érti, hogy egy jó üzletember sohasem konzekvens, s egyébként is csak az ökör konzekvens! Na végre - kiáltott fel Forrai türelmetlenül, amikor Halász eléje tette a tegnap estéről visszamaradt, aláírásra váró postát. Gyorsan átfutotta a leveleket, odakanyarította mindegyik levél alá a nevét. Meg volt elégedve Halász stílusával. - Köszönöm - mondta és visszaadta neki az aláírt lapokat.

Halász kiment, Szijj urat pedig Forrai kérte, hogy hagyja magára. Szijj úr ment magától is. Az arca égett, zavarában azt se tudta, hogy mi történt vele, és legfőképpen nem tudta, hogy Halász hallotta-e, amit Forrai mondott. Ennél nagyobb tapintatlanságot a főnöke nem követhetett volna el! Végeredményképpen, hogy jön a csizma az asztalra, hogy mondhat neki olyat, hogy „csak az ökör konzekvens”. Mi ez? Csak nem célzás akar lenni?! Nem, Forrai ilyesmit még nem enged meg magának, bár azt állítják róla, hogy valamikor idegstanatóriumban volt, és egyszer nikotinmérgezést kapott a sok cigarettázástól, amire állítólag szintén az idegessége miatt szokott rá. Hiszen ha tudná, hogy Halász nem hallott semmit. Végeredményképpen csak

egy közmondásról van szó, amelyet a napokban valaki a Ház elnökének, gróf Tisza Istvánnak is odakiáltott. Itt csak arról van szó, hogy hallotta-e a dolgot Halász, vagy sem?! Szijj úr erről azonnal meg akart győződni. Becsengette Halász Imrét.

- Halász úr! - fordult a nyugodt arccal belépő fiatalemberhez. - Remélem hallotta, hogy mit mondott a főnök úr. Remélem megértette, hogy amiért Forrai úr egyszer nem írhatja alá este a postát, azért nem muszáj neki másnap reggel óráig várni rá. Általában, Halász úr, szeretem, ha körülöttem rugalmas emberek dolgoznak, és nem szeretem, ha Forrai úrnak kell az alkalmazottait arra figyelmeztetnie, mint az előbb magát is, Halász úr, hogy a jó hivatalnok az sohasem konzekvens, és hogy általában csak az ökör konzekvens! Remélem megértette, hogy Forrai úr ezzel mit akart mondani magának?

- A posta miatt engem nem illet szemrehányás - mondta megsértődve Halász és kiment a szobából.

Szijj úr elképedve nézett a fakturista után. Honnan veszi ez az ember a bátorságot, hogy így feleljen neki? Ilyen hangon?! Ilyen modorban?! Honnan veszi egy ilyen kezdő hivatalnok egyáltalában ezt a biztonságot?! Mintha legalábbis szerződése lenne egy örök állásra?! Hát ő talán nem volt kezdő alkalmazott?! Hát övele talán nem történt meg, hogy igaztalanul bántak vele? Mert ő akárcsak egy mukkot is szólni a feljebbvalója ellen?! Soha! S ez így is volt rendjén! A feljebbvalóknak mindig igazuk van! Mindig! Egyszer az öreg Mészáros megbízta, hogy hívja fel Miskolcot. Amikor Miskolc jelentkezett, elképedve hallotta, hogy Mészáros mint egy sakál ordít a kipárnázott fölkében. „Diósgyőr? Diósgyőr?! Mi? Nem Diósgyőr?! Miskolc?! Halló?! Micsoda, Miskolc?!” Kírontott a fölkéből és az egész iroda előtt leszidta: „Ostoba fráter, figyelmetlen számár! Mit mondtam én magának, mi?! Diósgyőrt mondtam én magának vagy Miskolcot?!” - és akkor ő, pedig az egész iroda hallotta, hogy a főnöke Miskolcot mondott és nem Diósgyőrt, a világ legalázatosabb hangján azt válaszolta, hogy „bocsánat, főnök úr, tévedtem, tényleg Diósgyőrt tetszett mondani”. Igen ezt mondta, mert egy alkalmazott adjon mindig igazat a feljebbvalójának!

Szijj úr lassanként megnyugodott. Halász nem hallotta, hogy Forrai mit mondott neki azzal a bizonyos közmondással kapcsolatban. Meg aztán Forrai is meggondolja még a dolgot, mert Forrai lehet jó üzletember, lehet humánus apja a munkásainak, berendezheti a műhelyekben nemcsak a mosdókat, de még az öltözőket is, és kidobhatja a rengeteg pénzt a fűtésre, de a szocialistákat, azokat nem ismeri! Lebecsüli ezeket a szervezett útonállókat. De hát ő megtette a magáét, ő összeköttetésbe lépett Prágával, ő terveket dolgozott ki, embereket bocsátott el és vett fel - az ő lelkiismerete tiszta.

Szijj úr borús arccal bontotta ki a zörgős papirosból - amit minden étkezés után gondosan összehajtogatva újra visszatett a kabátzsebébe - az uzsonnáját. Még a két szelet fehér házikenyer közé tett libamáj sem tudta a borút eloszlatni az arcáról.

Odatámasztotta a tintatartó elé a *Pesti Hírlapot*, és a híreket böngészte. Evés közben nem szerette a politikát. A jóízű falatok és a jóízű hírecskék, különösen a hírek közé szőtt anekdoták máskor a délelőtti egyik rendkívüli eseményévé avatták a tízórazást, de most se a libamáj, se a hírek ízét nem érezte. „Móricka megy az apjával az utcán” - olvasta. - „Az egyik sarkon meglát egy kocsit, amely elé két számár volt befogva. Mik ezek? - kérdi Móricka az apjától. - Az egyik a papaszámár, a másik a mamaszámár - feleli az apja. - Hogyan? - csodálkozik el Móricka. - A számarak is házasodnak? - Amire az apja szomorúan feleli: Csakis a számarak házasodnak, fiam.”

Máskor a könnye is kicsordult volna egy ilyen viccen, de most még csak a száját se húzta el. Keserű letargiával rágta a keserű vicchez a keserű libamáját.

Kopogtak az ajtón. Mielőtt még kiszólhatott volna, Jaksi és Devalits máris beléptek a szobába. Szijj úr tekintete önkéntelenül is a két munkás tiszta kezére esett. Nem dolgoztak! - cikázott át Szijj úr agyán. Mit akarnak ezek itt ilyenkor?! Felállott. Ráगतlanul nyelte le a szájában levő falatot, amely mint valami kemény gombóc csúszott le a torkán.

- Forrai úrral szeretnénk beszélni - mondta különös határozottsággal Jaksi.

- Tessék bejelenteni neki, hogy itt vagyunk - tette hozzá Devalits, és a tekintete világosan mutatta, hogy Szijj úrral nem hajlandók szóba állni.

Szijj urat a sértő tekintet kihozta a sodrából.

- Munkaidő alatt Forrai úr nem tárgyal senkivel! Ezt egyszer s mindenkorra vegyék tudomásul!

Jaksi válasz helyett lenyomta Forrai úr ajtajának kilincsét.

A két bizalmi belépett a gyáros szobájába. Szijj úr nem tehetett egyebet, mint hogy lángoló képpel utánuk ment.

- Mit kívánnak? - kérdezte Forrai kissé meglepetten, de nyugodtan. - Alkalmasint a mosdók miatt jöttek?

Jaksi és Devalits összenéztek. Ez a feltűnő udvariasság Forrai részéről, aki mindent számítással csinált, csak megerősítette őket abban, hogy az új megrendelésről szóló értesülésük helyes volt, hogy ütött az ellentámadás órája.

- Nem egészen emiatt jöttünk - válaszolta Jaksi.

- Úgy? - kérdezte élesen Forrai úr, és arrébb dobta a nehéz, sárgaréz tappert az íróasztalon.

- Biztosítékokat akarunk...

- Mit?! - szakította félbe Forrai Jaksit. Az arca simasága egyszerre eltűnt, és tele lett mély gödrökkel és ráncokkal.

- Biztosítékokat - folytatta nyugodtan Jaksi -, hogy az igazgatóság nem fog szervezetlen munkásokat, se cseheket, se magyarokat beállítani az öntödébe és a kovácsokhoz.

Forrai arca olyan sárga lett, mintha hirtelen megint nikotinmérgezést kapott volna.

Az ellentámadás időpontja kitűnően volt kiszámítva, s Forrai nem volt buta ember, tudta, hogy ez hozzátartozik a harchoz. Tudta, hogyha most nem kapta volna meg a nagy megrendelést, akkor ő ment volna ellentámadásba, és könnyörtelenül levágta volna a béreket. Ehelyett most a munkások másztak fel a hullám tetejére. Biztosítékokat követelnek, elő akarják neki írni, hogy kiket vehessen fel a gyárába, amelyet ő keltett életre, amelyet a leleményességével, az idegei felőrlésével, éjt-napot összetevő munkával, a saját pénzével és tehetségével nagyobbított meg, alakított át! Ez a gyár az övé! Ebből az elmaradt gyárból csinált modern üzemet, és ő fog csinálni belőle világhírű gyárkolosszust! Ennek a hatszáz munkásnak ő ad munkát, ő szerzett most is munkát nekik, csak ő! Ez a gyár minden jog és igazság szerint az övé! Órajta a gond, fizeti a kamatokat, a részesedést a Közhitel Banknak! Neki kell adót, rengeteg betegséget fizetni, ennek a gyárnak ő az ura! Ebben a gyárban ő az úr!!

- Szóval maguk elő akarják írni nekem, hogy miféle munkásokat állíthassak be a saját gyáramba? S mit óhajtanak még ezenkívül, ha szabad kérdezni?

- Mit?! Hat fillér órabérjavítást?! - kiabált Forrai. - Amikor mindenütt tíz meg húsz százalékkal redukálják a béreket?! Egy fillért se! Semmit! A mosdót se! Nincs több beszélnivalóm magukkal! Elmehetnek!

Forrai nyugalma, Forrai átfogó, nagy kaliberű taktikája egy pillanat alatt semmivé lett. Mint egy harmadfokú idegbeteg, vagy egy negyedfokú nikotinmérgezéses - olyan volt most a „Mészáros és Társa vas- és fémárugyár” tulajdonosa. A keze, a szája széle reszketett a dűhtől, a tehetetlenségtől. Falnak volt szorítva.

- Jól van, Forrai úr - mondta Jaksi, és feltette a kalapját a fejére. - Mi tehát elmentünk.

Kint a nagy irodában a hivatalnokok szótlanul néztek a kivonuló bizalmiak után. Sejtették, hogy valami készül a gyárban, és tudták, hogy ilyenkor a legjobb bebújni a könyvekbe, s lehetőleg még lélegzetet se venni. Csak Halász Imre dolgozott ugyanolyan nyugodtan, mint mindig. Éppen egy számlát állított ki a „Hoffmann és Bondi” cégnek, s közben elgondolkozott.

Hónapok teltek el, amióta eljött ettől a cégtől. Akkor ott ült abban a levegőtlen, gázvilágításos irodában és a „Mészáros és Társa vas- és fémárugyár” számláit kontrollálta. Most itt ül ebben a levegőtlen, gázvilágításos irodában és a „Hoffmann és Bondi” cég számláit állította ki. Hónapok alatt mindössze ennyi változott az életében. Kardos, Irén, a könyvei - elmerültek a mindent belepő letargiában.

Az egyetlen ember, akinek a közelségét elbírta volna, az éjszakai jelenet óta kerülte őt, és ő nem volt elég erős ahhoz, hogy beszéljen vele, hogy mindent elmondjon neki.

Halász sűrűn mártogatta a tollat a tintatartóba anélkül, hogy írt volna vele. Már két kövér packát is ejtett a Hoffmann úr nevére.

- Halász úr! - Forrai állott kuszált hajjal az ajtóban. A hivatalnokokban meghűlt a vér, ilyesmi még sohasem fordult elő, hogy Forrai maga szólította volna be magához valamelyik hivatalnokát. S még hozzá ilyen feldúlt állapotban. Mindenki úgy dolgozott, mintha a munkáján kívül semmi se létezne számára.

- A kopírkönyvet! - süvöltött Forrai az ajtóból.

Halász kikapta a prés alól a kopírkönyvet, és rohant Forrai szobájába. A kollégái úgy néztek rá, mint valami halálraítéltre, és örültek, hogy a mennykő nem beléjük, hanem a csöndes, tartózkodó és különös észjárású Halászba csapott.

- A saját irodámban nem érzem magam biztonságban! - csapkodta az öklével az asztalt Forrai.
- Összeesküvőkkel, fecsegő vénasszonyokkal vagyok körülvéve! De elbocsátok mindenkit, mindenkit, ha kell!

Ez Szijj úrnak szólott, aki vörös fővel nézett a főnökére, s nem tudott mit szólni.

- Hol a csehországi levél másolata? - kiáltott Forrai Halásznak. Halász izgalmaiban nem találta meg a keresett oldalt.

- Keresse ki nekem azt a másolatot! Azonnal látni akarom azt a másolatot! - rohant fel és alá az íróasztal mögött Forrai, miközben kétszer-háromszor görcsösen belemarkolt a hajába.

Halász most már végképpen elvesztette a lélekjelenlétét, és teljesen összekuszálta a selyempapír oldalakat. Szijj úr kikapta a kezéből a könyvet, megnézte a regisztert, de ő sem találta a levél másolatát. Szijj úr odatartotta a könyvet Forrai elé:

- A másolat nincs itt! A másolatot kitépték a könyvből, a másolat tegnapelőtt este még bent volt a könyvben, ezt nem csinálhatta más, mint Halász!

Forrai kikapta a könyvet Szijj úr kezéből, belenézett, de a szemei már kápráztak az indulattól, és úgyszólván csak összefolyó betűket látott maga előtt.

- Ezt, ezt maga csinálta?! - kiáltott rá Halászra.

- A másolat reggel még benne volt a könyvben. A másolat bent van a könyvben - hebegte Halász.

- Mi?! A könyvben?! - és Forrai odadobta Halász elé a földre a könyvet. - Aló! Keresse ki! Azonnal!

Halász arcát előntötte a vér. Egy pillanatig szédülten állott a helyén. Szégyen és harag fojtogatta a torkát, de aztán mintha botütések alá hajtaná magát, lenyúlt a könyvért. Egy pillanatig tartott az egész, de amikor újra felemelkedett, a szeme izzón tekintett Forrai és Szijj úrra.

Felcsapta a könyvet, és odatette a főnöke elé.

- Itt van! - A hangja forró és rekedt volt, mintha meleg vér kavargott volna a torka aljában.

Forrai szeme kidagadt, mint egy óriás halé. Végigfutotta a levél másolatát.

- Mi ez! - kérdezte Szijj úr felé fordulva és beharapta az ajkát. - Mi ez?!

- Ez töké-le-te-sen ért-he-tetlen - dadogta Szijj úr, és az arca rémült tanácstalanságot sugárzott.

Halász otthagya a könyvet az asztalon és kilépett a szobából.

A hivatalnokok felkapták a fejüket, de amikor meglátták Halász bíborvörös arcát, szégyenkezve elfordultak tőle.

Valami nagy dolog történhetett. Talán el is bocsátották a fakturistát. Biztosan visszafelelt! De az is lehet, hogy neki volt igaza! Az arca mindenesetre azt mutatja, hogy nem hagyta magát.

Halász leült az íróasztalához, összegyűrte a bepackázott számlalapot, bekoppintotta a tinta-tartóját, és elővette a fiókból a kezelőit. Felöltözködött.

Két perc hiányzott a tizenkét órához, de Halász nem várta meg a fűjást.

A hivatalnokok némán néztek utána.

Lent az udvaron találkozott az öntők és a kovácsok kis csoportjaival, akik jöttek ki a műhelyekből.

Együtt ment ki velük a kapun.

ÚJ UTAKON

Mint minden évben, úgy az idén is megjött az ősz, s estétől reggelig sárba és ködbe keverte a Ferdetorony utcát.

Köszlert, bár ritka hősiességgel harcolt a betegség ellen, ez a nedves idő mindig leverte lábáról. Hetek óta nem mozdulhatott ki a házból, néhány nap óta már a tágas lakás is egy egész várossá nőtt, beszorult a dolgozószobájába s végül az ágyba. De még itt sem adta meg magát egészen. Vastag vánkosoakat rakatott a feje alá, úgy hogy inkább ült, mint feküdt az ágyban. Innen kommandírozta a Fanni néni segítségével az üzleteit. Mert Köszler tudta, hogy most minden nap, minden óra sorsdöntő számára, Sávossi újabb rohamot kezdett a Ferdetorony utca ellen. Hugó visszaélt a gyöngé apai szívével, váltókat írt alá, amiket neki kellett kifizetnie, kártyaklubokba járt, tombolt - az ő bőrére, az ő pénzével! Csak már kint látta volna a házából. Az új házat is tető alá akarta hozni még a tél beállta előtt, hogy a tavasszal, vagy legkésőbb augusztus elsejére már pénzt kaphasson belőle. Azonkívül ott voltak Brandl kis telkei. Ezeket a telkeket mindenáron meg kellett szereznie, mert nélkük semmit se kezdhett a saját telkeivel, de ehhez megint pénz kellett, pénz, rengeteg pénz!

De a legjobban a Közhitel Bank vezérigazgatójának, Miklósinak a viselkedése nyugtalanította. Napokon át törte a fejét, hogy mit akarhat ez a nagy rabló. Miklósi egymás után mondta fel a kölcsönöket a Ferdetorony utcai házaira és telkeire. Az új kölcsönök, amiket kapott, kétszer olyan kedvezőtlenek voltak, mint az előzőek - s az indokolás mindig egy és ugyanaz volt: a sajtóban való támadások és a Korona utcai telekkrach...

Köszler úgy dolgozott ezekkel a kölcsönökkel, mint egy zsonglőr, aki állandóan új és új labdákat dob fel a levegőbe, mert a labdáknak állandóan a magasban kellett lenniük.

De ezek az új kölcsönök beleették magukat a Köszler húsába. Köszler még csak gondolni sem mert arra, hogy mi lenne, ha egy szép napon az összes kölcsöneit felmondanák. Miklósi ezt már nemegyszer megtette azokkal, akiket tönkre akart tenni, vagy fel akart szippantani. Ehhez csak az kellett, hogy a bankok átadják a követeléseiket a „Közhitel”-nek, hogy az összes váltói és adósságlevelei egy kézbe kerüljenek.

S mindehhez még az a katasztrófa a hatvannégyessel! Köszler tudta, hogy a legnagyobb szerencsétlenség, ami egy háziurat érhet, a lakbérstrájk. Ez újabb áresést, újabb kölcsönöket, újabb katasztrófát jelent.

Köszler néha percekig dermedten meredt maga elé, majd hirtelen verni kezdte öklével az éjjeliszekrény márványlapját, vagy a botjával rákopogott a falra. - „Nem halljátok, mi, már megint nem halljátok?! Már szeretnétek, ha felfordulnék?! Mi?! Jó volna, mi?!” - Fanni néni már napok óta kísért szemmel járt-kelt a lakásban.

Köszler fenyegetődött, ajánlott leveleket küldött minden lakónak, de végül is rájött, hogy szoba kell állnia a lakóbizottsággal, és mindenekelőtt annak nagyszájú elnökével, Lehellel. Tudta, hogy a Lehellel való megegyezés pénzbe fog kerülni, s pénze most nem volt - de azt remélte, hogy néhány öltönyrendelés árán megússza a dolgot. Igaz, hogy Lehel az első meghívását elutasította, de Köszler ismerte Lehelt, mindesetre jobban ismerte, mint azok, akik megválasztották elnöküknek.

Lehel már egy félórása nagy köröket írt le a Ferdetorony utca környékén és várta, hogy egészen beesteledjen.

Lehel megérezte, hogy a sors végre a kezébe adta a szerencsáját, és ezt az alkalmat sem olcsón nem szeretne volna kiadni a kezéből, sem pedig elhamarkodni nem akarta.

Már korán délután elkezdte a készülődést. Kiöltözködött, megborotválkozott, és miközben a borbély a legújabb hírekkel szórakoztatta, pontosan végiggondolt mindent. Főleg amit a beteg Sütő mondott neki tegnapelőtt, mielőtt a nyomdászok költségére hat hétre Abbáziába utazott volna. - „A közvéleménnyel, gyűlésekkel, a sajtóval, röpcédulákkal kell a sarokba szorítani Kösztler.” - Micsoda kitűnő ember ez a Sütő! Kár, hogy ilyen komolyan veszi a szocialistaságát, s hogy maholnap elviszi a betegség. A temetésén ott lesz néhány száz ember és a sírfájára rá fogják írni: Sütő Károly. Élt 34 évet. Meghalt mint öntudatos szocialista.

Nem! Ő ebből nem kér! Ő már elég áldozatot hozott az elveiért.

S különben is?

Becsület?? Meggyőződés??? Ostobaság!

Ő ki akar jutni ebből a szoba-konyhás reménytelenségből, amelyben már nyolc éve poshad, és ahonnan tisztességes úton sohase fog kikerülni. Szántó Tivadartól kezdve le- és fölfelé mindenki csak a saját zsebére gondol. A választásokon odadobnak neki ötven koronát, odadobnak neki egy kis rendeltetést, amiből éppen csak hogy kifizetheti az adósságait! Mire vitte ebben az életben? A feleségének már tíz éve ígért egy rongyos kis aranyláncot. A fiát, igaz, hegedülni taníttatja, de ezért egész éven át ingyen javítja, vasalja és tisztítja a tanár úr és családja ruháit. A ferblinél néha sikerül csalással összeszedni egy pár hatost, igen, ez minden, amit idáig elért. Nem, most nem engedi ki a szerencsét a kezéből! Kösztler már másodszor üzent érte, nem ő ment hozzá! Joga van elmenni hozzá! Azt szeretné látni, hogy ezen valaki fennakadjon! Majd hagyja ő magát ettől a véresszájú Réti Márktól zseniírozni! Tehet neki egy szívességet! Amikor a szerencséről van szó, akkor füttyöl mindenkire!

De azért még körözött egyet. Hadd sötétedjen be egészen, így legalább még csak azt sem mondhatják, hogy látták bemenni Kösztlerhez. Közben felkészült a beszélgetésre. Így fogja kezdeni: „Nézze, barátom! A maga házai eddig se értek sokat, de most, amióta én vettem a kezembe a lakbéremelés elleni bojkott szervezését, annyit se érnek, mint egy lyuk makaróni nélkül!” Ha Kösztler erre kinyitja a pofáját, akkor még tovább megy egy lépéssel. Rátér a független sajtó szerepére a közéletben! De ha ez is kevés lesz, akkor kirukkol a legfőbb ütőkártyájával. Jegyezze meg magának, hogy ami a Felsőerdősor utcában történt, az csak a főpróbája volt annak, ami a „64-es ellen készül!” S aztán beleveti magát egy karosszékebe, rágyújt egy szivarra, egy olyan kicsi, kövér, aranysárga szivarra, amelyből mindig egy egész dobozra való fekszik Kösztler íróasztalán, és amelyből még Kösztler egyetlenegyszer sem kínálta meg, és hozzáteszi: „A sajtó a mi oldalunkon van! Sávossítól kezdve egész a *Népszaváig*!”

Igen, ez hatni fog!

Betért egy Korona utcai trafikba, és kiválasztott két rövidszivart. Lecsíptette az asztalon álló szivarvágóval a végüket és a sarokban levő örökégyő gázlámpán rágyújtott. Ringva ment előre a sötétedő utcán. Nagy füstfelhőket fűjt maga köré, és félhangosan maga elé beszélt:

„Az ön házai ellen holnap egy új kampány kezdődik, mégpedig ezúttal nemcsak a *Délutánban*, hanem a szocialisták lapjában is.”

Meglátjuk, hogy erre mit fog szólni Kösztler.

- Nem! - gesztikulált magafeledten Lehel. - Garasokkal nem hagyja magát elintézni! Most ütött az ő órája. Most vagy soha!

Aztán megijedt. Hátha Köszler nem ugrik be neki, hátha az egész lakóbizottsággal akar tárgyalni? Hátha csak kelepcébe csalja, és le akarja leplezni? Kicsit melege lett, de gyorsan talált erre is megoldást.

- Csak tessék! - fogja mondani és veszi a kalapját. - Én is tudom, hogy hova menjek! Alászolgája!

És akkor lógó nyelvvel fog utána szaladni az a sánta uzsorás. De erről nem volt egészen meggyőződve, és valami bizonytalanság, kényelmetlen érzés fogta el.

- Eh mit! - gondolta aztán. - Hülyeség! Majd éppen ő lesz becsületes, mikor mindenki lop! Amikor itt fekszik a szerencséje a lába előtt, csak le kell hajolni, hogy fölvegye, és az egész élete egy csapásra megváltozik. Ostobaság! - S egyáltalán szabad-e egy ilyen alkalmat elszalasztania? Megteheti-e ezt a gyerekeivel szemben, akiknek a jövőjük bizonytalanabb, mint áprilisban az időjárás? A feleségével szemben, aki majd eleped egy kis kényelemért? S végül saját magával szemben, akiben ki nem használt képességek szunnyadnak, miket tisztán csak a nyomorult helyzete miatt nem tud érvényre juttatni! Hát itt kellene neki tartania?! Ezzel a fellépéssel?!

Nem, a szerencsét elutasítani magától, ehhez nincs joga! Ez aljasság lenne a családjával és önmagával szemben!

Befordult a Ferdetorony utcába, amelyen üres fuvaroskocsik vágtattak hazafelé. Nemsokára elérte Köszlerék családi házát, és miután meggyőződött róla, hogy senki se jár a közelben, besurrant a kapun.

A csöndes, kellemesen megvilágított lépcsőházban nagy izgalom fogta el Lehelt. Megfogódzkodott a barnára fényezett korlátban, amely melegen simult a kezébe, nem úgy, mint a 64-es vasgrádics, amely nyirkos hidegével mindig megborzongatta a tenyerét.

Lehel az ilyen előkelő lépcsőházakban mindig ünnepélyes elfogódottságot érzett. S Lehel tudta, hogy ez a lépcsőház most mindenféleképpen fölfelé visz, oda, ahova a 64-es dögletes csigalépcsőin sohasem tudna feljutni.

Lehel áhítattal állott meg a fehér ajtó és a lábtörlős küszöb előtt. Az ajtón egy kékesszürke, rácsos levélszekrény csüngött, alig borsónyi kulcslyukkal. Ami Lehelt a legnagyobb tisztelettel töltötte el, az a finom művű nikkel téglalapba foglalt, csont orrú csengő volt, amelynek megérintésére ki fognak nyílni előtte a jövőendő ajtószárnyai.

Igen, mindezek a dolgok mint valami merev díszörség álltak a gazdagság kapujában. S Lehel olyan elfogódottan nézett fel rájuk, mint gyerekkorában a templom bejárójára aggatott szent hirdetményekre, ócska perselyekre, elszíntelenedett rózsafüzérekre és a mélyedésekben lobogó kék meg piros viaszgyertyákra.

Lehel megnyomta a csengő halvány orrocskáját, s aztán néhányszor végighúzta tojás alakúra gyúrt zsebkendőjét a homlokán.

A csengő halk, bizonytalan hangot hallatott, és elnyelte a lakás csöndje.

Egy templom oldalhajója nem hatott úgy Lehelre, mint a hosszú, fényesre vikszelt előszoba, ahova a szobalány beengedte. Az előszoba végén egy kétszárnyú, pöttyözött tejüveges ajtó dölyfösködött. Lehel ott állt a sárgaréz fogasokkal teleszárt tükrös ruhaszekrény előtt, és az oltári szentség nem hatotta meg jobban, mint ez a komplikált bútordarab. S a rézkilincses, csillogó csapokkal kérkedő jégszekrényt Lehel nem adta volna egy családi kriptáért.

A szobalány bevezette a fogadószobába, amelynek tükörsima padlója perzsaszőnyeggel volt letakarva. A szőnyegen paripalábú antik bútorok álltak. Lehel ezt a szobát nem adta volna az egész Bazilikáért.

- Végre! - emelkedett fel a magas párnákról Köszler. - Jöhetett volna egy kicsit korábban is! - A hangja dühösen, ingerülten csengett, de a szeme megtört és zavaros volt, mint egy sárgaságosé. Borotvátlan, erősen lesoványodott arca még jobban kihangsúlyozta karvalyorrát.

Köszler egy öreg, feslett támlájú karosszékben mutatott helyet Lehelnek. A szoba tele volt ócska bútorokkal, alkalmasint ide hordatta össze Köszler a régi bútorokat, amikor néhány évvel ezelőtt újonnan berendezkedett.

- Sehn sie, Herr Lehel, én magát egy becsületes, egy okos embernek tartottam mindig! Magáról nem tételeztem fel, hogy egy ilyen disznóságba, egy ilyen butaságba, amely magát lakóbizottságnak meri nevezni, belekeveredjen! Lakóbizottságnak! Az én házamban! - Köszler szája szélén habos nyál ült. Egészen megfélemezte arról, hogy tulajdonképpen miért is hívatta ide Lehelt.

- Ennek a lakóbizottságnak - verte a paplant a botjával Köszler - már régen a börtönben lenne a helye!

Ez már sok volt. Lehel felállt. Az ő jelenlétében ne ócsárolja senki a lakóbizottságot.

- Ilyen hangon velem nem lehet beszélni! Énmögöttem az egész ház áll! Az egész közvélemény!

- Na jó, azért nem kell mindjárt a hatodik emeleten lenni - mondta mérgesen, de már sokkal csöndesebben Köszler. - Üljön csak le és hallgasson engem végig!

Lehel egy pillanatig még úgy tett, mintha gondolkodott volna, hogy leüljön-e vagy sem. Végül mégis visszaült a fotelbe.

- Nézze, Lehel úr, hogy én izgatott vagyok, azt meg lehet érteni, de mit izgul maga? Maga nem akar fizetni, vagy én nem akarok fizetni? Nahát, akkor engedjen magával okosan beszélni. Maga egy kisiparos, maga egy okos ember, maga egy jó megjelenésű ember, maga előtt jövő áll! S ha maga egy okos ember, akkor megért engem! Maga tudja nagyon jól, hogy ingyen nem lehet lakni a mai világban, s hogy a 64-esben még a steigerolás után is olcsóbbak lesznek a lakbérek, mint a környéken, s hogy nekem is élnem kell! Leben und leben lassen! Mit törődik maga azzal, hogy november elsején ki mit fizet? Én magának adok egy írást, hogy maga három évig a régi lakbért fizeti, érti maga, hogy mi ez a mai világban?

Lehel csöndesen maga elé nevetett.

- Mit nevet maga? Három évig! Tudja maga, hogy mennyi az?!

Lehel dühbe jött. Mit képzelt ez a piszok uzsorás, hogy egy ilyen semmivel fogja kiszúrni a szemét! Újra felállt.

- Köszler úr, maga nem ismer engem! De ha azt hiszi, hogy én vásárra viszem a tisztességes nevemet, hogy én alkuba bocsátom az egyetlen vagyonomat, amit negyven év alatt szereztem, a reputációm, akkor nagyon téved.

- Jól van, jól van, maga engem félreértett - mondta bosszúsan Köszler. - Hát mit mondtam én? Üljön maga csak le és hallgasson engem végig.

Köszler látta, hogy ezt az embert nem lehet krajcárokkal elintézni. A legszívesebben a pofájába vágott volna a botjával.

- Nézze, nem kell mindjárt a hatodik emeletig ugrani - és mintha semmi sem történt volna, folytatta: - Szóval három évig fizeti a régi lakbért, és szerzek magának egy csomó rendeltet, és ha felépül az új házam a Korona utcában, maga kap ott egy olcsó kis üzletet az utcára.

Ez most már több volt, mint amire Lehel számított. Egy olcsó üzlet a Korona utcában! Réti Márkot megüti a guta, és egyáltalában egy kis üzlet az utcára!

Lehel arcáról a megbántottságot lassan eloszlatta a derű.

- Maga tudja, Köszler úr, hogy én ellene voltam és vagyok minden túlzásnak és igazságtalanságnak. De hát a lakók is emberek! Tudja maga, hogy mire képesek ezek az emberek, ha a fülükbe jut, hogy én magával megpróbáltam tisztességesen összeegyeztetni a lakók és a háziúr jogos érdekeit?! Én ismerem ezeket a rabiátus embereket! De hát nem is lehet csodálni. Az élet mostohán bánt velük. Mindenre képesek! Hiszen olvasta az újságban, hogy mit csináltak azzal a háziúrral a Felsőerdősor utcában...

Köszler rávert a botjával a paplanra...

- Ne jöjjön nekem ilyen drékhvel, hogy a lakók így, a lakók úgy. Hát mit gondol maga, hogy én a maga szép szeméért adom azt a kis aranybányát a Korona utcában? Lakóbizottsági elnök maga, vagy nem? Na hát akkor majd megcsinálja, hogy a lakók elsején fizessenek, és ha fizetnek, akkor én is fizetek!

Lehel meghökkent. Ő, akit azért választottak meg elnöknek, hogy a lakbéremelés ellen harcoljon, megcsinálja, hogy fizessenek?! Ez mégiscsak sok egy kicsit. Hogy a szervezéstől elálljon, hogy lemondjon az elnökségről, erről lehet szó, de hogy ő, a lakbéremelés elleni bizottság elnöke szervezze meg azt, hogy a lakók több lakbért fizessenek, erre ő a legjobb akaratral sem vállalkozhat.

- Fizessék meg a felemelt lakbért? - hebegte Lehel, miközben a diónyíra összegyűrt zsebkendőjével rettenetesen dörgölni kezdte a nyakát és a homlokát. - S éppen én, éppen én magyarázzam ezt meg nekik...

- Hát ki? - vágott a szavába Köszler. - A maga szónoki tehetségével, a maga fellépésével, a maga fineszes eszével, maga nem tudná ezt megcsinálni? Érti maga, hogy miről van szó?

De Lehel még mindig nem értette Köszlert.

Micsoda buta, nagy darab goj - gondolta Köszler, és kezdte beletölcsérezni Lehel fejébe a teendőket.

- Ismer maga mindenkit a házban? Tudja maga egyáltalán, hogy mi egy ház? Hogy mi egy lakó? Hogy mi egy ember? Nahát. A ház egy zongora, minden lakás, minden ember egy billentyű rajta. Maga elkezd játszani a billentyűkön. Az egyikre ráüt, a másikat megsimogatja. Az egyiknek azt mondja, hogy a kilakoltatási végzések már elkészültek, a másikat elküldi hozzám, a harmadiknak elmondja, hogy a másik itt volt nálam, a negyedikkel közli, hogy a szomszédja titokban már aláírta az emelést, az ötödiknek célzást tesz arra, hogy maga sem bízik az egészben, és hogy a szocialisták nem támogatják az ügyet. Érti most már?

Lehel végre megértette, hogy mit akar tőle Köszler. Keverni a paklit! Egy kis blattozást! S ez az egyszerű dolog nem jutott az eszébe!

- Nahát. Játszani kell azon a nagy zongorán!

- Értem! - mondta Lehel és nevetett. - Világos!

- S még egy. Itt van ez a fiákeres. Ez a Brandl, aki miatt annyi baj van a házban. A lakók folyton panaszkodnak rá a kocsizaj miatt. Látja, ha maga meg tudja szervezni, hogy a lakók a

bírósághoz forduljanak, és követeljék ennek a drekkiger schwabnak a kilakoltatását, ez lenne valami! De adok magának még egy tippet. Ennek a gazembernek sarlachosak a gyerekei, de nem teszi ki a piros cédulát az ajtajára, mert az irodája a lakásán van! Az egész házat megfertőzi. Látja, ez volna a maguk feladata, a bíróság elé állítani ezt az embert! S ha maga meg tudja csinálni, hogy Brandl kimenjen a házból, én magának ingyen adom oda azt a kis aranybányát.

Lehelt az új lehetőség nem szédítette meg. Nyugodtan, anélkül, hogy elárulta volna izgalmát, mondta:

- Nekem írás kell az üzletről, különben bele se kezdek!

- Mit akar, hol van még a ház? Egyelőre vegyen csak mértéket Hugóról!

- Nem estem a fejem lágyára. Kapok írást jó, szállítom a hatvannégyest, nem kapok, úgy is jó, akkor nem szállítom a hatvannégyest!

- Sie verfluchter, sie elender! - kiabált Köszler. - Menjen! Menjen! Ahhoz a gazemberhez! Vigye neki! Szállítsa neki! Vigyék az egészset! Vigyék!

Fánni néni a nagy lármára bejött megnézni, hogy mi történt. Amikor látta, hogy csak a szokásos üzleti tárgyalásokról van szó, újra kiment.

Lehelt nem hatotta meg a dühroham. Fejére tette a kalapját.

- Ahogy gondolja, Köszler úr. A maga dolga. Én mehetek, én megkapom így is, úgy is azt, ami nekem az üzletből kijár. Izgalmak és jelenetek nélkül. Alászolgája!

Köszler hagyta az ajtóig menni.

- Hívja be Hugót! - kiáltott aztán Lehel után. - Hívja be! Hadd legyen már vége. Hadd vigyenek mindent! Az egészset! A párnát az ágyamból! Mert csak erre vár mindenki! Ha megdöglenék az éjjel, ez volna a legjobb. - S végnélküli köhögésbe fúló átkozódással visszafeküdt a párnákra.

JÁRVÁNY

Párás, végnélküli esték hajoltak a Ferdetorony utcai házak fölé. A gázlámpák, mint a hajlott hátú tüdővészesek görbedtek az alacsony ereszek alatt. Csak most látszott meg igazán, hogy milyen szegényes volt az egész negyed, most, amikor az utcakereszteződéseken nyargaló széltölcsérek már nem is az elsárgult falevelet, hanem a közönséges városi szemetet kavarták fel a magasba, most, amikor már korán délután összefolyt a házak árnyéka, és egy gyűszűnyi napfény se folyt be a levegőtlen utcavályuba.

Hideg, nyirkos volt minden. A szél nedves mancsaival benyúlt a kopott, vékony kabátok alá. Az emberek felhúzott vállal siettek útjukra. Még az utcaseprő sem ült le a járda szélére megpiszkálni a krajcáros cseréppipáját, és a mezítlábos gyerkőcök futásába gyönyörködni. Sárnehéz seprűjét a vállára vetve járt-kelt, nem lelve helyét, és ha tehetné, még a szatócsoknak se billentett oda az ujjával.

Az emberek arca is megfonnyadt, mintha valami dohos szekrénybe zárták volna őket. A rács szemű kanálisok átkozottul büzlöttek, és a gőzük összekeverődött a kémények alacsonyan kaszáló füstjével.

A hatvannégyes falain végigcsurgott az eső, s mint a beteg bőrt hámlasztotta le a vakolatot. Az udvari lakások már kora délután homlokig ültek a sötétben. Egy-egy elkülönített zárka volt most minden egyes lakás. S minden egyes zárkában a nagy szegénység vergődött. Itt egy gondoktól megvénült homlok, ott egy, a lázas tervezgetéstől elragott bajusz, amott egy friss sorscsapástól könnyes szem, egy vértelen gyerekszáj, egy, a halál elé vékonyuló, pergamen-fehér arcbőr.

Néhány nap óta egy szörnyű ragadozó keringett az utca fölött, és egyre szűkebbre vonta köreit a hatvannégyes körül.

A járvány, amely minden évben belátogatott az utcába, az idén már kora ősszel rátört a kis lakásokra.

A Ferdetorony utca lakói jól ismerték a járványkocsi zörgését. Kerekeinek monoton, dobpergésszerű zörejét már messziről meghallották. Ilyenkor megdermedtek a lábak a varrógépek pedáljain, a gyufa nem akart meggyulladni a tűzhelyek előtt térdeplő asszonyok kezében, a nagymamák abbahagyták a bab- és lencseválogatást. Az asszonyok összerezzentek, mint a szeizmográfok a földrengés első hullámaina. Kisereglettek a kapukba, és némán álltak sorfalat a tejüveges betegszállító és az idétlen bádogkocsinak, amelynek félemelet magas bakjáról a szekér kormányosa és két, közömbösen csibukozó kórházi szolgáló lógatták le a csizmás lábukat.

Tizenkét óra se volt, amikor a könnyű betegszállító kocsi behajtott a hatvannégyes udvarára. Negyedszer jött már az idén, és mögötte, mint valami nehéz árnyék, a magas fertőtlenítő kocsi kocogott. Kőrösiék lakásából hangos gyereksírás és jajongás hallatszott ki az udvarra. Nem lehetett ezt a sírást közömbösen hallgatni, hiszen ez a sírás ott rejtőzött a ház összes anyáinak a torkában. De már vitték is a hordágyakon, a karbolos, durva pokrócokba takarva a két kisebbik Kőrösi gyereket, s nemsokára már kijöttek a csizmás kórházi szolgák is a lakásból, s mindegyikük egy-egy szürke batyut cipelt a vállán, a Kőrösi család egész ruhatárát.

A sírás elhalt. Elvitte a betegszállító kocsi.

Az asszonyok kis csoportokba verődve meredtek az eltűnő kocsi után.

- Az a cafat, az a ringyó, a Brandlék Marija hozta be ide a ragályt! - kiabált az öreg Kőrösiné a nyitott lakásajtóból. Az öregasszony így kendő nélkül még magasabbnak látszott, a koromfekete haja alól, mint az elefántcsont sárgállott elő sovány arca.

A lármára Lehel is felébredt. Tegnap este a Köszlerrel való sikeres tárgyalások után előbb még benézett a Rusztellbe, és még onnan sem ment egyenesen haza, hanem egy kis görbe utcán keresztül, ami szintén meglehetősen sok időt vett igénybe.

Lehel két perc alatt átértette a helyzetet. Magára kapta a nadrágját, és papucsban kifutott a gangra. Bár az asszonyok a túlsó oldalon lármáztak, és Kőrösiék egy emelettel lejjebb laktak, Lehel azonnal beleavatkozott a vitába.

- Igaza van az öreg Kőrösinének - visszhangzott Lehel hangjától az egész udvar. - Ez a Brandl még Köszlernél is aljasabb! Köszler csak több pénzt akar, de ez a Brandl a gyerekeink életére tör!

Nemsokára olyan nagy volt a felháborodás Brandl ellen, hogy Lehel nyugodtan visszamehetett a lakásba.

Most már nélküle is tudták az asszonyok, hogy mit kell csinálni. Olyan zúgást és lármát csaptak Brandlék gangra nyíló konyhaablaka előtt, hogy Petrás kénytelen volt a rendőrségre szaladni.

Csak amikor a körzeti őrszoba rendőrfelügyelője személyesen megjelent, és biztosította az asszonyokat, hogy a rendőrség utána fog nézni a dolognak - csillapodtak le az asszonyok. De a nyugalom nem tartott sokáig, mert a következő napon Fótiékra szakadt rá a baj, és a heves jelenetek újra megismétlődtek a gangokon.

Esztike estére kihányta az ebédet, pedig Ágnes csak kávé meg fokhagymás pirított kenyeret adott neki. Utána forró és piros lett az arca, és fátyolos szemei úgy égtek, mint a parázs. Mire Ágnes befektette az ágyba, már az egész testén nagy vörös foltok bújtak elő. Ágnes futott az öregasszonyért, de az sehogy se akarta kimondani, hogy a gyerek sarlachos. Ágnes vagy az a durva ura még ráfognák, hogy ő cipelte be hozzájuk a ragályt.

- A gyomrától lesz ez, lányom. Biztos avas volt az a zsír. De azért csak vidd ki a kicsit a konyhába. Reggel meg elhívhatjátok a pénztári orvost.

Összefogta a mellén a kendőjét, és már ment is.

Ágnesben pedig dagadt a méreg Eszti ellen. Biztosan már megint Rétiéknél evett valamit az a kölyök! Mert ő nem ad neki semmi olyat, amitől a gyomrát elronthatná!

Be is ment a szobába, hogy kikérdezze Esztit, de a kislány arca olyan piros volt, mint a tűz, s olyan gyorsan járt a melle, hogy maga is megijedt. Úgy feküdt Esztike lehunyt, beesett szemmel, mintha nem is élne.

Ágnes első gondolata az volt, hogy mit fog szólni Antal. Mostanában, amióta Fóti végleg belebolondult a szocialistákba, és hallani sem akart többé a faluról, amúgy is mindennapos volt köztük a veszekedés. Antal folyton azt hányta a szemére, hogy nem törődik a gyerekekkel, nem ad neki rendesen enni, hogy nem lehet ráismerni a régi pirospozsgás Esztire. De hát ő könnyen beszélt! Ő minden héten elvitte a maga három koronáját újságra, szakegyletre meg könyvekre. Vasárnap délután pedig biliárdozni járt az öntő Devalitscsal egy kávémérésbe. Azt adta volna oda Eszti kosztjára, amit mosással keresett? Azt, amiből a második ötven koronát akarta összehozni a Deményné házára és földjére?

Arra őt sose veszi rá az az ember! Arra, hogy ő lemondjon a faluról, a földről - arra soha!

Fóti későn jött haza, s már a konyhában látta, hogy valami baj van. Ágnes nem főzött friss ételt, s benn a szobában sírósan nyögött a kislány.

- Na, ne ijedj meg úgy - mondta élesen Ágnes -, csak a gyomrát rontotta el. Majd elmúlik.

Fóti lemosta kezét, és aztán bement a szobába. Ránézett a kis forró arcra, leemelte a takarót a kislány testéről, amely tele volt haragos, vörös foltokkal.

- Ez a gyomráról lenne? - kérdezte rekedten Fóti. - Tudod te, hogy mi ez? Sarlach!

Ágnes megijedt, de csak erősítgette a magáét.

- Sarlach a fenét. Avas volt a zsír.

- Az a sötét boszorkány mondta, mi? Az volt itt már megint?

- Mit törödsz te azzal, hogy énhozzám ki jár? Te talán az orromra kötöd, hogy kivel csavarogsz minden este?

- Kirúgom én azt a vénasszonyt, csak tegye be ide még egyszer a lábát. Mert az hurcolta be ide a ragályt!

- Kirúgod te majd megmondom én, hogy kit!

- Te! Te csak olyan sötét falusi maradsz, mint voltál!

- És te milyen tanult lettél a részeges, naplopó szocialistáid között! Gorombáskodni, lepiszkítani az embert, ehhez értesz.

Egymás testén, lelkén át gyűlöltek most már a falut és a várost.

Tíz óra felé Eszti kezet kért, és mély álomba merült. Fóti is lefeküdt, de nem tudott elaludni. Azzal jött haza, hogy vacsora után beszélni fog az asszonnyal. Elmond neki mindent, hogy sztrájkba léptek, megmagyarázza, hogy miért tették le a munkát, és nem hagyja magát az első sértő szótól elragadtatni, mert ez így tovább már nem mehetett. Széthúztak, mint az idegen lovak, s néha már napokig nem szóltak egymáshoz. Az életük pokollá vált. Nem volt egy közös gondolatuk, egy közös szavuk se. De amikor hazajött és meglátta a beteg kislányt, minden az eszébe jutott. Ágnes szívtelenségig menő fukarsága, Körösiné, ez a fekete boszorkány, aki még azután is bejárt hozzájuk, hogy a Körösi gyerekek is megbetegedtek - és egyszerre vége lett a beszélő kedvének.

Éjfél felé Ágnes is bekuporodott a közös ágyba. Ő se tudott elaludni. Így még sose alázta meg Antal, mint ma este. Együtt nőttek fel a falun, ugyanabban a négy osztályban, ugyanazon a száraz kenyéren és szegénységen, és most Antal mégis a falut vetette a szemére!

Ágnes most már látta, hogy Antal végképpen elárulta a közös álmukat, hogy a város végképpen a hatalmába kerítette az urát.

Már jó késő volt, amikor elaludtak.

Reggel öt órakor Ágnes újra talpon volt. Antalt még hagyta aludni egy félórát. Neki csak a félhatos fűjaskor kellett felkelnie. Ezalatt meleget teremtett a konyhában, megfőzte a kömény-magos levest, mert Antal mindennap ezt ette reggelire.

Kifűjták a fél hatot, de Fóti még mindig nem mozdult. Ágnes bement a szobába, tett-vett Eszti körül, hogy a zajra majd csak felébred Antal, de látva, hogy az nem mozdul, újból kiment. Betette a sütőbe a levest, hogy ki ne hűljön, megszóptatta a kicsit, és közben néhányszor maga is elbóbiskolt. Arra riadt fel, hogy már a másodikat is elfűjták.

Hat óra volt. Ijedtében tette le a gyereket, befutott a szobába, és megrázta Fóti vállait.

- Antal! Antal! Hallod! Elkésél!!

Antal nem mozdult.

Még erősebben megrázta.

- Antal! Hat óra elmúlt! Elfűjták a másodikat!

Fóti nagynehezen megmozdult, de nem kelt fel, csak morgott egyet.

Ágnes valami nagy hidegséget érzett a szíve körül. Mit akar ez az ember? Nem akar munkába menni?!

Görcsösen rámarkolt az ura vállára.

- Hallod! Hat óra elmúlt, kész a köményleves is, ki is tettem az asztalra.

Fóti nagyot dobott magán.

- Hagyd már az embert! - és álmosan kiült az ágy szélére.

Ágnes megnyugodva ment ki a szobából.

Antal felöltözött, pedig még nyugodtan aludhatott volna. A sztrájktyán tíz órára beszéltek meg a gyülekezést.

Megtapogatta a kislány fejét. Mintha a láz egy kicsit alábbhagyott volna. Ingujjban kiment a konyhába, megmosdott a vízcsapnál, felöltözött és leült az asztalhoz. Jó két percig eltartott, amíg a bicskájával beleszelte a kenyeret a párolgó levesbe. Ágnes ezalatt minden másodpercet a szíve dobogásával számlált. Végre, mire elfűjták a fél hetet, Antal elkészült az evéssel, de nem nyúlt az asztal szélén fekvő kis csomagért.

- Majd beszólok a pénztári orvosnak - mondta Fóti, és lenyomta az ajtó kilincsét.

- Hát a munka? - kérdezte kétségbeesetten Ágnes, és tétován nyújtotta Fótinak a kis csomagot.

- Milyen munka? Tegnap óta sztrájkolunk - felelte kurtán Fóti és elment.

Ágnes kezéből kicsúszott a kis csomag.

Még nyolc óra sem volt, amikor Fóti becsöngetett dr. Jelinekhez, a betegpénztári orvoshoz. A félhomályba burkolt előszobában nagy rendetlenség volt. Ez volt a pénztári betegek váróterme. A fizető páciensek csak átjáróknak használták ezt az előszobát. Az igazi várószoba a tejüveges ajtó mögött volt, ahol igazi fotelek álltak, és egy kerek asztalon színes fürdőprospektusok és orvosi folyóiratok heverték. Oda a munkások sohasem jutottak be. A szobalány egy zsíros krétával felírta az ajtó hátán csüngő fekete táblára Fóti nevét, címét és munkahelyét.

Fóti nekivágott a Körútnak.

Milyen idegen volt most minden! Fóti ilyentájt még sohasem járt ezen a vidéken. Más emberek, más színek, más történések, más levegő, más lármák, hangulat uralta most a széles Körutat. Minden perccel mozgalmasabb és tarkább lett az élet. A villamosoknak színük volt, és fürgén hajszolták egymást a fénylő síneken. Már korántsem voltak olyan tömöttek, mint korán reggel. Jól öltözött emberek ültek bennük, akik nyugodt, kialudt arccal néztek ki a széles ablakokon. Autók, trappos fiákeres, féloldalt billent konflisok, tömzsi, vaskerekű teherkocsik szalagja húzott két irányban a gránitkockás úttesten. Az időszerűsített, új formájú kirakatok már messziről kiváltak régimódi társaik közül. Modern fényreklámos és cirádás, ósdi pléhtáblák bújtak elő a fölszálló ködből. A keskeny kirakatokat sok helyütt áttörték, és nagy hasas üvegebe fogták őket, az üveget pedig széles sárgaréz keretbe. „Fix-Prix”-et, ez volt

az új jelszó. Aminek valamikor két és négy forint között ingadozott az ára, aszerint, hogy mennyiért sikerült az árut a vevőre rásózni, az ma hat korona és kilencvenkilenc fillérbe került, ami mégsem volt hét korona, de azért mégiscsak több volt, mint amikor a hétből még három koronát le lehetett alkudni. De hat a kilencvenkilences végződés nagyon tetszett az embereknek, és aki kitalálta, az jó tömegpszichológusnak bizonyult.

Az egyik sarkon nemrég nyílt meg egy hajlított kirakatos, új divatüzlet, amelynek hosszú cégtáblája egy kibomlott, pepita nyakkendőt ábrázolt. A divatkereskedést „Sziu-Pax”-nak hívták. Senki se értette, hogy mit jelentenek ezek a szavak, de a nagyváros egyre értelmesebbé váló zürzavarában egészen jól hangzottak és sokan a műveltség terjedését látták bennük. Szemben a „Sziu-Pax”-szal volt a „Re-ka” cipőgyár hatkirakatos üzlethelyisége, amelyben negyven karosszék, ugyanannyi lábzsámoly, háromezer doboz, rengeteg tükör, külön csomagoló és pénztárgép volt, és ahol minden vevő ingyen kapott egy nagy tégely cipőkrémet és szarvasbőrutántatból készült cipőtörlőt. Az ilyen „Sziu-pax”-ok és „Re-ká”-k mögött hatalmas gyárak álltak, amelyek a hazafias „vásároljunk otthon” és „Tulipán” mozgalmak idején kitűnő fedezéket nyújtottak a külföldi tőkének. A kisboltosok és kócosok pedig, akik teleaggatták a kirakataikat a „Támogassuk a hazai ipart!” feliratú plakátokkal, lassanként mind a bizományosaivá és háziiparosaivá váltak a nagy „Re-ká”-knak. Mert amellet, hogy a „Re-ká”-k olcsóbb és mutatósabb árut dobtak a piacra, az előkelőség látszatával is felruházták vevőiket. S bizony lassanként sokkal úribb dolog lett a „Sziu-pax”-nál nyakkendőt vásárolni, mint mondjuk, valami jelentéktelen, ódivatú Szegő Andrásnál, vagy a „Kégel, Salamon és Társa” egykirakatos, mélyen benyúló gázvilágításos „áruházában”.

Fóti óráig el tudott volna csatangolni a Körúton. A gazdagság, amely két oldalról körülnyaldosta, a sok jól öltözött ember, a jókedv, a derűs napsütés, az úri fogatok - mindez őt is megszádította. Egy pillanatra az volt az érzése, hogy ez a nagy gazdagság az övé is. Hiszen csak egy vékony kirakatüveg választotta el az élet eme nagy bőségétől. Néhány száz papírvékony kirakat, amelyek közt ajtók voltak, amelyeken mindenki beléphetett, akinek pénze volt. A kapitalizmusnak ez a szédítő áru-demokráciája, amely csak egy üvegfallal választotta el a proletárnegyedek nyomorát a tejben-mézben úszó Kánaántól, millió és millió munkást szédített meg a nap minden órájában. Milliókat, akik még nem ébredtek annak a tudatára, hogy ez az üvegfal, amely őket a másik világtól, a másik osztálytól elválasztja, vastagabb a legtömörebb várfalnál. Akik még nem tudták, hogy ahhoz, hogy a vékony üveg mögül kivehessék mindazt, ami megilleti őket, ahhoz előbb le kell rombolniuk a tőkés társadalom várfalait.

Fóti sokáig állott egy könyvkereskedés kirakata előtt. Bent az üzletben égett a gázlámpa. A segéd hanyagul nekitámaszkodott a plafonig érő könyvvállványnak.

Na, ennek jó dolga van - gondolta Fóti. - Ezt azért fizetik, hogy olvasson. - Egy fiatal, elegáns férfi állott melléje. A ruhája, az arca, a kék bolyhos átmeneti kabátja finom illatot lehelt magából. Kezében divatos boternyőt tartott, csuklójáról vastag aranylánc csúszott le a keze fejére. A lábán kamáslis sevrócipő volt.

Fóti szinte tisztelettel nézett utána, amikor belépett a könyvkereskedésbe.

Amikor néhány perc múlva kijött a könyvesboltból, a segéd majdnem a járdáig kísérte.

A sarkon egy fehérkesztyűs rendőr állott. Kettőt lépett előre, megigazította a fehér kesztyűt a bal kezén, kettőt lépett jobbra, szalutált egy fogatnak, kettőt lépett hátra, megpödörte a bajuszát, uralkodott az útkereszteződésen.

Fóti nézte a rendőrt, nézte ezt a fehér, duzzadt, szeplős fejet, s most, hogy a nap rásütött, mintha a villám világította volna meg ezt a múlt sötétjéből felbukkanó arcot. Széles Gábor fia állott előtte, a Mihály, a leggyűlöltebb gyermekkori ellensége.

Néhány pillanatig bámult, nézte a mundaiba öltözött Széles fiút. Olyan volt az arca, mint tizenöt évvel ezelőtt. Csak még teltebb, még zsírosabb volt.

Pontosan úgy nézett ki, mint az apja, csak éppen hogy kard volt az oldalán. Igen, egy fajtából valók - gondolta Fóti. - A fiú egyszer durungot hajított az árokból a lába közé, az apja meg az apjának hajította a lába közé a durungot. Az apja a falun uralkodik, a fia meg feljött a városba - a munkások fejét betörni.

Mintha egy újabb rés támadt volna azon a ködön, amely még mindig eltakarta előtte az élet igazi arcát.

A vér felsűrült a fejébe. Odamenni hozzá és egy rettentő ökölcsapással számon kérni tőle a kis földjüket, a házukat, az apja halálát, az anyja koldussorsát!

De aztán legyűrte az indulatot. Nem, nemcsak Mihályról volt itt szó! Hanem elsősorban azokról, akiknek Mihály olyan feszesen szalutált, a fogatokban ülő urakról, akik Mihályt kiállították a Körútra. A Forrai urakról, akik odaállították őket a gyárkapuik elé, mert a munkások hat fillér órabéremelést követeltek, a báró Szilassikról, akik a háromezer holdas földjüket őriztették vele, a Széles Gáborokról, akik a falu szegénységének verejtékén híztak meg, és ellátták az országot ilyen kakastollas bunkókkal.

Igen, Mihály mögött egy egész társadalom állott, egyetlen ütéssel nem végzel vele, Fóti.

Jaksi megmondta: „Osztály áll itt osztállyal szemben.”

Majd délre járt az idő, mire beért a sztrájkanyára. A munkások körülülték a gyéren felpoharazott asztalokat, amelyeken jobbra csak szódásüvegek álltak. Az egyik sarokban kártyáztak, mások kabátban, kalapban körülállták a kártyázókat. Az udvarra nyíló ablak előtt, egy külön füstfelhő alatt egy kis csoport vitatkozott.

A szerb Devalits vitte a szót. Régi vesszőparipáján, szindikalista, anarchista elvein nyargalt most is, amelyeket bámulatos kitartással terjesztett mindenütt.

Devalits csontos, fekete ember volt. Az orrlyukai belenéztek az ember arcába, mint két háztetőszem. A zsebei állandóan mindenféle füzetekkel, szindikalista s anarchista röpiratokkal voltak megtömve. Akármilyen olvasott, mindig megtette a füzetekben a megjegyzéseit. „Csaváros fejű intellektuel!” „Munkás számára érthetetlen!” „Hibás!” „Humbag! A politikai szervezkedés az intellektuelek tülekedése a mandátumos zsírosfazék körül!” Ezek voltak a kedvenc széljegyzetek. Az egyes könyvekről való véleményét hosszú kutyanyelvekre írta le, és ezekkel együtt adta le az egyleti könyvtárba. Alig volt könyv, amellyel egyetértett volna. A legnagyobb esemény a sztrájk volt a számára. Ilyenkor élt igazán. Húsz év alatt legalább negyven sztrájkban vett már részt. A sztrájkon kívül minden más harci formát megvetett.

Most éppen Vargával vitatkozott, aki félig-meddig ünneplőben volt. Varga számára a Devalits által lenézett és kigúnyolt választójog, amelyért nemegyszer kardlapozták meg a tüntetéseken, szent és nagy dolog volt. A szakszervezetért és a választójogért Varga képes lett volna bárkinak, bármikor nekimenni, barikádot építeni, és akár börtönbe is kerülni.

- Te pontosan ugyanazt akarod, Devalits, amit a mágások. Visszatartod a munkást a politikától. Felléphetnél egész bátran a mungók programjával.

- Én a tömegsztrájk mellett vagyok, testvér. Sztrájkot sztrájkra! Amíg be nem döglik minden!

- Azt hiszed, hogy a kapitalizmus a hatfilléres órabérjavításoktól fog bedöglenni? A szocializmus, komám, csak az általános választójog győzelmével kezdődik. S amíg ezt meg nem érted, sohase lesz belőled jó szocialista.

- Ne viccelj, mert még elhiszem - mondta egy kicsit gúnyosan Devalits. - Talán szerelemből mászkáltam be az egész országot, meg fél Európát, hozzá ráadásul Franciaországot, Spanyolországot, Itáliát - és számolni kezdte a nagy, barna ujjain az egyes országokat -, Portugáliát, Görögországot, Törökországot, Bulgáriát? Talán azért, mert a kapitalisták olyan nagyon ragaszkodtak a szép szemeimhez? Mert olyan rossz szocialista vagyok? Én tudom, hogy mi a kapitalizmus! Én voltam a Balkánon, én voltam nyugaton, én dolgoztam Pesten, Miskolcon, Diósgyőrben, Szegeden, Győrött, Temesváron, én ismerem a tőkést! A szájaló szocialista, az, aki csak álmodozik, beszél a szocializmusról, az neki nem veszélyes! A magamfajta, ez a tőkés igazi ellensége. Az ilyen, mint én, aki, ha csak nyolc napig megveti valahol a lábát, sztrájkba viszi a munkásokat. Ettől fél a tőkés! A sztrájktól! Letenni a munkát! Egyszerre az egész országban, az egész világon! És addig fel sem venni, amíg az összes tőkések, az egész kapitalizmus fel nem fordul! Ez igen, ez veszélyes neki! De nem a választójog, nem a paktálás a polgári pártokkal, hogy néhány ügyvéd, néhány nagyszájú intellektuel vagy szakszervezeti bürokrata a mi hátunkon beüljön a parlamentbe. Nekem ne beszéljete! Én voltam Ausztriában! Ott bent ülnek a szociáldemokraták a parlamentben! S mit kapott a bécsi munkás? Egy nagy semmit! A vezérek elurasodtak, korrumpálta őket a polgári parlament. A mi szociáldemokratáink csak abban különböznek tőlük, hogy azok a császár, ezek meg a király szekerét tolják. Mutass nekem egy olyan *Népszavát*, ahol a király ellen írnak! De a sztrájk ellen, a tömegsztrájk ellen - s Devalits egy *Népszavát* nyitott maga elé - amennyit akarsz! Itt van, ezt írja a híres *Népszava! Nagyméltóságos Uram!* írja, Khuen-Héderváry grófnak! *Nem kérünk Nagyméltóságodtól anyagi támogatást, egyesülési szabadságot kérünk, se többet, se kevesebbet.* Kérünk! Értitek?! Térden csúszva, az anyjuk istenit, a nagyméltóságos gróf úrtól! S mindezt a mi nevünkben! Az *én* nevemben! - és Devalits rávert a mellére. - Az én nevemben mernek ők így beszélni a kapitalistákkal?! Az én nevemben merik leírni, mert itt van, itt - és Devalits rádöfött az egyik hasábra. - *Egyenesen állami érdek, hogy legyenek szervek, amelyek a munkaerő kizsákmányolását korlátozzák!* Értitek?! Nem a kizsákmányolás ellen tiltakoznak ezek, mert a kizsákmányolás az nekik természetes. Hanem csak a kizsákmányolás korlátozását kérik! Érted ezt, Varga?! Érted vagy nem érted?!

Varga nem szólt semmit. Az ilyen cikkekről neki is megvolt a véleménye. De várta, hogy hova akar Devalits kilyukadni.

- Persze hogy nem érted, mert megbolondítanak a választójoggal! De várj, majd mindjárt megérted, hogy mire megy ki a játék! Itt van, ezt írja az újság ebben a híres memorandumában: *Munkaszervezeteink a maguk részéről kitérni óhajtanak a sztrájk elől, vagyis amennyire csak lehetséges, óvják tagjaikat a könnyelmű gazdasági harcoktól,... a munkások szervezetei nélkül a kivándorlás még nagyobb arányokat öltene...* - Tudod, mi ez?! Denunciálás!! - A munkások akarják a sztrájkot, nem mi! Mi ártatlanok vagyunk, mi szállítjuk a munkásokat, mi megbélyegezzük a sztrájkot, mi jó fiúk vagyunk! Mi nem akarjuk, hogy a kivándorlás nőjön, hogy Ferenc Jóskának kevesebb katonája maradjon az országban! Mi csak egyet akarunk, nagyméltóságos miniszter úr, enni ökegyelmességed rózsaszínű tenyeréből, mint a galambok, és beröpülni a galambdúcba, a parlamentbe! Hát ezt akarják a te nagyméltóságos szocialistáid! Ezt és semmi mást!

A vitatkozók körül egyre nagyobb kör támadt. Fóti számára mindez egészen új volt. Pontosan nem értette a két ember közötti ellentétet. Devalits a választójog nélkül akarta a szocializmust, Varga pedig a választójog segítségével. Neki úgy tetszett, hogy amit Devalits mond, valahogy olyan elkeseredetten hangzik, hogy annak inkább igaznak kell lennie, mint amit Varga véd.

- Hát jól van, letesszük a kalapácsot! - mondta Varga. - S akkor ez már minden? Mi letesszük, de a szomszéd gyárban, a szomszéd városban meg fölveszik? S ez így lesz mindaddig, amíg politikailag meg nem szervezzük őket. Erre kell a választójog, arra, hogy a parlamentben ott legyenek a munkásság képviselői, akik megvédjék a politikai szervezkedés szabadságát.

- Ott a szakszervezet!

- S ha azt betiltják? - szólott közbe Fóti.

- Akkor letesszük a munkát! - mondta Devalits.

A munkások nevettek. Jaksi is beleszólt a vitába.

- Egy dologban igaza van Devalitsnak. A sztrájkoktól tele van a szakszervezeti tanács orra. De abban nincs igaza, hogy nem kell politikailag szervezkedni. Szervezkedni kell! Mi nem vagyunk anarchisták, akik lelőnek egy királyt, egy minisztert, egy szeplőt, egy aranygombot a kapitalizmus testéről vagy mentéjéről, de nem találják szíven a tőkét. Nekünk olyan politikai szervezkedés kell, amely szíven találja!

Fújtak a gyárkürtök, és a kürtök közt tele tüdővel, szinte kihívóan dudált a „Mészáros és Társa vas- és fémárugyár”-nak a kéménye.

A vitának vége szakadt. A déli ebédidő-hangulat különös zavart keltett a munkások közt. Hiába, valamennyien hozzá voltak szokva a kemény, verejtékfacsaró munkához, és most szinte fájtak a karjaik, hogy a gyárduda a dologtalanságra emlékeztette őket.

Néhány perc múlva megtelt a kocsmá ismerős munkásokkal. Hoztak cigarettát, fizettek egy-egy pohár sört, kitartásra biztatták a sztrájkolókat, és azt jósolták, hogy két napon belül Forrai biztosan beadja a derekát. A gyári főbizalmi, Bükki is benézett. Igen rosszkedvű volt, a szakszervezetben vadsztrájkokról beszéltek, s ő maga is szívesen elengedte volna az egész dolgot. Körüljárta a termet, Jaksit kereste, és kihívta az udvarra. Biztosan azért, hogy puhítsa.

Néhányan hazamentek ebédelni, mások kifutottak a henteshez töpörtyűért. Egy óra múlva újra elkezdődött a kártyázás, a vitatkozás - egészen az esti fűjásig. Mert tudja az ördög, senkinek sem akaródzott fűjás előtt hazamenni.

RUTIN TESZI A MESTERT

Lehel játszani kezdett a nagy zongorán. A varrógépügynök Töröknél tett látogatása azt mutatta, hogy a zongora billentyűi már alig várták, hogy Lehel kicsalja belőlük az igazi hangjukat.

Török már tízszer megbánta, hogy belekeveredett a dologba. Az összes ügyfelei ebben a negyedben laktak. Ő kötve volt, ő nem cserélhetett minden évben lakást, öneki életérdeke volt, hogy itt lakjon a hatvannégyesben.

- Nem várhatok tovább - mentegette magát mielőtt Lehel bármit szólhatott volna. - Kivonom magam a dologból... Én nem teszek senkinek sem szemrehányást, mindenki csináljon, amit akar... de én kivonom magam a dologból...

- Tegyen, ahogy jónak látja, Török úr. Én, én persze kitartok. Ki a végletekig! Még ha gyerekestül ki is lakoltatnak az utcára! De arra kérem... ne szóljon senkinek! Szívből kívánom, hogy Köszler visszavonja, legalább ön ellen a bűnvádi feljelentést.

Török elsápadt.

- Bűnvádi feljelentést? Ellenem?

- Úgy van, az egész lakóbizottság ellen.

Török a fejéhez kapott.

- Még csak ez hiányzott nekem! Hogy a bíróság elé citáljanak.

- Én önt tökéletesen meg tudom érteni, Török úr, bár én a magam részéről erkölcsi kötelességemnek tartom, hogy a végletekig kitartsak...

- Az ön helyzete más! De én kötve vagyok, az én ügyfeleim mind ebben a negyedben laknak! Én nem tehetek mást, én még ma elmegyek Köszlerhez!

- Tegye, amit a lelkiismerete parancsol, Török úr. Legalább ön mentse, ami menthető. A ház becsületét majd én veszem magamra - mondta egy mártír megadásával Lehel. - Én önt feloldom minden kötelezettség alól.

Török hálásan szorította meg Lehel kezét.

- Köszönöm, uram, ezerszer köszönöm.

Ám e gyönyörű pillanatot megzavarta a varrógép-ügynök felesége. Piszkos, lila pongyola volt rajta, amely a sok mosástól már annyira összement, hogy csak a térdéig ért. Ilyen kövér biliárdlábakat Lehel még egész praxisában nem látott.

- Nesze neked! Hát nem megmondtam, hogy ne állj össze mindenféle szedett-vedett népséggel... Nem megmondtam! - kiabált az asszony, aki alkalmasint idáig az ajtó mögött hallgatódzott.

- Menj ki! Menj ki, te kövér liba! Te hülye... - kiabált rá Török. Majd Lehel felé fordult. - Ne vegye a szívére, Lehel úr, a feleségem egy súlyosan hisztériás nő... Az orvos azt mondta, hogy a szüléstől maradt vissza neki, s tetszik tudni, már két éve nem utazhatott el Szliácsra...

Lehel rezignáltan mondta:

- Nem tesz semmit, Török úr, a közért mindent elvisel az ember.

A varrógép-ügynök egész az ajtóig kísérté Leheld, és még egyszer bocsánatot kért tőle.

- Szliács, Szliács kell neki? A Lipótmező talán nem is lesz jó?! Du blóde Gans! - kiabált a konyhában Török olyan hangosan, hogy Lehel még a gangon is hallott minden szót. Általában Lehel meg volt elégedve az eredménnyel. Biztos volt benne, hogy a varrógép-ügynök azonkívül, hogy lóhalálban Köslerhez fog rohanni, a jövő részletüzletek reményében a házban lakó üzletfeleit is tájékoztatni fogja a való helyzetről. A sértéseket, amit az ügy érdekében le kellett nyelnie, már megszokta. Ez együtt járt a dologgal. Rizikó nélkül nincs üzlet. A fűszeres Barnához azzal állított be, hogy tud-e valamit arról, hogy Heller, a másik fűszeres már aláírta a lakbéremelést? Barna, aki már úgyis gyanakodott Hellerre, kijelentette, hogy bár ő nem tud semmi pozitívet, de Hellerről mindent feltételez, és hogy elvárja, hogy a lakók bojkottálják Hellert.

Fél óra múlva Barna aláírta a lakbéremelést, és másfél óra múlva, amikor erről Heller Petrás révén tudomást szerzett, ő is elfulladva rohant Köslerhez.

S Lehel most már egész önálló futamokat játszott le a nagy zongorán. Verte a billentyűket a gangon, a kis lakásokban, a boltosoknál, és a zongora egyre vadabb hangokat hallatott.

Veszélyesen mennydörögtek a zongora mélyhangjai Brandlák lakása felé is.

Ki hurcolta be a ragályt a házba?

Ki vesztegette meg a tisztiorvost, hogy ne kelljen kiragasztani a piros cédulát - kérdezték tetemrehívón az üveghangú billentyűk. S Lehel mély dörgéssel ütötte le a választ:

Brandl! S megint csak Brandl!

A házban most már csak Brandlról beszéltek. Kösler és a lakbéremelés ügye a háttérbe szorult. Brandl volt most a hatvannégyes leggyűlöltebb ellensége.

S Lehel, miután már amúgy is elnöke volt a lakóbizottságnak, legkevésbé sem Kösler, hanem igenis a köz akaratát teljesítette, amikor egyik délelőtt bekopogott Brandlák ajtaján, hogy a ház lakóinak nevében negyvennyolc órás ultimátumot adjon át neki. Lehel annyira meg volt győződve arról, hogy a köz és csakis a köz érdekeit szolgálja, hogy aki e pillanatban azt mondta volna neki, hogy a beígért Korona utcai kis üzlet is szerepet játszott ebben az elhatározásában, azt Lehel minden további nélkül leütötte volna, mint egy hitvány rágalmazót.

Miután sokáig nem jött senki ajtót nyitni, Lehel újra megnyomta a csengőt. Mivel most is csak a nagy lakás csendje ásitott feléje, dühében kétszer rávert az öklével az ajtóra.

- Hallatlan! - mondta fennhangon. - Nyissák ki azonnal! - A hangja olyan hatósági módon csengett, hogy a biztonsági láncsal felszerelt ajtó nemsokára résnyire kinyílt. A szeplős, nagy fenekű cseléd lány - Lehel inkább a fenekükről, mint az arcukról ismerte a ház cselédeit - és a részeges Mari szakácsné dugták ki a résen a fejüket.

- Az uraságok még alszanak - szólt ki suttogva Mari néni. A madárszemű cseléd lány, akit a lakók megfenyegettek, azt hitte, hogy érte jöttek és reszketett, mint a nyárfalevél.

Lehel rámordult a két cselédre:

- Az ő bajuk, ha még fényes nappal is alszanak! Én a lakók nevében jöttem! Az én válaszomra az egész ház vár!

A két ijedt arc mögött léptek hallatszottak.

Brandl bokáig érő barna hálóköpenyben megjelent az ajtó mögött. Egész éjjel nem aludt sem ő, sem a felesége. Brandl tudta, hogy Lehel már napok óta úszítja ellene a lakókat. Tegnap a gyerekek beverték az istálló ablakait, és égő papírcsövákat hajítottak a kocsiszínbe. Sze-

rencse, hogy az öreg Cséri rögtön észrevette a bajt. De Brandl már nyugalmat akart. Jöjjön, hadd jöjjön ez is! Hiszen neki már úgyis mindegy!

- Minek köszönhetem a szerencsét? - kérdezte elfojtott méreggel, miközben beengedte Lehelt az előszobába.

Lehel nem adott kezet Brandlnak. Egy sarlaches házban nem foghat kezet senkivel.

- Csakis négyszemközt, Brandl úr - mondta drámai hangon Lehel.

- Tessék, rendelkezésére állok. - Brandl bevezette Lehelt a dolgozószobájába, amely egyúttal irodacélok is szolgált. Lehel leült a házigazdával szemben az alacsony, nikkeltáras wertheimszekerény mellett álló bőrfotelbe, mintha legalábbis egy elsőrangú temetési vagy esküvői kocsisort jött volna megrendelni.

- Egyedül jöttem, Brandl úr, s az a tény, hogy egyedül jöttem, már egymaga is bizonyítja, hogy mekkora megértéssel viseltetem ön iránt... Elvégre én is apa vagyok. - Itt Lehel szíve egy kicsit el is szorult. - Képzelteri, hogy nem egykönnyen tettem ki magamat annak a veszélynek...

Brandl idegesen félbeszakította.

- Micsoda veszélynek? A gyerekeim már egészen jól vannak. Az embernek megkeserítik az életét ezekkel az örökös rágalmaakkal...

Lehel hirtelen kiesett az óriási jóindulatából.

- Uram, ilyet nekem ne mondjon! Én nem vagyok mai gyerek! Köszönje meg, hogy sikerült lebeszélnem a lakókat arról, hogy velem jöjjenek! Hát el tudja maga képzteni ezeknek a szegény embereknek az elkeseredését? Akiknek a gyerekük a mindenük?! Hát el tudja maga képzteni, hogy ezek az elkeseredett emberek mire képesek, ha egyszer megvadulnak?

Brandl álmatlanságtól meggyűrt arca még jobban elsárgult. Úgy ült ott a nagy karosszékekben, a szivarfüstbe takarózva, mint egy csukott szemű hulla.

Már nem is hallotta, hogy mit beszél ez az ember.

Mi volt ez a baj a többi bajához képest! Mintha a hatalmas kőomlás után még egy kavicsot is utána hajítottak volna... A két kis telket úgyis muszáj lesz eladni... ha lehet, nem Köszlernek... de ha muszáj, akkor annak, akinek a számára ez a két sírhely még mindig ért valamit... S aztán ki innen, ebből a házból... menteni, amit lehet, a rózsadombi villát, amit a felesége nevére építetett, néhány pár lovat, kocsit, egy kis pénzt, és vissza se nézni többé erre a tájra... Mit, mit érdekelte őt most ez a kis zsaroló, amikor az éjszaka végképpen megértette, hogy nincs menekvés...

Csak jó két perc múlva nyitotta fel a szemét.

- Tudom, hogy a helyzetem tarthatatlanná vált a házban, életveszélyes fenyegetéseknek, folytonos botrányoknak, gyalázatos hajszának vagyok kitéve. A feleségem és a cselédek nem mernek kimozdulni a házból, pedig az én gyerekeim nem sarlachesak...

- Ezt mesélje a Stroh Kóbinak, de ne nekem! S különben is én csak egy tanácsot adhatok magának, Brandl úr, kiköltözni a házból, mielőtt a dolog tragikus fordulatot venne. Ezt tanácsolom magának úgy is, mint a lakóbizottság elnöke, és úgy is, mint együttérző apa.

Brandl még jobban összehúzódkodott a karosszékekben. Tudta, hogy nincs más kiút, hogy Köszler tulajdonképpen máris győzött, de még időt akart nyerni néhány napra, bár csodákat nem várt, de mégis... de mégis... hátha valami történik ezalatt...

- Az én gyerekeim nem sarlachosak - ismételte csökönyösen, bár látta jól, hogy egyáltalában nem erről volt szó -, a tisztiorvos se tudta a sarlachot megállapítani... De nekem, nekem ezt nem hiszi el senki. Pedig csak néhány napról van szó, amíg kiköltözünk a Rózsadombra... Én hajlandó vagyok áldozatokat hozni. Én semmit se kívánok ingyen, Lehel úr... én tudom, hogy a dolog kockázatos... de én hajlandó vagyok, igen hajlandó vagyok...

Lehel meghatódott. Miért ne könnyítené meg Brandl helyzetét. A kis boltot úgyis megkapja, mert Brandl ki fog menni a házból. Néhány nappal előbb vagy később, ez nem játszik szerepet. S Brandl hajlandó áldozatokat hozni, s vajon olyan rosszul jönne neki, ha ez az áldozat hozzásegítené ahhoz, hogy a kis bolthoz mindjárt megrendelhesse a berendezést is?

Lehel megértően sóhajtott.

- Én megértem önt, uram! Nagyon is megértem. Egész életemben egy érző apa és egy becsületes kisiparos voltam...

Brandl félbeszakította Lehelt.

- Ezt én csak megerősíthetem, Lehel úr, viszont maga tudja jól, hogy én nem voltam és nem vagyok az az ember, aki egy becsületes kisiparostól megvonnám a támogatásomat. Két, három öltözet ruha nálam nem játszik szerepet, ha tudom, hogy ezzel segíthetek magán, Lehel úr...

Lehelt ez a tapintatosság még jobban meghatotta.

- Uram, ne is folytassa, ha csak néhány napról van szó, szóra se érdemes a dolog...

- Fogja, Lehel úr, tudom, hogy magának nagy gondot okozna, ha a saját pénzén kellene a szövetet és a hozzávalót bevásárolnia... Tessék előlegül a ruhákra - és Brandl két darab ötvenkoronást csúsztatott Lehel kezébe.

- Ha meg tetszik engedni - mondta a világ legtermészetesebb hangján Lehel, miközben zsebre gyúrta a pénzt -, holnap áthozom a szövetmintákat és divatlapokat. Ami pedig a lakókat illeti, ezt tessék csak rám bízni! - és melegen kezét szorított Brandlallal.

- Tetű! - mondta a fuvaros vállalkozó, amikor becsukta Lehel mögött az ajtót. Visszabotorkált az árnyékokkal teli, keskeny linóleum szőnyegen a jégszekrényhez, a csap alatt bevizezett egy törülközőt, és rácsavarta a fejére. Egy pillanatra megállt a gyerekszoba előtt. Bent csönd volt, a két gyerek és a felesége aludtak.

Ő is visszafeküdt az ágyába. Próbált elaludni, a fejére húzta a takarót, fejére húzta a vánkost, de nem jött álom a szemére.

Tudta, hogy nincs menekvés.

GYŐZELEM - VERESÉG

Fótinak ma Jaksival kellett sztrájkorséget állnia. Úgy beszéltek meg, hogy az aszfaltgyár előtt találkoznak. De még korán volt. Fóti leült az aszfaltgyár alacsony kőkerítésére és cigarettára gyújtott. A hajnali csöndben odahallatszott a Mészáros-gyár előtt cirkáló kettős rendőrőrszem lépteinek kocogása. A villamosok már messziről idebúgtak, de a nagy ködben még akkor se látszott belőlük semmi, amikor már csak néhány méterre voltak a saroktól.

Fóti próbált mindenféleképpen gondolni, de a ruhájába szívódott szúrós karbolszag minduntalan Esztikét juttatta eszébe. Harmadik napja, hogy a kislányt bevitték a járványkórházba, és azóta folyton ette, odvazta a láz a vékony testet, gyöngítette a szívet. Most már Ágnes is odavolt! Most már igen! - Ágnes! Szerette még egyáltalában Ágnest? Néha még azt hitte, hogy igen, de legtöbbször már nem hitt semmit. Lassan, észrevétlen elfásult iránta, meglátta a ráncokat a homlokán, meglátta, hogy elcsúfult... Most egy kis szánalmat is érzett iránta. Szegény Ágnes, hiszen nem tehet róla, a nagyapja, az apja, az anyja mind a földről álmodozott, a fukarságot beleégette a szegénység a vérébe, jobban szerette a pénzt, mint a gyereket... De hát ilyenné tette a nyomorúság, a boldogságért való epekedés. Mert nem magáért tette, nem... Dolgozott szegény, elspórolta a falatot a szájától, elgyalogolt a nagy vásárcsarnokba, csak hogy öt krajcárért olcsóbban vegye meg a húst vasárnapra. S mit ért el vele? Mit? Idő előtt megöregedett, megsoványodott, megcsúnyult, és pénzük így se volt. Amit összeverejtékeztek, azt ellopta tőlük a háziúr, a pék, a mészáros, Forrai úr. De Ágnes ezt nem értette. Nem értette, hogy ő nem jókedvéből sztrájkol, hogy ő értük sztrájkol...

Igaz, nehéz, nagyon nehéz volt ezt megérteni! Néha az ő feje is majd szétment. Mert mindenki másként, a maga szája íze szerint magyarázta a dolgokat... Devalits így beszél, Varga amúgy, Jaksi szintén másként. Varga a halálba ment volna a választójogért - de hát mi az a választójog? Mi az? Amikor folyton drágul az élet, nő a lakbér, a gyerekek kint a lába a cipőből! Jaksi azt mondta - nem jó úton járunk -, de maga se tudta, hogy mi a teendő... Az egyetlen Devalits tudott valamit mondani. „Letenni a munkát és addig fel se venni újból, amíg minden meg nem változik... Minden!!!”

Hat órát fűjtak a gyárak. Fóti gondolataiba mélyedve ült a kerítésen.

Hirtelen felriadt.

Jaksi állott előtte.

- Az ördögbe! Csak nem háltál itt az aszfaltgyár előtt?! - nevetett Jaksi, és keményen kezet fogott Fóttal. Csak úgy áradt a melegség és a bizakodás ebből a medve formájú emberből. Ezért szerették annyira a munkások. Csöppentett csöpp volt, a munkásosztály elpusztíthatatlan erejéből.

Mentek a gyár felé.

- Hallod a zsarukat? - kérdezte Jaksi. - Ezek már alig tartják magukat a lábukon. Élvezet hallgatni, hogy hogyan csoszognak. De várj, majd én mindjárt életre keltem őket. - S hangosan vezényelni kezdett. - Ein-zwei! Ein-zwei! Ein-zwei!

A rendőrök megálltak és keresték, hogy honnan jönnek hangok.

- Ein-zwei, ein-zwei, vágd ki, az anyád! - vezényelt Jaksi a ködben.

Nevettek. Munkába siető prolik sereglettek köréjük, kezeltek, cigarettával kínálták meg őket. Mire a két rendőr a túlsó oldalon látótávolságba került, már állt körülöttük vagy húsz munkás. A kis csoport harsogó nevetése fogadta a rendőröket, amire azok gyorsan visszafordultak.

Elfűjták a harmadikat is. Jaksi és Fóti alaposan szemügyre vettek mindenkit, aki bement a gyárba, de egyetlen idegen se lépte át a gyár kapuját.

Mehettek a kocsmába.

Most már vigyáztak a dolgozó munkások.

Jaksi forralt bort rendelt, és az első pohár után mindjárt elő is állott egy mesével.

- A múlt héten odajön hozzám az egyik inas a lakatosműhelyből, egy olyan kócos, fekete zsidófiú, és valami lapot dug a kezembe. „Vegye meg, Jaksi elvtárs, a párt úgyse támogat bennünket, a magunk erejéből adjuk ki a lapot”, mondta szinte rimánkodva. Megnézem: *Az ifjúmunkás*. - „Ezt ti adjátok ki? Mi! A saját pénzeteken?” - „A saját pénzünkön! De ez még semmi, a múlt hónapban már országos kongresszust is tartottunk!” - „Mit, országos kongresszust?” - kérdem. - „Bizony, pedig azzal kezdődött, hogy a belügyminiszter betiltotta!” „Na és?” - „Fütyültünk rá! Kibéreltük az összes csónakokat a lágymányosi Duna-ágban, s mire a hekusok odaértek a csónakházhoz, mi már a Duna-ág közepén evezünk. A csónakokból nagyszerű gyűléstermet csináltunk! Engem, amiért közbeszóltam, az elnök még ki is akart utasítani a teremből!” - „Az anyád, Laci, ezt jól megcsináltátok! Nesze - mondom -, egy fél korona a lap javára!”

- Hát nem nagyszerűen csinálták?! S a maguk erejéből! De megállj, csak nőjenek fel ezek a fiatalok, ezek majd kiviszik a holt ágból a magyar munkásmozgalmat! Ezek ki!

Belemelegedtek a beszélgetésbe, amiben a szegfűszeges vörösbor is nagy segítségükre volt.

Nemsokára nyílt az ajtó, és egy hivatalnok formájú fiatalember lépett be a söntésbe. Ez Halász volt.

Halász félszegen nézett körül. Odament a söntéshez, és egy pohárka konyakot rendelt. Odaérintette a száját a tüzes folyadékhoz, s aztán leült a két munkás közelébe. Jaksit ismerte látásból, a másik munkás teljesen ismeretlen volt számára.

- Bocsássanak meg. Közölni akarok önökkel egy fontos dolgot - mondta halkán, amikor a kocsmáros elfordult. - Forrai úr néhány nappal ezelőtt sztrájktrő öntöket kért táviratilag Prágából. Tegnap este kellett volna megérkezniök...

Halász felhajtotta a konyakot, elköszönt, és máris ment ki a kocsmából.

Jaksi és Fóti némán meredtek utána.

- Hát ez ki volt? - kérdezte a csöndet megtörve Fóti.

- Várjál csak - tolt el Jaksi maga elől a párologó poharat. - Ezt az embert mintha az irodában láttam volna a múltkor. De az anyjuk istenit, ha igazat mondott, akkor lesz itt cirkusz! Na gyerünk! Bemegyünk a gyárba!

Kemény, elszánt léptekkel mentek kifelé. A kocsmáros fejcsóválva nézett utánuk.

Alig tettek néhány lépést a gyár felé, Laci, a kócos lakatosinas rohant feléjük lélekszakadva.

- Jaksi úr! - kiáltotta már messziről. - Sztrájktrők vannak az öntödében. A Vizi meg még heten!

A lábuk gyökeret vert.

- Micsoda? Ez a tetű oda merte tolni a pofáját?! És kik a többiek? - kérdezte Jaksi, miközben megmarkolta Laci vállát.

- Csehek. A hörcsög vitte be őket a műhelybe. Az éjszaka már bent aludtak a gyárban, a modellpadláson.

- Szétverem a fejüket! - mondta Fóti, és megindult a gyár felé.

- Megállj! Hova rohansz?! - kiáltott rá Jaksi. - Azt majd én intézem el! Te csak hajszold fel a közelben lakó öntőket és kovácsokat.

Fóti elrohant a munkásházak felé. Az ökle sajgott. Ha most leüthetett volna, mindjárt könnyebben érezte volna magát.

Jaksi ezalatt kikérdezte a fiút.

- A főbizalmi is tud a dologról?

- Az eltűnt.

- No, majd mindjárt megmutatja magát.

Előreküldte Lacit. Nem akarta, hogy együtt lássák őket a gyárudvaron.

Majd ő beszél Bükkiel, azzal a szarházzal, aki a múltkor is csak azért hívta ki a sztrájtanyáról, hogy telesírja a fejét a sztrájk miatt. Vagy ha Bükki bújik előle, akkor majd beszél a munkásokkal.

A kerítés alatt bújt be a gyárudvarra. Megkerülte a gépházat, és előrement az új raktár sarkáig, ahonnan oda lehetett látni az öntödéhez, amelynek ablakaiból világosság hullott ki a dérepte udvarra. A bejáró előtt két rendőr állott.

- Zsaruk a gyárban!

A keze ökölbe szorult. - Ezt nem tudhatják a munkások, mert akkor már rég lecsapták volna a munkát! No, majd mindjárt megtudják!

A lakatosműhely felé rohant. Két tót napszámos vadonatúj talicskákon szemet tolt a műhely hátsó bejárata felé. A bitangok! Befűtöttek a kályhába, hogy a kedvébe járjanak a lakatosoknak. Az egyik műhelyt a másik ellen kijátszani! Ismeri ő már ezt! S Bükki ebben benne van! De mért ne lenne benne, amikor a központban ellene vannak az össz-sztrájkoknak. S maholnap már ellene lesznek a részletsztrájkoknak is.

A műhelyben még égtek a lámpák. Hosszú, elpiszkolódott zsinórokon villanylámpák csüngtek le a tetőről. Kalapácsolás, szögecselés zajával volt tele az egész helyiség.

Jaksi megállott az első satunál, egy idősebb munkás előtt.

- Virág elvtárs, hol van Bükki?!

A munkás megütközve nézett fel a szemüvege alól Jaksira, majd odaadta neki a kezét.

- Hol lenne? Ott van bent biztosan a mesternél. - A sarokban levő üvegketrec felé bökött a fejével. - Mi baj van?!

- Mi baj? - kérdezte lihegve Jaksi. - Az öntödében cseh sztrájktörők dolgoznak! És te azt kérdezed, hogy mi baj?

Közben mások is odajöttek.

Az öreg kényszeredetten megrántotta a vállát.

- Tudod, hogy nem rajtunk múlik. De hát a központban...

- Mit a központ, amikor az igazgatóság Prágából cseh sztrájktrőket hozat?! Amikor a magyar gyárosok összedolgoznak a határon túli gyárosokkal, akkor a központ megakadályozza, hogy a munkások egy gyáron belül összefogjanak?

A műhelyben elhalkult az utolsó kalapácsütés, elcsörrent az utolsó földredobott vasdarab is.

- Az a szarházi a mesterrel, az egész hatósággal barátkozik, az igazgatóság pedig zsarukat állítat az öntöde elé?!

Az üvegketrec ajtaja kinyílt, Bükki nagy kaszáló léptekkel közeledett a kis csoport felé.

- Ne csináljatok itt cirkuszt! - kiabálta már messziről. - Estére összehívom az összbizalmi-testületet, ott majd döntünk!

- Estig várjunk? - kiabált Jaksi. - Estig engedjük dolgozni a sztrájktrőket! Inkább rájuk gyűjtjük a műhelyt!

A munkásokra is ráragadt az izgalom.

- Rendőrök vannak a gyárban! Ezt már hallottad?! - kérdezte Virág, az öreg szemüveges lakatos Bükkitől.

- Ne csináljatok itt cirkuszt! - s Bükki szája elferdült a méregtől. - Rendőrök minden sztrájknál vannak!

- De nem a gyárban! De nem a műhely előtt! - estek most már neki mindenfelől.

- Ne csináljatok cirkuszt! Ha vannak, majd nem lesznek! Azt én mindjárt elintézem! Nem olyan időket élünk, hogy mindjárt odavágjuk a munkát! Húszezer munkanélküli van Pesten! Nahát megértettétek?

A munkások igazat adtak Bükkinék. Tárgyalni kell. Nagy a munkanélküliség. Mindenütt szorítják le a béreket.

- Gyerünk! - szólt oda dühösen Bükki Jaksinak. A rendőrök miatt ő is fel volt háborodva. Ilyesmi még nem fordult elő a gyárban.

Alig értek ki az udvarra, az öntöde felől kiabálást és ablakcsörömpölést hallottak. - Itt valami történt! - villant át Jaksi fején. S anélkül, hogy ügyet vetett volna Bükkire, az öntöde alacsony épülete felé rohant. A sztrájkolók Fóti vezetésével botokkal, vasdorongokkal, kövekkel felfegyverkezve időközben benyomultak. Lehetek vagy tízen, de olyan lármát csaptak, mintha legalábbis ötvenen lettek volna. Jaksi éppen akkor ért a műhely elé, amikor Fóti ellökte az útból az egyik rendőrt úgy, hogy az az udvar közepéig lódult.

A sztrájkolók berontottak az öntödébe - de ez üres volt. A kályhákból fehér lángok csaptak ki, s az egyik olvasztó előtt egy füles mozsárban, fehér fém izzott. A földön elkészítve a formák, a vaskannák fülén még ott voltak a posztódarabok.

Fóti egy piszkavassal addig pofozta a kis vaskannákat, amíg mindet fel nem borította, és az izzó fém szét nem folyt a földön. Piszkálóvasakkal, csíptetőkkal, vasdorongokkal szétverték a rámaikban levő öntést. Fapapucsokat, mindenféle szemetet dobáltak az olvasztókályhába.

- A modellpadlásra! Ott vannak a nyomorultak! - kiabálta Fóti, és a munkások nekivetették magukat a keskeny lépcsőknek.

A padlásajtó belülről be volt reteszelve.

- Nyissátok ki, az anyátok bűdös istenit! Nyissátok ki, a bitang isteneteket - kiabáltak a munkások. Fóti egy doronggal akkorát vert az ajtóra, hogy a vacak faajtó közepe rögtön kiesett. A következő ütéssel leverte a kilincset, és aztán berúgta az ajtót.

Az egyik sarokba húzódva, sápadtan álltak a cseh sztrájkőrők.

- Az anyátok sztrájkőrő istenit! - kiáltott rájuk Fóti, és elkapott a mellénél egy kövér, vörös bajuszos csehet, és teljes erővel bele akart vágni az arcába, de Jaksi még idejében elkapta a karját.

- Megbolondultál? Munkás ez! Ha sztrájkőrő is! - kiáltott rá dühösen, és visszalökte maga mögé. Aztán a csehek felé fordult. Rájuk ordított.

- Arbeiter?! Was?! Proletar? Streik so machen? - és olyan mozdulatot tett a kezével, mintha valakinek a torkát akarná elvágni. - Judasch! Nicht Arbeiter! Pfui Teufel! - és kiköpött eléjük.

A csehek arcán látszott, hogy megértették, amit Jaksi mondott. Lenéztek a földre és hallgattak. A kövér, vörös bajuszos, aki alighanem a vezetőjük lehetett, reszketve megszólalt.

- Wir fahren sofort nach Hause. Lass uns nur ruhig weggehen.

Jaksi az ajtóra mutatott:

- Marsch!

Földre szegett fejjel, libasorban vonultak ki a csehek a sztrájkolók sorfala közt. Senki se nyúlt hozzájuk.

Az egymásra hányt modell-ládák mögül most egy kócos fej, majd egy orbáncos arc tűnt elő: ez Vizi volt.

- Szaktársak - dadogta reszketve -, ne bántsatok! Engedjete engem is elmenni!

- Gyere elő! - kiáltott rá Jaksi. - Gyere elő, mert ha én húzlak ki onnan, akkor csak az a pálinkás áruló lelked marad a kezem közt!

Vizi nyögve, siránkozva bújt elő a ládák mögül. Olyan volt az egész ember, mint egy vizes kapca, ki lehetett volna facsarni. Ki akarta nyitni a száját, de a pofon, amit Jaksi lemért neki, elnémította, még mielőtt egy szót is szólhatott volna.

- Kotródj innen, te szemét, te utolsó! Be ne merd többé tenni a lábad a gyárba, mert akkor a fejedet tépjük le!

Vizi behúzott fejjel menekült az ajtó felé, de ő már nem vitte el szárazon. Orrából-szájából folyt a vér, amire leért a keskeny lépcsőn az udvarra.

Közben a lárma a műhelyekből is kiözlött a munkások. Majdnem az egész gyár állt.

Tíz perc múlva az igazgatóság megadta magát.

- Fóti úr - szólt ki Réti Márk reszkető hangon a konyhaajtón. - Ne tessék zörögni. Nincs otthon senki. A kicsi Kőrösiéknél van, Fótiné meg bement másodszor is a kórházba, mert a bőrkereskedőhöz telefonáltak érte... Tetszik tudni, Eszti...

Fóti halántékain két hideg csepp gyöngyözött ki.

- Mi történt?

- Nem tudom, kérem - mondta rekedten a meghatottságtól Réti Márk. - Telefonáltak. S az nem jó, ha a kórházból telefonálnak...

Fóti elrohant. A léptei egymást hajszolva kongtak végig a sötét udvaron.

Réti Márk nagyot sóhajtott, és bement a lakásba.

Szemergett az eső. Az egymástól mintegy száz lépésnyire álló utcai lámpák üvegkalitkái nyitva voltak, és ajtaik mint a letört szárnyak csüngtek alá. Mintha csak mutatták volna, hogy merre repült el a kis petróleumlámpások lelke. Talán az utcagyerekek, talán a környék szégyenei végeztek velük, előbb a lámpaüveget, majd a kanócot és végül a petróleumot csenve ki belőlük. Csak az üres bádogtartályokat nem vitte el senki, ezek oda voltak cinkelve.

Fóti talpai alatt kásásan cuppogott a sár. A tisztás szélén húzódó bokrok mint a testetlen árnyékok imbolyogtak a szélben, de az agyagos talaj egyre nehezebben engedte ki öleléséből a megduzzadt, átázott cipőtálpakat.

Az út most megtágult. A távolban egy lámpás reszketett bizonytalanul, és megvilágította a kórház kapuját. Amikor már vagy harminc lépésnyire volt a bejárótól, a kerítésnek dőlve magános alakokat pillantott meg, akik mint a szürke madarak gubbasztottak a fal hosszában. Nagykendőben, lecsukott szemhéjjal aludni látszottak, de a legcsekélyebb zajra, amely a kerítésen túlról jött, felriadtak. Hallottak mindent. Ha valaki könnyű léptekkel végighaladt a csikorgó kavicsokon - tudták, hogy most egy orvos ment át az udvaron. Sietős léptekre az ő szívük is sietve vert. Talán éppen az ő gyerekükhöz szaladt az orvos. Ismerték az apák nyugodt lépteit, a pap nehéz, csoszogó járását, és pontosan meg tudták különböztetni az ételhordó kocsik zörgését az alacsony kerekű hullakocsi nyikorgásától. A portás legalább ötször-hatszor elkergette őket a kapu elől, mégis voltak, akik itt ácsorogtak késő estig.

Ők csak vasárnap jöhettek látogatóba. Hétköznap csak nagy protekcióval engedtek be látogatókat a kórházba - a halál volt a legnagyobb protektor. Várták, hogy a „súlyosak” hozzátartozói kijöjjenek, akiknek mindennap szabad volt bemenniök. Leírták nekik a gyerekük arcát és haját, megfedekezve arról, hogy bent valamennyiüket lenyírták kopaszra, és a kis arcokat eltorzította a betegség. S üzentek a kis Janikának, Marikának, Petikének, könyörögtek, rimázkodtak, hogy az övékét is nézze meg. „Kovács Péternek hívják, négyéves a lelkem.” - „Julika, Egressi Julika, drágám, a jó Isten fizesse meg, megnézi ugye?” S aztán vártak órák hosszat, igazgatták a fejkendőjüket, törülgették a szemüket, meséltek egymásnak csodálatos és borzalmas történeteket, és hallgattak, hallgattak. Egy-egy zokogva kitámolgó asszony láttán ők is sírva fakadtak, és ha egy könnyein át nevető anya jött ki a kapun, akkor ők is átnevettek a könnyeiken. S az ilyen boldog anya aztán beszélt a kis Julikával, a kis Petivel, a Marikával, aki éppen citromos limonádét ivott, és csókolgat mindenkit, a Gyurikával, aki éppen a bilin ült, és valami nagy huncutságot kiabált át a Varga Marikának.

„A Gyurika? A Fehér Gyurika?” - „Az, az, éppen ő.” „Jaj, édes istenem, nem téved, aranyosom, még négyéves se múlt a lelkem, és az orrocskája nem nagyobb egy jókora borsónál, s aztán evés közben úgy mozog neki, mint a nyúlé.” „Azt, azt, pontosan azt, holnap talán már ki is írják.” „Jaj, édesem, de melegem lett, kiírják, édesem, az én gyönyörű gyermekemet, de nem téved, aranyom, biztos, hogy ő volt? A Fehér Gyurika, a homlokán, a szemöldöke felett egy kis anyajegy van.” És kérdik, faggatják, és az ráhagyja, hogy persze hogy az volt, hogy persze hogy látta őket, hogy mind élnek és mind meg fognak gyógyulni, olyan jó ápolásuk van, hogy otthon se lehetne különb.

S ők hallgatják, hiszik, isszák a szavakat, de nem mozdulnak. S aztán jön valaki másik, és felfelcsukló sírásával mint valami fekete uszályt hozza magával a kórház borzalmait. A fuldokló, kicserepesedett szájú, apró virágkezükkal anyjukért kapaszkodó apróságok szívet tépő képét. S ilyenkor átkozzák az orvosokat, az ápolónőket, akik szántsándékkal el akarják pusztítani a gyereküket.

Fóti éppen be akart csöngetni, amikor a kapu mögül sírás ütötte meg a fülét. A keze lehullott a csengő gombjáról. Ijedten nézett szét a kapu köré sereglett asszonyokon, mintha csak tőlük várt volna segítséget, de az asszonyok nemsokára visszahúzódtak a kaputól. Ők ismerték a léptek zenéjét, és szánakozva néztek Fótira. E pillanatban mindannyian megfélemeztek a maguk bajáról, mert aki a kerítés mögött jött, egy-egy halkán kibuggyanó sírásfoszlánnyal a száján, amely mint a kavicsra hullott üveg csengett a csöndben - az még náluk is megvertebb volt.

Recsegve nyílott a kapu. Ágnes lépett ki rajta, nagy kendőjéből csak a tenyéryei, sárga arca látszott elő, amelyen már elfonnyadtak a könnyek.

Odazuhant Fóti mellére.

- Jaj, istenem, mit tettél velünk, mit tettél velünk! - ismételte elállíthatatlanul.

Fóti bensejében feneketlen úr támadt.

KÖSZLER KIKEL AZ ÁGYBÓL

Már a sarlachjárvány is egy kis főnyeremény volt Köszler számára. Esztike halála aztán betetőzte Köszler rózsás számításait. Brandl a veszélyes hangulat hatása alatt sürgősen kiköltözött a rózsadombi villájába, és feladta lakását. Köszler, aki már hetek óta nyomta az ágyat, Fanni minden siránkozása ellenére azonnal meg akarta nézni a kiürített lakást és Brandl két telkét, amit végre sikerült megkaparintania. El kellett hívatni Jánosit, a vicét, hogy tolja el Köszlert a hatvannégyesbe és a Korona utcába.

Déli tizenkét óra lehetett. A nap néhány percre kigyúlt a szürke égbolton, és mint egy átázott szénaboglya égett füstölögve, de Köszler fölött tavaszba borultak a csupasz fák, Köszler szívében érlelő meleg volt, a szemében gyermeki nevetés - Köszler mókás, beszédes volt. Szivarral kínálta meg Jánosit, mézcukrot osztogatott a gyerekeknek, előre köszönt a lakóinak, nem lehetett ráismerni.

A félúton egy kutyaalka közeledett a tolokocsi felé. A farka élén egy törékeny, sovány ölel futott, elpiszkolódott pepita takaróval a hátán és a nyakában egy sáros rózsaszínű csokorral. Jánosi már messziről megismerte Vestát, Brandlék kutyáját, amely a gyors költözködés zűrzavarában elvesztette a gazdát.

- Kié ez a kutya? - kérdezte botjával Vestára mutatva Köszler.

- A Brandlék kis szajhája. Itt illegeti magát már második napja az utcán. Megtetszett a bűdösnek ez a fene nagy szabadság.

- S miért nem verik ki az utcából ezt a dögöt?! - kérdezte elszoruló hangon Köszler, és a botjával megfenyegette Vestát. - Öt Kuba szivart adok magának, ha ezt a dögöt kiveri ebből az utcából.

Köszler még a következő sarkon is rázta a botját Vesta felé.

Az új telkein megnézett minden zugot, begurított magát minden sarokba, meg volt elégedve magával. Úgyszólván ingyen jutott a két telekhez. Eltolatta magát az épülő háza elé, az egyetlen építkezéshez, amelyen a krach ellenére is tovább folyt a munka. Végül Petrás és Jánosi a tolokocsival együtt felcipelték Brandl volt lakásába. Mint egy győztes hadvezér a csatatéren, gurult végig Köszler az üres szobákon. Megtapogatta a falakat, megpiszkálta botjával a pókhálókat, és még a gyors kiköltözés közben a falakon támadt sebhelyek sem tudták elrontani jókedvét.

Már három órára járt az idő, amikor a nyikorgó kocsiban hazafelé gurult, de Köszler nem érzett fáradtságot, és a legszívesebben kiszállt volna a kocsiból, hogy gyalog folytassa az útját.

A kádfürdő közelében egy rikkancs rohant el mellette, és kabátja szélével egy nagy köteg újságot ölelt magához.

- *Délután!* - ordította Köszler fülébe - Földrengés az Alföldön! Véres szerelmi dráma a Hernád utcában! - Mintha kávézás közben egy svábbogár hullott volna Köszler csészéjébe, egyszerre el volt rontva az öröme. Eszébe jutott Miklósi, ez a nagy rabló, és Sávossi, ez a mérges csípésű tetű, ez a szélhámos, ez a zsaroló skribler. Ő meri a Ferdetorony utca erkölcsi cseit kikezdeni?! Sávossinak fájnak az ő kuplerájai, ennek a selyemfűnek?! Ez meri őt kiírni az újságba, ez a lump, aki abból él, hogy becsületes embereket szűr le mocskos tollával?!

Igen, Köszler minden becsületes üzletet meg tudott érteni. Nagy hasznót kívágni, alkudni, ravaszkodni, a fogáshoz verni minden garast, kiszedni mindenkiből az utolsót, fogcsikorgatva

fizetni, ha muszáj volt - ezt megértette ő, ez becsületes dolog volt, ezt másoktól se vette rossz néven. Mert ez üzlet volt, ez volt az élet. De egy félóra alatt, egy piszkos cikkel ezreket keresni, egy újságcikkkel, amely talán meg se jelenik, egy ilyen dréhvel, egy ilyen semmivel, amit az ember egyszerűen leír, amire nem kell napokon át véresen alkudni, amiért nem kell megesküdni a lánya üdvösségére és huszonötször az Istenre hivatkozni - ezt megvetette, ezt szívből lenézte Köszler.

A túlsó járdáról egy lomha járású férfi szelte át az úttestet. Fején - az őszi idő ellenére - lapos szalmakalap volt. A ruha lógott a testén, kezét a formátlanra térdelt nadrágja zsebébe süllyesztette, és sietve tűnt el az egyik bordélyház kapujában.

Köszler jól ismerte ezt az embert, akit az egész környéken csak úgy hívtak, hogy a „kéz- és lábcsókoló”. A gyerekek is így ismerték, és már messziről ezt kiabálták feléje, de őt mindez nem zavarta, kicsit eszelősen maga elé mosolygott, s aprópénzt dobált a gyerekek közé. Őt perc múlva már kint is volt a házból, azt mondják, minden nőnek, aki megengedte csókolni a kezét vagy a lábát, egy forintot adott. Hetenként egyszer pontosan megjelent az utcában, s mindig ugyanabban az időben, akkurátusan, mint a postás vagy a kenyeres.

Köszler apai gyöngédséggel kísérte a szemével a „kéz- és lábcsókolót”. Micsoda szolgálatot tesz ő a társadalomnak azzal, hogy egyáltalában fenntartja ezeket a házakat! Hogy az ilyen beteg embereknek van hol kiélniök romlott hajlamaikat, és nem molesztálják a békés polgárok feleségeit és lányait! S az újság ezeknek a gyógyintézeteknek a bezárását meri követelni! Hát tudják ezek az emberek, hogy mit beszélnek?! Hogy mennyi szenny és szenvedély tombolja itt ki magát, hogy mindez az ő nyugodt életüket tehermentesíti, a város normális erkölcsi életét biztosítja?! Hogy ezek a házak teszik lehetővé, hogy egy ilyen hatalmas városban, ahol annyi mindenféle ember verődik össze, ahol annyi a kaszánya - rend és nyugalom legyen?! Hogy a feje tetejére ne álljon minden, és fényes nappal le ne tiporják a becsületes polgárasszonyokat az utcán?!

Köszler szentül hitte, hogy amikor ezeket a házakat védi, akkor tulajdonképpen a társadalom rendjét védi. Elhatározta, hogy amint hazaér, beadványt írat Hugóval a székesfővárosi tanácsnak, a polgármesternek, a kormánynak, és ha ez se használ, Ferenc József császár kabinetirodájának. Mert az öreg bölcs és igazságos uralkodó igazat fog neki adni!

ÍGY KEZDŐDÖTT A HÉT

Hétfő, ez a vasárnapi derűre ború, ez a hat sovány nap legsoványabbja, ez a mindennapok legszürkébbje, még a szokottnál is komorabban kezdődött.

A halál közelsége ott lebegett a kislakások fölött. A kis halott mintha csak a hatvannégyes udvarán lett volna kiterítve.

Vasárnap este elterjedt a házban, hogy Fóti pap nélkül akarja eltemettetni Esztikét, és a koporsó fölött, a híres szocialista szónok, Körmös Gábor tartja majd a búcsúztatót. Ez a hír valami egészen különös jelentőséget adott a temetésnek.

Hat óra előtt néhány perccel nemcsak a ház lakói voltak kint a temetőben, de igen sokan a szomszéd házakból is. Az alacsony, piszkos színű hullakamra előtt lassanként gyülekezni kezdtek Antal szaktársai. Itt volt Devalits is az öntőkkel és még sokan a gyárból, akik ebben a temetésben is valami tüntetésfélét láttak a társadalom berendezkedése ellen.

Már egészen besötétedett. A féloldalas fakerítés tövében nedvesen és feketén ácsorogtak a diófák. A hullakamra kapuja fölött most kigyulladt a gázlámpa, amelynek törött üvegburája alatt ide-oda táncolt a fény. Az emberek egyre jöttek. Itt volt az öreg Cséri is, kikeményített, kék fuvaroskötényben, amelynek eleje gyanúsán ki volt tömve. Itt volt Réti Márk is a feleségével, aki alig ért az ura válláig, és görcsösen belekapaszkodott a karjába. Eljött Jánosi is, aki bár nem mutatta, de jó szívvel volt minden gyerek iránt, és dühét a macskákon és kutyákon töltötte ki. Megérkezett Petrás is, keménygallérban és fekete pincérnyakkendőben. Csak Lehel és a felesége nem voltak itt. Lehelről olyan hírek keringtek, hogy már harmadik napja nem volt otthon, s hogy állítólag a felesége meglátta, amikor bement egy bordélyházba. Ezenkívül mindenfélét susogtak róla a lakbérsztrájkjal kapcsolatban is, hogy összejátszott Köszlerrel, és ezért egy évig nem kell lakbért fizetnie, de most senki se gondolt Lehelre. Szemben a hullakamrával a kápolna előtt gyülekeztek. Az öreg Kőrösiné kimagaslott az asszonyok csoportjából. Fekete posztókendő volt rajta, amely nemcsak a vállát, de a fejét is betakarta. Mellette merev, könnytelen arccal, Ágnes állott. A pap nélküli temetésen már többet sírt, mint Esztike halálán. Két nap óta naponta többször is imádkozni járt a templomba, hogy előre levezelje férje bűnét. A halál nem volt oly borzalmas számára, mint az, hogy Esztit pap nélkül tegyék a sírba.

- Édes kislányom - szipogta most is, miközben ide-oda topogott az öregasszony mellett -, pogány módra temettet el az apád, úgy tesznek be a földbe, mintha nem is ember lennél...

Az asszonyok sugdolództak, méltatlankodtak. Csak az öreg Kőrösiné hallgatott. Csontos arcán már ott feszült az elhatározás. Nemsokára eltűnt a kápolna tornyába vezető lépcsőházban.

Hirtelen mozgás támadt. A bejáró felől néhány férfi közeledett a hullakamra felé. A csoport élén valaki egy vörös szalagos koszorút tartott fel magasan. A koszorút tartó férfi mellett egy vállas, széles karimájú művészkalapot hordó férfi jött, gomblyukában piros székfüvel. Kemény, biztonságos léptekkel közeledett a hullakamra felé.

A tömeg utat nyitott a kis csoportnak. A munkások jobbról-balról néma kalaplevegéssel köszöntötték az érkezőket. Megilletődött suttozás támadt.

- Körmös Gábor! Tehát mégis eljött!

A kis csoport a hullakamrába vezető lépcsőn helyeződött el. Elöl Körmös Gábor állott. Most, hogy az arcát megvilágította a táncoló gázfény, jól ki lehetett venni szép, markáns vonásait.

Mellette Sütő állt, ő hozta el Körmös Gábort a temetésre. Az arca le volt sülve és teltebb volt, mint amikor elutazott, de az arcsontjai körül most is halvány lázfoltok égtek. Izgatottan sugdolódzott a dalkör vezetőjével. Egy lépéssel arrébb Jaksi állott, ő nem bírta a temetéseket, ezt az egész halotti levegőt, a hullakamraszagot és a koszorú maró illatát. Cigarettázva próbálta magát elkülöníteni a kábító, nehéz szagoktól.

Mögöttük, kissé félreállva állott Fóti, mintha nem is tartozott volna ide.

A kápolna toronyórája elütötte a hat órát. A hullakamra széles kapuja a halál komorságához méltó lassúsággal széttárult. A gázlángos, barlangszerű mélyedésből szinte láthatatlan vállakon úszott elő a keskeny, lila gyermekkoporsó, és az asszonyok csoportjában hangos jajveszékeltetés támadt.

A következő percben felharsant a dalárda éneke. Az ének szétnyitotta hatalmas szárnyait, és mint egyetlen családot ölelte maga alá az egész tömeget.

Soha még ilyen érzések nem tomboltak Fóti szívében, mint ezekben a percekben. Ott feküdt előtte a kis koporsó a keskeny katafalkon, leborítva a pirosszegfű-koszorúval, körülötte a munkatársai, a harcos barátai állottak, Jaksi, Lajos, Sütő, Devalits, Körmös Gábor, a százezrek körülrajongott szónoka, akik vele éreztek, akik között otthon volt, akik egyek voltak vele. A koporsó tulsó felén pedig idegen asszonyok között állott a felesége, értetlenül és idegenül. S ez a kis koporsó mintha még mélyebbre húzta volna az árkot közöttük.

Mintha egy láthatatlan kötélhágcsón tűnt volna el az ének utolsó foszlánya, hirtelen csönd támadt. Körmös Gábor közelebb lépett a koporsóhoz. Néhány pillanatig, mintha valami magnetikus varázs alá került volna, csak nézett a tömeg megnőtt arcába, látszott, hogy minden idegével bele akart gyökerezni annak érzéseibe.

- Elvtársak, munkástestvérek - buggyant ki dallamosan a hangja -, tisztelt gyászoló gyülekezet!

A ferde, kővályúhoz hasonló halottaskamra, amely egy évszázad óta őrizgette hideg kőlapjain a halottakat, amely apró rács-szemeivel három emberöltőn át szemrebbenés nélkül bámult bele a temetőkertbe, s amely az idő súlya alatt már úgy összeroppant, hogy szinte a térdein látszott tartani a rozsdás bádogtetőt, mintha megborzongott volna a szavak különös zenéjétől. A kápolna karcsú hattyútoronyában pedig megkondult a lélekharang, és élesen, jajveszékeltőn kiáltozott segítségért. Sírt, visított, jajongott a kis harang, kétségbeesetten harcba szállott a szónok szentségtörő szavaival, s felverte és segítségül hívta a temető összes árnyékait.

Zavart csönd támadt. Mindenki a torony felé nézett, ahonnan zengve-bongva zúdult le az éles harangszó. Egy magas, sötét árnyék rángatta a harang kötelét és hívta bosszúra a Teremtőt.

Körmös Gábor hangja hálóba került, néhány pillanatig hasztalan keresett kiutat a szabadba, de lassan átküzdötte magát a veszett bimm-bammoláson, és érces zengésével betöltötte a térseget. A tömeg egyre inkább a szónok búv körébe került.

- Az üstökös tovább hasítja a végtelen űrt! Az óceánjáró tovább szeli a tenger hullámain! Blériot, az emberi ész csodálatos alkotásain kiragadja a levegőt a fátum karmaiból! A bevetett mag tavaszra kalászba szökken. Csak egy munkásgyermek szíve némult el örökre.

A szónok nehéz, széles kezei, amelyek valamikor vésőt és kalapácsot szorongattak, hol szívet, hol öklöt mutatva ott lebegtek állandóan a tömeg előtt.

- Fáraók, cézárok, királyok, hadvezérek sírjával kering a föld, de a milliók hatalmas alkotásai, a rabszolgák piramisai túlélnek zsarnokaikat, és fenn hirdetik a munka halhatatlanságát!

A szónok nem törekedett arra, hogy logikus legyen, talán képtelen is lett volna erre. Egyik gondolatról átvágott a másikra, sokszor önkényesen megszakította a beszéd fonalát, de mielőtt befejezte volna a mondatot, mindig talált néhány olyan szót, amellyel újra a magasba röpítette az egész mondatot.

- Az ács, a kőműves, a palaműves, a bádogos, a paloták igazi építői, a legfinomabb kelmét gyártó szövőmunkások, a hatalmas hidakat és hajókat összekovácsoló vasmunkások védte-
lenek a természet, a társadalom csapásaival szemben, mert az orvos, a patika, a kórház luxus a számukra! Jön egy járvány, és mint a szélroham a gyöngé, elsárgult falevelet, leszakítja a család fájáról az apróságokat, akik egy sívár, pénzéhes társadalom áldozataiként fiatalon kerülnek a sírba! Milliók egyért! Ez volt a fáraók jelszava. Százmilliók százakért! Ez a modern fáraók ígéje. Milliók milliókért! Ez a jogfosztott, kizsákmányolt milliók szent hitvallása!

Mint valami hatalmas orgona zúgott fel most Körömös Gábor hangja.

Kis halottunk, kis hőszünk, kis barátunk! Téged még a szolgaszág földjébe temetünk! Téged elpusztított ez a társadalom, mielőtt apád és millió jogfosztott társa kiharcolták volna a szocializmust, az egyenlőség, testvériség és szabadság társadalmát, amely pirosra fogja festeni minden munkásanya, minden munkásgyerek sápadt orcáját. De amikor most elbúcsúzunk tőled, kis Fóti Eszti, ígérjük neked szent fogadalommal, hogy ebben a munkásság szent jogaiért folyó harcunkban nem fogunk se csüggedést, se megállást ismerni! Kis koporsód mellett emelt fővel nézünk a jövőbe! Mert ez a jövő a miénk, a munka szent és harcos népé!

Az asszonyok hangosan sírtak, de könnyeztek a férfiak is. És kétségbeesetten kiabált a kis harang a toronyban.

A dalárda új dalba kezdett. Zúgott az ének, a szél belecibált, és kitergegette az egész temető fölé.

Amikor a dal elzúgott, csönd támadt. Körömös Gábor, Fóti, Jaksi és Sütő a vállukra vették a kis koporsót. A tömeg megindult a sír felé. Hátról valahol előredűlve, hangosan zokogott Ágnes.

A sír előtt kört álltak az emberek. Még Jaksinak kellett volna beszélni. De amikor a koporsót a két keresztbe fektetett deszkán elhelyezték a sír fölé, Fóti hirtelen utat nyitott magának a gödörhöz.

- Kislányom! - mondta tiszta, élesen csengő hangon. - Az én múltam, az én tudatlanságom veled száll le ebbe a sötét gödörbe. Te elpusztultál, de tudd meg, hogy az apád ezt még számon kéri! - Fóti hangja itt letört, mint a madár röpte, amelyet a magasban ér a golyó.

Pillanatokig mindenki meredten állott. Olyan hirtelen, olyan váratlan jött mindez.

Aztán Fóti rádobta az első rögöt a közben a sír aljára leeresztett koporsó fedelére. S most már hullott a göröngy, mint a dobpergés, amelybe csak az asszonyok fel-felcsukló sírása vegyült.

A sír feldomborult, a székfükoszorú, mint valami hatalmas rubin, amely az este minden fényét magába gyűjtötte - égett a kis fejfa tövében. A dalárda harcos, kihívó akkordokat küldött szét a földbe roskadt, korhadt sírkeresztek között.

*Föl szocialisták, sorakozzunk
Dobszó riad, zászló lobog,
Föl szabadon, hogy dolgozhassunk,
Ébredjünk s legyünk szabadok.
Bő szerencse, napragyogás,
Szellem fénye, erő, tudás:
Övé legyen és érje össznépzünk!
Ez a szent cél, melyért mi küzdünk*

*A munka szent, szent küzdelem,
a munka szent, szent küzdelem.
Velünk a nép! A győzelem!
Velünk a nép! A győzelem!*

S aztán a tömeg szétfolyt a keskeny ösvényeken, a gyéren megvilágított, kopasz fasorokban és az eltaposott szegényember-sírok között.

Mint valami százgombos rendőrmundér borult a csillagos ég a fehérbádoggal a temető fölé.

LEHEL ÁRULÁSA

Lehel néhány nap alatt lesoványodott, mint egy megkölykedzett macska. A ruha lomposan fityegett rajta, arcán lógott a bőr, alig lehetett ráismerni. Külvárosi énekes kávéházakban, tingli-tangli vendéglőkben töltötte az éjszakákat. De már a Caffé Nicaragua, amelynek válogatott női zenekara körében Lehel különös protekciót élvezett, s amelyet egy hónappal ezelőtt Caffé Palmának, három hónappal ezelőtt Caffé Nílusnak és ezt megelőzően Caffé Sorrentónak, Caffé Afrikának és Caffé Jamaikának hívtak, ez a kis forró gyönyörtanya se tudta többé Lehel érdeklődését lekötni. A karmesternő, aki feszes bársonynadrágot, lakkcsizmát és kivágott, aranyzsinóros mellényt hordott, most legalább annyi évesnek nézett ki, mint amennyi a valóságban volt. S ezen se a bor, se a főpincér diszkrét üzenetei nem segítettek. Igen, Lehel egyre többet gondolt családjára, Ferkó maszatos, huncut arcára, a meghitt kis otthonra, házias feleségére. Most érezte csak, hogy mit jelentett számára a tiszta, családi élet, amely ellen annyit vétkezett, az ízetlen diéta, amely után oly jólesett egyet-egyet bűnözni a Rusztelben. Az egész hámból ki-kirúgó élet varázsa megszűnt abban a pillanatban, amikor már nem volt többé miből kirúgni. Le lelke megtelt jó diétás szagokkal, a családi petróleumlámpa körül imbolygó árnyékokkal, hancúros gyerekzsivajjal, az örökösen lamentáló Lujzikája jó tulajdonságaival, észbontó vágyakozással az örökké eldugult vízvezetékkagyló és félhomályos konyha iránt. Mert most már bevallhatta magának, nem bírta tovább ezt a bujkáló, kuvasz életet. Napok óta nem volt rendes étel a szájában, puha matrac a dereka alatt, s nem talált egyetlen meghitt szögletet sem, ahová a kalapját békében felaggathatta volna. Üldözött, kivert kutya volt, és a saját sorsa fölötti szánakozás végképpen ledöntötte a lábáról.

Mert őt senki, senki se tudta megérteni! Se a felesége, se a háziak, akik tele szájjal mocskolják az egész városban. S mindez miért? A képességei miatt, amelyekről ezek még csak álmodni sem mernek! Igen, a tehetsége, a képességei... ez az ő szerencsétlenségének az igazi oka, ez és a fátum! A nemezis! Mert ha szombat este a felesége nem látja bemenni abba a nyomorult bordélyházba, akkor most otthon lehetne... De a felesége nem érti őt! Nem érti, hogy miért jár ő a bordélyházba! Miért kénytelen ő ilyen megaláztatásnak kitenni magát! Nem, ezt sem ő, sem a többiek nem értik! Csak egyet értenek, bemocskolni a nevét, híreket terjeszteni róla, a lakbérmozgalommal és Brandllal kapcsolatban, a házban, a környéken, az ipartestületben, a kisiparosok körében és az asztaltársaságban! Hej, Réti Márk, hej, Réti Márk, leszek én még nagy ember, kiharcolom én még a szerencsémet, de akkor jaj lesz neked!

Lehel előtt már egész őrjáratra való üres borosflaskó állott, de ma nem fogott rajta a bor, s mint egy taknyos gyerek sírt az asztal fölé hajolva, és a könnyei belepotyogtak a pohárba.

A dobogón egy új sztár, a női zenés konzorcium aránylag legfiatalabb és legcsinosabb tagja énekelt éktelen hamisan. Lehelt ma minden hidegen hagyta. Nem, arra nem számított, hogy az egész világ egyszerre omlik a fejére, hogy a felesége válasza sem méltatja a levelét, amit egy hordárral küldött neki. Pedig ebbe a levélbe beleírta a lelkét, alázatosan bocsánatot kért tőle, és megígérte, hogy új életet kezd. Zuglón, vagy ha úgy kívánja akár Cegléden is, lakásos üzlethelyiséget vesz ki, egy egész házat, virágos,- és zöldséges-kerttel, ahol a gyerekek három hónap alatt úgy összeszedik magukat, hogy rájuk sem lehet majd ismerni! Csak értük akar ezentúl élni!

De nem kapott választ.

A temetés napján már nem bírta tovább a céltalan csavargást. Elhatározta, hogy bármi történjék, de ma este hazamegy és beszél az asszonnyal.

Hat órákor már kövér árnyékok borították be a ház minden szegletét. Lehel, szemébe húzott kalappal loholt végig az udvaron, fel a sötét csigalépcsőn, ahol már nem kellett attól félnie, hogy felismerik. Most még csak egy veszélyes zóna volt hátra, a gang, amelyre innen-onnan kikúsztak a petróleumlámpák fényindái.

De végül is ott állott a saját ajtaja előtt, amelynek küszöbe alól világosság szűrődött ki.

Lehel nekidúlt a falnak, a megtágult, elzsírosodott szíve mint valami rozoga dugattyú járt a mellében. Az ismerős boldog szagok, a meghitt bútorok, a megpenészedett konyhaszöglet közelsége, ahol az ezüstnyeles sétatotja állott - igen, ez a békés családi jászol könnyeket csalt a szemébe. Ó, mennyire áhította most, hogy újra beköthesse magát ebbe a szent jászolba!

Mint egy megrikatott gyerek állott a fal mellett, de valahol kinyílt egy ajtó, s Lehel gyorsan benyitott a konyhába. A pöttyös, cementkövezetben tátongó gödrök tele voltak csönddel és árnyékkal. Lehel nem merte egészen becsukni maga mögött az ajtót, a kalapját se vette le, ott állott lihegve a küszöb közelében.

A konyha mélyéből most egy kócos fej bújt elő.

- Lujzikám!

- Franzl!

Az asszony szeméből hideg megvetés áradt feléje. Le még sohasem látta ilyennek a feleségét. Ez az asszony egész életében lamentáló, veszekedő némbor volt, de most olyan nyugodt volt, mint a halott.

- Lujzikám! - közeledett feléje Lehel. - Nézz végig rajtam, én már megbűnhődtem! Lujzikám, gondoldj arra, hogy tizenöt évig boldogan éltünk együtt. Gondoldj a gyerekeinkre!

- Hallgass! - egyenesedett ki az asszony, és a szeme gyűlöletben égett. - Te ne merj a gyerekekről beszélni! Te, te... - Tovább nem bírta. Valami fojtogatta a torkát, és a szája megrándult az izgalomtól. Leborult az asztalra és hangos, fel-felcsukló sírásba tört ki.

Lehel ösztönösen megérezte, hogy itt valami szörnyű dolog történhetett. Felrántotta az ajtót. A sötét szobából arcul csapta a fertőtlenített holmik szúrós szaga. Mintha felöklözték volna az állát. Az üres szoba falán lepergett előtte az utolsó napok tragédiás filmje, amelynek ő volt a gonosz szelleme. A konyhából behallatszó sírás olyan volt, mint egy borzalmas melódiát nyekergő verkli a láthatatlanul felvetített tragédiához.

- „Papa! papa!” - zokogta az asszony. - Téged szólított az én édes fiacskám, amikor elvitték. „Ne hagyj engem elvinni” - kiabálta. „Ne hagyj engem elvinni!”

Lehel elkapta a felesége kezét.

- Lujzikám! Csak még az egyszer bocsáss meg. Még az egyszer, ebben az életben.

- Eridj innen! - lökte el az asszony. - Átkozott legyen az a perc is, amikor megismertelek!

Lehel az ajtó felé támolgott, megfonta a kilincset, úgy tett, mintha le akarta volna nyomni, végre le is nyomta, felnyitotta az ajtót, de még mindig nem lépett ki rajta, még várt, minden porcikájával leste a megváltó, marasztaló szót, de ez tizenöt év óta most először elmaradt.

Másnap Lehel egy gőzfürdő hálótermében ébredt fel. Hogy hogy került oda, arra már nem emlékezett, úgy rémlett neki, hogy egész éjszaka az utcákat járta, éjjel két órákor beült a Caffè Nicaraguába, és hogy aztán mi történt, arra a legjobb akarattal sem tudott visszaemlékezni.

Megpróbálta rendbe szedni a gondolatait. Azt egész világosan látta, hogy most valamit tennie kell, mindenekelőtt pénzt kell küldenie az asszonynak. Ez talán meg fogja hatni a feleségét, de ha nem, akkor is kötelessége, hogy gondoskodjék a családjáról. De pénze nem volt. A Brandl-től kapott száz koronának már a nyakára hágott. Elhatározta, hogy elmegy Szántó Tivadarhoz, a kerületi kormánypárti főkorteséhez, és elmond neki mindent. Hajlandó bármilyen munkát vállalni, és egyelőre megelégszik negyven-ötven korona kölcsönrel is. A pénzt rögtön elküldi az asszonynak, ő pedig élni fog, ahogy tud. Ha kell, száraz kenyéren és vízen, amíg szilárd talaj nem lesz újra a lába alatt. Hogy mi volna a legjobb?! Azt maga se tudta. Talán elmehetne utazónak. Ha rendszeren felöltözhethetne, biztosan felvennék. Igen, utazni! Csak innen el, beutazni az országot, lemenni Fiuméba, Brassóba, fel Kassára, Bécsbe, Prágába, esetleg Berlinbe. S mit lehessen tudni, miféle jövő áll még előtte. Mert ő nem olyan ember, aki ne tudna kimászni a romok alól. Ami pedig a feleségét illeti, igen, ő megérti őt, ő nagy hibát követett el, de végeredményben ő mégiscsak a férje neki, s a gyerekek az ő gyerekei is... De mindegy, kap ő asszonyt. Ha nem itt, akkor Berlinben. A német nők a világ legrendesebb asszonyai. Persze sajnálni fogja Lujzát is, de ha ő így akarja, hát legyen... A gyerekekről és róla fejedelmileg fog gondoskodni... Mert ez kötelessége. Minden évben többször is meg fogja látogatni őket...

Megvette a *Délután* legfrissebb számát, hogy átnézzze a hirdetéseket. De már a harmadik oldalon abbahagyta a lapozást. A szeme fennakadt a vastag betűs címen. - *Lakbérúzsora a Ferdetoronny utcában.* - *Hogyan csapta be egy háziúr a lakóit.* - *Ígéretek, amelyek sohse válnak valóra.* - *Piszok, sötétség, férgek és örökös járványok a város egyik legnagyobb bérkaszárnijában.*

Lehel izgatottan futotta át a cikket, és az első hasáb alján egyszer csak kibuggyant a saját neve a sorokból. Lehel először látta a nevét lenyomtatva egy igazi újságban, de inkább sohse látta volna. *Lehel Ferenc... egy kétes egzisztenciájú alak... aki sötét machinációkkal elgáncsolta a lakók jogos védekezését a féktelen lakbérúrsorával szemben... Majd... a kapott pénzen... ott-hagyta éhező családját, beteg gyerekeit... aki azóta tivornyázva tölti az éjszakáit... Ide vezet... családok romlásához, ha egy háziúr, akit erkölcstelen üzelvei ezerszázalékos hasznokhoz... Nem szabad, hogy a főváros lakossága... tiltakozni kell... A Ferdetoronny utcai... Tiltakozni... A sorok egymásra kúsztak a papíron, mint a százlábúak. Az egyetlen, amit idáig sikerült megőriznie, a becsületes nevet sárba tiporva a milliós város, az egész ország előtt!*

Lehel leült egy villamosmegálló előtt egy padra, és lüktető halántékkal meredt az utca forgatagába.

Kétes egzisztenciájú alak?! Ezt, ezt írják róla az újságban. Róla, aki már tizenegy éve önálló iparos, akinek műhelye és lakása van a városban, aki rendes adófizető és választópolgár, s mi több, a kormánypárt ismert kortese! Igaz, bünt követett el a családjával szemben, de azt, hogy a nevét kiírják, hogy *kétes egzisztenciájú alagnak* - egy alagnak! - nevezzék, ezt nem érdekelte meg! Ehhez nincs joga senkinek! Ezt nem engedi, nem engedheti magán száradni! Az újságnak nem volt joga őt belekeverni ebbe a dologba, az újság felelni fog ezért. Az újság helyre kell hogy igazítsa az ellene elkövetett igazságtalanságot! Sávossi elégtételt fog adni neki! Mert ha nem, akkor olyan véres tragédiát még nem látott ez a város, mint amit ő fog rendezni!

Begyűrte a zsebébe az újságot és rohant a *Délután* szerkesztősége felé.

Mire kiért az ívlámpás Körútra, amely mint valami gyémántokkal kirakott gyűrű fogta körül a várost, már sötétedett.

A sűrű járdákon emberfolyamok hömpölyögtek, az úttesten vadul csörömpöltek a villamosok, sikoltoztak az autók. Minden Lehel útját akarta elállni. A *Délután* kirakata fölött már messziről vakítottak a ballon nagyságú ívlámpák. A háztetőn villanykígyó cikázta bele az újság nevét a város forgatagába.

S neki most ezzel a hatalmas újsággal és ennek a hatalmas újságnak országos híró újságírójával lesz dolga! Dolga úgy, hogy erről holnap százazrek fognak beszélni!

A babérkoszorúkkal, gipszszobrokkal megtömött kirakat előtt ember ember hátán szorongott. Különösen a középső kirakat előtt, ahol egy zöld bársony emelvényen egy bal lábra való focilcipő volt kiállítva, amelyben a múlt heti osztrák-magyar mérkőzés győztes magyar gólját rúgták. Itt akkora volt a tolongás, hogy a rendőrök időközönként vissza kellett hogy szorítsák a járdára a tömeget.

Lehel a kapu elé érve, megtörölte a homlokát, végighúzta zsebkendőjét a nyakán, és aztán megindult a sárgaréz rudakkal leszorított szőnyegen a *Délután* szerkesztőségébe. A szerkesztőség ajtaja elé érve újra megállott, és újból letörölte a homlokát. Azután benyomta az ajtót. Az előszobában egy angol bajuszos, egyenruhás szolga fogadta.

- Kit tetszik keresni, ha szabad kérdezni?

- Lehel ki volt fulladva. S ezenkívül semmi értelme se lett volna, hogy pontosan ezen a szegény emberen töltsse ki a dühét.

- Engedje, barátom, hogy kifújjam magamat - mondta lihegve.

A szolga megértően mosolygott, mintha legalábbis valami tüdőspecialista lett volna.

- Tessék csak helyet foglalni, már úgyis heten várnak ön előtt - mondta és a folyosó végébe mutatott.

- Honnan tudja, hogy kit keresek? - kérdezte ijedten Lehel.

A szolga egy félre nem érthető mozdulatot tett.

- Tíz éve dolgozom már a szerkesztőségben; a látogatók többsége Sávossi urat keresi. Tessék csak a folyosó végébe fáradni.

Lehel valamit akart mondani, valami rettentő sértőt, de ehelyett szó nélkül engedelmeskedett az angol bajuszos embernek. A szűk folyosó fél tucat várakozóval egy orvosi rendelőhöz hasonlított. Az emberek arca nem volt felkötve, és a tüdővész sem sípolt ki a szájukon, s mégis, mindannyian szörnyű betegnek látszottak. Ez a kép rettentően leverte Lehelt.

Az ócska, hajlított székeken a legkülönbözőbb sorsok ültek. Lehel leült egy hozzá rangban és sorsban legközelebbnek látszó férfi mellé.

E pillanatban igazán nem óhajtotta, hogy valaki kérdéseket intézzon hozzá, de egyáltalán nem vette rossz néven, hogy szomszédja hamarosan megajándékozta a bizalmával.

- Lovász Frigyes kistrafikos vagyok, uram, megbocsát... - mutatkozott be neki a szomszédja, aki az öt várakozó mindegyikének külön-külön elmesélte már a kálváriáját.

- Örvendek a szerencsének, nevem Lehel.

Az egész ember egyetlen vörös dupla orr volt, bazedovkórosan kidagadt fekete szemmel és megöszült bajuszcafatokkal az orra alatt.

- Uram, az élet útjai kiszámíthatatlanok - mondta Lovász, s hogy a többiek ne hallják, közelebb húzódott Lehelhez. - Két nappal ezelőtt még viruló trafikom volt egy forgalmas átjáró-

házban, napi százötven korona bruttó forgalommal - de tegnap óta, uram, koldus vagyok, a legjobb vevőim, akik évek óta nálam vásároltak, bojkottálnak, a tegnapi bevételem huszonöt korona volt...

- Áldozata vagyok, uram, egy szennylapnak - folytatta suttogva Lovász -, egy újságírónak, aki egy sajnálatos családi tragédiát aknázott ki ellenem... Uram - s Lovász egy nagy fehér zsebkendővel letörölte a homlokát -, hogy két nap óta mi történik velem, hogy a detektívektől, újságíróktól, kíváncsiaktól, a rosszakaratú konkurrenseimtől mit kell szenvednem, ezt hamarjában el se tudom mondani. Uram, önnek fogalma sincs arról, hogy milyen ártatlan vagyok az egész dologban. Két héttel ezelőtt a hetedik gimnazista fiamat, uram, mondhatom önnek, a legjobb fiú a világon, eminens tanuló, szorgalmas, iparkodó, eszes, egyszóval jobb és okosabb gyermeket egyetlen szülő sem kívánhat magának - ezt a tiszta lelkű gyermeket kocsin vitték el a detektívek az iskolából. De hogy az elején kezdjem, négy héttel ezelőtt, jobban mondva vasárnap volt három hete, a fiam összehívta az iskolatársait, mert a fejlett, okos fiú egy diák-egyesületet akart alakítani. Tudja, uram, egy kiváló, zseniális, ambíciózus gyerek... - Lovász itt újra megtörölte a homlokát, és meg közelebb húzódott Lehelhez. - Össze is jöttek nálunk a lakásomon, az ebédlőben. Van kérem egy polgárin bútorozott háromszobás lakásom, s a feleségem, aki egy áldott jó asszony, úgyis, mint feleség, úgyis, mint anya, aki rajong a fiaiért, beleegyezett abba, hogy a dolog egy kis zsúrral legyen összekötve. Mazsolás, csokoládés kuglófot és kakaót készített a vendégeknek - hiszen az ember örül, ha egy kis örömet szerezhet a fiataloknak, és valamit mutatni is kell, ha az embernek egy jólmenő üzlete van -, egyszóval, esküszöm önnek, hogy nem volt ott azon a zsúron semmi egyébről szó, mint egy diák-egyesület alapításáról, amely irodalommal és színházlátogatással akart foglalkozni. Ezenkívül a fiam felolvasott valami Szanyin nevű orosz írótól, úgy van, uram, bocsánat egy Arcübasev nevű írótól valami Szanyint, úgy van, uram, ez volt minden! És képzelje, a szerencsétlen jó fiamat ezért azzal a Szanyinnal kapcsolatban a leggyalázatosabb módon megtámadták, meztelen női fényképeket kerestek nála - persze hiába -, de az a szennylap mégis azt írta, hogy egy egész pornografikus gyűjteményt találtak a diákegylet könyvtárában, amely, uram, az én ebédlőszekrényem aljában volt és amelyben, esküszöm, hogy nem volt semmi hasonló... Nos, ugyebár, uram, most már tudja, hogy miről van szó, hiszen a lapok részletesen megírtak mindent.

Lehel nem olvasott a dologról semmit, de máris az volt az érzése, hogy a trafikos esetében legalábbis olyan felháborító igazságtalanság történt, mint a saját ügyében.

- Felháborító! Égnek áll az ember haja!

A trafikos hálásan szorította meg a szomszédja kezét.

- Uram, ezekben a válságos órákban nem is képzelem, hogy milyen boldoggá tett ezzel a kijelentésével. Uram, higgye el, hogy egy apának szörnyű már az is, ha a zsenge fiúgyermeket igazságtalanul meghurcolják a sajtóban, kicsapással fenyegetik meg az iskolában, kihallgatják a rendőrségen, de mennyivel borzasztóbb érzés lehet ez egy anyának, amikor megtudja, hogy az egyetlen fia golyót röpített a halántékába, és mindezt egyetlen sor hátrahagyása nélkül! Uram, képzelje el, egy tizenhat éves viruló fiúgyermek, aki vértócsában hever a szőnyegen, kezében egy füstölő revolverrel, és a kereveten egy könyv fekszik, egy átkozott könyv, amelyből a fiam nálunk felolvasott, valami Szanyintól...

- Rettenetes! Az ön fia?!

- Isten ments! Még elképzelni is szörnyű. Az én fiam sokkal megfontoltabb és okosabb, semhogy ilyen bajt zúdítson a szüleire! Egy nyugalmazott állami tisztviselő özvegyének az egyetlen fia! De ez még nem minden! Az özvegy hazajön, éppen új könyveket vásárolt a

fiának, benyit a lakásba, s ott találja az egyetlen fiát vérbe fagyva a drága perzsaszőnyegen, a súlyos tölgyfaasztal lábánál, ahogy az újságok ugyebár megírták...

Lehel újra végighúzta a zsebkendőjét a nyakán, és már-már kételkedni kezdett abban, hogy vajon az ő ügye elég súlyos-e ahhoz, hogy panaszt emelhessen az újságnál.

- De, uram, ez még nem minden! - folytatta Lovász. - Képzelve el, az anyja felkapja a gyermeket, rázza, csókolja, és azután, mint ahogy az újságok is megírták, egy megrendítő jelenet következik, az anya megőrül és lobogó hajjal felnyalja a fia vérének...

- Rettenetes! Rettenetes! - törölgette a homlokát Lehel. - De mi köze önnek ehhez a borzalmas tragédiához?

- Ez az, uram, ezt akarom önnek éppen elmondani - és a trafikos hangja elcsuklott az izgalomtól. - Uram, a lapok teleírják az első oldalukat a borzalmas tragédia részleteivel, megtudják, hogy a szerencsétlen fiú tagja volt annak a diákegyesületnek, amelynek a fiam volt az elnöke, megtudják, hogy az alapító ülésen, az én lakásomban felolvastak attól az átkozott Szanyintól, elnevezik a szerencsétlen fiamat szanyinistának, anarchistának, züllöttnek! Beletúrnak a családi becsületembe, belekeverik ebbe a tisztára privát családi tragédiába a trafikomat, lefényképezik, cikket írnak róla nagy feliratokkal. - Lovász táncoló kezekkel egy újságot bontott maga elé - Lehel a homályos világítás ellenére is jól kivette trafik fényképét, amely alatt a következő szöveg állott: *Egy szanyinista trafikos züllött fia okozta a fiatal Majláth fiú szörnyű halálát. Képünk a trafik bejáratát ábrázolja.* - Uram - és az újság mint a tűzcsóva lobogott Lovász kezében -, s mi történik erre?! Detektívvel feltűrják az üzletet, én kénytelen vagyok lehúzni a rolókat, felnyitják a sifonokat, írásokat, könyveket cipelnek el, és két nap óta egymás után kapom a névtelen fenyegető leveleket, amelyek bojkottal, sőt azzal fenyegetnek, hogy bosszút fognak állni a fiatal Majláth fiú haláláért. Uram, engem tesznek felelőssé a fiúért!! Engem, aki a legjobb akarattal voltam iránta!! Uram, hát lehetséges legyen az, hogy én, *pontosan én* legyek a felelős ezért a szörnyű tragédiáért? Hát mi vagyok én? Én vagyok az Isten, én vagyok a társadalom, a rendőrség?! Uram, engem neveznek anarchistának, engem, aki egy emberöltő óta az állami dohányjövédéken kívül semmiféle szervezettel sem álltam összeköttetésben, uram, ez olyan felháborító, ez olyan elviselhetetlen, hogy két nap óta nem találok megfelelő szavakat rá... S amikor mint az örült, felrohanok az újsághoz és követelem, hogy cáfolják meg ezeket az aljas rágalmakat, képzelje el, uram, ötszáz koronát kérnek tőlem a cáfolatért, és amikor erre kitörök: „Gazemberek!” ordítom, „Hóhérok, csalók, zughírlapírók, banditák!”, akkor fényes nappal rendőrrel vitetnek le az utcára!

- Hallatlan! Vérforraló! Szégyen és gyalázat! - kiabált Lehel.

- Uram, a legjobb ismerőseim elfordulnak tőlem az utcán, a milimári, aki már nyolc éve hozza minden reggel, vásár- és ünnepnapokat sem kivéve, a tejet - a milimári ma már nem hozta a tejét! Uram, utolsó reményem Sávossi, az igazság védelmezője, ha ő nem segít rajtam, ha ő nem veszi kezébe az ügyet, akkor azt hiszem, hogy egy családirítóval több és egy családdal kevesebb lesz Budapesten!

Lehel dermedten nézett a hirtelen felugró és elrohanó ember után, és abban a hiszemben, hogy Lovász máris végre akarja hajtani borzalmas tervét, utána akart rohanni, de a trafikos, aki közben észrevette, hogy az utolsó szék is megürült mellette, egyelőre csak Sávossi szobájába nyitott be.

E hatalmas tragédia árnyékában Lehel egyre jobban eltörpülni látta a saját baját. Ha ilyesmi lehetséges, akkor neki egyetlen szava sem lehet Sávossi ellen - annál is inkább, mert hiszen egyes dolgok, ha eltúlozva is, de mégiscsak fedték a tényeket. Talán el is ment volna már, ha

nem szégyellte volna magát az angol bajuszos szolga előtt, aki fel és alá járkált a folyosó elejében.

Fél perc múlva Lovász már jött ki az országhírű újságírótól.

- Megyek vissza a zughírlapíróhoz! - kiabálta feldúlt arccal. - Nincs igazság a földön! Mindenki gazember! Csak az egyik így csinálja, a másik meg úgy!

Lehel néhány másodpercig ijedten nézett az elrohanó trafikos után, majd egy nagyot rántott a nyakkendőjén, levette a kalapját, és a másik, szabadon maradt kezével bekopogott az ajtón.

Lehel szeretett volna egy kis időt nyerni, szeretne volna a kezébe dermedt kalapját és önmagát valahová előbbre helyezni, de az országos hírű újságíró türelmetlenül rászólt.

- Kezdje mindjárt a végén, barátom.

- Bocsánat, szerkesztő úr - hebegte Lehel -, ha meg tetszik engedni, hogy egy kicsit kifújjam magamat...

Sávossi dühösen nyúlt a fogason csüngő kalapjáért.

- Mondtam, kezdje mindjárt a végén.

Lehel látta, hogyha most mindjárt az elején nem mond valami nagyot, akkor Sávossi rögtön itt fogja hagyni.

- Uram, én tudom, hogy én a családom gyilkosa vagyok...

Sávossi a fejébe csapta a kalapját, és bosszúsan félbeszakította.

- Nem érdekel! Mondtam, hogy a bevezetés nem érdekel! S különben a családirtók nem az én kompetenciámba tartoznak!

De most Lehel kitört.

- Lehel Ferenc vagyok! Ön engem meghurcolt a lapjában, ön engem ártatlanul odadobott a közmegvetésnek!

- Mikor? Melyik számban? Milyen alkalommal? - kérdezte cinikusan Sávossi, és hanyagul a bekötött újságcsomóért nyúlt.

Lehel nem jutott levegőhöz. A szavak megfulladtak a torkában.

- Na, mi nem stimmel, Lehel úr, ha szabad kérdeznem? - kérdezte gúnyosan Sávossi, és felnyitotta a *Délután* legfrissebb számát. - Az összeg, amit kapott? Ha óhajtja, a holnapi számban helyreigazíthatom a tévedést!

- Uram! - kiáltotta kétségbeesetten Lehel. - Egy szó sem igaz az egészből! Önt félrevezették!

- Az lehet - mondta nyugodtan az újságíró, miközben a sétabotját ráakasztotta a karjára. - De ebben az esetben forduljon Brandl úrhoz, aki valószínűleg nem ismeretlen az ön számára. Ajánlom magamat. - Sávossi kinyitotta az ajtót. - Parancsoljon, Lehel úr.

- Brandl egy gazember! Brandl hazudik! Egy lépést se megyek innen, amíg elégtételt nem kapok! - üvöltött Lehel.

- Miska! - rohant ki a folyosóra Sávossi. - Mégiscsak gyalázat, hogy egy ilyen részeg frátert egyáltalában beengednek hozzám!

- Útonálló, ringyó, megfizetett sajtóbérenc - üvöltötte Lehel, de Sávossi már eltűnt, és Miska, a kis angol bajuszos szolga úgy bánt Lehellel, mint egy professzor a betegével.

- Ne izgassa fel magát, uram. Sávossi uram rossz hangulatban volt, holnap el tetszik jönni újból és Sávossi úr olyan lesz, mint egy falat kenyér.

- De ez a gazember tönkretette a családi boldogságomat. Ez a bitang kiírta a nevemet az újságba! Nem, én addig innen nem megyek el, amíg elégtételt nem kapok.

- Nem is kényszeríti önt erre senki - mondta Miska, miközben egy türelmetlen pillantást vetett a kijáró felé. - Tessék csak maradni. Majd mindjárt jönnek uraságodért!

Ezt már akkor mondta, amikor a rendőr már be is lépett az előszobába. S most aztán Miska kimutatta a foga fehérjét. Megragadta Lehel karját.

- Na mi lesz?! Megy ki magától az úr, vagy pedig azt akarja, hogy a csőpostán eresszem le?!

Közben a rendőr odaért, és megmarkolta Lehel másik karját.

S Lehel a rendőr vastag keze alatt megérezte a hatalom súlyos érintését, s egyszerre össze-roppant.

- Biztos úr... tessék meghallgatni... én csak a meghurcolt becsületedet védelmeztem... Én nem akarok semmit, csak a tisztességes nevemet akarom visszakapni! - De közben minden ellenállás nélkül engedte, hogy Miska és a rendőr kivezessék a szerkesztőségből. - Biztos úr, engem ártatlanul bepíszkoltak, a feleségemet, az összes ismerőseimet ellenem uszították... Én... elégtételt követelek - lamentált sírósan és egyre hangosabban, remélve, hogy a rendőr a lépcsőházban majd el fogja engedni. De amikor kiértek Körútra, és a rendőr felszólította, hogy kövesse az őrszobára, Lehel megmakacsolta magát.

- Én nem öltem! Én nem raboltam! Nem sikkasztottam, csak a becsületedet védtem! - Látva, hogy a járőkelők érdeklődve, sőt szánakozva gyülekeznek körük, egyenesen közönség felé fordult. - Uraim, én csak a becsületedet védtem egy zughírlapíróval szemben, aki tönkretette az életemet!

- Engedje el a karját annak az embernek! - szólt a rendőrrre egy idősebb úr. - Nem tolvaj az!

Lehel vérszemet kapott.

- Csak az erőszaknak engedek! Nem megyek egy tapodtat sem! Kidobtak! Átadtak a rendőrnnek, mert az igazságot kerestem! Ezért akarnak most bekísérni, mint egy gyilkost! Ez jár ki egy adófizető polgárnak! Egy katonaviselt embernek! Tiltakozom! Nem megyek egy lépést sem! Nekem önálló iparom van ebben a városban!

A rendőr az úttest felé lódította Lehelt.

- Menjen, amíg szépen mondom!

A közönség tiltakozott. Az idősebb úr felháborodottan kiabált.

- Hallatlan brutalitás! Azonnal eressze el azt az embert! Én hírlapíró vagyok!

A rendőr erre még jobban megvadult.

- Majd adok én magának mindjárt! Oszolni! - Belefűjt a sípjába. A tömeg azonban még szorosabbra körük zárult.

- Andris! Tiszahusár! Bugris!

A rendőr be volt zárva a felháborodott embergyűrűbe, és egyre jobban a kiadóhivatal üvegkirakatának szorult, de egy pillanatra sem engedte el Lehel karját.

- Oszolni! - ordította a rendőr, és ki akarta rántani a kardját a hüvelyéből. Ebben a pillanatban valaki egy hatalmas ütést mért a botjával a rendőr arcába.

- Vadállat! Bugris! Haramia! Kardot rántanak a lakosságra! Erre tartja őket a kormány! - és most már zuhogtak az ütések a rendőrré, aki a kezével próbálta az ütésekét kivédeni.

A Körút alsó feléről két lovas rendőr száguldott a tömeg felé.

Lehel kiszabadította magát a rendőr szorításából, és vad szónoklatot intézett a körülötte állókhoz, amely semmilyen tekintetben sem volt összeegyeztethető egy kormánypárti kortes viselkedésével.

- A geszti gróf szelleme! Béklyóban tartják az egész országot! Bakonyerdő!... - Tovább nem folytathatta, mert a lovas rendőrök felugrottak a járdára, és kardlappal szétverték a tömeget. A gyalogos rendőr pedig egy ökölcsapással elnémitotta Lehelt, úgy, hogy az orrán-száján dült a vér.

Az újból és újból összeverődött tömeg éktelenül lármázott és szidalmazta a kormányt és a rendőrséget, de Lehel Ferencet nem sikerült a rend karjaiból kiszabadítania.

ANNUSKA

Annuska egyedül ült a magas, bélyeghalmokkal, öreg borítékokkal és levelezőlapokkal teledobált asztal előtt, amely fölé egy fordított T alakú gázlámpa szórta a fényét. A szűk udvarra nyíló műhelyben - ahonnan egy tapétaajtó vezetett a bélyegkereskedésbe - meleg és fojtó volt a levegő. Annuskán könnyű, kivágott blúz volt, amely a sok mosástól már annyira összement, hogy minduntalan kibújt a szoknya fölé.

Annuska egy képeslapot tartott a kezében, amelyen valaki cirádás betűkkel sok szerencsét kívánt valakinek a születésnapjára. A levelezőlap ezerkilencszázháromból volt keltezve, Kairóból.

Óvatosan leáztatta a bélyeget az elsárgult levelezőlapról, és az arca egyre jobban elborult.

Eszébe jutott, hogy ma van a születésnapja.

Ha nem akad a kezébe a levelezőlap, talán csak holnap, vagy egy hét múlva gondolt volna rá, mert otthon senki se tudta, hogy ki, mikor született. Aztán összeszorította a száját, és hátra-simította a haját, mintha ezzel a mozdulattal akarta volna a hirtelen rátörő rosszkedvét elhessegetni.

A bolondul futkosó, szív alakú inga hangosan verte a másodperceket. Még csak fél öt volt. Hét óráig még legalább ezer bélyeget kellett leáztatnia és kiválogatnia. Milyen jó volna ma este valahová menni - gondolta Annuska -, egy nagyot sétálni vagy beülni egy színházba.

De kivel?

S valami nyugtalanító, megszügyenítő érzés fogta el. Tizenkilenc éves volt, s nem volt kivel sétálni mennie. Voltak barátnői, de ezek mind a barátaikkal jártak, és folyton ajánlották neki a barátaik barátait. De Annuska maga akarta kiválasztani a barátját. S azt akarta, hogy a barátja értelmes legyen, ember legyen, bajtárs és barát legyen, igen, ezt akarta Annuska.

Amikor megismerte Halászt, azt hitte, hogy benne megtalálta azt, akit keresett. Halász fél éjszakákon át írt és tanult, és Annuska fél éjszakákon át Halászra gondolt. De Halász nem vette észre sem akkor, amikor még csak egy tudatlan, romantikus kislány volt, sem később, amikor már olvasni és tanulni kezdett, amikor bele akart kapcsolódni az életébe, a gondolataiba.

Halász lenézte. Halász barátai és barátnői egyetemi hallgatók voltak - Halász megalázta, durván rárontott a testére, mint ahogy bárki másra is rárontott volna, aki akkor az ő helyén fekszik.

Mint valami forró seb lüktetett a lelkében ennek az éjszakának az emléke. Úgy érezte, hogy ezt sohase fogja elfelejteni - amíg él.

Annuska, a régi, szentimentális álmodozó nem volt többé. Annuska néhány hónap óta megfeszített erővel tanult és olvasott. Lenni akart valami, akármilyen, aki számít, akit meg kell hogy becsüljön mindenki, akit meg kell hogy becsüljön ő is!

Tizennégy éves kora óta dolgozott. Egy legyezőgyárban kezdte, heti három korona fizetéssel. Kellott a pénz. Az anyja korán meghalt, Palika és a két legfiatalabb testvére nem kerestek, ő nevelte fel őket, ő főzött, ő takarított, ő íratta be őket az iskolába - és ezért neki kellett mindenkiből kimaradnia, pedig Annuska tanulni szeretett volna, és a titkos vágya az volt, hogy orvosnő legyen.

„Palikának egy pár sárga félcipőt kell venni - Palikának ruha kell - Palikától nem szabad semmit se elvonni -, mert Palika púpos.” S ő mindent előteremtett a kis púposnak, még a jókedvét is, a mindig kacagó Palika volt az egyetlen, aki nem tudta, nem érezte, hogy púpos, de ennek nagy ára volt, tizenkilenc év alatt nem volt még egy igazán gondtalan, boldog születésnapja. S ez a mai volt talán a legrosszabb mind közül.

Hét óra felé elkészült a munkájával. Gyorsan rendet teremtett az asztalon, átöltözködött és elköszönt Krebsnétől, egy kövér, vesebajos asszonytól, aki egész nap a pult mögötti karosszékekben ült, és a lábát vakargatta.

Sietett haza. Palikával és Szerdánéval ma azért is meg akarta ünnepelni a születésnapját egy moziban.

Amikor befordult az utcájukba, nem messze a ház kapujától megpillantotta Palikát, aki Halással beszélgetett, és egy újsággal a lábszárát veregette. Közben olyanokat nevetett, hogy a púpja, amely majdnem egy magasságban volt a fejével, ide-oda táncolt a hátán. Annuska, mintha a szívére ütöttek volna, elsápadt. Már napok óta nem látta Halászt - aki most zavartan nézett rá, és Annuskát valami szédítő gyengeség fogta el. Mi volt ez? Mit akart tőle Halász a szemével?

Mintha maga elől menekült volna, sietett be a lépcsőházba, de Palika a félúton utolérte.

- Halló! Kislány! Szabad-e egy szóra?! Valamelyik pesti mulatóba? - Harsogó kacagással szaladt utána az öccse.

- Te bolond, te! - nevetett most már Annuska is. - Hol tanultad?

- A legújabb sláger! Mindenki ezt fűjja a hivatalban - és átölelte a nővére derekát. - Tudok egy találós kérdést. Na mit gondolsz? H. I.? Mi ez?

Annuska elpirult, eltolta magától Palikát.

- Nem vagyok rá kíváncsi.

- H. I. - Halászati Intézet -, és Palika valósággal nyerített, mint egy csikó.

- Buta vagy! Ízléstelen buta vagy! - Előreszaladt, hogy Palika ne lássa megindultságát.

Palika kacagott. A hátán, mint egy gazdátlan zsák, ugrált a púpja.

Annuska bereteszelte a konyhaajtót, és ledobta magát az ágyára. Már a kapu alatt fojtogatta valami a torkát. Halász sápadt, sovány arca táncolt előtte, a mélyen lobogó sötét szemével, Halász szereti! Halász szereti!...

Látta a szeméből! Látta az arcán! Látta!! Látta!!

Ilyen szép születésnapja még sohasem volt Annuskának.

Payot, Freud, Mach, Bergson, Schopenhauer, Nietzsche - ezek voltak még csak nemrég is Halász legkedveltebb írói.

Most társadalomtudományokkal foglalkozott.

Az *Alkotmányt*, a *Bér és profitot*, a *Nő és a szocializmust* olvasta, és szenvedélyes vitákat folytatott a *Kommunista Kiáltványról* Szilárddal, az elegáns folyószám-vezetővel, aki titokban - tehát jól sejtette - a *Világot* és a *Huszedik Századot* járatta, és Henry George híve volt.

Néhány évvel ezelőtt Murányi doktor szemináriumán, a Galilei Körben Halász már átvette egyszer a *Kommunista Manifesztumot*. Mi volt az oka annak, hogy akkor nem fogamzottak meg benne azok a gondolatok, amelyek ma olyan élők és világosak voltak?

Csak azért, mert akkor még jóval fiatalabb volt? Vagy az előadásban volt a hiba? Tény, hogy Murányi doktor úgy beszélt erről a filozófiai mélységű harcos manifesztumról, mint valami klasszikus filozófiai remekmű önmagában megdönthetetlen igazságairól, amelyek valahogy annyira fölötté és előtte jártak a valóságnak, hogy éppen azért talán nem is voltak igazak. Nem, Murányi nem mutatta meg, hogy ennek a kiáltványnak minden szava egyúttal ítélet is a mai társadalom múltja és jelenje fölött, hogy annak minden sora letépi az emberi társadalom álarcát, megmutatja a meztelen valóságot, az emberiség útját és holnapját.

S a nemrég még akaratedzésekkel kínlódó Halász egy vasárnap délelőtt pontokba foglaltan megpróbálta leírni, hogy hogyan és miért lett szocialista.

Halász nem tudta, hogy mit kezdjen azzal, amit leírt. Ez az írás más volt, mint amiket idáig írt. Ezt nem lehetett elrejtteni egy fiókba és megfeledkezni róla.

De kinek mutassa meg? Hiszen maga se volt tisztában azzal, hogy mit írt, hogy mondott-e valami olyasmit, ami másnak is új, nemcsak neki!

Mennél többször olvasta az írást, annál inkább az volt az érzése, hogy valakivel azonnal beszélnie kell a dolgokról.

Kiment az előszobába, hogy behívja Palikát - de Palika már elment egy délelőtti futball-meccsre. Csak Kucska és Annuska voltak otthon. Annuska. - Igen, ő lett volna a legjobb, de Annuska... Visszament a szobájába, és zsebre gyűrte az írást.

Éppen a felöltője után nyúlt, amikor kopogtak az ajtón. Halász összereszt. A szíve a torkában dobogott - de csak Kucska bácsi állott a küszöbön, és egy nyitott könyvet tartott a kezében. Nem is jött beljebb, onnan kérdezte a küszöbről:

- Tessék már megmondani, Halász úr, miféle könyv ez?

Halász megnézte a címlapot: *A világ keletkezése*. A föllapozott könyv egyik oldalán egy fekete alapzatú, fehér pettyes csillagkép kövéredett.

- Kié ez a könyv, Kucska bácsi?

- Annuska hozta a „Népkönyvtárból” - mondta szerelmesen Kucska. - Tetszik tudni, érdekes könyv, én is belenéztem, értek is mindent, hogy a ködből lettek a csillagok meg a bolygók, csak azt nem értem, Halász úr, hogy honnan lett a köd?

- Mindjárt, Kucska bácsi, mindjárt - felelt idegesen Halász, mert közben a szemben levő szoba nyitott ajtaján át megpillantotta Annuskát, aki útra készen állott a szekrény előtt, és egy tiszta zsebkendőt dugott a retiküljébe. - A köd, Kucska bácsi, mindig volt. A ködök összeütközéséből támadtak a bolygók, a bolygókról szakadtak le a többi csillagok - a dolog, amint látja, Kucska bácsi, igen egyszerű...

- Hm. Egyszerű. De a köd? Honnan lett a köd?

Kucska olyan feszült várakozással nézett a szemüvege mögött Halászra, hogy észre se vette, amikor Annuska elbúcsúzott, és kilépett a gangra.

De Halász annál inkább.

Annuska az új kék kosztümjében volt. Megnőtt, megkarcsúsodott benne, gyönyörű nővé fejlődött néhány hónap alatt.

A gangról behallatszottak sietve távolodó léptei.

Halász néhány pillanatig még mindenféle ködös dolgokat beszélt össze Kucskának, amitől a köd csak még nagyobb lett, de nem lett világosabb a ködök eredete. Majd hirtelen szó nélkül faképnél hagyta a házigazdáját, magára dobta a felöltőjét és elrohant.

Még a lépcsőházban utolérte Annuskát. Egész testében reszketve állott eléje:

- Annuska: hová megy? Tudni akarom, hogy hová megy!

Annuska szeme rálobbant Halászra.

- Mi jogon kérdezi?

- Értse meg, Annuska, muszáj beszélnem magával!

- Muszáj?! - kérdezte kihívóan Annuska.

A szívük hangosan vert. Néhány pillanatig szótlanul mentek egymás mellett.

Az első roham után Halász elvesztette a biztonságát. Dadogó, félszeg mondatokat tudott csak összekínlódni, amelyek valószínűtlenül, erőtlenül hangzottak.

- Higgye el, Annuska... hogy akkor este - az elkeseredés, az összeomlás előli menekülés kergetett magához. - De higgyen el nekem egyet, hogy e néhány hét alatt megtanultam magát értékelni, s erre maga tanított meg.

Valami makacs feszültség feküdt közük, amely alig észrevehető lassúsággal oldódott csak fel a szavak nyomán.

- Ostobaság, vagy talán még ennél is rosszabb volt, amit csináltam? Tény, hogy akkor még nem volt közöm magához, s annál megcsúgyenítőbb, hogy magának hozzám... De hagyjuk. Elmúlt! Azelőtt így volt ez nálam mindennel. Párizsba készültem. Éveken át örök lázban és kábulatban éltem - azt hittem *ott* választ kapok mindenre - s közben *itt* vakon botorkáltam az élet kellős közepén. Így volt magával is. Éveken át kerestem valakit, akit beleavathattam volna a legbensőbb gondolataimba, de magát nem láttam meg. Maga túl közel, túl szerény és túl csendes volt. Annuska, ez Pest volt nekem, Pest, amelynek értelmét csak Párizs adhatja meg, Párizs, ez Irén volt... De ennek régen vége! Az ember kinyitja a szemét és néz, aztán szorongva behunyja, és amikor másodszor is kinyitja, már lát is. Így láttam meg magát is.

A Duna partján jártak. A zöldesszürke víz haragosan kígyózta körül a híd gránittalpait. A nap egy-egy puttonnyi fényt rejtegetve, a szemben levő hegyoldalakban bujkált a felhők közt.

- Ki volt az a nő? - kérdezte halkan, szinte szégyenkezve Annuska. Ez a kérdés már hónapok óta ott égett a mellében.

Halász idegesen nevetett.

- Miért fontos az most magának, Annuska? Az a nő már régen nem érdekel.

- De amikor még érdekelte?

- Amikor érdekelt? Akkor azt hittem, hogy közünk van egymáshoz. Azt hittem, hogy ő is próbálja magát leásni a problémák gyökeréig, azt hittem, hogy ez nemcsak máz rajta. Azt hittem, hogy mindez nemcsak egy komplikált kulissza a számára, egy egészen közönséges és banális históriához...

- S miért gondolja, hogy bennem megvan, ami belőle hiányzott?

- Az alap megvan hozzá: a természetes tisztaság és egyszerűség.

- Egyszerűség? Azt akarja mondani, hogy tudatlanság?

- Nem, nem ezt akarom mondani, Annuska. Én egy olyan emberi tulajdonságról beszélek, amely nélkül tiszta, emberi embert nem tudok elképzelni, amelyet semmiféle tudással sem lehet elsajátítani.

- De ez kevés, Imre. S én mindennap jobban érzem, hogy kevés. Valamikor orvosnő szerettem volna lenni, és még ma is fáj, hogy nem lehetek az... De a négy polgárit se tudtam befejezni. Tanulni szeretnék, nagyon sokat tanulni.

- Én is tanulni szerettem volna, tizenhét éves koromban az egyetem a tudás bazilikája volt a számomra. Minden vágyam az volt, hogy bejuthassak a filozófiai fakultásra. De szegények voltunk. Az apám korán meghalt, az anyámra hét gyerek maradt. Minden év, amelyet a középiskolában töltöttem, tíz évet vett el az életéből. Egy évvel az érettségi előtt kimaradtam - munkába kellett állnom. Az anyám tüdőbeteg lett, de már késő volt, két év múlva meghalt. Tanulni! Igen! Mit nem adtam volna azért, hogy bejuthassak az egyetemre! De az egyetemeket, úgy látszik, nem a mi számunkra csinálták, Annuska. S ma már az a véleményem, hogy nem sokat vesztettem. Az igazi tudomány az egyetem falán kívül rekedt. Az igazi tudomány, az igazi filozófia, az igazság a miénk, azoké, akik kintrekedtek. Marxot, Bebelt, Engelst, csak az egyetem falain kívül ismerheti meg az ember. Ott nem tanítják őket! Ott tilosak!

Leültek egy padra. Elsárgult falevelek feküdtek körülöttük, de ez csak látszat volt, mert a lelkük tele volt fiatalos gondolatokkal és vég nélküli mondanivalóval.

Halász hirtelen a zsebébe nyúlt, és előhúzta az értekezését.

- Ezt ma reggel írtam. Föl akarom olvasni magának, mondja meg, hogy mi a véleménye róla.

S Halász olvasta, olvasta élete első szociális hitvallását, lázzal és fiatalos ünnepélyességgel.

E l ő s z ő r: Felismertem a legfontosabbat: Ahhoz, hogy magadat megismerd, előbb fel kell ismerned a társadalomhoz való viszonyodat, fel kell ismerned magának a társadalomnak a szerkezetét. Mi az, ami az embereket összefűzi, mi az, ami elválasztja? Kikkel, vagy kik ellen? És miért?

Orra, füle minden embernek van, de elég-e ez ahhoz, hogy mindenkivel egyetértésél, minden emberrel együtt érezz, minden egyes emberrel azonosak legyenek az érdekeid? Egyik embernek hosszabb az orra, nagyobb a füle, kékebb a szeme, mint a másinak, vajon elég-e ez már ahhoz, hogy ne értsél vele egyet, ne érezz vele, ne lehessenek vele azonosak az érdekeid? Nem! Nem ez a döntő! A döntő egészen más! A következő: Adva van egy nagy hegyoldal, amely egy gazdag emberé. A hegyoldal alatt száz ember lakik, a száz emberé semmi. A hegyoldalban érc van a hegyoldal az egy emberé, az érc az egy emberé - az egy ember nem tud semmit se kezdeni az ércel, de nem is akar, mert nem kívánja bepiszkítani a kezét. Ellenben ott a száz ember a hegy lábánál, akinek nincs egyebe, mint a két keze, amit szívesen piszkítana be, ha lenne, aki ezért megfizetné őket. Tehát az egy ember felveszi a százat, engedi, hogy bepiszkítsák, esetleg be is vérezzék a kezüket, és kicsákányozzák az ércet a hegyoldalból. Ezért fizet nekik összesen ezer pengőt, ő viszont kap az ércért kétezret.

Mind a százegy embernek van orra, füle, szája, az egyiknek hosszabb vagy szebb, mint a másinak - de egyformák-e, összetartoznak-e ezért ezek az emberek?

Nem!

Miért nem?

*Mert az egyiknek hiába van nagyjából ugyanolyan orra, füle, szája mint a másik száz-
nak: ez az egy a b b ó l él, a m i t a másik száz verejtékes m u n k á j a a napszínre hoz.
A száznak pedig szintén hiába van nagyjából ugyanolyan orra, füle és szája, mint az
egynek, ez az egy mégsem hajlandó velük együtt kiásni az ércet a földből és megelégedni
azzal, ami, mint a százegyedeknek, járna neki a végzett munkájáért. Az orr, amint látjuk,
se nem oszt, se nem szoroz. Döntő a m u n k á h o z való viszony. Ki dolgozik és ki zsák-
mányol ki. A tőke és a munka viszonya.*

*Ezért világos: a társadalom két fő osztályból áll: a munkások (kizsákmányoltak) és a
tőkések (kizsákmányolók) osztályából. A száz embernek pedig egyet kell akarnia, meg
kell szüntetnie a kizsákmányolást.*

*M á s o d s z o r: Kérdem, micsoda társadalom az, amely számára veszélyes, ha a nép
széles rétegei elkezdenek gondolkozni? Annyira veszélyes, hogy ennek megakadályozása
érdekében egy hatalmas, s folyton ezen a problémán gondolkozó agy-apparátust terem-
tett magának az uralkodó osztály! Világos, hogy ez az agy nem a tömegekben gyöke-
redzik, nem onnan szívja fel a milliók szívének lüktetésével együtt a gondolatokat!
Ellenkezőleg! Mint valami rohadó váladék termeli egy hatalmas, „független” üvegbura
alatt a miazmákat - amiket az iskolákon, újságokon, templomokon és száz más ereszté-
ken át ültet el az uralkodó osztály a tömegek vérében.*

*H a r m a d s z o r: Kérdem, nem szégyen-e egy olyan társadalomban élni, amelyben
vezető szerepe lehet az egyháznak, amely máglyára hurcolta a tudomány egyik
génuszát, Galileit? Amely a földi szegénység és a mennybeli gazdagság frázisaival -
mint valami napra tartott tükör, vakít bele a tömegek szemébe, hogy azok ne találjanak
rá a helyes útra, amely tízezerszámra hizlalja magát, mindenféle papi álarchan a
földön, és így felkészülve könnyen tudja elviselni a mennybeli gazdagságban való csaló-
dást - amely gazdagság olyan, mint egy tízezer holdas földbirtok fölött játszó délibáb: -
A tízezer hold föld (értsük meg, föld!) a nagybirtokosé, az egyházé, a százezer hold
délibáb - a híveké, akik milliószámra tengődnek a tízezer holdak körül!*

*N e g y e d s z e r: Van-e hipokritább intézménye a mai társadalomnak, mint a család?
Mennyit írnak, szónokolnak a család szentségéről! S valóságban a kapitalizmus az,
amely a család „szentségét” megszünteti, amely rideg, durva, érzéketlen taposómalom-
má süllyeszti a családot, ahonnan egymást tiporva keresik az emberek a szabadulást. Itt,
az életnek ebben az elmaradott kis üzemeckéjében pufog el az elégedetlenség java,
amely különben a társadalom fejére hullana. Ha a szűk kosztpénzből sovány ebéd futja,
a mennykő az asszonyba csap! Ha szombat este kicsi a bér? A férfibá csap! A mennykő
mindig a bokorba csap, s nem a bokor mögé, ahol a sovány kosztpénzekre kalkulált
bérekből épített úri villa áll!*

*Ö t ö d s z ö r: Mindezeket együttvéve lettem szocialista! Az e g é s z mai élet tett azzá!
Éveken át vakon szédelegve betévedtem mindenféle zsákutcába, ahonnan nem volt kiút a
jövő nagy országútjára. Éveken át edzettem az akaratomat. Ki ellen? Miért? Csak most
értettem meg! Igen, ahhoz, hogy tudjál akarni, előbb értelmet kell adni az akaratodnak!
Ma már elmondhatom, hogy tudom, mit akarok!*

*Akarom azt a társadalmat, amelyben nincsenek kizsákmányolók és kizsákmányoltak,
gazdagok és szegények! Amelyben a tudás, a kultúra, az egészség, a művészet közkinccs!!
Amelyre büszkén mondhatom: Ez az én társadalmam! Ez az én államom! Ezek az én
vezéreim!*

- Hát ez vagyok én, Annuska - mondta Halász, és zsebre gyűrte az irkalapokat.

- Azt hiszem, nem különbözünk nagyon egymástól. Bár én sokszor nagyon is sötéten látom az embereket.

- Én pedig hiszek az emberekben, Annuska! És hiszek a holnapban! Hiszek abban, hogy tíz vagy húsz év múlva nem lehet majd az emberekre, a társadalomra ráismerni. Mert ahogy én felismertem az igazságot, úgy felismerték tegnap és tegnapelőtt a munkások milliói, és fel fogják ismerni holnap az újabb milliók. S én, Annuska, mindent meg akarok tenni, hogy ezt a felismerést meggyorsítsam. Mindent.

A híd felől egy alacsony kürtőjű hajó küzdötte magát előre, habzó vizet gurgulázva az oldalán, és sűrű koromfekete füstöt eregetve az ég alá.

Halász megfogta Annuska meleg, puha kezét.

- Ha maga is úgy akarja, Annuska, menjünk együtt, hagyja itt a kezét a kezemben egy életre.

A kis hajó bolondul sikongatott a magas partok között, és teleszórta a vizet vörös szikra-esővel.

Annuska odahúzta magához Halász kezét, s forrón és szorosan simult oda a melléhez.

FÖLFELE

Mi tagadás, aznap este, amikor Lehelt minden rend és törvény, minden józan ész és államalkotó felfogás ellenére bekísérték a kerületi főkapitányságra - Lehel párnákon töltötte az éjszakát. Csakhogy ezek a párnák rá voltak kötözve a fejére, s véraláfutásos, lucskos zúzódásokat és daganatokat takargattak, amiket, azt lehet mondani, Európa már akkoriban legkiválóbb, legintelligensebb és leghumánusabb rendőrségének elsőrangú rendőrsizmái és romlatlan andris-öklei idéztek fel az ábrázatán. Hiába mennydörögtek a legkiválóbb hazafiak a világ legnívósabb parlamentjében hetenként kétszer is arról, hogy ez a bánásmód - persze kizárólag csak ez - nevel lázadókat a polgárokból! - Nem hitt nekik senki!

Pedig milyen rosszul tették az illetékesek! De még milyen rosszul! Mert ha csak néhány órára - mondjuk egy parlamenti ülés céljaira - bérbe vették volna eme tisztas adófizető polgár külön erre a célra feldagasztott fejét, akkor bizony véresen igazat adtak volna a felháborodott honatyáknak. Akkor rögtön megértették volna, hogy micsoda veszélyeket rejt magában a kiváló kormánypárti választópolgárok, sőt kortesek megrugdalása és megpofozása - a honra, sőt a kormányra nézve is!

Lehel egy kegyetlenül merev priccsen feküdt, felszakadt, csíkos zefiringben, bepólyázott fejjel, és hangosan nyögött. A hátán kígyózó hurkák miatt időközönként felugrott a priccsről s fel és alá loholt a három méter hosszú cellában. De a járás éppoly fájdalmas volt a számára, mint a fekvés. A tyúkszemei bedagadtak a cügos cipőbe, s Lehel kínjában hangosan ordított. Az ordítás átsapott gyalázkodásba, a gyalázkodás a formális revolúcióba. Lehel bömbölve szidta a kormányt, a társadalom vezető rétegeit, az Istent, a királyt, a hazát, az államot, az alsóházat, a felsőházat, az egész parlamentet, a tőkét, az összes egyházakat és papokat, a latifundiumokat, a polgármestert, a rendőrséget és a sajtót.

Mint a kilőtt nyíl, amely kiesett a föld vonzóerejének körzetéből, száguldott fel és alá a társadalom világúrré vált térfogatában, és ízzé-porrá zúzott mindent, ami szent és sérthetetlen volt minden rendes polgár lelkében.

Ki tudja, hogy hol állt volna meg ez a száguldás, ha közben, kint a nagyvilágban, a dolgok nem követték volna a maguk rendes menetét, és a *Délután* mögött álló érdekcsoport konkurrensé, egy reggeli lap, a *Honfi*, védelmébe nem vette volna Lehel nevét, hogy aztán, mint a zászlót lobogtassa hónapokig a liberális tőke elleni harcban.

Mi készítette ezt az újságot - amely korántsem volt híve se az állam, se az egyház szétválasztásának, se a parlament felrobbantásának, se a király gyalázásának, mint amiket e pillanatban Lehel hirdetett - arra, hogy élesen szembeforduljon a belügyminiszterrel és a főkapitánnyal? A *Honfi* mögött álló agráriusok támogatták a kormányt, de igenis nehezteltek a bankokra, amelyeknek a kormány az utóbbi időben, az ő rovásukra, egyre nagyobb engedményeket tett. A *Délután* - ezt mindenki tudta, a bankokrácia, Miklósi lapja volt. Bár Miklósi nem volt zsidó - azelőtt Meirovitznak hívták és származására nézve cseh volt -, azért mégis benne látták a liberális zsidó tőke vezérét. Ütni egyet a *Délután*on, ez ütés volt a bankokra, Miklósi, az elliberálisodott városházára és egy kis fenegyerekeskedés volt a kormány felé. S a *Honfi* már régebben is százakat fizetett minden olyan esetért, amelyben - lehetőleg antirituális köntösben, mert a lapot a klérus is szubvencionálta - bele lehetett harapnia a *Délután*ba. A lap büszkén nevezte magát az egyetlen keresztény, hazafias újságnak, és lámpával kutatta a keresztény polgárokon esett sérelmeket. Ilyen körülmények között szinte érthetetlen lett volna, ha a *Honfi*, amelynek egyik alkalmi tudósítója véletlenül éppen tanúja volt a *Délután* előtt le-

játszódo brutális jelenetnek, mégpedig ama idősebb úr személyében, aki először követelte a rendőrtől Lehel szabadon bocsátását - másnap ne aknáztá volna ki ezt az esetet a maga számára. Reggel égbekiáltó lángnyelvekkel jelent meg a *Honfi* friss száma. Az első oldal tele volt a *Délután* kiadóhivatala előtt lejátszódoott jelenet részletes és ami a fő, hiteles leírásával. A fél oldal csupa címbetűből állott, és hitelesség dolgában nem maradt el a szöveg mögött.

A Délután bulvárlap bestiális bosszúja egy keresztény kisiparoson. A rendőrség a liberális lapkonszern szolgálatában. Lehel Ferenc keresztény kismester a sajtó-hiéna hálójában - Szibériai kép a Nagykörúton - Fényes nappal megkötöznek egy ártatlan keresztény választópolgárt - Lovas rendőrök verik szét a liberális újság ellen tüntető tömeget - Lehel tiltakozása jeléül szidja az általános választójogot, a rendőrök arcul ütik! - Véresre pofozva Lehel a királyt élteti, és a tömeg éljenzésétől kísérve csak az erőszaknak enged! - A hős kismestert százak kísérik a kapitányságra - Ki akarják szabadítani, de a rendőrség brutálisan szétveri a hazafias tüntetőket - A tömeg megostromolja a rendőrség kapuját, és csak egy véletlenül arra haladó ferencrendi pap hazafias szavaira oszlik széjjel.

Ezután egy másfél oldalas színes tudósítás következett, érdekesítő részletekkel, amely hitelesség dolgában semmivel sem maradt el a címfeliratok mögött. Végül a lap a következő utóirattal fejezte be a nagy riportot:

Az ország keresztény-magyar közvéleménye azonnali választ és súlyos megtorlást követel a belügyminisztertől. A bűnösök bűnhődjenek!

Természetesen az ország közvéleményének megmozdulásáról Lehel semmit sem tudott, és így történt, hogy mikor reggel tíz órakor egy fejvesztett, magas rangú rendőrtisztviselő nyitott be a cellába, hogy elégtételt adjon Lehelnek a sajnálatos félreértésért, Lehel éppen a királyt, Tiszát, a főpapokat és a pápát szidta. De a pincébe vezető lépcsőn olyan nagy volt a dübörgés - a rendőrtisztviselő mögött ott lihegtek a fellármázott városi és kerületi közvélemény, a kormánypárt, valamint a sajtó képviselői -, hogy Lehel szavai elvesztek az általános lármában. A szegény rendőrtisztviselőnek még annyi ideje sem volt, hogy kezet szorítson a hős kismesterrel - aki tényleg szármalmas látványt nyújtott -, és megígérje a legszigorúbb vizsgálat elrendelését, amikor a *Honfi* című lap két munkatársa, szó nélkül karon fogta Lehelt és kivezette az épületből.

S most olyasmi történt, ami legkevésbé sem jogosította felt Lehelt arra, hogy az előbb tett kijelentéseit a királyról, a pápáról továbbra is fenntartsa. A kapu előtt egy elegáns autó várta, olyan, amilyenben csak a miniszterek és attól fölfelé számított egyének utaztak.

- A parlamenthez! - mondta Lehel egyik kísérője a libériás sofőrnek, aki grófi koronát viselt sapkáján. Lehel összes látogatói szintén autóba vágta magukat. Az autósor olyan hosszú volt, hogy a leggazdagabb kereskedő lánya sem kívánhatott volna hosszabbat a lakodalmára.

S most megható dolog következett. Lehel megtudta a két úriembertől, hogy milyen ügynek lett ő tulajdonképpen tegnap este óta a mártírja. S Lehel most már nemcsak azt vontá vissza, hogy nincs igazság a földön, hanem a jobbán ülő úr kérésére és segítségével mindenben megerősítette az újságban megírt részleteket. Sőt újabb vérforraló adatokat diktált a másik úriember noteszába, amikből kiderült, hogy Sávossi nemcsak őt szidalmazta, hanem a független magyar bíróságot is. Igen, Sávossi se többet, se kevesebbet nem mondott, mint hogy olyan keresztény bírót szeretne ő látni, akit néhány húszkoronással ne lehessen leszedni a lábáról! Erre Lehel széket ragadott, hogy elégtételt követeljen a keresztény magyar bíróság becsületén esett sérelemért, de ebben a közben megérkezett rendőrök brutalitása megakadályozta. A rendőrök nekiestek, megkötözték kezét-lábát - azt, hogy a lábát megkötözték a balján ülő úr kihúzta a

noteszából, tekintve, hogy a riport szerint Lehel a saját lábán ment be a rendőrségre - és bikacsökökkel hajtották be az örszobára.

Lehel olyan volt, mint egy kinyitott vízcsap, amelynek végre megengedték, hogy kizuhogja fájdalmát.

Mire az autó a parlament elé ért, Lehelt előkészítették mindenre. Az élő, vádoló soron kívüli interpellációs anyag hatalmas fegyver volt most az agráriusok kezében, akik a kormánytól kiviteli kedvezményeket követeltek. - A parlament kupolatermében e pillanatban éppen ezért folyt a harc. - Egy közismert, nagy holtbirtokkal rendelkező gróf - Lehel csak később tudta meg, hogy az ő autóján utazott a rendőrségtől a parlamentig - az ipari és banktőke mohó étvágát ostorozta. A támadások középpontjában a Közhitel Bank állott.

- Az ország mezőgazdasági szempontjából vétkes könnyelműség és kártevés - emelte föl a hangját a gróf -, hogy a kormány egyes tőkecsoportoknak állítólagos fajnemesítési célokból megengedi a szerb disznó behozatalát ugyanakkor, amikor az országon belül a hízóállat ára állandóan esik, amikor maholnap meg kell fulladnunk a saját zsírunkban. Szerbia egy martalóc nemzethez méltó perfídiával kiszorította a magyar disznót és élőmarhát egy sor országból. Nem tűrhetjük, hogy a liberális tőke jóvoltából a szerbek kiszorítsanak bennünket a saját országunkból is! (Viharos taps a kormánypárt soraiban.) A liberális tőke és a szolgáltatásban álló sajtó és városi közigazgatás, a kormány engedékeny politikája következtében ma már olyan hatalommá nőtt, hogy fűtül az ország érdekeire! Sürgősen a figyelmébe óhajtom ajánlani a belügyminiszter úrnak ama aggasztó tény, hogy már a rendőrség is a liberálisok szolgálatába állott! (Halljuk! Halljuk!) Engedtessek meg nekem, hogy ennek bizonyítására rámutassak egy példátlanul álló esetre, a liberális sajtó által becsületében meghurcolt, és a rendőrség által barbár módon megkínzott keresztény kisiparos, Lehel Ferenc esetére!

Ebben a pillanatban kellett - a mesteri rendezésnek megfelelően - Lehel Ferencnek bekötött fejjel megjelennie a karzaton.

Csodálatos hely volt ez a széksorokkal övezett, kupolás terem. Mennyi fej, mennyi arc! Tizenkét változatos fejkoszorú! Mindenféle koponya, kerek, tar, tojásdad. Szakállas és szakálltalan fejek, finom és durva, melankolikus és joviális arcok, soványak és gutaütésre érett vérmesek. Tokások elöl, tokások hátul, tokások hasban, a bordák körül, tokátlanok tetőtől talpig. Urak feketében, szürkében, világosban. Urak lakkcipőben, egyszerű sevrócipőben, vagy csak csizmában. Urak aktatáska nélkül vagy aktatáskával. Monoklival vagy cvikkerrel, vagy még csak cvikkerrel sem. De urak - mind! Urak, kegyelmesek, méltóságosak, nagyságos Urak!

Ha kellett, ültek nyugodtan a helyükön, ha kellett, vad ordítózást csaptak, fel is ugráltak a helyükről, s mi több, ráálltak a padokra, tomboltak, kukorékoltak, egymás fejéhez vágták a tintatartókat, kiabálták: „Eláll!” Bömböltek. „Abcug! Éljen! Rendre! Szavazni! Mentelmi bizottság! Sópanama! Nemzet! Haza! Öfelsége a király! Öfensége a földbirtok! Öfensége a tőke! Osztrák-magyar bank, közös bank, nemzeti bank, 1848, 1867, koalíció, klotúr, vagyoncensus, sajtó, népnevelés, önálló hadsereg, szerb disznó, disznó szerb, oláh bitang, rác martalóc, cselák haramja, bűdös tót!

Énekelték a himnusz, rázták a nemzetiszínű kardbojtot, vitték a Szent Jobbot, szidták az osztrák sógort, kitűzték a magyar tulipánt, piederstálra emelték a haza öklét, Tisza Istvánt, és alulról kiáltottak feléje: zsarnok, diktátor! Szavaztak jobbra, szavaztak balra, napokon át szónokoltak, éveken át harcoltak, kormot és pernyét szórva szét az országra, mint valami óriási papírmásé kráter. Voltak percek, „történelmi pillanatok”, amikor mind az ötszáz a padok tetején álltak, elferdült szájjal, kidagadt szemmel, ökölbe szorított kézzel, pultfedele-

kel, gyerektrombitákkal, záptojásokkal. Szakállas grófok, szakálltalan, nyálas szájú dzsentrik, pókhasú zsidó ügyvédek, reverendás papok, paralitikus és zseniális szónokok, kurtanemesek és bankigazgatók, letépett gallérral, ingujjra vetkőzve, kereplőkkel, sorvasztó átéltséggel játszottak, rögtönöztek egy kiszípolyozott ország díszleteivel a hátuk mögött - mint egyetlen cirkuszában sem a világnak.

Mind, mind kitűnően játszották a szerepüket - ha kellett, a valószínűség kedvéért még szemem is köpték egymást. Sehol a világon nem játszottak különben!

A városligeti Beketow-cirkuszban ekkoriban az előadás végén egy akrobata, akit előzőleg leöntöttek petróleummal és a szó szoros értelmében meggyújtottak, ugrott le minden este a cirkusz tetejéből a porond közepébe süllyesztett, vízzel teli medencébe. De mi volt ez ahhoz képest, amit ez az ötszáz burzsoá klaun produkált, akik közül naponta seregestül vetették le magukat a Parlament kupolaterméből, az éhező, földtelen parasztmilliók, elnyomott nemzetiségek, kizsákmányolt és minden politikai joguktól megfosztott munkások millióinak és a fölfelé kapaszkodó, de mind lejjebb csúszó kispolgárság elkábítására?

S ebben a cirkuszban lépett most fel Lehel Ferenc.

Fellépett, s méghozzá óriási sikerrel!

A nemes gróf végszavára, bekötött fejével előrejött a karzat korlátjáig, és amikor a gróf feléje fordult és üdvözölte, mint a keresztény kispolgárság mártírját és a liberális tőke áldozatát, felindultan kiáltotta le a terembe:

- Éljen a király! Éljen a haza! Éljen Magyarország!

Az egész t. Ház, mint egy jelre, felugrott és tombolva tapsolt a nemes lelkű kismesternek, aki még e pillanatban is csak a királyra, a hazára és Magyarországra gondolt!

S a tomboló tapsorkán szárnyain Lehel Ferenc elindult fölfelé.

MIKLÓSI

Négy évig tartott, amíg a Közhitel Bank palotáját, az egyik Dunára néző faburkolatos utcában felhúzták. Éveken át vég nélküli kocsikígyók keringtek a hatalmas építkezés körül, és hordták a téglát, hordókban és zsákokban a cementet, a vörös vasállványokat, a szürke, üvegpор csillogású gránittömböket, a tükörsima fekete márványlapokat, a sárgaréz szőnyegrudakat, nikkelezett ablakfogantyúkat, közönséges és metszett tükörüvegeket, a modern bútordarabokat az épületbe. Sok ezer, tompa fényű, tejüveg burkolatos villanylámpa a palota minden szögletét egyforma és kellemes fénnel szórta be. A lépcsőkön szőnyegek kígyóztak fel az emeletekre, a liftek zajtalanul surrantak a magasba, a várótermeket mintázott linóleum fődte, és a bő fotelek puhán ölelték magukhoz a pihenni akarókat. Széles, világos folyosók vezettek az egyes osztályokba. A folyosók fölött fekete, ellipszis alakú üvegtáblák függtek - két oldalukon lófarokhoz hasonló dísszel. Válogatottan jó megjelenésű, elegáns szolgák sűrögtek mindenfelé, a kabátgallérjukon a Közhitel Bank ezüstpléből sajtolt, mágikus kezdőbetűivel.

Rend, szervezettség, ökonómia, csend és tisztaság uralkodott ebben a hatalmas kapitalista fellegrban.

Méltóságos, amellet rendkívül praktikus volt a főbejáró. Az épületbe csak egyenként lehetett belépni, egy vastag üveghengerben forgó ajtón keresztül, amely az előcsarnokba nyílt. Innen a széles lépcsők a főpénztárterembe vezettek.

Ez a hét emelet magas, kupolás terem a gyomrát képezte az épületnek.

A földszintjét, mint egy óriás szájkaréj fogták körül a pénztár és számfejtő fülkéek. Ezek voltak a bálnaméretű szervezet metsző- és örlőfogai. Minden egyes ilyen márvány és mahagóni kalitkában egy zárkózott külsejű idősebb hivatalnok zsonglörködött a vastag bankókötegekkel. A pénztárak mögötti üvegfalon túl, a szinte katonás eleganciával öltözködő, jobbára fiatal hivatalnokok és gépírók asztalsorai következtek. Csengtek a telefonok, a kezekben égtek a tarka tollszárak, kattogtak az író- és számológépek, valami halk, hol nekizajló, hol meg elhalkuló tompa zshivaj zsongott az egész teremben. Közvetlen az üvegtető alatt egy madár-rajyszerű csillár úszott, s a zöld zsírkövekkel díszített teraszokról leáradt az irodák lefojtott moraja.

A terem közepén, ott, ahol a márványpadló fekete csíkjai összefutottak, egy kör alakú írópult állott, telerakva színes papírokkal. A beöznlő ügyfelek első útja ehhez a körpulthoz vezetett. Sietve írtak valamit a színes papírszeletekre és lobogtatva, hogy az írás közben megszáradjon, rohantak a pénztárakhoz. S ezekre a színes papírkákra ezrek és milliók dugták ki az orrukat a pénztáráblakokon, és tűntek el a nagy tokájú, fekete táskákban, vagy a lapos, könnyű zseb-tárcákban. Ugyanakkor a túlsó oldalon egy más színű papírlappal együtt ezrek és milliók vándoroltak ki a táskákból, és kúsztak be a pénztáráblakokon, a nikkelfogantyúkra, vakító kormánykerecskékre járó, acélcement-retesz, családi ház nagyságú páncélszekrényekbe.

Csodálatos volt ez a templomi zsongás, amelyet a karzatok és az üvegfal-birodalmak állandó orgonabúgása kísért. Az emberek jöttek-mentek, csörrent az arany és az ezüst a márványokon, néhol egy szolga gyufát gyújtott egy, közben a pénztét besopró előkelőségnek, aki aztán csodálatos nyugodtsággal és biztonsággal szivarozva hagyta el a bank épületét.

S folyton jöttek az emberek. Az örökké mozgásban levő forgóajtó, mint valami hajópropeller kavarta be őket a forgalmas utcáról. Csíkos szárú nadrágban, fénylő, puha sevrócipőben, pöttyetlen, sáratlan sarkokon, széles, alacsonyan ülő keménykalapban, vagy kitaposott pincér-

cipőben, félzsák nagyságú fekete pénzbeszedő táskával - de mindannyian meggyorsult lélegzettel. Autón, fiákeren, konflison, biciklin, gyalog, tolókcocsiban özönlöttek az emberek ide, a kapitalizmus e modern bazilikájába, amelynek főpapja az épület egyik hétablakos sarokszo-bájában celebrált.

Köszler életében még csak kétszer volt ebben az épületben. Jelentéktelen senkinek és személytelenné vált könyvviteli tételnek érezte magát ezzel a hatalmas szervezettel és annak mindenható igazgatójával szemben.

Most, amikor harmadszor lépett be az épületbe - ez az érzés különös erővel rohanta meg. Már amikor beállott a forgóajtó rekeszébe - amely akarva, nem akarva betessékelte az előcsarnokba -, az volt az érzése, hogy nem ura többé saját magának, a nyomasztó méretek között tehetetlen törpévé vált.

De Köszlernek nem volt más választása.

Hetek óta szörnyű dolgok történtek körülötte. Kardos végleg eltűnt, Matild idegszanatórium-ban feküdt. S mindehhez valami fojtó, megfoghatatlan nyomás feküdt rá minden oldalról. Hitelek sehol se kapott. Két hétre, százötven százalékos fedezettel nem tudott tízezer koronát felhajszolni. A váltói eltűntek a kisbankok tárcáiból, és ingatlan kölcsöneit egymás után mondták fel. A *Délután* újra cikkezett a házai ellen, és az erkölcsnemesítő egyesületek egymás után hozták a határozatokat, amelyben a Ferdetorony utcai bordélyok azonnali kitelepítését követelték. A Ferdetorony utcai házainak értéke a felére esett.

Fáradtan, meghajszoltan lépett be az előcsarnokba. Itt egy pillanatra megállott, ki akarta pihenni magát, de a fürge ügynököcskék, kövér tőzsdések, izgatottan loholó kereskedők magukkal sodorták a lépcsők felé.

Köszler szemében gyűlölet égett. Úgy érezte, hogy a botja ki akar szabadulni a kezéből, és neki akar röpködni a tükörnek, csillároknak és a libériás szolgák fejének. Gyűlölte ezt az óriási gyárat, amelyben az ő megrontására minden olyan halálos biztonsággal dolgozott.

Sort állt ő is a lift előtt. Itt is tükrös volt minden. Fény, pompa mindenütt. Ádámcsutkája ki-be lüktetett, idegesen dobogott a botjával, de a fülkében senki se hederített rá. Akik vele emelkedtek fel a vezérigazgató úr irodájáig, majdnem mind hozzá hasonló, süllyedő sorsok voltak. Betanult, sokszor elismételt érveléssel jöttek ide halasztásért vagy újabb, életbe vágóan fontos kölcsönért.

Széles, vörös szőnyeg vezetett Miklósi szobájához. A magas ajtószárnyak mögött Miklósi titkára ült. Nála kellett feliratkozni - az audienciára.

Amikor Köszler belépett a hosszúkas helyiségbe, az már tele volt ismert spekulánsokkal, kisebbfajta bankigazgatókkal, kereskedőkkel, hetyke földbirtokosokkal, ideges gyárosokkal.

Köszler ráfektette botját a titkár íróasztalára, és felírta a nevét egy papírra. Névjegye nem volt, erre sajnálta a pénzt kiadni.

- Sajnálom, már várnak ön előtt - mondta udvariasan a titkár, és egy üres fotelre mutatott.

- Nem érek rá! Mondja meg neki! Azonnal! - hadonászott Köszler a botjával.

A titkár csóválta a fejét, aztán bevitte a papírlapot. Amikor kijött, újra megismételte:

- Várni kell.

Köszler rángatódzó arccal cipelte oda magát az üres karosszékhez. Mindenki izgatott volt körülötte. Voltak, akik nem bírták ki ülni, és fel s alá járkáltak. Mindenki félt, remegett a következő öt perctől, és mégis alig tudták kivárni, hogy Miklósi elé kerüljenek. Az egyik

sarokban, szemben a titkár íróasztalával, egy széles vállú, kockás ruhájú férfi ült és idegesen nézegette dupla talpú, amerikai orrú sárga cipőit. Valahányszor kinyílt a magas, párnázott ajtó, felugrott a helyéről, és be akart menni, de ilyenkor a titkár mindannyiszor udvariasan figyelmeztette:

- Bocsánat, Forrai úr, a vezérigazgató úr majd maga kéreti be. - Forrai szó nélkül visszadobta magát a fotelbe, és a félig elszítt cigarettájáról mohón rágyújtott egy új cigarettára.

Nemsokára rákerült a sor. Amikor kijött a szobából, az arca ki volt simulva. Mintha valami varázsfüves fürdőt vett volna. Igen, ilyen mindenható csodadoktor ült ott bent, abban az igazgatói szobában.

Pedig Miklósi valójában csak egy szerény, feltűnően lassú mozgású, beteg ember volt. Innen volt az ötvenen és mégis úgy nézett ki, mintha már legalábbis hatvan lett volna. Hivatalosan tagadták, de nyílt titok volt, hogy gyógyíthatatlan bélrákban szenvedett, s a kis daganatocska nőtt és pusztított a fluszpapírvékony belében, s egy szép napon végezni fog vele, mint ahogy ő végez mindennap az áldozataival. Miklósi-Mairovitz még akkor se feküdt le, ha rosszul érezte magát. A kényelmes fotelje volt a kórházi ágya, a titkárnője, az ápolónője.

Időnként szünetet tartott a munkában, elfogyasztotta a diétáját, és néhány percig félálom-szerűen hátradúlt a karosszéken. Valójában ilyenkor sem pihent, hanem új terveket szőtt, és az agya új területeket világított be. A fejében valami rendkívül finom szerkezet ült, amelyet nem lehetett megállítani. Pedig Miklósi nem magának, hanem néhány tucat láthatatlan tőkésnek dolgozott. A mások millióit vitte rohamra, és növelte évről évre. Őt csak megfizették - a zsenialitásáért.

Mielőtt beengedett volna magához valakit, pontosan elgondolta, hogy mit akarhat tőle az illető, és mit fog neki válaszolni. S vajmi ritkán fordult elő, hogy nem találta ki a látogatói gondolatait. Íme, alig jelentették neki Forrait - máris tudta, hogy mit akarhat tőle ez az ambiciózus, szorgalmas és praktikus észjárású üzletember. Sokallta a kamatokat. A kamatok megnehezítették a számára, hogy sikeresen konkurráljon bel- és külföldi gyárakkal. Miklósi előre élte az életét, így akarta meghosszabbítani megszámlált éveit. Miklósi nagy jövőt jósolt a „Mészáros és Társa” cég energikus „ipari kapitányának”. Ez a gyár nőni fog - két okból: kitűnő vezére és a közelgő nagy konjunktúra miatt. Igen, Miklósi látta a holnapot. Látta, mert nemcsak szemlélője, hanem irányítója is volt az eseményeknek. Miklósi tudta, hogy mi készül. A Balkán szét fogja vetni fél Európát - a másik felét a francia-német ellentét. Miklósinak szüksége volt arra, hogy az ilyen ambiciózus gyárosok, mint amilyen Forrai volt, lélegzethez jussanak. Egy kicsit szabadon mozoghassanak, terjeszkedhessenek - persze a „Közhitel” pénzével, mert ez a Közhitel terjeszkedését jelenti, s Miklósi leszállította egy fél százalékkal a kamatokat.

Köszlert jelentették neki.

Miklósi arcára elégedett mosoly ült ki. Nem mintha nagy jelentőséget tulajdonított volna a dolognak, de a nagy méretek közt szórakoztatta ennek a kis uzsorásnak a nyakassága. Most, hogy végezni akart Köszlerrel - nem minden bűnrészesség nélkül gondolt vissza arra, hogy a tervét, még az ilyen kis esetekben is, mily hibátlan pontossággal szokta végrehajtani. Éveken át finanszírozta vagy finanszírozhatta a kis bankokon keresztül Köszler és Brandl tranzakcióit - adta az egymás melletti évek óta tartó harcban elvakult vetélytársaknak a kölcsönöket, amelyek kitéphetetlen horogként ültek Brandl és Köszler húsában. Hogy egy elavult hasonlattal éljünk, mint a vén pók, úgy szötte hálóját a két „ifjanc”, egymás szárnyát tépdeseö legyecské köré, s közben mindig ügyelt arra, hogy az egyik legyecské hasasabb maradjon a másiknál. Igen, ehhez értett Miklósi. Egyes túlzók szerint Miklósi hálójában nemcsak az ilyen

kis legyecskéket, de akár a napot is meg lehetett volna fogni. Mindenesetre ahhoz elég nagyok voltak ezek a hálók, hogy tízezerszámba vergődjenek benne a Kösztlerhez hasonló városi és falusi legyecskék, dongócskák, s mi több, a merész álmú, de kispénzű szitakötőcskék is. Nagy-nagy szárnycsapkodás volt állandóan Miklósi körül. Csapkodtak a szárnyaikkal a hálón fennakadt bogárkák. Miklósi szerette *ezt* a szárnycsapkodást, mint ahogy nem volt ellensége annak sem, hogy azok, akik a hálójába kerültek, még néhány vonagló szárnycsapást tehesse- nek, mielőtt a vérüket belefolyatták volna az ő ereibe.

Miklósi jó két óra hosszat váratta Kösztlert. Ezalatt folyton jöttek ki az igazgatói szobából az emberek, összetörve vagy új reményre kapva. Miklósi szándékosan csinálta ezt így. Amikor Kösztler belépett a tompa világítású szobába, Miklósi már megfellebbezhetetlen tekintély volt a vén uzsorás szemében.

Miklósi egy pillanatra behunyta a szemét, de még így, becsukott szemmel is látta a Kösztlerben végbement változást. Kösztler sántítva, még jobban betegnek tettetve magát közeledett feléje. Miklósi erőtlenül nyújtotta kezét és helyet mutatott neki. Kösztler kitette mindkét ráncos, reszkető kezét a széles ébenfa íróasztalra, amely mögött olyan egyenesen, mint maga a nagy támlás fotel, ült Miklósi, és még csak nem is hunyorított a szemével.

Kösztler sírt, lamentált, esküdözött, könyörgött - valósággal egészen megőszült Miklósi szeme előtt.

Miklósi engedte beszélni. Aztán lassan kihúzta az íróasztal középső fiókját, és egy kis köteg papírt tett maga elé.

- Látja? - kérdezte halkán. - Látja ezt? - És finom, vékony ujjaival kibontotta a köteget.

Kösztler látta. A váltói, az adósságlevelei, a tartozásai mind Miklósi kezében! Külön-külön nem voltak olyan veszedelmesek, de így együtt, egy kézben, és még hozzá *ebben* a kézben halálos csapást jelentettek.

Kösztler most már megértett mindent. Ez Hugó műve volt! Ő segített Miklósinak összeszedni a váltókat! A kötelezvényeket! Hugó! A keze rángatódzott, a szája sarkában fehér nyálcsomók forrtak.

- Mit akar?! Mit akar még mindig? - kérdezte jeges nyugalommal Miklósi, hogy Kösztler a halál lehetőségét érezte maga körül.

Miklósi becsapta a köteget a fiókba.

- Maga szerencsétlen koldus, mit akar még mindig?! Eladni, amíg nem késő!

- Soha! - ugrott fel Kösztler a helyéről, mintha nehéz álomból ébredt volna fel, és botja nyelvél- vel rávert az ébenfa íróasztalra. - Soha!

Kirohant a szobából, le a lépcsőkön. Az utcán várta egy csukott konflis. Bedobta magát a kocsisarkába, s rémülten meredt a homályos ablaküvegre, amelyen most egy csúnya, csontos lányarc rajzolódott ki.

Kösztler ráomlott erre a csúnya arcra, és könnytelen zokogásba tört ki.

Otthon - bezárkózott a szobájába - levelet írt Miklósinak.

Eladott mindent.

Amikor a levél aljára odatette a nevét, a szívéhez kapott, és a teste, mintha csak darabokra akart volna törni, élettelenül lecsúszott a karosszékről a földre.

NÁNDI BÁCSI MEGÉRKEZIK AMERIKÁBÓL

Réti Márkéknál hetek óta nagy izgalom uralkodott. Nándi bácsi - bármilyen hihetetlenül is hangzott - beváltotta öt év óta minden három hónapban megismételt ígérését. Hajóra ült New Yorkban, hogy meglátogassa európai rokonságát - azaz a szüleit, a nővérét, valamint Réti Márkot, a sógorát, akik tudvalevőleg mindannyian Európa egyetlen pontján, a Ferdetorony utca hatvannégyes házban voltak koncentrálva. Tegnapelőtt már Hamburgból táviratozott, hogy a „Bremen” nevű hajón szerencsésen átkelt az óceánon és két nap múlva Pesten lesz, s legvégül ma reggel megjött az újabb távirat: „Este hat órakor Nyugati pályaudvaron bécsi expresszel érkezem. Nándor”.

Már a sürgönyhordó megjelenése is szenzációt keltett a házban. Mintha egy reflektort irányítottak volna Rétiék ablakaira - ez a kis lakás lett most az egész ház legragyogóbb pontja. Egy kis irigységgel, egy kis együttérzéssel mindenki Nándi bácsiról beszélt. Az emberek próbálták visszaidézni az emlékezetükbe Nándi bácsit, hogy hogyan nézett ki tizenkét évvel ezelőtt, amikor még a házban lakott, és gyárba járt dolgozni. Bár senkinek sem sikerült az egykori mechanikusra visszaemlékeznie, mégis mindenki pontosan leírta az alakját, a haját, sőt egyesek a hangjára, s még arra is emlékeztek, hogy miket szokott mondani.

Nándi bácsi az egész ház amerikai nagybácsijává lépett elő. Már a gyerekek is Nándi bácsit játszottak a lépcsőházban. Különösen Rétiék szomszédai tartottak igényt arra, hogy Nándi bácsi emlékezzen rájuk. Rétiéknek az utóbbi napokban mindenki előre köszönt, az összes szomszédok visszaadták a régen kölcsönként két kockacukrokat, három marék liszteket, fél skatulya gyufákat, s általában mindenféle címen benyitottak hozzájuk.

Az izgalom pedig nőtt, s mindenekelőtt Rétiék lakásában. A sürgönyhordó megjelenésére Rétiné heves szívdobogást kapott, Réti Márk pedig, miután negyven fillér borralalót adott a sürgönyhordónak - szóval egy horribilis összeget -, képtelen volt folytatni a munkáját. Lázba jött az egész család. Nándi bácsi apja elment a fürdőbe. Nándi bácsi anyja, aki zöldséget árult a vásárcsarnokban, már tizenkét órakor hazajött, és az egyik hóna alatt egy ember nagyságú friss kenyeret, a másik hóna alatt pedig egy piros lábú zsíros libát hozott, amelynek a feje le volt kötve a mellére. Csak Tóni bácsi, a pincér nem lehetett jelen az esti ünnepi vacsorán - neki egy órára be kellett mennie a kávéházba -, de kárpótlásul Tóni bácsi ebédre friss libatöpörtyűt és sült libamájat kapott, úgyhogy ő is meg volt elégedve.

Most még csak a lakást kellett rendbe szedni a nagy vendég tiszteletére. S ez nem volt könnyű munka, mert mit lehetett kezdeni egy lakással, amely egy udvarra nyíló, verandaszerű szabóműhelyből, egy utcára nyíló kétaablakos szobából és egy sehova se nyíló udvari szobából állott. Úgy van, ennek a szobának az ablakai a műhelyre nyílottak, ahonnan azonban a tüzes vasaló és vizes rongyok összecsapása következtében keletkezett gőzön, s a csendes műhelyporon kívül semmi más se áradt be. A dupla szárnyú ablakok ennek ellenére állandóan ki voltak tárva, mintha valami ózondús virágoskertre nyíltak volna. Volt még egy hosszú, ugyancsak ablaktalan előszoba is a lakáshoz, amely a biliárdasztalnyi konyhára nyílt. Egyszóval ez volt az a felület - Európa egyik legsűrűbben lakott felülete -, amelyet, ha nem is lehetett az ünnepélyes fogadtatás kedvéért megnagyobbítani, de mindenesetre sokkal racionálisabban kellett - legalábbis Nándi bácsi ittléte alatt - kihasználni. Réti Márk, mint valami gondterhelt várostervező járkált a feleségével egyik szobából a másikba. El kellett döntenie, hogy mit hová kell áthelyezni, és melyik feltűnően élődinyomos bútordarabot kell kivenni a forgalomból. Kezdte a nagyszobával - mert itt fog aludni Nándi bácsi. Ő és a felesége összeköltöznek egy ágyba, és szabaddá teszik a másikat a vendég számára. Más ebbe a szobába nem jöhet számí-

tásba, hiszen már az is kellemetlen, hogy Nándi bácsi, akinek hatszobás lakása van Amerikában, másokkal fog aludni. A középső, ablaktalan szobában aludt Nándi bácsi apja és anyja, akik ragaszkodtak ahhoz, hogy a két egymás mellett álló faágyban aludhassanak, amelyekben negyvenkilenc éve aludtak már, szóval egy év híján az aranylakodalomhoz szükséges ötven éve. Tóni bácsit, aki a szoba legsötétebb sarkában aludt - hogy a reggeli „világosság” ne zavarja -, szintén meg kellett hagyni a régi helyén. Tóni bácsi úgyis hamar meg fog halni, őt nem szabad megbántani. Málcsi és Regina nénit, Nándi bácsi nagynénjeit szintén békében kellett hagyni. Ők már úgyis régóta fenyegetődöztek, hogy mindent elmondanak Nándi bácsinak, vagyis, hogy a levest mindig hidegen kapják, hogy mindig az ő tányérjukra kerül a legmócsingosabb hús, s hogy általában úgy bánnak velük, mintha nem is tartoznának a családhoz. Sőt, elhatározottak, hogy az ünnepi vacsoránál és általában, amíg Nándi bácsi itt lesz, a nénik is ott fognak ülni a nagyszobában a kihúzos asztalnál, és inkább a gyerekek fognak külön enni.

Csak a gyerekek számlájára lehetett valamit csinálni. A három kisebbik gyerek kikerült a nagyszobából az előszobába, mégpedig a fiókos ágygal együtt, amelyben úgy aludtak, mint a pék pultján a kenyerek. A műhelyben feküdt a két fiú és idekerült még egy kisebb lányka, s ezzel a család el volt helyezve.

Végül a konyhára került a sor, ahol Mari, a cselédlány aludt - igaz, csak néhány hónapja. Ugyanis Réti Márk oly kitartással és oly megrázó színekkel festette le a Nándi bácsinak írt leveleiben felesége súlyos helyzetét, és oly sokszor írt már arról, hogy lány nélkül a szegény asszony egészen tönkremegy, hogy Nándi bácsi egy évvel ezelőtt megírta Réti Márknak, hogy vegyen fel egy cselédet, és erre a célra havonta öt dollárt fog küldeni, a rendes öt dolláron kívül. Azóta elúsztak a cselédlány nélkül is. Két hónappal ezelőtt azonban fel kellett venni egy lányt, mert Nándi bácsi nem ismerte a tréfát, és különben se lett volna szép ennyire visszaélni a bizalmával.

Mari nagyon derék, dolgos lány volt, csak egy baj volt vele, hogy férjezett volt, azaz szombat este mindig vele aludt a férje is, egy malommunkás, de hát Réti Márk felvilágosodott ember volt, és miután személyesen beszélt Mari férjével, és meggyőződött róla, hogy az a törvényes ura volt Marinak, engedélyt adott a szombat éjszakai házasságra. Most persze Marinak is áldozatot kellett hoznia, mert az mégiscsak furcsa lett volna, hogyha Nándi bácsi szombat éjjel későn találna hazajönni, egy egész házaspárt találna a konyhában.

A családtagok szerencsés átcsoportosítása után végre sor kerülhetett a helyiségek modernizálására. A legkönnyebben ment a dolog a középső szobában. Itt minden olyan rozoga volt, hogy mindenféle modernizálási kísérlet már eleve halálra ítéltetett. Szerencsére ebben a szobában mindig sötét volt, és sötétben tudvalevőleg nemcsak a tehenek, de még a legmodernebb bútorok is feketék. - Ide egyszerűen nem fogják bevezetni Nándi bácsit. A nagyszobában aránylag elég rendes bútorok álltak, itt csak ki kellett poloskázni, új lámpaüveget és körégős kanócot kellett venni a színes ernyőjű Dittmár-féle függőlámpába, egy kis fenyőillattal el kellett tüntetni az ecetsav szagát, ki kellett porolni a szőnyeget, ki kellett rakni a szekrényből a féltve őrzött és közben a molyok áldozatává vált takarókat, és át kellett húzni az ágyakat. Az előszobába egy kis fali lámpát kellett kiakasztani, hogy Nándi bácsi bele ne ütközzön a fiókos ágyba - ebbe a kis gyerekszallodába. Mivel a világosság napszínre hozta a falakon levő féregnyomokat, Réti Márk addig csavargatta a kanócot, amíg a legkritikusabb falfelületek újra a nemlétezés homályába borultak. A falnak arra a részére, amelyet ezzel a „világítással” nem lehetett elsötétíteni, két - a gázgyári pénzbeszedőtől kölcsönkért kép került. Az egyik egy vörös frakkos, agárkutya vadásztársaságot, a másik egy sárgadinnyés csendéletet ábrázolt. Ilyen módon az előszoba valóságos úri képet nyert. A legnagyobb baj a műhellyel volt, amely

tele volt kiirthatatlan szagokkal, úgy mint (hogy csak a legpenetránsabbakat említsük) égett posztó búzzal, gumiarábikum-szaggal, faszéngázzal, vízgőzpárakkal, benzin-, spiritusz-, naftalin- és poshadt prémillatokkal. Különben is olyan volt ez a műhely, mint egy kis halastó, mindenféle kis és nagy szörnyetegek úszkáltak levegőjében; a lyukverőből kirepült csillagnövények, fércmiazmák, szappangyökér korallok, valamint krétapor, közönséges por, vászonpor és faszénpor. Ezenkívül tele volt a műhely a legkülönbözőbb élősdikkel, mint például: közönséges bolhákkal, közönséges svábbogarakkal (a pék műhelyéből), rusznikkal, legyekkel, molyokkal, éjjeli lepkékkel, szúnyogokkal, pókokkal, egerekkel, sőt nyáron szitakötőkkel - s mi több, egy fecskefészek is volt a műhely felső ablakcírójában. A szegény emberre az élet ráoktrojálja a zsenialitást. Segítettek a műhely baján is. A fogasokon lógó úri ruhák jelentős részét az egyszerűség kedvéért a család férfitagjai öltötték magukra - más részük a zálogházba vándorolt a fogadtatás költségeinek fedezésére. Ez természetesen busásan megtérül majd, mert Nándi bácsi a leveleiben nemegyszer tett célzást arra, hogy ha személyesen jön át a „kontinensre”, gyökeresen megváltozik minden. Délután négy órára Mari már felsúrolta a padlókat, lemosta a nagy vasalóasztalt, a hokkedliket. A gépet letakarták, a szabópanklit lerámolták, és a közepére egy virágcserepet állítottak. A még megmaradó ruhára egy nagy lepedőt terítettek, és négy óra ötvenöt perckor a műhely teljes díszben állott.

Ekkor már elviselhetetlen volt az izgalom a családban. Réti Márk elkészült az öltözködéssel, és miután Endrének ellentmondást nem tűrő hangon kijelentette, hogy a pályaudvarra pedig a nagypapán és Imrén, a nagyobbik fián kívül senki más se mehet, mert Nándi bácsival együtt többen nem férnek el egy konflisban - kezébe vette az ébenfa botját, amelyet csak rendkívüli alkalmakkor viselt, és gyöngéden belekarolt az előkelő, kávébarna ruhába öltöztetett apósába.

- Menjünk, Grossvater.

A gangra nyíló ajtókból tréfálkozva, barátkozva köszöntek nekik az asszonyok.

Endre a fojtogató igazságtalanságtól hajtva, észrevétlenül kilopózkodott a lakásból és elfúló lélegzettel rohant a pályaudvar felé.

Az izgalom óráról órára nőtt a házban. Már elmúlt hat, már elmúlt hét óra - és Nándi bácsi még mindig nem érkezett meg. A lakásablakok függönyei mögül kíváncsi arcok kémleltek ki a gangra. A ház apraja Rétiék ünneplőbe öltözött gyerekeivel együtt, a kapu elé seregelve várták Nándi bácsit és minden konflis vagy fiáker láttán, amely a Korona utca felől bekanyarodott a Ferdetorony utcába, vad üdvivalgásba törtek ki:

- Jön! Jön! Ott jön!!

Még Petrás is kiöltözött erre az alkalomra. A lábán papucs helyett cipő, a fején új micisapka, és csodák-csodája, a nyakán gallér volt. Soha még ilyen fényesen nem világított a petróleumlámpás a kapu alatt és a lépcsőházban, mint ma este!

Török, a második emeleten lakó varrógépügynök - aki már kieszközte Réti Márktól az audienciát Nándi bácsinál - kiszámította egy öreg menetrendből, hogy a vonat fél órát késik - hacsak isten ments, valami komolyabb baj nem történt az expresszsel.

Végre fél nyolckor egy fiáker állott meg a gyerekek tiszteletteljes gyűrűjében, a hatvannégyes kapuja előtt. A bakon, a kocsis mellett, kipirult, átszellemült arccal Endre ült. Egy kétlovas fiákeren, a bakon, Nándi bácsi amerikai bőrkoffereivel a lába alatt!

Elsőnek Réti Márk ugrott ki a kocsiból. Izgatott és meghatódott volt. A gyerekeket arrébb tolta, gyöngéden kisegítette a kocsiból az apósát, aki nagyszerűen érezte magát a meleg, finom ruhában, amelynek majdnem annyira örült, mint a fia hazaérkezésének. A nagypapa szeme nevetett és tört magyarsággal - mert Morvaországból való volt - szólt oda a gyerekeknek:

- Na, Kinder, mért nem lefeküszni ilyen késő?

Nándi bácsi apja alacsony termetét örökölte. Zömök negyvenöt év körüli ember volt. Dús, fekete angol bajuszt viselt. Minden új és finom volt rajta. Derűs arccal lépett ki a fiákerből, végigcsókolta a Réti gyerekeket, a többieknek pedig pénzt, ceruzákat, színes jegyeket, és üres cigarettadobozokat adott, egyszóval azt, amit hirtelenében éppen kihalászott zsebeiből.

Végre szűzies szégyenlősséggel Imre is előbújt a kocsi belsejéből, és sugárzó arccal tartotta a kezében Nándi bácsi kezításkáját, amelyet a viláért se adott volna oda másnak.

A kocsissal az élen, aki a nehéz bőrkoffereket vitte - amelyek már önmagukban is nagy látványosságzámba mentek -, megindultak a lakás felé. Még a nagypapa is vitt valamit, igaz, hogy csak egy összeszíjazott, könnyű plédet, de Nándi bácsinak nem volt szabad semmit se a kezébe vennie, akárhogy is tiltakozott ez ellen.

- Nándi, kérlek - mondta ünnepélyesen Réti -, most az én vendégem vagy.

S Nándi bácsi belenyugodott a változtathatatlanba, és nevetve lépett be - a zajongó, az ajándékoktól elragadtatott gyerekrajjal nyomában - a házba.

Petrás csupa véletlenségből éppen kilépett a kapualjra nyíló lakásából, és olyan barátságosan köszönt, hogy Réti illendőnek tartotta visszaköszönni. Végig az udvaron és a gangon, az ajtók előtt, vagy a szemérmesebb lakók az ablakfüggöny mögül nézték a bevonulást. Réti Márkot és Nándi bácsit mindenfelől melegen köszöntötték úgy, hogy mire felértek a lakás elé, Réti Márk szemei - mint mindig, amikor a meghatottság úrrá lett rajta - egészen elfátyolosodtak.

Rétiné hangos kiáltással borult fivére nyakába, a nagymama és a nénikék sírtak, még a gondosan kiöltöztetett Mari is törölgette a szemét, és izgalmaiban elfelejtett kezét csókolni Nándi bácsinak, pedig a férje ezt többször is a lelkére kötötte, mert ő is érdeklődni szeretett volna Nándi bácsinál az amerikai viszonyok felől.

Az általános sírásnak, csókolódzásnak Nándi bácsi néhány tréfával vetett véget. Nándi bácsi általában nagyon praktikus ember volt, ízig-vérig amerikai gondolkodású, éppen ezért azonnal hozzáfogott az ajándékosztáshoz, mert Nándi bácsi tudta, hogy ami e pillanatban még a saját személyénél is jobban érdekli az egész családot, az azokban a csomagokban és kofferokban hever, amelyekre a gyerekek úgy meresztették a szemüket, mint rejtélyes, kincsekkel teli ládákra, és amelyekre a nagyok csak lopott pillantásokat vetettek, nehogy elárulják legtitkosabb gondolataikat.

Nándi bácsi egy nikkelkarikára fűzött vastag kulcscsomót húzott elő a zsebéből, amelyen legalább húsz különböző nagyságú kulcs csüngött. Egymás után pattantak fel a kofferfedelek és kerültek elő az ajándékok, amiket Nándi bácsi egy-egy tréfás megjegyzéssel adott át a család tagjainak. Csupa olcsó, Berlinben és Bécsben vásárolt holmi bujt ki a bőröndökből, csak a vékony aranylánc, amelyet a nővérének hozott és a Réti Márknak ajándékozott ezüstóra volt kivétel. Ezeket Nándi bácsi Amerikában vásárolta. Borostyán szivarszipkák, síró babák, vékony ezüstgyűrűk, pénztárcák, hamis fülbevalók, nyakkendők, színes játékok virágzottak ki a kofferek aljából, és még Mari is kapott egy hamis gyöngy nyaksort, amelynek a doboza fehér selyemmel volt kibélelve és olyan szép volt, hogy Mari ámulatában újból és végképpen elfelejtett kezét csókolni Nándi bácsinak.

Azután Nándi bácsi ravasz szemhunyorogatással elővette a belső zsebéből a tárcáját, amely tele volt zöldesfehér és sárgáskék dollárokkal.

- A legszebb ajándék nálunk a dollár - mondta és a szeme barátkozón nevetett a bankókra. Húsz dollárt adott az apjának és az anyjának, ötven dollárt a sógorának, húsz dollárt Tóni bácsi számára, hogy két hétre pihenni menjen valahová, öt-öt dollárt a néniknek, s egy-egy dollárt a gyerekeknek. Ezenkívül kijelentette, hogy ittléte alatt nemcsak a saját kosztját, de az egész családot fizetni kívánja, és e célból Rétinének még külön húsz dollárt adott át.

A család tagjai, kezükben a dollárokkal, meghatódva álltak körül Nándi bácsit, és Réti Márk könnyezve köszönte meg az ajándékokat az összesség nevében. Ezután Nándi bácsi egyedül kívánt maradni. Nemsokára hallották, amint füttyörszve mosakodni kezdett.

Réti Márk összeszedte a gyerekektől, a feleségétől és a Grossvatertől a dollárokat, csak Tóni bácsi dollárjaihoz nem nyúlt, és a két néni dollárjairól mondott le, miután azok nem voltak hajlandók a pénzt leadni. Összesen kilencvenhat dollárt simított ki maga elé a nagy vasalóasztalon, mintha csak kártyát akart volna vetni magának belőlük. Kilencvenhat dollár az kitesz majdnem ötszáz koronát, a Korona utca alsó, kevésbé forgalmas felében levő kis üzletnek majdnem félévi lakbérét!

Egy új pakli kártya feküdt Réti Márk előtt, s Réti Márk, életében nem tudni hányadszor, újra ki akarta keverni a szerencsáját.

Fóti is megtudta, hogy Réti Márkék a rokonukat várják Amerikából. Eleinte a hír nem tett rá különösebb hatást. Fóti általában eltompult egy kicsit a külvilággal szemben. A temetés után hallgatag lett, szeretett magában lenni. A műhelyben azt hitték, hogy Esztike halála az oka a szótlanágának, s hagyták, hogy hadd hegedjen be a seb magától. Fóti hallgatása mögött más is volt, nemcsak Esztike halála. Lehet, hogy ha ez a csapás közbe nem jön, a győztes sztrájk olyan nagy esemény lett volna az életében, amely talán évekre bevilágította volna előtte az utat, de a temetés után valami fanyar és keserű kiábrándulás lopódzott lelkébe. Mi mindent épített erre a sztrájkra! Azt hitte, hogy a sztrájk után nem lehet majd a régi napokra ráismerni! Ám mindebből semmi sem következett be. A kis fizetéskülönbséget Forrai úr igyekezett a munkatempó fokozásával behozni, a kiharcolt krajcárokat pedig megette a háziúr, a boltos, mint mész a vásznat. Fóti egyre többet gondolt a szerb Devalits szavaira. Vagy düljön össze minden, vagy pedig kezdődjön az új élet. Szervezkedés?! Választójog?! Parlament?! Kódos, messzibe ringó dolgok voltak most ezek, mintha a valóság fölött lebegtek volna valahol a távolban, mert a valóságban drágult a kenyér, nőtt a lakbérzsora, elpusztult Esztike, elhervadt Ágnes, akit úgy tépett valamikor a szíve mellé, mint egy harmatos virágszálat.

Igen. Ágnes. Szegény, hogy igyekezett mostanában a kedvében járni. Gondját viselte a kisgyerekeknek, tiszta, rendes lett a lakása. És fél éjszakákon át sírt. Esztit siratta? Vagy az álmait talán? A kis, megspórolt pénze ráment a temetésre, a halványkék, aranyfátyolos koporsóra és a drága tölgyfa fejfára. Így akart megbocsátást nyerni Istentől a pap nélküli temetésért. S erre ráment a pénz, ráment Ágnes álma, és az új pénz nem szaporodott, csak a ráncok sűrűsödtek Ágnes homlokán.

S aztán, ahogy éltek. Azelőtt is szegények voltak, mindig, amióta csak az eszét bírja, de a falun még volt színe, melege ennek a szegénységnek, míg most úgy jártak egymás mellett, mint az árnyékok.

Igen, ami egykor Amerika, ez lett volna most a sztrájk Fóti számára. Valami csodálatos vízválasztó a tegnap és holnap között. Szélvihar, amely reggelre oázist varázsol a sivatag helyére.

Mindebből semmi se következett be.

Az egész ház már napok óta csak Nándi bácsiról beszélt. Nándi bácsi tizenegy év előtt mint egyszerű mechanikus ment ki Amerikába, és most csillárgyára van Hobokenben. Nándi bácsi azelőtt tüdőbeteg volt, Amerikában meggyógyult, és most olyan, mint egy Herkules. Nándi bácsi négy tojásból készült rántottát, sonkát, vaját, kávét, gyümölcsöt eszik reggelire. Nándi bácsi boldoggá teszi a rokonait, Nándi bácsi a világ legszeretreméltóbb embere, igazi demokrata, munkásbarát, aki mindenkivel szívesen fog kezet. Nándi bácsi büszke arra, hogy valamikor munkás volt, és ki akarja vinni gyárába a régi munkáskollegáit.

Fóti hallgatta az embereket, de belül nyugodt volt. Ő már egyszer túlesett ezen a betegségen, ő már más szemmel nézett Amerikára. Amikor Nándi bácsi megérkezett, és a szavai, a gondtalan mosolya, a dollárai és finom bőröndjei nyomán mint valami bővizű folyam tört rá Amerika a hatvannégyesre, a szegénység és kilátástalanság e megfeneklett óceánjárójára - mégis valami különös nyugtalanság támadt Fótiban is.

A hatvannégyes himbálódzni és hanykolódni kezdett a Nándi bácsi által felkavart hullámokon, és el akarta szakajtani magát a zátonyról - majdnem mindenki tengeri betegséget kapott a házbán.

Fóti is egyre többet gondolt Amerikára, egyre többet gondolt Nándi bácsi csodálatos pályafutására, arra az országra, ahol az egyszerű mechanikusokból gyárosok lesznek, amely tele van Nándi bácsikkal, mosolygó és erős emberekkel.

Mint valami aranydiszkosz csillant meg a feje fölött a sötét felhők közt: Amerika. S egyik este előszedte a beporosodott amerikai újságjait, a fényes hátú prospektusait, a barátja leveleit, és nemsokára megfogamzott benne a terv: beszélni fog Nándi bácsival.

Megtudja tőle az igazságot.

S ha ő is azt mondja, hogy minden úgy van, ahogy az emberek hiszik, akkor megkéri, hogy juttasson el egy levelet a barátjához, akkor megpróbálja újból a szerencséjét.

Réti Márk nem volt olyan ember, aki a mások szerencséje elé állott volna, és szívesen hozta össze Fótit a sógorával. Nándi bácsi ingujjban, mint valami régi ismerőst fogadta Fótit. Finom, ápolts kezén nem látszott meg, hogy valaha az ő keze is olyan kerges, durva volt, mint most Fótié, de a modorában, a közvetlenségében, szavaiban még volt valami, ami erre emlékeztetett. Likőrrel és amerikai cigarettával kínálta meg Fótit, és kérte, hogy hozzanak kávét a vendégnek.

Fóti nézte ezt a darab Amerikát - Nándi bácsi nevetős, gondtalan szemét, kitűnően borotvált, húsos, angolbajszos arcát, a finom nadrágtartót az inge fölött, a különös patentgombokat a nadrágján, a székre fektetett mellény zsebeiből kikandikáló töltőtollat és ceruzákat, a rengeteg kulcsot az éjjeliszekrényen, a finom bőröndöket, a ragyogó toalettkészletet, mindezt a bőséget egy ember körül. S mindezt Amerika adta neki!

- Yes... - mondta Nándi bácsi, angol szavakat keverve amerikaias kiejtéssel a mondataiba -, a levelet elküldöm... yes... Nálunk lehet manit csinálni... miszter Fóti. Nálunk - úgy beszélt Amerikáról, mintha ő is egyik gazdája lenne annak a csodálatos országnak - csak a munka számít. Yes, in the States, pardon, nálunk az Unióban - mondta, miközben felrakta a lábát Rétiék legszebb székére, és egy szarvasbőrdarabbal kifényesítette a lakkcipőjét - nem azt kérdezik, hogy ki vagy, honnan jöttél, mi a vallásod, hanem a kezedbe nyomnak egy szerszámot, please, dolgozz! Yes - Amerikában demokrácia van, nem úgy, mint itt, ahol minden rendőr őrmester egy boss... Tetszik tudni, egy tulajdonos, egy... szóval tetszik érteni... Nálunk a dollár

az úr! Dollárt pedig mindenki csinálhat magának! Yes, miszter Fóti. Nálunk az az elv, hogy mindenki keressen, manit csináljon, mert a mani csinálja a manit. Sok a mani, sok cipő, sok ruha, sok csillár kell. Sok cipő, sok ruha, sok csillár kell, sok a mani.

Nándi bácsi nevetett.

- Na, boy, kaptál jegyet? - kérdezte az izgatottan benyitó Endrétől.

- Hetet - Endre átadta Nándi bácsinak a Beketow-cirkuszba szóló színes páholyjegyeket. - Hét órákor már ott kell lenni!

- Eh, boy, ne félj, hozzá egy taxit. Na, siess.

Endre elszáguldott, mint egy nyúl. Nándi bácsi pedig újból a vendégéhez fordult.

- De dolgozni kell! Tizenegy év óta, amióta kint vagyok az Unióban, még nem voltam se cirkuszban, se színházban! Yes, na, öltözzetek - szólt ki az ajtón az előszobába. - Bizony, Fóti úr, dolgozni kell, de manit lehet csinálni. S a mani, az minden! Minden, miszter Fóti.

A család tagjai, akik időközben már felöltözködtek, ott állottak a nyitott ajtóban, és áhítattal nézték, amint Nándi bácsi elhelyezte a nyaka körül a fehér selyem gallérvédőt.

- Nagyon sajnálom, miszter Fóti, hogy nem beszélhettünk többet, good by, Fóti úr, legyen nyugodt, a levelet elküldöm! A viszontlátásra az Unióban! - A gangon még egyszer barátságosan kezét fogott Fótival, és azután belekarolt anyjába, aki pontosan hetvenegy év óta nem volt még se cirkuszban, se színházban.

A Réti család, mint valami esküvői menet, ment Nándi bácsi és az anyja mögött, boldogan, szemlesütve haladt el az ablakok mögül utánuk kémlelő irigy és együttérző tekintetek sorfalában.

DR. KARDOS HUGÓ JOGTANÁCSOS

Az emberek nemes egyszerűséggel közölték egymással az örömhírt:

„A vörös Kösztler megütötte a guta!”

„Megdöglött a sánta uzsorás!”

„Elvitte végre az ördög!”

A hatvannégyesben egyöntetű volt az öröm. A temetésre úgy készült a ház, mint valami népünnepélyre, amelyen az emberek a mindennapi gondjaikat készültek sírba vinni. Mindenki hitte egy kicsit, hogy Kösztler halála után olcsóbbak lesznek a lakbérek. Arról, hogy Kösztler házai időközben a Közhitel Bank tulajdonába mentek át, még senki sem tudott, ellenben a jó hírek úgy keltek, mint a peték a napon. A legnépszerűbb volt az a hír, amely szerint Kardos doktor Kösztler örököse - mert Kardos pálfordulásáról se tudott még senki - a nagy örökség örömeire elengedi a májusi lakbéreket. Mások biztos forrásból tudták, hogy az új háziúr a felére kívánja leszállítani a lakbéreket. A hírek kergették egymást, bontogatták gyöngyház-fényes szányaikat a szürke bérkaszánya fölött, és az elkészített negyedévi lakbérekből itt is, ott is lecsipegettek néhány forintot.

Soha olyan népszerűségnek nem örvendett Kösztler, mint azon a napon, amikor a hórihorgas, szövetcilinderes előimádkozó megindult a Ferdetorony utcában Kösztler feketére mázolt deszkakoporsója előtt.

A lakók sorfalat álltak az üzletes szórakozottsággal kántáló előimádkozónak és a döcögő gyász kocsinak. A halottat csupán három fiáker kísérte. Az elsőben fekete csipkekendővel körülbugyolált fejfel Fanni ült a csontsárga, meredt tekintetű Matilddal, aki egész idő alatt úgy nézett maga elé, mint egy szobor. A másik két kocsi távoli rokonok ültek. Maga az „örökös” nem volt a gyászolók között, de erre ezer kifogást találtak az emberek.

Gyönyörű napok következtek most a hatvannégyesre. A temetés óta a lakók saját gazdájuknak érezték magukat, nem ült senki a fejük fölött. Lärmáztak a gangokon, kopácsoltak a falakon, a gyerekek a padlástól a pincéig birtokukba vették az egész házat. Eldobott seprűnyelekre, dorongokra rozsdás szögeket szúrtak és azzal hajszolták Kösztler vörös macskáját, amely évek óta nem hagyta nyugodtan a házat. Két nap múlva, Jánosi hathatós segítségével kézre is kerítették a macskát, beleszorították egy fűkamrába, ahol dorongokkal és egy flóbertpisztollyal kivégezték. Huszonkét golyó volt már a vörös szörnyetegben, de a szeme még mindig vadul parázslott a sarokból, félelmetesen morgott és görbítette a hátát, amikor Jánosi a mángorlóról leemelt kődarabbal agyonütötte.

Úgy látszott, hogy a végére értek minden rossznak. A két lidérc, Kösztler és a macskája, nem futkostak többé a hatvannégyesben, és nem tették tönkre nappalaikat és éjszakáikat.

Egy délelőtt hirtelen véget ért a pünkösdi királyság. A többnapos hűvös esőzés utáni meleg napsütés már korán délelőtt kicsalta a gyerekeket és az asszonyokat a gangokra. Olyan adakozóan sütött a nap, hogy még az udvar sarkába is jutott belőle.

Egymás után nyíltak ki az ablakok, énekszó szállt ki az udvarra, Réti Márkéknál berregett a varrógép, a fölépcsőház előtt két papírsákós szobafestő fűtyörészett, és rakta fel egy kiskocsira a puttonyokat, favödröket, meszelőket és a megmaradt festékeket. Majdnem két hétig dolgoztak Brandl volt lakásán, amelyről azt rebesgették, hogy oda maga az új örökös szándékszik beköltözni.

Egyébként szombat is volt, és ez a nap mindig derűsebb volt a többinél.

Ebédre ilyenkor csak valami hevenyészett étel készült, mert szombaton nem az ebéd, hanem a friss, az új kereseten vásárolt vacsora volt a fontos.

Igen, nagy különbség volt a mindig borús, kilátástalan szürke hétfő és a borús időben is nap-sütéses, várakozással teli, derűs szombat között. A szombat volt a hét legkurtább és legjobban végződő napja, és varázsát csak fokozta, hogy utána vasárnap következett, amikor az egész család kialudhatta magát.

A kapu alatt, a ház mentében, a két szatócsbolt lépcsőjén, az úttesten, a járda szélére feltett lábbal asszonyok álltak és tereferéltek. Idejük volt, főzni nem kellett. A cselédlányok taszigálták egymást (alkalmasint a holnapi kimenőjüknek örültek), a gyerekek a járda mentén golyóztak vagy a naptól sárgára meszelt házfal tövében gomboztak - egyszerűen valóságos proletár Riviéra volt most az utca, amelyben boldog tétlenséggel sütkéreztek az otthon-maradtak.

Így aztán nem is csodálható, hogy amikor a Korona utca felől két földig sörényes, trappos lóval egy csukott bútorszállító kocsi tűnt fel, az asszonyok rögtön abbahagyták a beszélgetést és a gyerekek a játékot.

A tömzsi, alacsony kerekeken guruló bútorszállító kocsi, helynek világoskék oldalfalán fehér betűk hirdették az előkelő fuvarozóvállalat nevét, égzengető zörgéssel közeledett a hatvan-négyes felé.

Ritka látvány volt az ilyen költözködés a Ferdetorony utcában. Utoljára akkor járt itt ilyen bútorszállító, amikor Brandlék elköltöztek. S a ház lakói még nem sejtették, hogy ezentúl egyre sűrűbben fognak az ilyen előkelő bútorszállító kocsik feltűnedezni az utcában, és hogy mindez milyen veszélyt jelent számukra.

Annál nagyobb volt a meglepetés, amikor a láncon csüngő, magas bakon ülő kocsis pontosan a hatvannégyes kapuja elé kormányozta a prüsszkölő lovakat, és a kapu elé érve, a lovak közé dobta a gyeplőt.

A magas ülésről három kiskabátos munkás szállt le, akik a kocsi alatt hintázó lapos ládából rongyokat, felgombolyított gurtákat, és kipárnázott bakokat szedtek elő. Az asszonyok körül-fogták a kocsit.

A gázgyári pénzbeszedő lánya, aki két hónap óta, amióta az ura munka nélkül volt, a férjével együtt a szüleinél lakott, megkérdezte az egyik munkástól:

- Miféle nagykutyát hoztak?

A munkás széles mozdulatokkal gombolyította maga előtt a gurtait, s kivette a szája széléből a kurtára szítt cigarettát.

- Ingyen nem mondom meg.

Acélkék szeme volt a munkásnak, és az arca még így, borotvátlanul is szép volt.

Az asszonyok nevettek. Szívből jött ez a kacagás.

A csinos, pisze orrú fiatalasszony elpirult, de már kész is volt a válasszal.

- Nem szégyell ilyen borotvátlanul udvarolni!

Megint nevettek. A másik két munkás is odaállt a társuk mellé gurtait gombolyítani. Meg-indult a szóharc.

- Hiszen csak lennék megborotválkozva! Kérdezném is én akkor!

Még magasabbra csapott a nevetés, még szűkebbre szorult a kör.

- No, de most aztán mondják már meg, hogy ki a csudát hoztak ezzel a koporsóval? - kérlelte a fiatalasszony a munkásokat.

A három munkás versenyt gombolyította a gurnikat, s mind a háromnak tövig égett Dráma cigaretta volt a szája sarkában.

- Vadonatúj bútort hoztunk - mondta végre a kék szemű munkás. - Egyenesen az üzletből. Azt mondták, várjuk meg a nagyságos urat a ház előtt, a lakáskulcs nála lesz.

Ez csak még jobban felcsigázta az érdeklődést.

- Vadonatúj bútort? Az üzletből?!

- Bion - mondta a kék szemű munkás, s közben játékosan gombolyította a gurnit, amely már akkorára nőtt, mint egy gyerekkocsi kereke.

Muszáj volt nevetni ezen a mókás fickón. Néhány perc múlva verejtékben fog fürödni, és görnyedve, nyögve cipeli majd fel a második emeletre a nehéz bútordarabokat, de most komédiázott és boldog volt, hogy megnevettette maga körül az asszonyokat.

Hiába, szombat volt, sütött a nap, és az esti bérfizetés dalos cintányérokkal járt az emberek kedvében.

Most egy kurta derekú, keménykalapos férfi, a vállalkozó embere lépett a kis csoporthoz.

- Gyerünk, emberek! - szólt rá a munkásokra. - Megjött a nagyságos úr a lakáskulccsal.

Mindenki a kocsi vége felé fordult, ahol Kardos doktor állott világosszürke ruhában és a tarkójára tolt panamakalapban.

- Kardos úr! - kiáltottak fel az asszonyok, és önkéntelenül utat nyitottak a fiatal ügyvédnek, akit mindenki ismert a házból, ha máshonnan nem, a szigorú hangú ügyvédi leveleiből.

Néhányan hangosan köszöntötték, mások fürkészve kutatták az egykor kopott ügyvéd elméltóságosodott arcvonásait. Vajon mit rejtenek ezek a vonások?! Kardos odaérintette a kalapja széléhez az ujját, és a kíváncsi asszonyok sorfala közt besietett a házba.

- Hát mégis igaz! Az új háziúr költözik be a házba! - hallatszott rögtön, ahogy Kardos eltűnt a kapu alatt.

- Már meg se ismeri az embert! - méltatlankodott valaki. - Szép kis háziúr lesz ez is! Na, ettől ugyan hiába várjuk a lakbérek leszállítását! A háziúr, az háziúr! - Össze-vissza kavargott a beszéd. Csak akkor állott be az asszonyok szája, amikor a három ember kiemelte a kocsiból az első bútordarabot.

Most már nem mosolyogtak a munkások. A szavuk is megérdesedett, durván rivalltak rá az útjukba került bámészkodókra. Testük a súlyos bútordarabok alá görnyedt, a gurnik megfeszültek a vállaikon, berágták magukat a rongyos ruhadarabokkal együtt a húsukba, a homlokuk kivörösödött, a lábuk egy-egy lépcsőházi fordulónál remegve támogatta alá a súlyos terheket.

Néhány perc alatt egymást szitkokkal hajszoló, dühödt teherhordó állatokká változtak át.

A kocsi belsejéből egymás után kúsztak ki a modern mahagóni bútordarabok. A tükrös szekrényt négy ember aggatta magára. A kurta derekú, keménykalapos ember ott futkosott állandóan a munkások körül, hol eléjük, hol mögéjük került, ostoros szavakkal biztatta őket.

Az asszonyok odahúzódtak a falhoz, és némán nézték az emberháton felvonuló, szikrázó bútorkarnevált, amely végeláthatatlanul kígyózott ki a hosszú, sötét kocsialagútból. A tekintükben volt valami felmagasztosult tisztelet a drága szobabálgatványok iránt, amiken minden szikrázott és fényesre volt csiszolva. Önkéntelenül is az ő ócska ágyaikra, három lábon dülöngélő asztalaikra, beesett mellű, elkoszosodott szekrényeikre gondoltak, amelyek mögött örök pókhálót szötte a szegénység. S a tekintetükre felkúszott a gyűlölet.

Az asszonyok hallgattak. Az elérhetetlen gazdagság lehűtötte a kíváncsiságukat.

Verejtékcseppes mellél, a gurnikat maguk után vonszolva jöttek vissza a munkások, és az arcuk már fakó és ráncos volt. Pihenésről azonban szó sem lehetett, mert a keménykalapos már adta az újabb utasításokat. Jöttek a szekrények, az ágyak, a márványtetejű éjjeliszekrények, az ellipszis alakú asztalok, a kristálycsüngős csillárok, a matracok, a sodronyok, a puha sárga, kék paplantekercsek, a képek a generális paszományú drága keretekben, a szőnyegoszlopok, a lakkozott, tájképes szénputtonyok - mindez mint valami tömjénfüstös templomi körmenet vonult ki a kocsiból, csak éppen hogy Kardos doktornak a baldachin alatt kellett volna bevonulnia a hatvannégyesbe.

Mennél több drágaság tűnt el a kapuban, annál piszkosabban, verejtékesebben és lomposabban buktak ki a házból a munkások. Már elmúlt dél, amikor az utolsó darabokat is felcipelték az emeletre. Az asszonyok még mindig nem mozdultak. Odacövekelték őket a kapu elé a keserűség.

Utoljára jöttek le a munkások az emeletről. Szemük ki volt dagadva, a nyakukon előkékültek az erek, a kezükben szivarokat és pénzt tartottak. Alig tudták zsebre tenni a borraivalót. Egy ideig még törölgették a homlokukat az ingujjuk nyelviesen fityegő rongyaival, aztán felkászálódtak a magas kocsiülésre.

El se búcsúztak az asszonyoktól.

AZ ARANYBÁNYA

Nándi bácsi emléke, mint egy csokor virág, amely itt hagyja szédítő illatát, élt tovább a hatvannégyes lakói között. Még hetekkel az elutazása után is róla beszéltek, róla és Amerikáról, ahol fillérekbe kerül minden, ahol naponta ötször esznek az emberek, ahol mindenkinek hatszobás családi háza, autója, csónakja van, és ahol minden napszámóból, szabóból, suszterből, fűszeresből, kárpitosból köztársasági elnök lehet.

Réti Márkékra pedig valósággal ráköszöntött a szerencse. Réti Márk, aki évek óta várt az árvaházi rendelésre, most váratlanul megkapta a nagy munkát. Két teljes napon át hordta haza kocsin a durva posztóvégeket, az olcsó klottbélést és nagy skatulyákban a gombokat és csatokat, a vattagombolyagokat, a vásznakat. Két segédet vett fel, befogta az egész családot, a nadrágokat kiadta Szentesinek, régi jó barátjának, és így három hét alatt sikerült a százhusz öltözet ruhát leszállítania, és kétszázhatvan korona tiszta haszonra szert tennie. A fizetés napján meglepte a feleségét egy szívcsüngős arany nyakláncsal, a szövetmaradékokból csinált a hat gyereknek hat ruhát, négy és fél méter szövetet odaajándékozott az egyik segédnek, akinek szintén volt néhány gyereke, és kiutalványozott egy ünnepi vasárnapon ebédre egy családi fényképre és egy a Weingrubernél elfogyasztandó habos és jegeskávés uzsonnára húsz koronát.

Az ünnepi vasárnapi ebéden öt kiló bárányhúst, tíz kiló újkrumplit, három tál uborkasalátát, két tepszi mákos és diós kalácsot fogyasztott el a család. A Korona utcai előkelő fényképésznek kilencszer kellett a madarat kiugrasztania a fényképezőgépből és hat újságot kellett meggyűjtania, hogy a nagyapától a rakoncátlan gyerekekig mindenki rákerülhessen a Nándi bácsinak szánt családi fényképre. (Kivéve Tóni bácsit, aki betegen feküdt odahaza, és az orvos szerint alig fogja a nyarat túlélni.) A Weingrubernél a család elfogyasztott négy jeges és hat habos kávé, valamint huszonkilenc kiflit és pasztránát, s este tíz órakor holtfáradtan pihent el a különböző szerkezetű ágyakban. Csak Réti Márk és a felesége ültek be a nagyszobába számadást tartani. Réti kirakta az asztalra a dollárokat és a megmaradt hasznót. Koronákban átszámítva összesen hatszáznyolevan korona feküdt a plüsssterítőn, s Réti a magasra rakott ezüsttekercsek, kisímított tíz- és húszkoronások és keskeny, zöld-kék-sárga tűzű dollárok fölött szárnyra bocsátotta a terveit.

Rétiné, nyakában az aranyláncsal, áhítatos szemrebbenéssel hallgatta az urát.

- Hatszáz korona - és Réti Márk félretolta a hatszáz koronának megfelelő pénzt -, ez az első negyedévi lakbér és a berendezés az üzlethez. Negyven korona - ez neked a heti kosztpénzre, negyven korona, ez pedig a zálogcédulák meghosszabbítására.

Utolsó fillérig elosztotta a pénzt és aztán ráemelte a szemét a feleségére.

- Vigyázz minden fillérre, fiam, mert most minden fillér számít.

Rétiné elvette a pénzt, és egészen kipirult a rengeteg bankó érintésétől. Reszkető kézzel dugta a nagy kincset a ruha alá, oda, ahol a zálogcédulákat is őrizte.

Réti Márkot már másnap nem hagyta nyugodni a vagyon. Kora délelőtt eltűnt hazulról és kiadó üzlethelyiség után kutatott. Végigszaladt a Korona utcán, és az utca végiben egy új házban, amely két üres telek között állott, fel is fedezett egy kis üzletet. Az üzlet olcsó volt, rendkívül olcsó, mindössze csak ezerkétszáz koronába került egy évre, pedig a krach előtt legalább kétezernégyszáz koronába került volna. Igaz a negyed még nem volt kiépítve, és az üzlet a Korona utca legkevésbé forgalmas részében feküdt, s az is igaz, hogy a Korona utca

jövője sem volt olyan rózsás, mint amilyennek még egy évvel ezelőtt is látszott, de mégiscsak egy kis üzlet volt az utcára, s méghozzá egy gyönyörű kirakattal. Az üzletben gáz, vízvezeték, kis fakarzat volt - egyszóval egyenesen egy szabónak teremtette az Isten.

Réti Márk körüljárta a környéket, de sehol se akadt szabóra. Konkurenciától tehát nem kellett tartania. Bement a boltosokhoz, érdeklődött náluk, hogy hogy megy az üzlet, és a boltosok, akiknek érdekük volt, hogy minél több ember jöjjön az utcába, úgy csináltak, mintha meg lennének a sorsukkal elégedve. A villamosvonalat illetőleg is biztatták Rétit, mert ez még egyáltalán nem biztos, hogy a Vasútmenti út kapja majd meg a villamost. Mindenki megígérte, hogy nála fogja varratni a ruháit, és ajánlani fog neki rendelőket.

Réti Márk kábultan tért vissza a vadonatúj ház elé, amelyben még úgyszólván alig laktak. Igen, és ha csak egy kis kitartása és szerencséje lesz, akkor meg fog tudni élni ebből az üzletből. S egyebet ő nem is akart. Megélni a saját erejéből, a maga ura lenni, otthagyni Soltészt, aki lefölezött előle mindent.

Réti Márk bement a háziúrhoz, aki szintén a házban lakott. Ilyen előzékeny háziúrral Réti még sohasem találkozott. A Kirakat fölé két villanylámpát ígért a háziúr, ezenkívül megígérte, hogy az első negyedévi házbérből egy csíkos nadrágot csináltat Rétinél, továbbá az összes ismerőseit ajánlani fogja. Réti Márk több ízben mindent tüzetesen megnézett, nagyokat ugorva kipróbálta a karzat teherbíró képességét - és miután néhányszor megkérdezte a háziúrtól, hogy „egyszóval az üzletből szerényen, de tisztességesen meg lehet majd élni?” - s miután ezúttal is kielégítő választ kapott a kérdésére, egy negyedőrai további nézdegelés, teherpróba és kérdezősködés után lefizette a negyven korona foglalót.

Réti Márk benyargalta a környéket, de a félig lakott új házon kívül, ami egy kicsit nyugtalanította ugyan - semmi gyanúsat se fedezett fel. A palánkokon öles hirdetések kiabáltak mindenfelől: „Aki biztos jövőt akar alapítani, vegyen házat, telket, nyisson üzletet, béreljen lakást a Korona utcában és környékén. Minden ház, minden üzlet egy kis aranybánya! Siessen! Le ne késsen! Biztosítsa a jövőjét!”

Igen - gondolta Réti Márk, miután elolvasta a plakátot -, csak semmi kishitűség. Néhány hónapig még dolgozni fog Soltésznek. Nándi bácsi is megígérte, hogy ezentúl több gondja lesz rájuk, az Imre fia is már negyven koronát keres havonként, Endre is elkészül hamarosan, a boltosok, a háziúr is megígérték, hogy küldenek majd rendelőket, és mit lehessen tudni, hátha mégis a Korona utca kapja majd meg a villamost. Igen, csak semmi kishitűség, semmi ingadozás! Réti Márk megszámlolta a környéken levő házakat és minden házban elolvasta a lakók jegyzékét.

- Szerényen, de becsületesen meg lehet majd élni.

Néhány nap múlva fantasztikus hírek keringtek a Korona utcában. A főváros közlekedésügyi ügyosztálya a Vasútmenti út helyenkénti szűk volta miatt nem engedélyezte a kétvágányos villamosvasút építését.

Bár ezt a hírt még hivatalosan nem erősítették meg - a Korona utcában újra égnek ruccantak a remények és a telekárak. A háziurak megjelentek a félbemaradt építkezéseken, a telkeket kitararították, és százával jöttek a telekspekulánsok, a vállalkozók kiszaglászni, hogy mi készül. Ez a nagy érdeklődés és a Vasútmenti úton kitört pánik elegendő volt ahhoz, hogy a ház- és telekárak ugrásszerűen emelkedjenek. S amikor a *Délutánban* egy közismert mérnök bebizonyította, hogy a Korona utca talajösszetétele némi jelentéktelen alapozási munkálatokkal minden tekintetben alkalmassá tehető a villamos építésre, a telek- és házárakat már toló-létrával se lehetett utolérni.

A Vasútmenti út olyan lett, mint egy elperzselt búzaföld. Riadtan futkostak a kiégett tarlón az egerek - s az odújukból kiöntött hörcsögök. A Korona utcán magasan és aranylón állott a buja vetés, de azt, hogy a két párhuzamos útvonal közül melyik fogja tényleg megkapni a villamost, hogy ki fog aratni a Korona utcában, ezt csak egy ember tudta: Miklósi.

A Korona utcára nem lehetett ráismerni. Lázás építkezés, rombolás, tatarozás üzletalapítás kezdődött. Házsorokon át folyt a boltok modernizálása. Fényreklámok, reklámrózsák, kereszt-beaggatott villanyvilágításos üvegtáblák kerültek az üzletek fölé. Szédületes tevékenység burjánzott fel az egész utcában.

És ebben az utcában, ebben a Korona utcában nyitotta ki üzletét Réti Márk.

Mintha az isteni igazságszolgáltatás keze rendezte volna - Réti Márk egy évre lekötötte az olcsó üzletet, amelyért már most a dupláját ígérték! A háziúr ötszáz koronát ajánlott fel Réti Márknak, ha kimegy az üzletből, de Réti Márk nem engedte ki szerencsáját a kezéből. Berendezte a kis üzletet, vett hitelbe ötven vég posztót - már maga az utca neve is hitelképesse tette minden üzletet. Az üzletbe egy segédet fogadott - Rétiné úgy vigyázott a segéd minden mozdulatára, mint a szegény asszony a magános kecskéjére - nyomtattatott röplapokat, amiket a gyerekek szétszotogattak a környékbeli házakban, felkereste az ismerőseit, és várta a vevőket, mert most már egész nap tele voltak a járdák még ide, az utca felső kiépítetlen felébe is jutott bőven a kíváncsiakból. Ennek ellenére az első napokban néhány gomb- és akasztó-felvarráson kívül nem jött be munka az utcáról. Eleinte ez is elég volt ahhoz, hogy Réti Márk szerelme minden egyes alkalommal újra és újra fellángoljon. Lám, az üzlet az mégiscsak üzlet! Aztán két napon át senki sem nyitott be az üzletbe, Réti Márk akkor sem vesztette el a türelmét, magyarázta feleségének, hogy az üzlethez mindenekelőtt kitartás kell. A segéd a kis karzaton Soltésznek dolgozott. A hét végén aztán úgy látszott, hogy Réti Márknak sikerült leásnia magát a vastag aranyérhez.

Péntek délután négy óra felé egy magas, elegáns úr állított be az üzletbe. Világosszürke tükörfazonos felöltő, puha nyári kalap volt rajta. Réti Márk nem hitt a szemének. Kardos doktor otthonosan helyet foglalt a fényes hátú pult melletti piros plüss fotelben.

- Hogy megy az üzlet, Réti mester? - kérdezte olyan barátságosan a jogtanácsos úr és a hatvan-négyes, valamint a Közhitel Bank környékén levő telkeinek és házainak gondnoka, hogy Réti Márk kezéből kiesett a szürke szabókréta.

- Egy öltözet ruhát akarok rendelni, remélem, nincs kifogása ellene - nevetett Kardos és rágyújtott, megkínálta szivarral Réti Márkot is. - De vasárnap délig kész kell hogy legyen!

Réti Márk most már megértette, hogy miért jött be hozzá Kardos doktor. Harminchat óra alatt, most a főszezonban, 3 derby előtt, egyetlen belvárosi cég se vállalt ilyen sürgős munkát. De Réti Márk meg akarta mutatni, hogy ő nemcsak hogy elkészíti vasárnap délre a ruhát, de felveszi a versenyt akármelyik belvárosi szabóval is. Mind a tíz ujját egyszerre törölte bele a hasára kötözött kis szabázköténybe. Felrántotta az üvegezett szekrény tolóajtáját.

- Parancsoljon, Kardos úr. - Világosszürke, drapp, halványzöld, pepita, sima és kockás szöveteket göngyölített ki a pultra, miközben a felesége a harmonikás divatlapokat rakta ki az előkelő rendelő elé.

Kardos Hugó kiválasztott egy világosszürke szövetet és egy egysoros, karcsú kabátmintát.

- A nadrágot hajtókával, vagy hajtóka nélkül méltóztatik? - kérdezte szolgálatkészen Réti Márk.

- Hajtóka! Hajtóka! - tréfált Kardos és felemelte a jobb karját, hogy Réti mértéket vehessen róla. - Amióta vőlegény vagyok, tilos a hajtóka!

- Ha nem vagyok indiszkrét, jogtanácsos úr - hajolt oda alázatosan Kardoshoz Réti Márk, miközben lemérte a hasbőséget.

Kardos megértően mosolygott.

- Szép, vagyonos és előkelő. Építésvállalkozó család. Erősen érdekelve vannak a Korona utcában is. Mondhatom rendkívül intelligens család. Boldog vagyok, higgye el Réti úr, nagyon boldog vagyok.

A Réti házaspár arcán túlvilági mosoly játszadozott. Réti olyan tapintatosan vett mértéket a doktor úrról, mintha valami törékeny üvegherceggel lett volna dolga. Kardos doktor őket, egyszerű embereket beavatta - a legintimebb ügyeibe. Micsoda megtiszteltetés.

- Szeretem a kezdő embereket! - mondta Kardos, miközben széttette a lábát, hogy Réti mértéket vehessen a nadrág hosszáról - Legyen nyugodt, Réti úr, hogy az összes ismerőseim magánál fognak dolgoztatni. Általában micsoda jövő vár még erre a negyedre! Egy kis aranybánya ez az üzlet. Irigylem magát, Réti úr, higgye el, irigylem!

De ezen mind a hárman nevettek.

Végre Réti Márk elkészült a mértékvétellel, és felgombolyította a centimétert.

- Csak még egy kérdést méltóztassék megengedni - zsinórbetéttel, vagy zsinórbetét nélkül csináljam a mellényt?

- Betéttel, Réti úr, legalább egy háromszázezer koronás takarékbetéttel! - nevetett Kardos doktor, és Réti Márk és a felesége boldogan vele nevettek. Aztán egész az ajtóig kísérték a doktor urat, és még onnan is hangosan utána köszöntek. A szemben levő üzletesek látták Kardost kimenni a boltból, és ez minden pénzt megért!

Csak később jutott Réti eszébe, hogy Kardos elfelejtett előleget adni. De hát egy ilyen úr! Aki akkora hozománnyal nőszül, és egy nagy bank jogtanácsosa! Örült, hogy megfeledezett a dologról, mert mit szólt volna Kardos úr, ha ilyesmivel zaklatta volna?

- Látod, Karola - mondta meghatódva Réti Márk, miközben visszarakta az üvegszekrénybe a szöveteket -, mindig mondtam neked, az üzlet, az valami egészen más. Most csak az a fő, hogy a munka kész legyen, és Kardos doktor meg legyen elégedve a ruhával. Mert - akkor lesz munka, lesz rendelés, lesz minden!

Rétiné szeretettel nézett a férjére.

- Igazad van, Márk, az üzlet az minden. Talán megsegít bennünket a jó Isten.

- Meg. Most meg - mondta határozottan Réti Márk -, ezt a rendelést az Isten küldte.

S Réti Márk anélkül, hogy egy percnyi időt vesztett volna, nekiállt kiszabni a ruhát. A nadrágot még az este elküldte Endrével Szentesinek, a mellényt rábízta a segédre, maga pedig, a felesége és az apósa segítségével nekifogott, hogy a hátralevő harminchat óra alatt éjt-napot összetéve, vasárnap délelőttre elkészítse a kabátot.

Elkészítse, mégpedig úgy, hogy még a derbyn is feltűnést keltsen!

A HAJÓJEGY

A várakozás, az újra feléledt tervek és remények még jobban elidegenítették Fótit a környezetétől. Lassanként kimaradt a szokott társaságából, s már csak vasárnap délutánonként járt el a Devalitsékkal karambolozni. A tervéről nem szólt senkinek, Ágnesnek sem, de magában annál többen foglalkozott vele. Bízott Nándi bácsiban és a barátjában. Hiszen nem ingyen kérte tőle a hajójegyet. Három hónap múlva, legkésőbb fél év múlva visszafizet neki mindent, ha kívánja kamatostul is. Nem olyan közönséges falusi kovács ő már, mint amilyen két évvel ezelőtt volt, ért a finom városi munkához, szaktanfolyamra is járt, odaállhat akár-melyik modern gőzkalapács mellé.

Fóti nemcsak magára gondolt. Tudta, hogy Jaksi megorrolt rá, amiért az utóbbi időben keveset járt hozzájuk, és mindenből kivonta magát. Ő azért róla se fog megfedkezni. De nem ám! Egy vagy két év múlva hajójegyet küld neki, és akkor majd meglátszik, hogy mennyire komoly Jaksi ellenszenve Amerikával szemben? S aztán, ha kint lesz, és a kis családi háza ott fog állani az ő háza mellett, és a néhány ezer dollár betétje ott fog feküdni az ő betétje mellett, akkor majd megkérdezi tőle: Na, testvér, kinek volt igaza? melyik a rövidebb út a boldogsághoz, az enyém-e vagy a tied?

Így tervezgette, így kábította magát Fóti heteken, hónapokon át, de eltelt egy negyed év, eltelt négy hónap és se a barátjától, se Nándi bácsitól nem kapott választ. Fóti érezte, az Amerika felé ívelő terveinek pillérei összeroskadnak, s mint egy kialvó csillag, hull bele a mocsárba.

S Fóti inni kezdett.

Elcsavargott messzire, s egy eldugott kocsmában addig ivott, amíg valami zsibbasztó tompaság nem telepedett az agyára.

Majd minden este beült valahova. Csak arra vigyázott, hogy részegre ne igya magát. Ha néha ráeszmélt arra, hogy mit tesz, akkor azzal nyugtatta meg magát, hogy majd elmúlik. Elmúlik és aztán leszek, aki voltam, igen, érzem, hogy egy hét múlva az egész elmúlik.

De hét hetet követett és Fóti egyre jobban züllött bele az ivásba. Most már gyakran megtette, hogy szombat este beült a kocsmába és addig ivott, amíg az utolsó krajcárját is otthagytá. Hogy Ágnes ne akadhasson rá, sűrűn váltogatta a kocsmákat, és rendszerint valami eldugott kis helyiségbe fészkelte be magát.

Ma megint így volt. Fóti rögtön fizetés után elsáncolta magát egy eldugott butikba, amely félig-meddig pálinkamérés is volt. A sötét mellett hosszú fapad állott, amelyen tót nap-számosok ültek és köménymagos pálinkát vacsoráztak vizes zsömlével.

Fóti behúzódott a sarokba, és két liter bort rendelt. Mennél többen ivott, annál emésztőbb forróságot érzett. Ma Jaksi fizetés előtt elfogta és ő megígérte neki, hogy együtt mennek haza. Igen, Jaksi beszélni akart vele, de ő, alighogy a kezében érezte a pénzt, megszökött előle.

S most fáj a lelke, hogy becsapta Jaksit, és fáj a szíve magáért, hogy idáig jutott, hogy bújni kénytelen az emberek elől, és hogy már csak a borban leli nyugalját.

De hát ő mindent megpróbált! Ő elindult erről és elindult arról. Ő a fogához verte a garast, ő éveken át tervezgetett, ő hallgatott Jaksira, ő beállott a sorba, ő újra kiállott a sorból, de semmi, semmi se használt.

Semminek sincs már íze, csak a bornak.

Csak a bornak!

Fóti meg akart szabadulni a kínzó gondolatoktól, és mohón töltötte magába az italt.

Nem, nem élet ez. Idáig mindig azt hitte, hogy holnap kezdődik az új élet. S közben leélte a fél életet. Riadtan szorította meg a poharat. Ez lenne az élet, amely mögötte van? Akkor inkább az utca porában fog hemperegni mindennap.

Pálinkát rendelt, mert már a bornak sem volt íze. A tüzes folyadék felmarta bensejét, és bódító gőzöket küldött agyára.

- Nándi bácsi! Nándi bácsi! - motyogta maga elé. - Becsaptad magad mögött az aranykaput! Éhes, önző disznó, becsaptad, becsaptad... - A zsebéből egy hosszúkás borítékot és egy fényképet vett elő. Az öklével kisimította a fényképet. Egy szőke, magas Nándi bácsi, Marton István, a legénykori barátja nevetett rá kihívva és kedélyesen. - Lehet manit csinálni... lehet... már akinek, komám... hatvan disznóm... saját erdőm... ezerötszáz csirke volt... szalonomb volt... most meg fifti-fiftire élek... ez itt a barátom, valamikor ő is munkás volt... kicsit elhízott szegény... mert hát ő is fifti-fiftire él, mint én... - Amerika!! És a két ember arca olyan lett, mintha görbe tükörből nevettek volna Fóti.

Fóti fejében mintha tüzes darazsak zümmögtek volna. A pálinka szétáradt a testébe, de még mindig nem bírta leverni a lábáról. Rávert az öklével a fényképre.

- Döglöjtek meg! Pusztulj, Amerika! Pusztulj!

S belecsapott a kihízott, széles arcokba.

Aztán sírósra vált a hangja.

- Elmúlik, meglásd, Jaksi, meglásd te is, Ágnes - múlik már! Megint ember lesz a disznóból. Talpra állok, a régi leszek újból, mert titeket szeretlek én csak, csak titeket...

Egy hajtásra kiivott egy fél pohár pálinkát, s odazuhant az asztalra.

Szombat éjjel és egész vasárnap hiába várta Ágnes az urát. A gyár környékén levő kocsmákban senki se látta, eltűnt, mintha a föld nyelte volna el. Ágnes Jaksiékhoz futott segítségért.

Jaksi meg se várta a vacsorát, rögtön elindult vele, megkeresni a férjét. Ágnes egész úton elfojtottan sírt. Jaksi hallgatott. Mit is mondhatott volna ennek a szerencsétlen asszonynak, aki épp olyan bűnös volt abban, hogy a férje idejutott, mint maga Fóti. Fóti túrta, hogy a felesége megmaradjon mellette ugyanannak a pénzsóvár, vallásos és a munkásmozgalmat gyűlölő asszonynak, mint amilyen akkor volt, amikor a városba feljöttek. Hagyta, hogy mindenféle papos vénasszonyok befolyása alá kerüljön, és az asszony pokollá tette a férje életét. Pokollá tették egymás életét. Egyik ide húzott, a másik oda húzott, és a kislány s az egész életük a kerekek alá került... Hányszor mondta neki - „Fóti, beszélj az asszonnyal, ne hagyd magára, megmérgezed a saját életedet is.” Hiszen az ő felesége se lett volna másmilyen, ha úgy bánt volna vele, mint Fóti Ágnessel. Ha nem úgy bánt volna vele, mint a legközelebbi proletártársával.

Jaksi ismerte a környéken az összes kocsmákat. A kicsiket éppúgy, mint a nagyokat. Fóti csak valami idegen kis butikba kerülhetett, mert ha olyan kocsmában lett volna, melybe munkások jártak, a kocsmáros már értesítette volna a feleségét. S tényleg, egy eldugott utcában, a szeszgyár közelében ráakadtak Fóti. Az asztalra hullott felsőtesttel ült a sarokban, előtte egy pálinkásüveg állott, amelyet görcsösen szorított a kezével. A feje alatt egy hosszúkás boríték és egy fénykép feküdt.

Jaksi zsebre vágta a borítékot és a fényképet. Most már megértett mindent.

Amíg ő nagy nehezen életre rázta Fótit, Ágnes szájára szorított zsebkendővel topogott Jaksi háta mögött.

Végre Fóti felnyitotta a szemét.

Amikor meglátta a feleségét, egy artikulátlan kiáltással feléje sújtott az öklével. Elvesztette az egyensúlyát, rázuhant arccal az asztalra, összetörve a poharat és felvérezve a homlokát. Még néhányszor megpróbált felegyenesedni, de a feje mindannyiszor visszazuhant az asztalra.

Ágnes jajveszékelve futkosott az asztal körül. Az ütés, ha nem is találta el, teljes erővel zuhant a szívére.

Miatta! Miatta iszik Antal. Őt gyűlöli, ötlet veri részegségében, őt okozza mindenért! Végre Jaksi rábeszélte Ágnest, hogy menjen haza - jobb, ha az ura előbb kijózanodik. Fóti náluk fog aludni, és ő másnap este jöjjön az uráért a gyár elé.

Ágnes vak, sírástól elöntött szemmel hagyta, hogy Jaksi kikísérje az utcára.

Jaksi konflist hozott, és a kocsis segítségével befektette a kocsiba Fótit. Melléje ült és vigyázott, hogy ki ne essen a kocsiból.

Jaksi utálta a részeg embert. Az állatiasság legutolsó fokát látta abban, ha valaki - mint most Fóti is - televézett, elmocskolt arccal, tehetetlen részegségében elterült valahol. A munkásmozgalom egyik legalattomosabb ellenségét látta az itálban, alkoholban, a kocsmákban, a butikokban, amelyek gombamódra szaporodtak a gyárak körül. Ha néha bement egy kocsmába, csak azért tette, hogy ott legyen a munkások között, hogy mielőbb újra kivigye onnan őket.

Aggódva gondolt arra, hogy mit fog szólni a felesége, ha Fótival így beállít a lakásba. Mert az asszony még nála is jobban undorodott a részegtől. A családjában két részeges is volt, az apja és a fivére. Mind a ketten hétről hétre elitták a keresetüket, és egész héten úgyszólván a semmiből és a verésből éltek. Az anyját egyszer kettesben úgy megverték, hogy a szegény asszony többet nem is kelt fel az ágyból. - Még szerencse - gondolta Jaksi -, hogy a gyerekek már biztosan elaludtak. A kiránduláson elfáradtak a labdázásba, és ha egyszer már alszanak, ágyúval sem lehet őket többé felzavarni. - A feleségével pedig beszélni fog. Megmagyarázza neki, hogy nemcsak Fótiról, hanem az egész családjáról van szó.

A kocsi behajtott a kihalt udvarra, egészen a lakás bejárója elé. Élesen és keményen kopogtak a patkók a kövön. Jaksi előrement, hogy beszéljen a feleségével.

Az előszobában sötét volt, de a konyhában még égett a lámpa. Jaksiné a kocsizajra kinyitotta a konyhaajtót. A kezében tűt és egy gyereknadrágot tartott. Kérdően nézett az urára.

- Te még fönt vagy? - kérdezte meglepetten Jaksi.

- Mi van vele, megtaláltátok?

- Megtaláltuk. Itt van kint a kocsiban. Azt gondoltam, hogy az éjszaka itt aludhatna a konyhában.

Jaksiné arca elborult.

- Részeg?

- Beteg. Jobb lenne, ha bemennél...

Jaksiné nem szólt semmit. Csak a szeme mondta: - Sándor! Hiszen tudod, hogy ezt az egyet nem bírom! - Bement a szobába.

Jaksi egy pillanattal tanácstalanul nézett utána. Talán ezt mégsem kellett volna megtennie. Túl sokat követel a feleségétől.

Már fél tizenkettőre járt az idő, amikor a kocsis segítségével elhelyezte Fótit a konyhában felállított vaságyon. Amikor odafeküdt a felesége mellé, érezte, hogy az asszony arca forró és nedves a sírástól.

Jaksi odahúzta magához a feleségét.

- Ne haragudj, Terkám, de nem tehettem mást. Ennek az embernek nem a bor ártott meg, Fóti csak abba menekült. Beteg ez az ember. Már a temetés óta rág benne valami, fekszi a gyomrárt, mint egy avas húsdarab. S hiába iszik rá, Fóti mindig Amerikát keresi - Amerikát kereste, amikor feljött faluról, Amerikát kereste a szervezkedésben, a sztrájkban. Mohón vetette magát mindenbe, s az első csalódásnál összeroppant. Ha most nem segítünk rajta, akkor oda jut, ahová az apád és bátyád jutottak. Tönkreteszi magát, a családját, és hátba támadja a munkatársait. Züllött lumpenproletár lesz belőle, Vizi sorsára jut vagy még rosszabbra.

Jaksi érvei meggyőzték az asszonyt.

- Igazad van, Sándor. Segíteni kell rajta. Én meg elmegyek holnap a feleségéhez, és a lelkére beszélek az asszonynak, hátha még segíthetünk rajtuk.

Jaksiné még sokáig nem tudott elaludni. A konyhából behallatszott Fóti kábult, sípoló horkolása.

Lustán ringtak a felhők a gyárkérmények fölött. A szél hajtotta őket nyugatra, ahol mint egy izzó acéltömb, bukott le a nap a hegyek között.

Hét órára járt az idő. Fóti utolsónak hagyta el a gyárat. Igen, haza akart menni, de előbb rendbe akarta szedni a gondolatait.

Mint egy mocskos, bűzös szörnyeteg ébredt fel reggel Jaksiék tiszta lakásában. S egyszerre megérezte, hogy hova jutott! Milyen mélyre! S az egyetlen ember, aki még mindig törődött vele, aki ilyen mocskosan, bűzősen bevitte a tiszta lakásába - az Jaksi volt. Jaksi, ez a meleg, jó szaktárs, akinek mindig volt ideje és ereje arra, hogy másokkal törődjön.

A Ferdetorony utcával ellentétes irányba indult. - Nem, ne félj Jaksi, nem a kocsmába tartok, de beszéltnivalóm van magammal! Sok, sok beszéltnivalóm!

Bekószálta a környéket. Felidézte magában az elmúlt hónapok eseményeit, Eszti ke halálától a Nándi bácsinak átadott levélíg. Az utolsó hetek részeg kábulatát és a Jaksival folytatott reggeli beszélgetést. „Egynek, tíznek, száznak sikerül a mások járomba törése segítségével kitörni a járomból, de a milliók számára csak egy út marad: a harc.”

Igaz, igaz, Jaksi!

Micsoda ostobaság volt egy percig is hinni ennek a kis amerikai gyárosnak. A legénykori barátja halálára számítani, akitől egy egész világ választja el. S különben is, hol az ő helye? Az egymást tipró, pénzéhes szökevények közt, vagy Jaksi és a százezrek mellett, akik az egész osztályukért harcolnak? A lutri a gyávák szocializmusa! S Ágnes? Hát az a kis otthon az a hely, ahol neki harcolnia kell. Hát Ágnes az ő ellensége? Őrá kell neki az öklét felemelnie? Hát nincsenek más, igazabb bűnösei annak, hogy ők így élnek?

Igaz, minden szavad igaz, Jaksi!

Már messze járt a gyártól, de még mindig tele volt öngyötrő gondolatokkal. Egy kocsmából hangos énekszó hallatszott ki az utcára. Mintha csak ki akarta volna próbálni magát, megállott a kocsmá előtt és engedte, hogy a helyiség mérges lehelete arcának rohanjon. Aztán kihúzta magát, ökölbe szorította a kezét.

S ide járt ő heteken át!

Már tovább akart menni, amikor valaki felsikoltott a háta mögött.

- Antal! Ne menj be!

Villámgyorsan megfordult. Ágnes állott előtte. Megöregedve, rémülettel a szemében.

Ágnes? Ágnes lett volna ez az összeesett, szenvtelen arcú asszony? Az ő felesége?

Ágnes ráborult a kocsmajó melletti cégtáblára. Sírt.

- Ágnes - mondta Fóti, maga is küszködve a sírással. - Ne sírj, Ágnes. Gyere, add ide a kezéd. Menjünk. Menjünk haza.

S mentek haza szorosan összefonódva.

Ágnes valami túlvilági boldogsággal az arcán ment mellette.

A kis lakásban ragyogott minden. A petróleumlámpások pufók cilinderei még soha ilyen hosszú és vakító fénylándzsákat nem lövelltek maguk köré, a küszöbön fénylettek az acél-szalagok, Ágnes holdakat és napokat nyomott rájuk a hüvelykujja alá szorított smirglipapírral. A konyhakredencen színes papír cifrázkodott, a tükör szélében képeslapok. Tiszta abrosz volt az asztalon, a fényesre pucolt vízcsap nevetett a konyhasarokban, az ágyban megdagadtak a párnák, a szakajtóban fehér kendő alatt friss házikenyer nyújtózott, és illatával átölelte az egész lakást. S bent a szoba sarkában, egy kis faágyban fehér függönyök közt, pufókan és békésen aludt Anti. A legszebb bútordarab az övé volt.

Antal meghatódva ült le a terített asztal mellett álló székre. Tiszta és békés volt minden körülötte.

Sokáig ült, birkózott az érzéseivel. Nem sírt ő még soha az életben, még Eszti temetésén se, de most mint a tüzes szikrák bújtak ki a szeméből, a lelkéből a könnyek.

Otthon voltak.

Kucska bácsi nem volt papos ember, és nem is volt különösen híve a formaságoknak, hiszen már tizenegy év óta mindenféle formaság nélkül formális vadházasságban élt a kvártélyos-néjával, Szerdánéval, de a rend és illendőség kedvéért mégis elvárta volna, hogy az anyakönyvvezetői esketés után egy ünnepi ebéd vagy vacsora következzen, amelyre legalább a legjobb ismerőseit meghívhatta volna. Mert ki látott már olyant, hogy valaki az esküvője napján egy cekkerrel, amely öt kiló kirántott borjúhússal, húsz kemény tojással, öt csomó zöldhagymával és egy egész házikenyerrel volt megtömve, kiránduljon a zöldbe. A hűvös-völgyi nagyret fűvén terítse meg a lakodalmi ebédet. Ki látott már egy lakodalmon kézből enni, mint a kannibálok és mint a kocsisok, üvegből inni az állott malátasört? Amikor ő egy kihúzó asztalt vásárolt részletre a veje szobájába, és legalább ötven üveg jégbehűtött sörre tett ígéretet Péterfinek, az új sarki kocsmárosnak, akinél ezzel a rendeléssel alapította meg a hitelét. S általában! Ilyen könnyelműség! Lemondani az ünnepi ebédről, a vendégekről, s ezzel lemondani az ajándékokról, s mi több, kihívni a szomszédok haragját. Igazuk van az embereknek, Halász egy különc - sajnos így van -, akármilyen okos ember is és akármennyire is tudja róla mindenki a házban - amiről maga Kucska bácsi gondoskodott -, hogy németül,

franciául és angolul levelez a hivatalában, és nemrégiben felemelték a fizetését száznyolcvan koronára. Egyszóval, Kucska bácsi meg volt bántva, és napokig lesütött fejével bujkált az ismerősei elől, de belül azért nagyon boldog volt.

Amíg a fiatalok munkában voltak, mert ez a külön Halász már másnap bement a hivatalába, és Annuska meg a bélyegkereskedésbe, Kucska szüntelenül túrt-fúrt a fiatal pár szobájában. Összeenyvezett, összekalapált, a szó szoros értelmében összevarrt mindent. Megfoltozta az ifjú pár cipőit, virágot vétetett Szerdánéval, mert sehogy se tudta elviselni, hogy egy ilyen nagy esemény csak úgy vonuljon át a fiatalok életében, mint egy nyári zivatar, s nem is nyugodott addig, amíg szombat este - ha egyheti késéssel is - ki nem nyithatta az asztalt és köréje nem ültethette ismerőseit.

Hétfő este Halász a vas- és fémmunkások kerületi szervezetében, ahol az utóbbi időben előadásokat tartott, adott találkát Annuskának.

Az előadásokra rendszerint az irodában szokott felkészülni. Az íróasztala a sarokban állott, s így nyugodtan vethette papírra a gondolatait s nem egy cikket írt már meg az irodában a *Magántisztviselők Lapja* számára. De ma sehogy sem tudta a gondolatait az előadás köré összpontosítani. A gyárban, már néhány hét óta, lefojtott elégedetlenség uralkodott.

Csak nemrég történt, hogy a „*Vas- és Gépgyárak Egyesülete*” kizárással fenyegetett meg huszonötezer munkást. A gyárosok jól választották meg a támadás időpontját, egyedül Pesten több mint harmincezer munkás volt ez idő tájt munka nélkül, és gróf Tisza István döntő csapásra készült az általános választójog és a munkások politikai jogai ellen.

Már egy héttel ezelőtt olyan hírek keringtek, hogy a kormány be fogja tiltani a Szociáldemokrata Párt nagy választójogi tüntetését, és minden eszközzel keresztülhajszolja a parlamentben a magyar reakció választójogi javaslatát.

A „Mészáros és Társa vas- és fémárugyár”-ban az általános elkeseredést még fokozta, hogy néhány nappal ezelőtt az összes öntőket elbocsájtották. Igaz, csak ideiglenesen, amíg az öntődét megnagyobbítják, de ebben senki se hitt. Mindenki tudta, hogy Forrai úr így akarja betörni a munkások derekát, hogy egy-két hét múlva húsz-harminc százalékkal kisebb bérekért újra felvegye őket.

Forrt, izzott a hangulat az egész gyárban. Az egész gyárnegyedben, az egész városban.

Az általános elkeseredés oly nagy volt, hogy még a Mészáros-gyár irodájának is megzavarta a nyugalma.

Tíz óra felé Sziij úr sugárzó arccal nyitott be a közös irodába.

- Uraim! Óriási dolog történt! A kormány betiltotta a szocialisták választójogi tüntetését!

A hírt Sziij úr néhány másodperccel előbb kapta telefonon a *Gyárosok Egyesületétől*.

A hír nyomán nagy csönd támadt. A hivatalnokok abbahagyták az evést. Sziij úr pedig visszament a szobájába, és föltelefonálta az örömhírről ismerőseit.

Még ebben a gondosan átszűrte, dohos irodában se keltett különös lelkesedést a betiltás. A drágaság, a végletekig leszorított fizetések, a dühöngő lakbérúzsora rossz szövetségesei voltak a kormánynak.

Ebédszünetben, néhány perccel a munka megkezdése előtt, csodálatos dolog történt. Szilárd, az elegáns, művészhajú kontokorrista látva, hogy egyedül vannak, odament Haláshoz.

- Tisza romlásba viszi az országot - mondotta az elegáns Szilárd. - Én csak azt remélem, hogy a munkások a betiltás ellenére is megtartják a tüntetést.

Halász még fel se ocsúdott a meglepetésből, amikor Talbot is melléjük szegődött. Talbot bácsi, aki az expedíciót vezette, az olasz-osztrák háborúban elvesztette a fél lábát. Talbot gyűlölte Ausztriát és a Habsburgokat.

- Tisza - mondta Talbot - vágóhídra hajtja Magyarországot a Monarchiáért. Ezért kell neki egy olyan parlament, amelyet titkos választójog szerint választanak! Ha én ilyen fiatal ember volnék, Halász úr, mint maga - én már régen lelőttem volna ezt a swarcgelb árulót! Mert inkább egy ember pusztuljon el, mint egy egész ország.

Halász megindultan hallgatta Talbotot. Sohase hitte volna, hogy ebben az öreg invalidusban, aki kora reggeltől késő estig ott ült az expedíciós asztal mellett és címezte, ragasztotta, nyilvántartotta a leveleket, ilyen forró gyűlölet éljen a kormány ellen. Szilárd kérdése nem lepte meg, mert a múltkor látta, amint titokban a *Világ*ot olvasta.

Egy pillanatra átsuhant a fején a prágai levélhistória. Csak nem az öreg Talbot árulta el a levél létezését a munkásoknak?

S miért jöttek éppen hozzája? Hiszen a cikkeit nem a saját nevén írta, és idáig még nem árulta el nekik, hogy mi lakozik a bensőjében...

A „Mészáros és Társa” irodájában, Szijj úr keze alatt így beszélnek a hivatalnokok! Idők jele!

Elhatározta, hogy mától kezdve, még ha állásába kerül is, megkezdi hivatalnoktársai beszerzését a *Magántisztviselők Egyesületébe*!

Még hét óra sem volt, amikor Halász belépett a vasmunkások kerületi helyiségébe. Első pillanatra látta, hogy előadásról szó se lehet. Itt voltak a gyárak összes bizalmijai és mindenki, aki csak befért a helyiségbe.

A munkások izgatott csoportokba verődve tárgyalták a betiltást. A főbizalmiak a titkári szobában ülészek, de tömve voltak a folyosók és még a lépcsőházban is voltak. A legvadabb hírek kergették egymást. „A gyárosok két hétre kizárják az összes vasasokat.” „A kormány elrendelte az ostromállapotot!” Egyes hírek szerint a rendőrkapitány tárgyalásokat kezdett a Szociáldemokrata Párt vezetőségével, és Tisza magához kérte Garamit. Mások az ellenkezőjét tudták. „A pártvezetőség minden körülmények között kitart a tüntetés és a huszonnégy órás általános sztrájk mellett.” Devalits, aki az „ideiglenesen” elbocsátott öntőkkel állandóan az együletben tanyázott, elkeseredetten szidta Garamit és az összes intellektueleket.

- Lepaktáltak, az anyjuk istenit! Mindig mondtam, ne bízzatok bennük, egyik galléros nem vájja ki a másik szemét. Eladták az általános sztrájkot!

- Mire alapítja ezt? Minek ez a demagógia? - kérdezte Halász, odalépve a Devalits körül álló öntőkhöz, akik közül sokan látogatták az előadásait. - Éppen most hallottam, hogy a pártvezetőség nem adja fel a tüntetést.

- Magának megsúgták? - kérdezte kihívóan Devalits. - És mit keres akkor Garami a rendőrfőkapitánynál?

- Erről nem tudok. Lehet, hogy ezek csak híresztelések.

- Híresztelések? Úgy? Maguk intellektuelek mind egy húron pendülnek?

- Hagyjon már fel ezzel a gyerekes demagógiával, Devalits elvtárs. Marx, Engels és Lassalle szintén intellektuelek voltak.

- Nem róluk van szó! - szólott közbe egy pattanásos arcú munkás, Gönce.

Halász meglepetten nézett Göncére, aki a legszorgalmasabb hallgatói közé tartozott.

- Szóval maga is azt tartja, Gönce elvtárs - kérdezte zavartan -, szóval rólam is az a véleménye...

Gönce kissé kellemetlenül érezte magát, de látszott rajta, hogy valami rettentő indulat fűti.

- Maga is védte Garamit! - A pártvezetőséget!

Halásznak senki se fogta pártját. A hangja elfakult, lélegzete meggyorsult. - Szerintem ki kell várni, hogy mi igaz a hírekből...

Annuska, aki közben szintén megérkezett - némán és elhalványuló arccal hallgatta férje és a munkások közt folyó heves szóharcot. E pillanatban szinte gyűlölte Devalitsot és Göncét. Halász lassanként megtalálta a hangját.

- A maga álláspontja demagóg és reakciós, Devalits elvtárs... Nem az intellektuel ellen, hanem az opportunizmus ellen kell harcolni... akár intellektuel, akár pedig munkás a hordozója!... Forradalmi intelligencia nélkül, mondta Marx - nincs forradalmi elmélet. Forradalmi elmélet nélkül pedig nincs forradalmi gyakorlat!

Halász homlokán kiült a verejték.

Gönce látta, hogy mennyire a szívére vette Halász a dolgot, már röstellte, amit csinált. De nem így Devalits. Ez az ember nem lelte a nyugtát. Örök lázban, örök tenniakarásban égett. Egész nyughatatlan lényével felérezte, hogy a magyar munkásosztály hamis úton járt, de egy másik hamis úton kereste rá az orvosságot.

- Én vagyok reakciós?! - kérdezte szenvedélyesen Devalits. - Én, aki kétszer ültem izgatásért? Aki feketelistán vagyok a fél országban? Ki paktált Kristóffyval, a királlyal, Andrássyval, Tiszával? Mi, munkások, vagy maguk, intellektuelek? Beszélhet nekem maga akármit, maguk a falnak viszik a munkásmozgalmat!!

Annuska egyre növekvő gyűlölettel nézett Devalitsra. Érthetetlen volt a számára, hogy mit akar ez a vad tekintetű öntő éppen Halásztól, aki hónapok óta minden estéjét, minden szabad percét a munkásmozgalomnak adta... Mérhetetlen igazságtalanságnak látta.

A kis csoport közben megszorodott a „Mészáros és Társa” gyár munkásaival. Jaksi növekvő ingerültséggel hallgatta Devalitsot.

Mint egy túlfűtött mozdony, amely lesiklott a pályatestről, és most - gazt és virágot letiporva száguldott megfékezhetetlenül - olyan volt Devalits. Jaksi tudta, hogy ez a mozdony előbb-utóbb szét fog robbanni, és tönkretesz mindent maga körül, de Devalitsot nehéz volt meggyőzni. Makacs, akaratos ember volt, aki fanatikusan hitte, amit mondott, és ezzel a fanatizmusával időről időre megszédítette maga körül a munkásokat.

Most Jaksi is elvesztette a türelmét. Halász úgyszólván az ő szeme láttára lett szocialistává. Kitűnő eszű, becsületes embernek tartotta, aki nagyszerű előadásokat tartott Marxról és a *Tőkéről* - amiket eredetiben olvasott -, és aki rövid idő alatt belegyökeredzett a munkásmozgalomba. Halász az intellektuelek olyan fajtájából való volt, akikre a munkásmozgalomnak nagy szüksége volt. S Devalits, mint valami vak orrszarvú, éppen Halászt pécézte ki!

- Már megint a régi számárságokon nyargalsz, Devalits, szégyent hozol az egész gyárra - szólt közbe dühösen Jaksi. - Hát arról van szó, amiről te beszélsz? Hát így áll a kérdés? Nézd meg Dreschlert, micsoda jóra való, derék munkás volt valamikor! Asztalos volt, ismerem még tanonc korából. Jó munkás esze, jó proletár szíve és érzése volt, tudott a munkással beszélni. Mindig azzal dicsekedett, hogy ő már messziről megszagolja az olyan intellektuelt, akitől

nincs mit várnia a munkásmozgalomnak. És mi lett belőle? A szakszervezeti bürokrácia vezére! Valamikor csíkos munkásingben járt, büszke volt munkásvoltára, együtt haladt a tömeggel - és ma? Ma egy lump lett belőle, aki együtt iszik, kártyázik, kabarézik a börziánerekkel. S miért? Mert sohse tanulta meg, hogy mi az igazi marxizmus. Mert talán sose olvasott Marxtól semmit, mert amikor még nem volt elrohadvá, nem magyarázta meg neki senki, hogy mi a különbség Lassalle és Marx között. És ma se igen van, aki megmagyarázza! Halász elvtárs pedig ezt teszi! S te nekirontasz, mint egy orrszarvú, akinek taplót dugtak a hátuljába! Vagy ott van a Körmös Gábor! Jó munkás volt, jó munkásvezér, jó szónok még ma is, néha, ha megszállja az ihlet, vasárnaponként még a szocializmusról is tud szépeket mondani, hogy kihevülsz tőle, mint a szűz lány, amikor szerelmet vallanak neki. De hétközben éppúgy tárgyal a polgársággal, éppúgy paktál a miniszterekkel, mint a pártvezetőség többi tagja, csak ő nem kegyelmesnek, hanem miniszter úrnak szólítja őket, amikor küldöttségbe megy hozzájuk! Mind a polgári pártok hátulját tisztogatja a nyelvével. Királyi ígéreteket hisznek! Lassalle az istenük, meg Bernstein - pedig valamikor mind munkások voltak. Ezért azt mondom neked, Devalits, hagyd fel ezekkel a számárságokkal. Kell a meggyőződéses forradalmár intellektuel a mozgalomban, mint egy falat kenyér! Nem az olyan fajta, mint a Gálfi, akinek hideg úr volt a munkásmozgalom, aki mert sehol se találta meg a helyét, hát azért próbálkozott nálunk, vagy az olyan, aki a mi hátunkon akar bejutni a parlamentbe, hanem az igazi, meggyőződéses, tanult forradalmár intellektuel, aki azért jött hozzánk, hogy tanítson, és közben maga is tanuljon.

Devalits a fejébe csapta a sapkáját.

- Süssétek meg az intellektuellejteket! Az egész pártvezetőséggel együtt. Majd egy hét múlva meglátjuk, kinek volt igaza!

S ezzel elrohant.

Nemsokára egy biciklis küldönc érkezett a pártközpontból. Röpiratokat hozott, amelyek huszonharmadikára, a betiltás ellenére, nagy politikai tüntetésre és általános sztrájkra hívták fel az ország dolgozóit.

A röpirat viharos lelkesedést váltott ki a munkásokból.

- Éljen az általános sztrájk!

- Vesszen Tisza!

- Éljen az általános titkos választójog!

- Éljen a pártvezetőség! - kiáltották megittasodva a munkások, és letódultak az utcára, ahol már minden utcasarkon izgatott csoportok tárgyalták a röplapok tartalmát.

Jaksi, Halász és Annuska együtt mentek el a szakszervezetből. Halász arca még mindig fakó volt egy kicsit, de Annuska olyan erősen szorította magához a karját, hogy lassanként hálás mosoly ült ki arcára. S aztán Jaksi is ott járt mellette. Ott volt az oldalán az előbb is. Ez a kemény, egyszerű munkás, aki olyan világosan elmondta ugyanazt, amit ő még nem tudott elég egyszerűen a munkások nyelvén kifejezni.

- Ha a pártvezetőség tényleg komolyan gondolja a harcot - mondta elgondolkozva Jaksi -, akkor most nemcsak a parlamentet verhetnők szét, hanem talán még mást is!

Halász és Annuska szorosan összefonódva mentek Jaksi mellett, aki láztól átfűtött tekintettel nézett maga elé, és ettől kezdve egész úton nem szólt többé egy szót sem.

Ez a májusi nap különösen szépnek ígérkezett. A nap, mint egy hirtelen kigyúló lángcsóva, egyszerre lobbant fel az égen. A szürke, levegőtlen házközüket, a korommal bevont gyárudvarokat aranylemezekkel fedte be. Megborzolta a fák koronáit, és megcsillogtatta a fűvel benőtt külvárosi utcák kövezete között a harmatot.

Gyönyörű reggel volt. Fénylőn és messze hevert a láthatár. Némán, füstászlók nélkül álltak a gyárak árbocai.

Ma reggel senki se várt a gyárkérmények hívására. A munkások korábban keltek, mint rendszeren.

Még fél hat se volt, amikor Fóti már kint volt az utcán. A villamosok nem közlekedtek - gyalog vágott neki a gyárnegyednek. Az arcán már nyoma se volt a közelmúlt sötét megpróbáltatásának. Teli tüdővel szívta magába az orgonailattal teli levegőt.

A kormány betiltotta a tüntetést! A kormány napok óta csendőrökkel és katonasággal megtömött vonatokat küldött fel a fővárosba, de a munkásság - csak azért is - leteszi a munkát, kivonul az utcára, ott lesz a Parlament előtt!

Már amikor kiért a Korona utcába, lépten-nyomon lovasrendőr-járatokba ütközött. A kapuk alatt csendőrök - a főutcák kereszteződésén gúlába rakott puskákkal katonaság. Mindenütt patkózenítés, csendőrök, rendőrök, intézkedő rendőrtisztek, táncoló vidéki csendőrlovak. A csendőrcsapatok zártak, napsütöttek és már most izzadnak az álluk alá szíjazott kakastollas csákó alatt.

A pályaudvar előtt, szemben a gyárnegyeddel, egy század csendőrség - gépfegyverrel, amely mint valami óriási felágaskodó szitakötő meredt a gyárnegyedbe vivő utca felé. A katonaság arca hallgatag és kifürkészhetetlen volt.

Fóti rettentő erőt és elszántságot érzett magában. Hát ilyen nagy hatalom a munkásság, hogy gépfegyvereket, katonaságot, csendőrséget kell ellene felvonultatni?!

Nem a fegyverek ijesztették meg. Mert e nagy készülődésből csak azt látta, hogy a kormány jobban fél a munkásoktól, mint a munkások tőle, és hogy akitől retteg: azok ők; ő és Jaksi és Varga és Devalits és a többi tízezrek.

Mennél közelebb jutott a gyárnegyedhez, annál vadabbak és egyben ijedtebbek lettek a rendőrcsapatok. A mellékutcákban - lovas rendőrség, katonaság, a csendőrség, biciklis titkosrendőrök.

Fóti nem félt. Fótiban szívétől az ökléig, egyetlen, leütésre kész izom feszült. Igen! Leütni, hogy utána megváltozzék minden, hogy utána új élet fakadjon!

A „Mészáros és Társa” vas- és fémárugyár kapuján plakát csüngött:

Június 10-ig munkaszünet

Ez volt az első válasz a sztrájkra, de az első erőpróba is.

A munkások, mint egy adott jelre nekiugrottak a kerítésnek. Néma, fojtott indulattal dobták át magukat a gyárudvarba, rohantak a kihalt műhelyek felé. Összeszedtek mindent, ami a kezükbe akadt. Anyacsavarokat, vastörmeléket, kampósszögeket, vasbotokat.

S aztán a felszakított kapun, hatos sorban, megindultak a Parlament felé.

A Váci út olyan volt, mint egy tompa morajlással megáradt, örvénylő folyam, s a mellékutcákból gyors vizű patakok és folyócskák kanyarodtak beléje. Némán és fenyegetően özönlöttek a munkások tízezrei a város felé.

A pályaudvar előtti térségen közben megfiadzottak a gépfegyverek.

A „Mészáros és Társa vas- és fémárugyára” munkásainak élén a bizalmiak haladtak. Csak Jaksi maradt a kovácsok között. A sor szélén ment Halász mellett, aki életében először vett részt munkástüntetésen. Néhány sorral mögöttük jöttek Varga és Fóti.

Alig fordultak be a Parlament felé vezető utcába, az első sorokban hatalmas pofon csattant el.

- Vágjátok ki ezt a Krecsányi huszárt, mint a taknyot! - hallatszott Devalits hangja.

A következő pillanatban egy parasztruhába öltözött titkosrendőr röptül ki a sorból, és berohant a szemben levő fogház kapujába, ahonnan mintegy jeladásra, egy szakasz lovas rendőr vágatott a tömegbe.

A munkások szétugrottak - a lovas rendőrök elállták keresztben az utat - két részre választva a „Mészáros és Társa gyár” munkásait. Az egyik felének - köztük Jaksinak és Halásznak is - sikerült előrenyomulni a Szabadság térig -, ahol a huszárok és lovas rendőrök állták el előttük az utat.

A lovaskordon már alig bírta a tömeg nyomását. Alig néhány száz méternyire a munkásoktól állott száz apró tornyával a Parlament, amelyben nem volt egyetlen képviselője sem a munkásosztálynak, s amelyben a vaskezü gróf, Tisza István évtizedes csapásra készült az ország dolgozói ellen.

Ez az épület úgy élt a tömegek képzeletében, mint a reakció fellegvára, mint minden baj forrása.

S most - itt állt előttük ez az épület, ahonnan eltolták a tüntetést, ahol le akarták nyakazni a választójogot, s amely, mint valami nehéz kőszikla hevert az ország ziháló mellén.

A kettős lovasrendőr- és huszárkordon mögül füttyögés, abcúgolás vágódott a lovasok fején át a gótikus ablakoknak. S közben az első sorok egyre közelebb szorultak a fejüket kapkodó lovakhoz.

Mint a kereplők, kattogtak a táncoló lópaták a kövezeten.

A lovasok ide-oda rángatták a lovak kantárját.

Hol itt, hol ott robbant ki vészjósloán a tömeg elkeseredése.

- Le a mágnás parlamenttel!

- Vesszen Tisza!

- Le a Tisza vitézekkel!

- Éljenek a huszárok!

A huszárok zavartan néztek hol a tömegre, hol a tisztjeikre. A lovas rendőrök a kardjuk markolatát tapogatták, és az arcuk eltorzult a dühtől.

- Éljen az általános, egyenlő, titkos, községenkénti, nőkre is kiterjedő választójog!!

Mennydörgő éljennel felelt a tömeg, és mint valami hatalmas vashenger, még közelebb nyomult a lovaskordonhoz.

A térre vezető szomszédos utca torkolatában most felharsant az ének:

*Kis kertembe Tisza Pistát ültettem,
Minden reggel forró vízzel öntöttem,
Mégis kinőtt keze-lába-szakáll,
Kötelet a Tisza Pista nyakára.*

A kacagás, taps átcsapott a rendőrök fején, és úgy látszik, végképpen megvadította a tiszteket.

A térről trombitaszó harsant fel, és rögtön utána éktelen füttyülés, abcúgolás és gyors patkócsengés.

A szomszéd utcában a rendőrség támadni kezdett.

Erre a tömeg itt is megmozdult.

Botok, öklök fenyegettek a rendőrök felé. Hirtelen egy vasdarab röpült a lovas rendőrök előtt fel és alá vágató tiszt homlokának!

- Vesszen Tisza!

- Le a zsaruvilággal! Le a kormánnyal!

A rendőrtiszt csákója lerepült a lovak lába elé, és a homlokából vastag sugárban ömlött a vér.

- Kard ki! - röppent fel a vezényszó. Százhusz kard vágódott fel a magasba. Éles, keskeny hegyükön táncolt a nap:

- Attak!

Egy sárgaréz trombita táncolt a fejek fölött, és recsegve harsogta magából a rohamtaktusokat.

Elsőnek lovas rendőrök ugrattak a tömegbe, és mélyen kihajolva a nyeregből szabályzták a visszaözönlő munkásokat. A huszárok kardlapozták és oldalba kapták a menekülőket.

Egymást letiporva - felsegítve, fejvesztett pánikban és mérhetetlen gyűlölettel özönlött vissza a tömeg a mellékutcák felé, de a mellékutcák torkolatát szuronyos honvédláncok zárták el.

Kegyetlenül kaszaboltak a kardok, égre sivalkodóan úszított a trombita - vad halálordításokkal felelt a tömeg.

Attak attakot követett.

Mint a megáradt folyó hátán táncoló csatak, sodródtak Jaksi és Halász a mozdulatlanul álló honvédek szuronyerdejének.

Jaksi látta, hogy itt csak gyors és merész cselekvés segíthet. Felugrott egy feldöntött gyümölcsös kocsira.

- Testvérek, ne lőjetek! Nyissatok utat!

A honvédek sorfala mintha megingott volna, a puskák megremegtek a kezekben, és mind följebb és följebb emelkedtek.

- Éljenek a honvédek! - üdvivallgott a tömeg, és a meggyérült kordonon át utat tört magának a lovasok kardcsapásai elől.

- Az anyád istenét, ne gyere a szuronyrak! - kiáltott összeszorított fogakkal egy fekete, csontos képű honvéd Halász felé, akit a tömeg majdnem belenyomott a katona szuronyába.

- Oldalt! Oldalt! - sügták a honvédek, hogy a tisztek meg ne hallják.

Újult éljenzéssel köszönték meg a munkások a honvédek segítségét. Amikor a tömeg már biztonságban volt, a honvédek sorfala újra összezárult. Egyetlen hajszálat se lehetett volna közékük ejteni.

A lovas rendőrök kénytelenek voltak az üldözést abbahagyni. A honvédek feltartott szurronnyal elállták előttük az utat.

A munkások lépésről lépésre hátráltak a gyárnegyedek felé. Közben feldöntötték a villamosokat, letépték a gázlámpák üvegkalitkáit, bezúzták a kirakatokat. Botokkal, vasdorongokkal, puszta kézzel folyt a harc órákon át a lovas rendőrök és a csendőrök ellen.

Amerre a tömeg visszavonult, ott lobogva égtek a letépett fejű gázlámpák, mint a földből előtörő gázoszlopok. Villamosok heverték az utak közepén, mint a leszúrt állatok, és ezer sebből véreztek a házak, tükrös ablakú kávéházak és a hajlított kirakatú áruházak.

Most már nem a választójogról volt szó, hanem arról, hogy kié az utca?

A szembejövő kocsikból kifogták a lovakat, a kocsikat felgyújtották, mint a hizott disznókat. A liszteszsákokból folyt a liszt, végighordták a cipőtalpakkal az utcákon.

A régi vám előtt egy szakasz lovas rendőr száguldva közeledett a munkások felé. A tömeg felfejlődött a feldöntött szekerek mögé. Kézzel, dorongokkal kiszedték a kövezetet, és kőzár alá fogták a lovasokat.

A lovasok egy mindent letaposó attakkal próbáltak utat törni a pályaudvar irányába.

Magasra emelkedve a nyeregben, véres ösvényeket hasítottak a munkások soraiban, akik vasdorongokkal estek a megvadult rendőröknek, leráncigálták őket a lovaikról, valósággal bele-taposták őket az utca porába.

Halász, aki a kimerültségtől alig állt már a lábán, egy hirtelen megforduló lovas rendőrtől hatalmas ütést kapott a hátára. Még, amint a kard újból megvillant a lovas rendőr kezében, hallotta suhogva az arcának rontani, aztán elsötétült előtte minden. De a rendőrnek már nem volt ideje leütni Halászra. Jaksi villámgyorsan a ló alá hajolt és a bicskáját beledöfte a szügyébe. A megvadult állat két lábra ágaskodott, és fájdalmas üvöltéssel hátradobta magát a lovasával együtt. Mielőtt a rendőr feltápáskodott volna, Jaksi egy vasdoronggal teljes erőből fejbe vágta.

Késő este volt.

A gyárnegyedben lobogva égtek a letépett fejű gázlámpák. A Váci úton füstölgő, elkormosodott villamosok heverték - társzekerekből, ládákból, utcakövezetből rakott barikádok elhagyottan álltak.

A kerületi vasas szervezet helyiségében nagy izgalom uralkodott. A pártvezetőség délután hat órakor lefűjta a sztrájkot.

A titkári szobában már két órája tárgyaltak a bizalmiak. Közben állandóan újabb munkáscsoportok rohantak fel a helyiségbe megtudni, hogy igaz-e a lefűjás híre, mert a gyárnegyed mélyében megállott a harc. A munkások elkeseredetten védtek minden talpalatnyi földet.

Este tíz óra volt, amikor Fóti és egy fél tucat dorongokkal és revolverrel felszerelt munkás berontott a nagyterembe. Segítséget jöttek kérni a túlerő ellen, és meg akarták tudni az igazságot.

Fóti arca tele volt vércseppekkel, amik már megszáradtak. Nem a saját vérével, hanem Devalitséval, akit a szeme előtt kaszaboltak halálra a rendőrök. Ez a vér jobban égette a testét, mintha a sajátja lett volna.

- Hol vannak a bizalmiak?! - kérdezte rekedten. A munkások a titkárok szobája felé mutattak. Fóti utat tört magának.

- Kinyitni! - vert rá öklével az ajtóra. - Kinyitni! - Az ajtó sokáig nem nyílt ki. Most már húsz ököl dörömbölt a vékony ajtó hátán.

- Kinyitni!!! Nyissátok ki! A rendőrök kaszabolják a munkásokat!

Végre résnyire kinyílt az ajtó. Bükki dugta ki vörösen a fejét. Fóti gyorsan betette a lábát az ajtó közé, és eltolta maga elől Bükkit.

Aki csak tudott, betódult a szűk helyiségbe, ahol a legfontosabb gyárak bizalmijai már két óra óta vitatkoztak azon, alá vessék-e magukat a pártközpont utasításának. Bükki éppen az előbb beszélte vörösre magát a sztrájk beszüntetése és a holnapi munkafelvétel mellett.

- Igaz, hogy lefújtátok a sztrájkot?! - kérdezte Fóti a hirtelen beállott csendben, és a szeme nyugtalan lobogással kereste Jaksit a bizalmiak között. Jaksi nem volt köztük.

- Mi nem fújtunk le semmit - válaszolt dühösen a vasas bizalmitestület elnöke, egy sovány, keskeny vállú esztergályos, aki olyan erővel szorította kurta szárú angol pipáját kicsorbult fogai közé, mintha darabokra akarta volna harapni. - Éppen azon tárgyalunk, végrehajtsuk-e a pártvezetőség utasítását vagy sem. Üljetek le, és vegyetek részt ti is a tanácskozásban.

- Ülünk le? Vegyünk részt a tanácskozásban?! - Fóti arcában megrándultak az izmok. - Amikor az utcán százával mészárolják a munkásokat!?

- Igaz! Úgy van! - helyeseltek mindenfelől Fótinak a bizalmiak és a betódult munkások. - Ki kell menni az utcára!

Pokoli lármá keletkezett. Egyszerre beszélt, kiabált mindenki.

- Ki az utcára! Bitang zsványság lefújni a sztrájkot. Ezért harcoltunk egész nap! Éljen a sztrájk!

Elkeseredett szitkok, vad fenyegetések kavargtak a levegőben. Senki se értette a másikat, az elnök két kézzel verte az asztalt, de látva, hogy nem tud rendet teremteni, kitépte a pipát a szájából, és belecsapta az asztalon álló, tányér nagyságú porcelán hamutartóba. Hirtelen vad tumultus támadt a nagyteremben. Az utcáról sűrű patkózengés hallatszott fel. Fóti odaugrott az ablakhoz. A ház körül volt véve lovas rendőrökkel. Ugyanekkor vagy hatvan szuronyos csendőr nyomult be a helyiségbe.

Védekezésre már nem volt idő. A munkások az asztal alá dobták a revolvereket.

Akik az épületben tartózkodtak, azokat mind egy szálíg behajtották a kerületi rendőrlaktanya udvarába.

A rendőrlaktanya körül nagy tömeg verődött össze.

Az elfogott munkások lármája odacsődítette a környékbeli házak lakóit. A foglyok együtt énekeltek a laktanya körül összeverődött tömeggel a Marseillaise-t, és együtt szidták a kormányt.

S egymás közt a pártvezetőséget. Mert most már nyilvánvaló volt, hogy Garami még délután lepaktált a főkapitánnyal, aki a maga részéről kegyetlen kaszabolgatással és csizmatiprásokkal pecsételte meg az egyezséget.

Az újonnan beszállított csoportok rémségeket meséltek a rendőrség kegyetlenkedéseiről.

Egy óra felé a lefogottak törni-zúzni kezdtek. Az udvarra kiállított vizes vödröket felrúgták, a bádogbögréket áthajították a magas kerítésen, a lámpákat szétverték, és fültépő lármát, füttyülést rendeztek.

Fóti minden egyes újonnan beszállított foglyot kikérdezett Jaksiról, de csak annyit sikerült róla megtudni, hogy Jaksi leütött egy lovas rendőrt, és rögtön utána eltűnt.

Hajnal felé egy újabb csoportot löktek be a rendőrök az udvarra. Fótinak feltűnt egy véres rongyokkal átkötözött fejű munkás. Amikor közelebb ment hozzá és felismerte benne Vargát, aki a reggeli attaknál elmaradt tőle, Fóti Varga keze után kapott, hogy a viszontlátás öröme erősen megszorítsa.

Varga feljajdult.

- Ne bántsdl!

A keze át volt kötve egy vérlucskos ronggyal.

Alig állt a lábán. Fóti mindkét kezével átnyalábolta Vargát, és az udvar sarkában leültette a csupasz kövezetre.

- Hol van Jaksi? Mi van Jaksival?

Varga szisszenve helyezte el a kezét ölében.

- Keresik. Tüvé teszik érte a várost. Megölik, ha kezükbe kapják - és Varga maga elé emelte a fájós kezét, mintha meg akart volna vele valakit fenyegetni. - És ezek lefűjták a sztrájkot, megegyeztek a főkapitánnyal! De mától kezdve ne merjen engem senki szociáldemokratának nevezni! Mert azt rögtön szemem köpöm!

Fóti felakadt szemmel ült Varga mellett. Devalitsot a szeme előtt kaszabolták össze, mint a rongyot. Jaksit kergetik, és ki tudja, nem kerítették-e már kézre... Vargát összetörték... És Garami egy csésze fekete mellett lepaktált a főkapitánnyal...

Azt mondja Varga, hogy „Mától kezdve ne nevezzenek engem szociáldemokratának” - de minek nevezzék? Ki mondja meg, hogy minek? Ki mondja meg? Ki mutatja meg az utat? Ki?

Emberölő indulat és tehetetlen kétségbeesés kavargott Fóti lelkében.

A véres csütörtök nyomait elmosta a zápor, felszippanította a nap, megcukrozta a sajtó.

Csönd és rend volt a gyárnegyedekben, de a recsegés-ropogás folytatódott a munkások lelkében.

Fótit másnap reggel kiengedték a rendőrségről. A műhelyből csak ketten hiányoztak. Varga, aki lázasan feküdt a rabkórházban és Jaksi. Jaksi fejére a rendőrség ezer korona jutalmat tűzött ki, és fényképével teleragasztotta az egész várost. Forrai úr külön kétszáz korona jutalmat ígért annak, aki a rendőrséget Jaksi nyomára vezeti. A detektívek állandóan ki-bejártak a gyárba, beidézték a munkásokat a kapitányságra, megfigyeltek mindenkit, akivel Jaksi valamikor jóba volt. Szijj úr is működésbe lépett. Egymás után hívatta fel a kovácsokat az irodájába, és fenyegetésekkel, szép szóval próbálta kiszedni belőlük Jaksi rejtékhelyét.

De minden hiábavaló volt. Szijj úr dühöngött.

A praktikus Forrai úr ellenben kihasználva a helyzetet - tizenöt százalékkal kisebb fizetéssel visszavette az öntöket.

Nem volt Devalits, aki összetartsa a műhelyét, s Bükki, a főbizalmi, a véres csütörtök óta hason csúszott az igazgatóság előtt.

Fóti látta, hogy mi készül. Tudta, hogy rajtuk a sor, hogy most - nehéz lesz kivédeni az ütést. Forrai úr ütésre készülő keze - rettentően megerősödött a véres csütörtök leverése óta. Az utcán a kizárt és munka nélküli munkások tízezrei sétáltak, és nincs aki erre a kézre ráüssön!

Nincs Jaksi! Nincs Devalits! És ha lennének is? Mit kezdenének a szakszervezet csúszómászó politikája ellen?

Devalits, szegény Devalits! Negyvenszer sztrájkolt már életében, megjárta a fél világot, zúzott, vert, tört maga körül, és mindjobban belekerült az ingoványba. És Varga? Fóti állandóan maga előtt látta a véres ronggyal bekötözött fejét, a rángatózó sárga arcát, az élettelenül lecsüngő jobb kezét. Nem volt olyan tünetetés, amelyen Varga ott ne lett volna. Május elsején vörös rendezői karszalaggal haladt a sor mellett, tizenöt éven át éltette a választójogot, követelte a nyolcórás munkanapot, a szervezkedési szabadságot - amikért bármely pillanatban kész lett volna meghalni, mert ezek voltak számára a szocializmushoz vezető ösvények.

S most nem akart tudni a pártról, a szervezetről, senkiről.

Csak Jaksi maradt a régi, s üzent nekik - biztatón, hívón és kitartásra buzdítón.

Jaksi.

S amikor Fóti rágondolt, friss harcos hajtasok fakadtak lelkében. Fóti újra bízott és újra kész volt a harcra.

Huszonharmadika óta a postás már másodízben kereste Fótit. Levelet hozott, amelyet azonban csak a címzettnek volt szabad kikézbésítenie. Tegnap aztán egy kis cédulát hagyott hátra Ágnesnél, és másnap Fóti munka után elment a postára. A farácsos ablak mögött ülő idősebb cvikkeres kisasszony mindenféle igazolványokat kért tőle, amíg végre a hosszúkás, ajánlott levelet kiadta neki.

Fóti már messziről megismerte az amerikai barátja írását, s amikor a kezébe vette a szokatlanul súlyos levelet, széles, megpörkölt keze feje reszketni kezdett, mint egy gyereké. Levette a nehéz posztókalapot a fejéről, és leült az ablakkal szemben levő padra. A szíve bolondul vert. Nagy cikcakkban tépte le a borítékot, vagyis a szélét, és már amikor a két ujjával belenyúlt a boríték torkába, megérezte, hogy a levélen kívül valami más is van a borítékban. Egy színes, vastag füzet hullott a térdére. Egy hajójegy.

Dermedten tartotta a kezében a vastag jegyfüzetet. A levelet el se olvasta, a sorok összefolytak a szeme előtt. Hajójegy Amerikába! Amelyre oly régóta várt, amelyről annyit álmodott?

De mi az, miért nem tud örülni? Miért lett olyan nehéz a kis füzet a kezében?

Amerika?

Tegnap még véres volt az arca, kövekből, liszteszsákokból barikádokat rakott. Devalits ott pusztult el a szeme láttára, Vargát nyomorékká verték a rendőrök, Jaksit kergetik, mint a veszett kutyát, és ő, ő elsökjön most, itt hagyja őket most, amikor ő az egyetlen, aki segíthet rajtuk, az asszonyaikon, a gyerekeiken, most, amikor öneki kell Jaksi helyébe állni?

Amerika? Nándi bácsi! A gazdag barátja! Mi lenne, ha mégis... ha aztán egymás után kihozatná őket, mint ahogy régen tervezte... Először Jaksit, aztán Vargát, aztán... A szája megkeseredett. S a többieket, ki viszi ki a többieket?

Fájós fejjel, zavarodottan lépett ki az utcára. A zsebében égett, mint egy Júdás-csók, a jegyfűzet.

Itt hagyni Jaksit? Most, amikor az életéért verekszik?! Ő, aki utolsónak hagyta ott a barikádot?!

Soha!

Egy divatáruüzlet kirakatában nagy plakát függött, amely fölött kövér számok kiabáltak az utcára. Fóti önkéntelenül is odalépett a kirakathoz. A plakát közepén megpillantotta Jaksi fényképét. Amikor meglátta Jaksi széles, bibircsókokkal teli, még a fényképen is zsírosan fénylő arcát, a nevető, bizakodó tekintetét, a gyermekfürtökhöz hasonló kócos, szénfekete haját - hirtelen felocsúdott.

Egészen odafúrta magát a kirakathoz.

„1000 korona jutalmat kap, aki Jaksi Sándor, harmincnyolc éves, budapesti születésű kovácssegédet, aki a május 23-i zavargások alkalmával Tóth P. István közrendőrt embertelen módon agyonütötte, élve vagy halva a rendőrség kezére adja...”

Hirtelen egy bot nyele zuhant a kirakatnak, amely százfelé repedt. A tömeg szétrebbent. Fóti néhány pillanatig még meredten nézte a pókhálószerű repedéseket és azon át a Jaksi fényképét. Aztán sietve továbbment.

Mintha a botütés nyomán a lelkében bújó kísértésen is száz repedés támadt volna.

Már tudta, hogy mit fog csinálni: rohant Halászhoz.

Kucska bácsi járta az utcákat, vállán az első emeletig érő rúddal. Kicsi ember volt Kucska bácsi, és hátulról nézve a járása hasonlított Palika dobogó járásához. A kapcarongya kilógott a rongyos nadrágszára alól, a fején kizöldült keménykalapot viselt - amelyet már különben is öregén vett és a könyökével szokott megtisztítani -, a nadrágfeneke és a két könyöke még az estében is tükörként fénylett.

Ahova Kucska bácsi odaérintette a varázsrúdját, ott mindjárt egy sárga madár kezdett röpködni.

Ilyen varázsló volt Kucska bácsi, de még különb is, mert most Kucska még az olyan utcákban is gyűjtogatott, amelyek különben egy régi jó suszter barátja körzetébe tartoztak. De Kucska bácsi ma ezt a körzetet is magára vállalta, s világló kenyérmorzsákat szórt el maga mögé a nagy városrengetegben.

Nem azért, mintha attól félt volna, hogy nem találja meg visszafelé az utat. Nem! Mert íme, Kucska bácsi most megállott egy elhagyott gázlámpa előtt, amelynek egy félemeletes házzal szemben volt a posztja. Nekitámasztotta a rudat a félemeletes ház egyik ablakának, amely a rúd érintésétől hangosan megkoccant. Néhányszor kifújta az orrát úgy, hogy az egész utca visszhangzott tőle. Néhány pillanat múlva az elsötétített ablak kivilágosodott. Kucska bácsi anélkül, hogy meggyújtotta volna a gázlámpát, továbbment.

Nemsokára Fóti állott meg a kapu előtt.

TALBOT FERENC

állott a kapura szögezett, megzöldült réztáblán.

Fóti becsöngetett, Talbot, a féllábú invalidus szótlanul bevezette Fótit egy kamraszerű helyiségbe, ahol Jaksi már izgatottan várt rá. A hatalmas, erőtől duzzadó ember, aki már napok óta be volt szorítva ebbe a lyukba, mint egy gyerek, örült Fótinak. Megölelte, szorongatta a kezét, forgatta, dobálta a karjai közt, és elhalmozta kérdésekkel.

- Beszélj, mi újság? Mi van a gyárban? Mi van az asszonnyal, mit tudsz róluk? Beszélj, testvér, beszélj, mert nem bírom ezt a csendet, ezt a bizonytalanságot körülöttem. Néha neki szeretnék menni a falnak, szét szeretném vetni az egész házat, megfullaszt ez az egyedüllét, ez a kriptá!

Fóti alig tudta megnyugtatni Jaksit. Mindig újabb és újabb dologról kérdezett, tudni akarta, hogy hogy él Ágnessel, tanul-e tovább, foglalkozik-e az asszonnyal, minden izgatta, csak a saját sorsa felől nem érdeklődött.

Fóti valami nagy melegséget érzett a szíve körül. Jaksi, Jaksi! Még most is csak másokkal törődik, most, amikor egy hajszálon függ az élete. És ő két órával ezelőtt még arra gondolt, hogy itthagya Jaksit! Szégyen égette az arcát.

- Jaksi - mondta mély megindultsággal -, hagyjuk most ezt. Most rólad van szó! A rendőrség, a csendőrség, a hekusok mind mozgósítva vannak. A helyzet komoly, Jaksi. Halász fent volt a pártvezetőségben, azok meg nem csináltak semmit... Ilosvai mindent megígért, de a valóságban semmit se csinált... Dreschler pedig majdnem kidobta... Tőlük te nem sokat várhatsz... Nagyon megfeküdted a gyomrukat.

Jaksi rávert az öklével a vaságy támlájára.

- Tudom! Tőlük nincs mit várnom! Nincs mit várnom tőlük, akik elárulták, elpaktálták május huszonharmadikát! De az anyjuk istenit! Nem teszem be a hurokba a fejemet! Kellemetlen vagyok nekik? Mert ismerem őket, mert nemegyszer vágtam már a pofájukba, hogy kicsodák? Hogy a posványba viszik a magyar munkásmozgalmat! De ebből nem esznek! - rámarkolt Fóti karjára. - Nem kell nekem se pénz, se útlevél, csak egy kell nekem, Fóti, az a tudat, hogy az asszony és a gyerekek nem fognak éhen veszni, amíg újra gondoskodhatom róluk. Nem félek én senkitől! Utat török én magamnak a világban! Ha mással nem, hát ezzel a két öklömmel itt!

Fóti ismerte Jaksit. Ha az valamit a fejébe vett, akkor azt végre is hajtotta. De ma ez a biztos pusztulást jelentette. Az egész ország tele volt ragasztva fényképével, a pénzéhes feljelentők körülszaglászta mindent. Még a jeggyel a zsebében is, csak nagyon óvatosan mozoghatott most Jaksi.

- Ül le, testvér - és kivette a jegyfüzetet a zsebéből. A keze nyugodt volt, a hangja biztonságos. - Látod ezt? Ha egy fél évvel ezelőtt küldték volna, nem mondom, kötéllel se lehetett volna visszatartani. De most már csak olyan, mintha azt mondanák, Küküllő vagy Soroksár. - Kicsit megköszörülte a torkát, hisz igaz is, a kamrában nagyon fülledt volt a levegő. - Az én helyem itt van, itt, a te helyeden. Te az életed mented vele, én magamat szennyezném be, utolsó embernek számítanának. Tiszta szívből, könnyű lélekkel adom Jaksi, vedd, a tied, csak a tied, senki másé! Eridj, mentsd az életedet, és harcolj odakint tovább a mi Amerikánkért!

Jaksi felindultan tartotta a kezében a füzetet.

- Odaadod nekem?

- S holnap utazol. Halász mindent elkészít. Egy uszályban fel Bécsig, és onnan ki Franciaországba, Cherbourgba. - Fóti józan, hideg hangot erőltetett magára. - Az asszonyra és a gyerekekre ne legyen gondod, ezt már elintéztük magunk közt a műhelyben. Minden héten megkapják a keresetted, mintha csak itt lennél.

Jaksi nem vette le a szemét Fótiról. Fóti arcán egyetlen ideg se rándult meg.

A párt nem akar tudni róla, a párt, amelyben a fél életét leélte, odadobta szabad prédául - a párt, amely halálosan beteg.

A párt beteg, de csak a párt! A Fótik, a Vargák, a Devalitsok keresik és meg fogják találni az utat, meg fogják találni azt a pártot, amely kiviszi őket ebből a mocsárból.

Keményen, mint kapocs a kapcsot tartotta kezében Fóti kezét.

- Köszönöm, testvér. Köszönöm! Nincs erőm visszautasítani az életet. Élni, harcolni akarok még, meg akarom élni azt az időt, amikor veled, veletek együtt győzni fogunk az egész világon.

Keményen megölelték, forrón megcsókolták egymást.

Mától kezdve ketté vált az útjuk, s mégis közelebb kerültek egymáshoz, mint valaha.

Kint az utcán könnyű tavaszi szél csavargott. Az este fülledt volt a kertek illatától.

Ez az este felejthetetlen, mély értelmet adott Fóti egész életének.

AZ „ARANYKAS”

Lehel Ferenc, miután beírta a nevét nemcsak a keresztény nemzeti érzésű olvasók szívébe, hanem a parlament aranykönyvébe is, hozzálátott, hogy régi tervét megvalósítsa; megvesse alapját egy, az ország keresztény kisiparosainak védelmét szolgáló hitelszövetkezetnek.

A programbeszédjében kifejtette, hogy a szövetkezet legfőbb célja „kivonni a kisiparosokat a liberális zsidó tőke befolyása alól, és olcsó hitelekhez juttatni a tagságot”.

Lehel számított a *Honfi* mögött álló grófok és az állam támogatására, de sajnos, kevés eredménnyel. A részjegyzések se hozták meg a kívánt eredményt, és Lehel néhány hónap múlva rájött arra, hogy a dogmatikus merevség még a családi életben sem lehetséges, hát még a közéletben. A liberális tőkét a saját módszereivel kell legyőzni, amihez mindenekelőtt el kell hagyni a keresztény szót a szövetkezet címéből, és kapcsolatot kell keresni egy igazi nagy bankkal - „*Aranykas*” *Kisiparosok Országos Hitelszövetkezete* - igen, így már könnyebb volt szétnézni a pénzpiacon.

S így aztán nem véletlen, hogy az „Aranykas” pontosan a Közhitel Bank egyik Korona utcai házában nyitotta ki kapuit - mégpedig felekezeti különbség nélkül az ország összes kisiparosai számára. Nem tellett bele néhány hónap, s az „Aranykas” - vígan evickélt a Közhitel Bank vizein.

Réti Márk, amikor először hallott az „Aranykas”-ról és általában Lehel szerencséséről, végképpen meg volt győződve arról, hogy az életben csak a szélhámosok, munkakerülő naplopók boldogulhatnak, hogy ebben az országban nem nő fü a tisztességes emberek számára. Az elkeseredése annál indokoltabb volt, mert a kis üzlet, rövid ideig tartó felvirágzás után pangani kezdett, és az utolsó hónapokban már a lakbért se hozta be. Ezenkívül néhány héttel ezelőtt felszólítást kapott Kardos doktor aláírásával, amelyben se több, se kevesebb nem állott, minthogy a lakbéreket 1913 november elsejétől kezdve ötven százalékkal felemelik. A levél az átalakításokkal járó költségekkel, valamint azokkal a nagy befektetésekkel, amellyel a negyed erkölcsi pacifikálása járt, ami végső fokon a lakók erkölcsi javát is szolgálta - „indokolta a bérek méltányos emelését”.

Igaz, hogy a házat rendbe hozták, a gázt és villanyt bevezették, a lakásokat kifestették, az utcából kitelepítették a bordélyokat, de mi haszna volt mindebből Réti Márknak, ha mindennek fejében ötven százalékkal több lakbért követeltek tőle.

Kardos Hugó doktor, aki ötforintonként fizette meg a derbire csináltatott tavaszi öltönyét, s azóta csak a ruháit vasaltatta nála, megmondta Rélinek nyíltan, hogy: az emeléssel ki akarjuk tenni a házból a nem odavaló lakókat. A kiskeresetű lakók menjenek egy kicsit kijebbe.

Réti Márk ide volt kötve az üzlet miatt az utcához, s azt remélte, hogy az új, jobban kereső lakókból végső fokon neki is haszna lesz.

De ez még nem volt minden. A másik bajt Endre zúdította a nyakába.

Endre, ez a nyughatatlan vérű fiú, elvégezte a négy polgárit, de ahelyett, hogy beállt volna dolgozni a műhelybe, kierőszakolta, hogy tovább tanulhasson. Igaz, maga kereste meg a tandíját - házitanítással, és amellet még a műhelyben is segített. De egy hónappal ezelőtt megfázott, és azóta csúnyán köhögött. Az országos híré tudóspecialista, akihez Réti Márk elvitte Endrét, mindenekelőtt a titkárnője révén húsz koronát szedett ki a vizitért Réti mester zsebéből. Minden szava, amit mondott, még külön húsz koronát jelentett volna, ha Réti Márknak lett volna rá pénze.

- Jó táplálkozás, hegyi levegő, pihenés kell a fiúnak - mondta -, abszolút tisztaság és egy napfényes, levegős, külön szoba.

- Szegény vagyok, méltóságos uram - felelte Réti Márk, és segélykérően emelte szemét a tanár úrra, aki fölfelé fésült haját viselt, és akinek a pirospozsgás, hideg arcvonásai közt a szájalom legkisebb jele sem mutatkozott.

- Sajnálom, különben nem garantálhatok a fia életéért.

Réti Márk úgy érezte, mintha késsel vágkáltak volna a szívében. Vásárolt egy összecukható vaságyat, és Endre ettől kezdve bent aludt az utcai szobában, ahova délelőttönként besütött a nap. Ez volt minden, amit a fiáért tehetett.

Réti Márk szemében panasztalan szomorúság ült. Az üzlet egyre rosszabbul ment, a Korona utcában megint abbamaradtak az építkezések, az újságok tele voltak riasztó hírekkel. Fogalma sem volt arról, hogy honnan fogja előteremteni a november elsejei lakbért és boltbért.

A nadrágszabó Szentesi pénzt vett fel váltóra az „Aranykas”-nál, de ő inkább a Dunának megy, semhogy megalázza magát egy Lehel előtt.

Már csak két nap hiányzott elsejéhez. Réti Márk megpróbálta húszkoronás kölcsönökkel összeszedni legalább az üzlet bérét, de sehol se volt pénz, pangott minden, és mindenki a finanszírozás krízisééről beszélt. Réti Márk elcsigázva nyitott be az üzletbe, amely csöndes és hűvös volt, mint egy kriptá. A segédet elbocsátotta, ami kevés munkát kapott Soltészról, azt elvégezte a család.

Rétiné, már amikor a férje belépett az üzletbe, látta, hogy üres kézzel jött vissza. Már napok óta figyelte az urát, látta, hogy mennyire szenved attól a gondolattól, hogy az üzletet feladja, de szólni, kérdezni nem mert, mert Réti Márk nem szerette, ha ilyenkor olyan kérdéseket intéztek hozzá, amelyekre nem tudott mit válaszolni.

Igen, Rétiné tudta, hogy nincs más kiút - el kell menni Lehelhez. Szentesi azt mondja, a Weisz mellényszabó is azt mondja, mindenki azt mondja.

Réti Márk magától sohasem fog Lehelhez elmenni. Neki kell beszélnie arról, hogy elmenjen, neki kell őt meggyőznie.

Réti Márk ledobta magát a sarokban álló fotelbe és maga elé meredt. Üres volt körülötte és bensejében minden, mintha minden vére elfolyt volna.

- Márk - szólalt meg halkan Rétiné -, hallgasd meg nyugodtan, hogy mit akarok mondani.

Rétiné beteg szíve furán és gyorsan vert.

- Márk, én ma reggel beszéltem Weisszel... Weisz tegnapelőtt ezer koronát vett föl az „Aranykas”-ban... Márk... mindenki azt mondja... Szentesi is azt mondja... Weisz is azt mondja...

Réti Márk ránézett a feleségére, amire az mindjárt elhallgatott.

- Te azt akarod, hogy én elmenjek ahhoz az emberhez, hogy én megalázzam magamat egy csirkefogó előtt, hogy az az ember gúnyt űzzön belőlem, amiért a „Kéz a kézben” lelepleztem a szélhámosságait?!

- Márk, te nem koldulni mérsz, te váltót adsz, neked üzleted van az utcára...

- Soha!

Ezt már olyan bizonytalanul, olyan erőtlenül mondta, hogy Rétiné, aki ismerte az ura hangjának minden rezgését - reményre kapott.

- Szentesi és Weisz aláírják a váltót, én már beszéltem velük, és aztán, ha most kihúzzuk, akkor megint jóra fordul minden... Nándi is küld talán egy kis pénzt... Endre is meggyógyul... Márk, gondold arra, hogy mennyit küzdöttél, amíg ezt a kis üzletet megszerezted. Hát tényleg ki akarsz menni az üzletből?

Réti Márk ijedten nézett a feleségére. Mintha csak most értette volna meg, hogy miről van szó. Kimenni az üzletből? Visszamenni a Ferdetorony utcai műhelybe? Örök rabságba szegődni Soltészhez?

- Ne kínozz, ne kínozz a kérdéseiddel, Karola! Ne kínozz te is!

De Rétiné már tudta, hogy a férje holnap el fog menni Lehelhez.

Réti kiment az utcára, a kurta rolóhúzóval lehúzta félig a redőnyt, és újra bebújt az üzletbe. Előkereste a lakatot, Rétiné eloltotta a lámpát, és mind a ketten kibújtak a roló alatt az utcára. Réti lerántotta a lábával a kígyós hátú redőnyt és lelakatolta.

Mintha még mindig a félig lehúzott redőny alatt jártak volna, fáradtan mentek haza a félbe-maradt építkezések és ragyogó, de kihalt üzletek sorfalában.

Réti Márk már másfél órája ott ült az „Aranykas” igazgatói szobája előtt a közös irodában. A párnás igazgatói ajtó mögött fontos tanácskozás folyt. Réti nézte az alacsony fakorlát mögött ülő szakállas pénztárost, akinek legfeljebb, ha minden fél órában akadt egy kis dolga, a vele szemben ülő mentholcigarettát szívó, forradásos nyakú fiatalembert, aki a „Főkönyvelő” c. tábla alatt ült - és a szőke, melles kisasszonyt, aki a „Váltók, kölcsönök” tábla alatt trónolt.

A helyiség puritán egyszerűséggel volt berendezve. Az ablakok közti falon Rákóczi, Kossuth és az ősz uralkodó, Ferenc József képe csüngött. Az íróasztalokon zöld üvegernyős villanylámpák álltak, és a korlát előtt keskeny vörös szőnyeg futott az igazgatói szobáig, sőt az igazgatói szoba ajtaja alatt be egészen az igazgató úr lábai alá.

Réti Márk egyre sűrűbben pislogott a párnázott ajtó felé. Másfél óra óta senki se ment be, senki se jött ki a szobából, s Lehel Ferenc mégis foglalt volt.

Réti Márk lelkében forrt a gyanakvás. Hátha Lehel csak őt várhatja ilyen sokáig? Hátha ez a megaláztatás első lépcsőfoka? Időközönként ellenállhatatlan vágyat érzett, hogy felugorjon és faképnél hagyjon mindent. De aztán a felesége szavaira gondolt: „Márk, hát tényleg ki akarsz menni az üzletből?”

S ilyenkor megint lecsillapodott.

Igen, kitartás, ez most a fő, mert a pangás már nem tarthat sokáig, elmúlik.

Az a fontos, hogy Lehel vissza ne utasítsa a váltót. S különben is, elmúltak azok az idők, amikor ő csak egy közönséges foltozó szabó volt... Ő is vitte valamire. Ma már utcára nyíló üzlete van. Igen, ő is vitte valamire, mégpedig nem is olyan botrányos módon, mint egyesek, hanem munkájával és szorgalmával...

S Réti Márk elhatározta, hogy az első, a múltra különösen a „Kéz a kézbe” asztaltársaságra szóló kétértelmű szóra vagy célzásra, azonnal megszakítja Lehellel a tárgyalásokat.

Végre nyílt az ajtó. Réti Márk kezébe kapta a kalapját. A szobából Kardos doktor lépett ki, és még az ajtóból is hangosan visszaköszönt Lehelnek. Aztán anélkül, hogy Rétit észrevette volna, kitűnő hangulatban tartott a kijárat felé.

Az igazgatói szobából csöngettek. A szakállas pénztáros kiszólt Réti Márknak az ablakon, hogy bemehet. Réti izgatottan nyomta le a magas ajtó kilincsét. De Réti félelme mindjárt az elején

teljesen alaptalannak bizonyult. Lehel rendkívül előzékenyen fogadta egykori konkurensét. Tüntetően tegezte, mint régen, amikor nem állott közöttük egy baracksárga, amerikai íróasztal és mindaz, ami egy bankigazgató varázslatos környezetébe tartozik. Hellyel kínálta vendégét, és egy szivardobozt tolt eléje.

Mintha valahonnan messziről nézett volna le Réti Márk ügyes-bajos dolgára, amit Réti kinos aprólékossággal fejtett ki előtte. Úgyszólván oda se figyelt - a lényeg, hogy Réti-nek pénz kellett - leolvasta a látogatója arcáról. Gondolatai még mindig Kardos ajánlata körül kóvályogtak. Kardos kitűnő ember - igaz -, egy kicsit inkorrekt módon bánik a „Közhitel” üzleti titkaival, de végeredményben kinek van kedve ahhoz, hogy egész életében ingatlan- és házgondnok maradjon, havi ötszáz korona fizetéssel, amikor egy kis inkorrektsséggel kétszer ennyit megkereshet naponta. S ami a szövetkezet pénzét illeti - természetesen ez a pénz nem arra való, hogy spekulációs célokra használják fel - viszont ki fog tiltakozni az ellen, ha a szövetkezet néhány százezer korona haszonhoz és a tagok újabb kölcsönökhöz juthatnak, ha a szövetkezeti áruházat a saját pénzükből sikerül felépíteniük? A rizikó pedig úgyszólván nulla, mert Kardos információi biztosak. Hiszen Kardos a jövőbeli apósa pénzével, jobban mondva a saját hozományával spekulál... S ami a legfontosabb, az „Aranykas” úgyszólván csak néhány tízezer koronát és a nevét adja a dologhoz... S ebben a rózsaszínű ködben ült most előtte, megöregedve, a mindennapi küszködés árkaival az arcán, az egykor olyannyira gyűlölt vetélytárs, aki annyi borsot tört az orra alá, aki a tizenöt koronát is sajnálta tőle, aki elorozta előle a legjobb munkákat. De Lehel okos ember volt, és terveit voltak a jövőre. Lehelnek kellett az ilyen becsületes, szerencsétlen flótások, akik ha egyszer engedték felkantározni magukat, egész életre hű igavonónak bizonyultak.

A „Kéz a kézben” asztaltársaság jelszóját Lehel felcserélte a „Kéz kezét most” jelszóval.

Miért ne adjon ő Réti Márknak megfelelő biztosítékok és kamat ellenében néhány száz korona kölcsönt, ha Réti Márk ennek fejében érvényesíteni fogja befolyását a kisiparosság érdekeit szolgáló önálló és független jelölt felállítása érdekében? Igen, Lehel módot és alkalmat akart adni a kisiparosságnak a maga külön jelöltje támogatására.

Igen, Lehel nem süllyedt le odáig, hogy a múltat egyáltalában szóba hozta volna. Mert ami vele történt, azt egy ilyen koldusnak áhítattal kell tudomásul vennie, arról nincs vita, nincs visszaemlékezés, a múlt - az örökre lezárult. Csak a jövő van!

Meghallgatta tehát még egyszer, hogy Réti Márknak egy fél évre ötszáz korona váltókölcsönre volna szüksége - és aztán megnyomta a csengőt.

- Add ide, kérlek, a váltót - mondta Lehel tüntetően tegezve Réti-t, amikor a szőke, melles kisasszony belépett a szobába.

Réti-t ez a hang majdnem könnyekig meghatotta. Letette az íróasztalra a kiállított, és a két kezét már aláírt váltót.

Lehel elolvasta az aláírásokat.

- Rendben van - mondta ünnepélyesen. - Írd alá, kérlek.

Réti Márk izgatottan rakta fel a szemüvegét, nekikönyökölt az asztalnak, és rácirkalmazta a nevét a pontozott vonásra.

- Tessék bekönyvelni a szokásos feltételekkel - adta át Lehel a váltót a szőke kisasszonynak.

Réti Márkot annyira elérékenyítette ez a nem várt előzékenység, hogy néhány szóval - már-már bocsánatot akart kérni Leheltől, ha netán... a múltban, túl szigorú lett volna vele szemben. De Lehel nevetett, és megveregette Réti Márk batyucipeléstől meggörbedt vállát:

- Nem tesz semmit, Márk. Én téged mindig jobb szabónak tartottalak, mint magamat. Az események igazolják, hogy igazam volt... De most, hogy a közvélemény bizalma ilyen magas polcra állított, életem leghőbb célja lesz mindig, hogy a kisiparosság boldogulását elősegítsem. Márk, számíts rá, hogy ha a legközelebbi választásokon a kisiparosság önálló jelöltet szándékozna felállítani, s engem tisztelne meg bizalmával - te tudni fogod kötelességedet!

Réti Márk fátyolos szemmel szorított kezét Lehellé. Íme, mit tesz, ha az emberek tehetségükhez és tudásukhoz mért elismeréshez jutnak! Lehelre nem lehetett ráismerni!

Kint a pénztárnál, ahol a négyszázhatvan koronát - negyvenet mindjárt levontak - a kezébe olvasták, még mindig könnyes volt a szeme. Eszébe se jutott sokallani a horribilis kamatot és a borsos kezelési költséget.

Fennkölt elégedettséggel hagyta el az „Aranykas” helyiségét. Most már biztos volt benne, hogy hamarosan be kell állni a nagy javulásnak.

Amikor kilépett a kapu elé, egy rikkancs rohant el mellette, és tele szájjal ordította be az utcába:

- Háború!! Há-á-ború!!! Vé-res ha-arcok a bulgár-török határon! Szerbia megtámadta Török-országot! Ezer halott és háromezer sebesült...

Mint a vérbe mártott szalagok, lobogták be az utcát a kiáltások. Réti Márk kitépett egy újságot egy ingujjra vetkőzött rikkancs kezéből.

*„Délután
Rendkívüli kiadás.
Kitört a bolgár-török háború.”*

Réti Márk alatt megremegett a föld, mintha az ő lába alatt szaladt volna át az első ágyúlövés.

JAKSI HELYÉN

A hatvannégyes új életre éledt. Kopott szürke falait befestették citromsárgára, leszakadt esőcsatornáit kijavították, aszfaltos járdát szegélyeztek köréje, a kapuban és a lépcsőházakban pufók gázlámpák tékoztak a fényt, az istállókat lebontották, és a helyüket befűvesítették, a gesztenyefák vas védőrácsot kaptak - egyszóval a hatvannégyesre nem lehetett ráismerni.

S még kevésbé a lakásokra. Mindenhova bevezették a gázvilágítást, az utcai lakásokba a villanyt is, a mindig csurgó közös klozeteket kicserélték, a konyhák kigödrözött kőpadlóit kiegyenesítették, a vízvezeték körül átnedvesedett falakat behúzták olajfestékkel, kimeszeltek, átalakítottak, óriási dolgokat műveltek.

Igaz, mindeme lázas tevékenység élénk kifejezésre jutott - a telkek és a házak megnövekedett értékéhez mért - új lakbérékben, ami viszont valóságos népvándorlást idézett elő a hatvannégyesben. Elsőnek a kárpitos Kőrösiék költöztek ki. Bizony Kardos doktor nem ismerte a tréfát, ő elvből nem adott haladékat, s pláne egy éhenkórász, részeges kárpitosnak, aki csak elriasztotta a jobb lakókat.

A következő költözködő Török, a varrógép-ügynök volt. Ez a költözködés majdnem tragédiával végződött. Török kezdettől fogva tiltakozott az ellen, hogy az ő lakásában bármit is kijavítsanak. Neki minden jó úgy, ahogy van, neki se más vízvezeték, se angol klozett, se villany, se fürdőszoba, se olajjal befestett konyhafal, se csengő, se semmi más nem kell! Őt hagyják békében! Ő tíz évig élt e lakásban így is, ő fűtül a haladásra, a technikára, ő nem örült meg, hogy azért, mert egy kicsit megpiszkálták a klozetet, dupla lakbért fizessen!

De a végzet ellen nem volt apelláta! Török lakbérét több mint a felével felemelték, s Török kénytelen volt más lakás után nézni. S itt kezdődött a tragédia. Törökné napról napra jeleneteket rendezett az urának. Most, most akarsz kiköltözni, amikor végre fürdőszobánk és villanyunk van a lakásban? Inkább az emeletről ugrom le! - S egyik este Törökné ki is szaladt a gangra és úgy tett, mintha le akart volna ugrani az emeletről.

- Nesze neked leugrani az emeletről - ordította Török, és ott a gangon két olyan hatalmas pofont adott a feleségének, hogy az egész ház visszhangzott. - A Lipótmező nem is lesz jó neked?

Így állott a dolog Törökéknél.

Majd minden második lakás gazdát cserélt, a régi lakók helyébe kereskedők, hivatalnokok jöttek. Akik nem költözködtek el, azok összébbr húzták magukat. A gázgyári pénzbeszedőék odavették magukhoz a fiatal párt, Rétiék két kosztost vettek; Sütőék kvártélyost, mindenki úgy segített magán, ahogy tudott.

Fótiék is maradtak, s mi több, átköltöztek egy nagyobb és világosabb szoba-konyhás lakásba, mert közben két személlyel is megszaporodtak. Nemrégiben kislányuk született, akit Esztinek kereszteltek el, és nem sokkal ezután az öreg Fótiné is felkíváncozott hozzájuk.

Deményné eladta a házat és a földjét Széles Gábornak. Nem kellett már Ágnes álmát őriznie.

Ágnes se volt már a régi. A falu már csak csöndesen, mint valami hegedő seb sajgott a lelkében. Már csak Antalnak és a gyerekeknek élt. Amióta Antal elhagyta az ivást, mindent megtett, hogy a kedvébe járjon. Engedte menni mindenhova, mert ez még mindig jobb volt, mint a kocsmá. Tisztán és csinosan tartotta a lakást. Eleinte, amíg Jaksinét a férje ki nem vitte Amerikába, sűrűn járt hozzájuk. A Jaksinéval való barátság lassanként megforgatta Ágnes

lelkében a súlyos, sötét rögöket. Jaksiné sohase okolta az urát azért, amiért olyan nagy bajba keveredett, ellenkezőleg, büszke volt rá, és így nevelte a gyerekeit is. Amikor egy fél évvel ezelőtt Jaksiné elutazott, még meg is siratta.

Később Sütőékkel lett jóba - az öreg Kőrösiné egyre ritkábban látogatott el hozzája -, apró szívességeket tett nekik, néha benézett a beteg Sütőhöz, aki egész nap egyedül feküdt a lakásban.

Sütő nagyon szépen tudott beszélni, és mindenben kiismerte magát. Valóságos tudós volt. Ágnes néha egy órát is elült nála, pedig odahaza várta a munka. Mi mindenről tudott ez a Sütő mesélni. Pedig az arca már olyan kicsi volt, mint egy gyereké, megette a láz.

Sose felejtette el, amit egyszer a földről mesélt neki.

- Szép ez a mi földünk Fótiné, messziről nézve olyan, mint akármelyik csillag, sárga és apró, mint egy macska szeme a sötétben. Belül piros és forró, mint a tűz, a két sarkán örökös a hó és a jég. S forog, forog, mint a bolond, kergül a nap körül, és közben mindennap bukfencet hány a saját tengelye körül is. Bolond egy csillag ez, erőlködik, töri magát, és az élet mégis csapni-való rajta. Közelről nézve pedig egészen elviselhetetlen. Látja Fótiné, mi azért harcolunk, hogy az élet közelről is szép legyen rajta, olyan szép, mint amilyen szép ez a föld messziről nézve.

Ágnes egyre többet gondolkozott Sütő szavain, s mennél többet járt be hozzája, annál inkább elmosódott lelkében a falu képe.

Új csírák vertek gyökeret benne.

Fújták az ébresztőt a gyárkémények.

A házakban álmos, mosdatlan gyerekek szaladgáltak a reggeli újságokkal, a pékek vitték a friss süteménnyel illatozó szakajtókat, az utcán felsírtak, mint az összecsendülő harangok, az üvegtejjel megrakott tejeskocsik.

Fóti már messziről meghallotta a „Mészáros és Társa vas- és fémárugyár részvénytársaság” (mert időközben az üzem a „Közhitel” pénzén részvénytársasággá alakult át) gyárkéményeinek bűgását. Néhány perc múlva már előtte állott a három gyárduda, középen az elkormosodott, öreg kéményecske, és a két szélén, mint két napbarnította óriás, a vörös téglából rakott új kémények. Ott álltak előtte bodros fűsthajukkal, Fóti szeretettel nézte őket. Úgy érezte, hogy köze van hozzájuk, hogy összetartozik velük, hogy nem közömbösek a számára. Igen, ma még csak robotra hívnak, de holnap, holnap talán már teremő munkára.

A gyár Fóti számára megszűnt csak a robot színhelye lenni - a gyár a harc színterévé lépett elő.

A piros téglás gyárkémények alatt, látszólag a legnagyobb rendetlenségben húzódtak meg az új, üvegtetős műhelyek és szurokpapírral fedett raktárak.

A gyár nőtt, már most több mint kétezren dolgoztak benne, és egy év múlva kétszer annyi lesz a munkások száma.

A raktárak előtt kész trénszekerek, tüzérségi muníciós kocsik, mindenféle kereken járó hadi szerelvények álltak hosszú sorokban.

A kidobott és még el se takarított ócska kazánok és üres tehervagonok között felhúzott vállal, fázósan siettek a műhelyek felé a munkások.

Az udvar végében egy mozdony fűtyült, és teleszórt a szikraesővel a párás, őszi reggelt.

Fóti a mosdókkal felszerelt öltözőkbe tartott. Minden munkásnak volt egy szekrényfülkéje, törülközővel. Havonta fél kiló szappant is adott a gyár - mindezt Fóti vétette be a kollektív szerződésbe.

Fóti belépett a műhelybe, amely egymagában akkora volt, mint egy közepes gyár. A magas ablakokon dült a világosság, a közepén egy emeletmagas gőzkalapács állott.

Ez volt most Fóti „gépe”. Egyetlen rántással vagy csavarintással simára lapította a ládaszéles üllőre fektetett izzó vashasábokat, acéltönköket.

Fél évvel ezelőtt szerelték fel ezt a Németországból hozatott csodaóriást, amelyből összesen csak négy volt az országban. Ha Fóti állt a hídon az acél izzó lángfelhőjében, a döngő lármában - amelyben az emberi szó olyan volt, mint a légyzümmögés -, sokszor úgy érezte magát, mintha maga is csak a hatalmas gépnek egy fogantyúja lenne.

Fóti a kis acéllétrán felkúszott a gőzkalapács hengerszerkezetéhez, hogy megnézzé, vajon minden rendben van-e? Innen fentről az egész műhelyt jól beláthatta, a felcsapó gőzbokrok és sivító, fehér lánggal égő acéltönkök körül dolgozó kis csoportokat. Ott Varga mesterkedett egy nagy csiptetővassal. A majd tízhónapos fogház még jobban felárkolta az arcát, az alakja is meggömbült, de belül Varga a régi maradt. Bizony, Varga nélkül Fóti talán meg se birkózott volna a munkások közti agitációval. Negyvenöt ember dolgozott a műhelyben, és állandóan jöttek tanulatlan, falusi napszámosok, akiket nem volt könnyű bevinni a szakszervezetbe, beszorítani a sorba. Az üllőknél egy fekete, sovány kovács dolgozott, egész fejével magasodott ki a többiek közül. Gyenizse Ferenc nyakas, hallgatag ember volt. Több mint egy évvel ezelőtt jött föl a városba. Úgy tudták róla, hogy a föld árát jött megkeresni a városba.

Fóti, mintha csak a saját sorsát látta volna megismétlődni Gyenizsében.

A szakszervezetről Gyenizse majd egy teljes éven át tudni se akart - míg most néhány nappal ezelőtt, egészen váratlanul, maga jelentkezett Fótinál. Hogy mi vitte rá ilyen hirtelen, Fóti még ma se értette.

De így van ez - gondolta Fóti -, az ember a fejébe vesz valamit, és azt hiszi, ez már elég is ahhoz, hogy végre is hajtsa, amit akar. Ő is a fejébe vette Amerikát - Ágnes a Demény műhelyét, ez a Gyenizse meg azt, hogy földet szerez. Az ember nem számol azzal, hogy a saját akarátán kívül még más is van: a körülmények körülötte, amikkel szembekerül, amikkel akarva, nem akarva, összeakaszódik - s egyszer csak azon veszi észre magát, hogy már nem a saját elképzelt boldogsága után fut, hanem nyakig benne van a körülmények elleni harcban. S eközben a tegnapi terve már idegen lesz számára, új tervei támadnak, amelyekbe az összes, hozzá hasonló emberek tervei beleférnek.

Fóti nézte, nézte Gyenizsét, amint birkózott az izzó vassal. - Bizony, Gyenizse, nemcsak te gyúrod a vasat, a vasgyár is meggyúr téged.

Fótinak feltűnt, hogy Gyenizse az utolsó napokban még a szokottnál is jobban magába gubózkodott. Valami rágott ebben az emberben, valami feszegette a pántokkal féltékenyen körülölelt lelkét.

Délben, alig sújtott le újra a gőzkalapács, alig halt el a gyárkürtő sikolya - mint egy öntöző-csőből kifogyó vízszugár -, Gyenizse megszólította Fótit:

- Szeretnék beszélni a bizalmi szaktárssal.

Fóti egy futó pillantást vetett Gyenizse töprengő arcába.

- Miről van szó, Gyenizse szaktárs?

- Itt nem - mondta a nagy szál ember, és bizalmatlanul körülnézett. A gőzkalapács alatt még rezgett a föld az utolsó ütésektől. Ide húzódtak.

- Na, mi baj, Gyenizse? - kérdezte Fóti, és megkínálta cigarettadohánnyal meg papírral. De Gyenizse nem gyújtott rá. A csontos arc mögött fojtott indulat vibrált.

- Tudni akarok valamit a gépkovács úrtól - szólalt meg végre, de még mindig erősen küszködve magával. - Tegnap fent voltam az egyletben. A főbizalmi Bükki szaktárssal beszéltem. Mutattam nekije ezt a levelet - s Gyenizse egy piszkos, vonalazott levélpapírt kotort elő a zsebéből, ami olyan volt, mintha valaki már órák hosszat az ujjja körül csavargatta volna.

Fóti elvette a levelet és betűzni kezdte az egymásba dült, nehéz kézzel odakörmölt sorokat.

Édes Párom!

Megint itt voltak a csendőrök, engem bevettek megint a községházára, hogy mondjam meg, hun vagy, de én elmondtalak mindennek, meg hogy te már rég szégyenbe hagytál engemet, amire akarták, hogy feküdjek le nekik, hiszen te már úgyis elmentél és a jegyző durva viccöket mondott és biztatta a csendőröket, le is akartak teperni ketten is, de én védekeztem, ahogy tudtam, meg kiabáltam, a gyerekek, akik kint vártak az utcán, meghallották, és bejöttek, akkor elengedtek, de úgy megverték őket, hogy a Feri még most is sántít a bal lábára.

Édes Párom! Ezt a levelet a Görög Pisták vasutas gyereke viszi el szívességből, hogy tudd meg, hogy segélyre rajtunk, hogy vigyél el innen minket, vagy talán jobb is, ha elmész jelentkezni a törvénybe... Mert én már nem bírom ezt az életet. A napszámot megvonják tőlünk, a jegyző üldöz, ahol csak lehet, bírságot bennünket. Nem bírom aztat, hogy úgy kelljen mindig beszélnem rólad, mint egy utolsóról, meg hogy a jegyző úgy bánjon velem, mint egy utolsóval, a múltkor is két zenés cigányt küldött az ablak alá, és azok a gyerekek füle hallatára mindenféle ganajságokat kiabáltak be, amíg a Görögék gyereke el nem kergette őket. A gyerekek is rínak utánad és életnek se élet ez se nekik, se nekem. Sírva írja ezt a levelet a te szerető párod

Mari

Fóti kérdően nézett Gyenizse sötét arcába

- Mit akarnak tőled a csendőrök?

Gyenizse maga elé meredt.

- Megszöktem a részleges mozgósításkor.

Fóti fellélegzett, örült, hogy nagyobb bűn nem terheli Gyenizse lelkét.

- Te Gyenizse, hiszen annak már több mint egy éve, azóta talán már kegyelmet is adtak.

Gyenizse félrenézett.

- Nekem nem!

- Neked nem? Honnan gondolod?

- Megütöttem a jegyzőt is, az nem felejtí azt el soha.

Ezt sokféleképp lehetett érteni, de a dolog sokkal komolyabbnak látszott, semhogy Fótinak kedve lett volna mosolyogni.

- Aztán hogyan húztad ki ilyen sokáig?

Gyenizse hallgatott.

- Talán nem is Gyenizse az igazi neved?

Gyenizse nem szólt, csak nézte a földet.

Fóti nem erőszakolta tovább a dolgot.

- S Bükki mit mondott?

- Aszondta, hogy legjobb, ha mindjárt jelentkezem, mert ő nem segíthet rajtam. - Gyenizse szeme izzott, mint a megpiszkált parázs. - Hogy én jelentkezem?!

Fóti most már megértett mindent. Gyenizse aznap, amikor megkapta a levelet, felindultságában, s mert segítséget keresett, mert vissza akart ütni, közjük jött, belépett a szakszervezetbe, és Bükki, ez a hason csúszó, galád bürokrata, aki a munkások hátán jutott be a szakszervezeti tanácsba, nem tudott neki egyebet mondani, mint hogy jelentkezék a rendőrségen!

Fóti csak nehezen gyűrte le dühét.

Miben különbözik ez a szocialista főbizalmi attól a szocialistafaló hörcsögtől, Szijj úrtól, aki egy évvel ezelőtt ötvenkrajcáros csomagokat és jó tanácsokat osztogatott a bevonuló munkások közt? Csak abban különbözik, hogy Bükki még nem szalad feljelenteni Gyenizsét a rendőrségre, hanem csak azt tanácsolja neki, hogy maga jelentkezzen!

- Nem mész sehova! - mondta Fóti. - Itt maradsz! Ha közben a nyomodra akadnának, majd átteszünk egy másik gyárba.

Fóti Talbotra, a féllábú invalidusra gondolt, aki idáig még minden katonai ügyről - amely mind az ő kezein ment át - idejében értesítette a Halászt.

- Ezt a levelet pedig itt hagyod nálam. Még ma beszélek az érdekedben egy szocialista ügyvéddel, az majd utánanézi a dolognak.

Gyenizse szeme hálásan csillogott. Fóti érezte, tudta, hogy Gyenizse szeme egészen rányílik majd az életre. Holnap vagy holnapután elmaradnak majd mögötte a falu lidérctüzei, és egy kemény kézzel, egy égő szempárral, egy forradalmár munkással több lesz a sorban.

S hogy ez így legyen, ez az ő hivatása. Így csinálta Jaksi, így csinálja ő is.

Begyűrte a levelet zsebébe, s elhatározta, hogy még ma este felmegy a pártvezetőségbe.

A BASKÍROK

Meleg nyári idők jártak. A nap már korán reggel elnyújtózott a ragyogó Korona utcában, mint egy aranyzőke Komondor.

Micsoda csönd volt most ebben az utcában! A kereskedők füle a modern üzletek mélyén zúgott ettől a csendtől. Néha csöngött is; ilyenkor egy riadt pillantást vetettek az utcára - ám hasztalan.

A villamosépítésről már senki se beszélt. A „Közhitel” háromszor harácsolt a telek- és ház-spekulációs manőverein - de villamost egyik utca se kapott.

A házak elkészültek, az üzletek tömve voltak olcsó és finom áruval, de senki se vásárolt. Valami bénító csönd úszott az amúgy is kábító nyári napok forróságában.

A Balkán már lecsöndesült, a részleges mozgósítás elmúlt, úgy látszott, mintha békés, virágzó időknek kellett volna következni.

De virágzásról szó sem volt.

S különösen Réti Márk üzletére nem lehetett semmi hasonlót sem ráfogni.

Igen, Réti Márk bárkája megint színültig telt mocskos, nehéz habokkal. Nem is hirtelen, hónapok, évek alatt, de megtelt újból, és közel volt a süllyedéshez.

Az üzlet: csalás volt. Igaz, csak öncsalás, mert Réti Márk magán kívül senkit se tudott becsapni. Az utca felé üzlet volt, de fent, a kis karzaton ott gürcölt az egész család, s gyártotta a hasznot Soltésznek. Az utcáról még a lakbér se jött be, hát még a megélhetés! Réti Márk váltóit azelőtt is gyöngén jegyezték a Kishitelszövetkezetek bizalmi börzéin, de amióta az egész Korona utca bebukott, Réti váltóinak értéke még mélyebbre zuhant. Az „Aranykas” nemes lelkű igazgatója már egy fél évvel ezelőtt hóna alá csapta az egész „Aranykas”-t. Nem sikerült abból egyetlen szorgalmas kisiparos-méhecskének sem ép bőrrel kimenekülnie. Az igazgató úr, Kardos doktorral egyetemben, elspekulálta az alaptőkét, a helyiséget a Korona utcai házakon és telkeken.

De ez vajmi keveset enyhített Réti Márk bajain, amelyek az utolsó hetekben még meg is szaporodtak egy újabb csapással. Mintha váratlanul egy nagy puttony sarat lötytyentettek volna Réti Márk amúgy is süllyedő bárkájába. Réti Márk hajója egészen féloldalt billent.

Réti Márk - bár Endre a napokban letette az érettségit - az utolsó pillanatig nem adta fel a reményt, hogy a fiú be fog állni az üzletbe. Mert ő két olyan szabót is ismert, akiknek a fiai az érettségi ellenére is hűek maradtak az apjuk mesterségéhez. De még mielőtt egyáltalában szóba kerülhetett volna, hogy mi legyen a fiúból - Endre, akit olyan nagy nélkülözések árán tanítottak ki - súlyosan megbetegedett, vért hányt. Az országos híré tudóspecialista ezúttal már azon a véleményen volt, hogy a fiút azonnal el kell küldeni Svájcba vagy a Tátrába. S Réti Márk megint csak ugyanazt válaszolta neki, mint két évvel ezelőtt - „Szegény vagyok, méltóságos uram. Megszakad a szívem, de nem tehetem.” Amire a Professzor is - hiszen azóta a világ, amelyben mind a ketten éltek, nem változott sokat - ugyanazt mondta, mint két évvel ezelőtt.

- Akkor nagyon sajnálom, de semmiért se vállalhatok garanciát. - Réti Márk mindent megpróbált, kérvényeket íratott, befolyásos protektorok után futkosott, hogy legalább a budakeszi szanatóriumban elhelyezhesse a fiát, de minden hasztalan volt. Végre bement Sütőnéhez, akinek a férje megint a klinikán feküdt, és kikérte a tanácsát, hogy hogyan helyezhetné el

Endrét legalább a klinikán. Sütőné elment vele a klinika főorvosához, aki titokban szimpatizált a szociáldemokrata párttal, és a főorvos felvette Endrét a klinikára.

A klinika nem volt Davos s még csak a Tátra sem, az udvaron például csak néhány szál akácfa kókadt, és fölöttük vastag gomolyagban úszott a gyárak zsíros füstje - de mégiscsak jobb volt, mint Rétiék lakása.

Réti Márk megalkudott egy kocssal, beültette a fiút egy konflisba és bement, nem Davost, nem is a Tátrát - hanem a klinika címét. De hát ennél többre nem tellett neki.

A nap már korán reggel megöntözte a kórterem mély ablakait. A fehér ágyak közt üvegtetejű éjjeliszekrények álltak, a terem közepén egy hosszú, tejfehér asztalon orvosságosüvegek, gólyanyakú vázában a hőmérők, lavórban apróra vágott jég - a vérző betegeknek -, a jég közt letakart csészében madártej - egy szívbeteg bankhivatalnok számára.

Réti Endre egy éjszaka száraz, hörgő köhögésre ébredt. Életében először köhögött ilyen szárazon, és a torka mélyén mégis valami édeskeset, valami tályogos nedvességet érzett. A teste hirtelen megfűrdött a hideg verejtékben, és ugyanakkor forró reszketés szaladt le a hátán. Ez a tuberkulózis - gondolta Endre. - Eljött érte is, mint a pincér nagybátyjáért, akit nemrég a vállára is kapott, pedig szegény három nagy, rézpénzzel teli táskát is aggatott a derekára, hogy könnyűnek ne találtsák.

Endre szíve bolondul vert, a halántékai verték a taktust a koponyáján, a lábai kihültek, a kezét nem merte megmozdítani, mert valahol olvasta, hogy merev fekvéssel még elejét lehet venni a bajnak.

A nagybátyja, a pincér - így halt meg, de ő még fiatal volt, fiatal ahhoz, hogy egy mindent megértő sóhajjal várja a véget. Ő még élni akart, és a szemében, eszében rémülten sorakoztak fel a sebtében, megemésztetlenül, fél önkívületben leélt lázas gyerekévek.

Fényképtisztasággal látta maga előtt az egész életét. Attól kezdve, hogy hároméves korában elütötte egy mészároskocsi. Látta, amint sértetlenül felszedik az utcán, a tömeg benyomul vele a házba, és rácsukodik a kapu. Amint az anyja sikoltva rohan le a második emeletről, és jajongva szorítja magához. Látta Esztikét, akinek árnyjátékokat rendezett a műhelyben. Látta a csukaszürke irkáit a posztóhulladékos ládában. Az arcán kigyúltak a rendőrpofonok nyomai. Látta a jezsuita kémiantárját, aki kitepte a kezéből a sárga füzetet, amelyet a pad alatt rejtve olvasott a vallás és tudomány örök harcáról. Látta a gépírással kis lapocskát, amelyet elejétől végig maga írt, amelynek a *Kezdet* címet adta és amely azzal végződött a számára, hogy elvesztette a tandíjmentességet, és a tanárainak nagy része ellenségévé lett. Látta a gazdag csemegekereskedő négy elrontott, ostoba kölykét, akiket húsz koronáért tanított egész hónapon át, hogy a tandíjat megkeresse. Látott mindent, az élet minden piszkos kis hasadékaiba belátott most, s mégis élni, élni akart, mert tudta, hogy ez csak a kezdet, hogy az élet nem ez, az életet széppé lehet tenni, az élet gazdag, mint egy napos táj, s hogy ő is, az élet is akarnak valamit egymástól. Így meghalni, ez olyan lett volna, mint amikor a csecsemő az első sikoltással a torkában megfullad az orvosok keze közt. Mert ő is csak most nyitotta ki a szemét az életre.

Két hete feküdt már a klinikán. Az orvosok kopogtatták, mint a vágárok, rejtett szakadékot, repedést keresve a bányafal mögött. Láza nem volt, s az első rettenetes éjszaka már csak mint valami visszajáró árnyék rémítgette. Baloldalt tőle Sütő feküdt. Megöregedett arcából, mint a derékszögű vonalzó, szűrtak ki a pofacsontjai. A bőr megfeszült az arcán, szinte a csontot fedte csak, az erek kidagadtak a homlokán. A szeme halálosan fáradt volt a hetek óta tartó magas láztól.

Sütő nagyon beteg volt. A nyomdászok már kétszer elküldték Abbáziába, a betegsegélyző is betette egyszer két hónapra az Erzsébet-szanatóriumba - de mindannyiszor félíg gyógyultan kellett visszamennie a nyomdába. Most már egy-egy súlyos visszaeséskor csak a kórházba vagy a klinikára sikerült néhány hétre, amíg valahogy talpra állott - bejutnia.

Hetek óta odvasztotta a láz. Eleinte sokat vitázott a maga szenvedélyes modorában Endrével, könyveket, füzeteket kölcsönzött neki, amikkel tele volt az éjjeliszekrénye, de néhány nap óta már nem szólt semmit, feküdt a láz karmaiban, néha felgömbödött és hosszan, fuldoklón köhögött.

Ilyenkor Endrének még a szívverése is elállt. Mindig azt hitte, hogy Sütő most fullad meg. Olyan volt ez a kihagyós köhögés, mint amikor valaki hosszan víz alá bukik, és csak jó sokára, amikor azt hiszik róla, hogy elmerült, bukik fel újra.

Így buggyant fel a görcsös köhögés félpercnyi, elnyújtott kihagyásokkal - Sütő tüdejéből.

Endrétől jobbra egy finom arcvonású, sovány fiatalember feküdt. Virágos szélű, puha batiszt ing szagosodott sovány testén. Éjjel-nappal négy-öt vánkos volt a feje alatt; inkább ült, mint feküdt az ágyban. Hosszú, finom metszésű ujján pecsétgyűrűt viselt, amelynek kövébe két ágbogosan fonódó betű volt vésve. A kezei sápadtan, elhullottan heverték a hazulról behozott habfehér takarón. Neki már mindent szabad volt hazulról behozatni, a simára fésült haja alól nyugtalan fénnel égtek mélyen fekvő, panaszos, fekete szemei.

Az éjjeliszekrényen színes orvosságosüvegek sorakoztak, melyek különös pompával szikráztak a napon. A félíg kihúzott fehér bádorgfiókban nikkeltokú hőmérők, szalaggal átkötött levelek, nyakkendőtük, drága művű ötvösmunkáról árulkodó ing- és kézelőgombok és teméntelen apróság volt összehordva. A legalsó rekeszben könyvek, újságok halmaza, míg a félíg kinyílt szekrényéből egy pár, még töretlen lakkcipő orra kandított elő.

A sarokban egy asztmás szakács feküdt, kopasz, kerek fejéből, agyonborotvált húsos-tokás arcából apró nevető szemek villantak elő. Esténként a félhomályban mindig susódzott a fiatal, piros arcú apácával, akiből, ha le is borították feketével, a szemén, a ringó járásán át kibújt, kiénekelte fiatal, paraszti teste.

Most is vele évődött a szakács, nagyokat kacagva a „kedves testvér” jámborságán. Folyvást azt panaszkolta neki, hogy a lepedője összeráncolódott, meg hogy morzsás lett. A feketével beborított parasztlány ijesztgette, hogy „el fog kárhozni a lelke”, mert megint hazudott, a lepedőn egyetlen ránc, de még morzsaszem sem volt.

A szakács nevetett és a babra, meleg kezek örömét felszívta széthízott testébe.

Ilyenkor kellő hangulatban volt, hogy megint előálljon valami csiklandós dologgal. Ma este valami fogorvosnőről mesélt, aki a szabad szerelem híve volt. Kéjes borzongással engedte szabadjára a fantáziáját. Leírta aprólékosan, hogy hogyan hódította meg egyszerű szakács létére a csinos, művelt nőt.

S aztán valami tragikomikus fintorral fejezte be az elbeszélését.

- Amikor másodszor elmentem hozzá, kidobott. Azt mondta, hogy neki egy férfi csak egyszer kell, és csak erre kell. Azelőtt és azután utál minden férfit. S ezt úgy mondta kérem, mintha csak azt mondta volna: Két napig ne egyen ezen a felén.

A szívбайos fiatalember a nikkeltokos hőmérőjével babrált az éjjeliszekrény üveglapján.

- Szabad szerelem! Maga nem érti azt, Incze úr.

Nagyot lélegzett.

- Egy gyönyörű nő, egy jó könyv, egy szellemes színdarab, egy csilláros hangversenyterem: Beethoven-szimfónia! Élni! Élvezni az életet.

A szakács kuncogott, egyszerűbb szavakkal, zsírosabb, mosdatlanabb szájjal, húsosabb, markolászóbb tenyerekkel, kéjtől libabőrödző testtel ő is így képzelte el valahogy.

A szívbajos fiatalember a nyelve alá tette a hőmérőt. Félelemtől remegő szívvel élvezte a lázmérés perces izgalmát.

Most Endre szólalt meg. Vadul, költőien és türelmetlenül. Igen, Endre sokszor a verseit beszélte ki magából.

- Ez élet? De kinek? Az egyik negyedben gyönyörű nők, csillárok, könyvek, a másikban döglött petróleumlámpások, poloskás ágyak és agyoncsigázott asszonyok. Szimfónia? Kakofónia!!!

Egészen besötétedett.

A szakács visszadőlt a vánkosára, az örökös gondtalan röhögés egy pillanatra leolvadt arcáról.

A szívbajos fiatalember szíttá a hőmérőt a fogai között, majd lassan a szeme elé emelte a szikrázó üveget. Nem, nem volt láza - letette a hőmérőt az éjjeliszekrény üveglapjára.

- Olvasta Marxot? - kérdezte halkán Endrétől.

- Nem! De mi köze ennek ehhez?!

- Én olvastam! - mondta kihívó hangsúllyal a szívbajos fiatalember. - Mind. Marxot, Kautskyt, az anarchistákat, Bakunint, Kropotkint. Holdkórosak. - Szaporán lélegzett. - Tolsztojnak van egy elbeszélése. *Mennyi föld kell egy embernek* - ez a címe. Egy parasztról szól - Pachomnak hívják -, földet, sok földet akar. A baskírok kevés pénzért adnak neki, amennyit csak a szeme belát, amennyit csak reggeltől estig be tud futni, de naplemente előtt vissza kell érnie arra a helyre, ahonnan elindult, különben odavész a pénze, és földet se kap egy talpalatnyit sem...

Ivott. A gyűrűs ujja odakoccant a finom művű kristálypohárhoz.

- És Pachom futott, s be akarta keríteni az egész látóhatárt, de túlbecsülte az erejét, és amikor bekanyarodott, már sötétedett. A baskírok a dombon álltak, integettek feléje, biztatgatták, nevettek, csapdosták a térdüket - és Pachom loholt, verejtékezett, a szeme kidagadt; ennyi föld, s mind, mind az övé lehetne, de a nap már szállt alá a domb mögött. Igen, a nap leszállt, és Pachom a kimerültségtől és csalódástól holtan terült el, alig néhány ezer arsinnyira a céltól...

Csönd volt.

Csak a szívbajos fiatalember nevetett halkán.

- Így van ez a szocialistákkal is. Nekirohannak a lázszülte földdarabnak, százak és ezrek egy sorban, és ez még csodásabbá teszi a rohanást és kíváncsabbá a földdarabot. Évszázadok óta folyik már ez a futás, de a föld mindig túl nagy, és a nap alig néhány száz méternyire a céltól mindig leszáll a domb mögött, amelyen gúnyos nevetéssel, térdeiket csapkodva állnak a hasas baskírok...

Szünetet tartott.

- Olvasott valamit az orosz-japán háborúról és az 1905-ös orosz forradalomról? Látja, akkor már-már úgy látszott, hogy ez egyszer eléri a dombot, mielőtt leszáll a nap, és a gúnyos arcokon megfagy a nevetés. De a nap leszállt ezúttal is, és a különbség csak annyi volt, hogy ezúttal nem háromezer, hanem háromszáz arsinnyira a céltól, és hogy a baskírok ezúttal nem

nevettek, hanem odarohantak a holtan összerogyó Pachom testéhez, belerúgtak, leköpdösték és felhúzták az első körtefára.

Csönd volt.

A szakács már aludt, de Réti Endre feszülten figyelt minden szóra.

- Aztán... aztán olvastam egy könyvet... Szanyin - ismételte áhítattal a beszélő. - Ezt a könyvet sokan olvasták az orosz forradalom bukása után. S ebből a könyvből megtanultam az életet szeretni: úgy, amint van, amint kínálja magát. Fiatalember, ezt a könyvet el kell olvasnia! Ezer és ezer orosz forradalmár olvasta ezt a könyvet 1905 után és tanult belőle... És én is megtanultam, hogy le kell kanyarodni, ahol az embernek eszébe jut, egy szép fa, egy gyönyörű lány, egy fenséges, hűvösmentű patak, könyvek, muzsikák mellett, mert itt lekanyarodni annyit jelent, mint mindennap egyszer elérni a dombot, biztosan elérni, mielőtt leszáll a nap!

A szívbjajos fiatalember újabb szünetet tartott, és a szájához emelte a poharat.

- A holnapért élni? - megbocsátón, köhécselve nevetett. - Tudják maguk, hogy mi lesz holnap? Holnap talán elüt egy autó, kidobnak a bankból, eláll egészen a szívverésem, holnap jöhet a háború! A háború és keresztülyugatnak a harctéren! Holnap? Ostobaság! Ma kell élni! Mindig csak ma! Mindig csak ma!

A szívbjajos fiatalember új szót dobott a csöndbe.

Mintha Sütő is megmozdult volna Endre mellett.

- Háború lesz! Igen - folytatta alig hallhatóan a szívbjajos fiatalember. - A bátyám mondta, ő a „Közhitelnél” osztályvezető, olvassa az összes külföldi lapokat, tudja, hogy mi történik a börzéken - és a börzéken lassan helyezik el a kölcsönöket, amik egyenesen Schneider-Creusot-hoz, Skodához és Putyilovhoz futnak be. Igen, maguk nem tudnak semmit. A szocialisták nem tudnak semmit! Mi, a bankosok, az én bátyám, az tud mindent. Miklósi tud mindent! Háború lesz! A gázok, a tengeralattjárók, a repülők háborúja. Élni kell, amíg lehet! Amíg hagyják az embert!

Réti Endre megdöbbenve hallgatott. A szomszédja szavaiból lenyűgöző erő áradt feléje.

De most váratlanul Sütő is megszólalt:

- A munkásság sztrájkba lép az egész világon!

A szívbjajos fiatalember gúnyosan nevetett.

- Álom! Úgy lesz, mint tizenkettőben, mint kilencszáznegyben... Háború lesz! A többi frázis! Papír! Szóharc az ágyúk ellen! A börzéké a döntés! Nem a szocialistáké!

- Kilencszáznegyre jött kilencszázöt...

- A röhögő baskírokkal... - nevetett a szívbjajos.

- Jaures megmondta - folytatta lázasan Sütő -, a porosz-francia háborúra jött a kommün, az orosz-japán háborúra a kilencszázötös forradalom, és az új háborúra a szociális forradalom következik! - Sütő hangja egyre forróbb lett. - Nem, urak! A nap még nem ment le a domb mögött!

A szakács kidagadt szemmel ült fel az ágyban. A szívbjajos fiatalember rosszul lett a heves vitától. Az apáca csöngetett az inspekciós orvosnak, és közben bekente éteres vattával a szívbjajos fiatalember összeszurkált, sovány karját. Az orvos beadta az injekciót, és könnyű léptekkel ment ki a kórteremből. Halkan egy slágert füttyült maga elé a folyosón.

Az apáca lecsavarta a villanyt, és behúzta maga mögött az ajtót.

A teremben csönd volt. A szívbajos már aludt. Horkolt a szakács is. Hallgatott Sütő, vagy talán ő is elaludt.

Csak Endre ült felhúzott térdel az ágyban, kutatva a feje fölött elviharzott vita értelmét.

A VEZÉRKAR

Fóti már kétszer fent volt Gyenizse ügyében a pártközpontban, de innen a szerkesztőségbe küldték, onnan meg vissza a pártközpontba. Végül elhatározta, hogy felkeresi Körös Gábert. Tegnap este meg is találta a pártközpontban.

Nagy tisztelettel kopogott az ajtón.

Fóti szerencsétlen pillanatot választott, Körös éppen fel és alá járkált a szobában, és az esti szónoklatára készült.

- Mit akar, fiam? - kérdezte idegesen a nagy szónok, mint a tenorista, akit megzavartak az ária gyakorlásában.

- Egy munkás ügyében jöttem, Körös elvtárs, ügyvédre volna szüksége.

- Ügyvéd, ügyvéd - dobálta a karját Körös -, hát ott a jogvédő iroda, fiam! Én nem vagyok se ügyvéd, se jogász, de még a szagukat se szeretem! Menjen, fiam, az Ilosvaihoz, az egy ügyvéd!

- De Körös elvtárs, nem olyan egyszerű a dolog, egy katonaszökevényről van szó, aki még-hozzá a jegyzőt is megütötte. S a jegyző most bosszút áll a családon. Gyalázatos dolgokat művelnek azzal a szegény asszonnyal. Azért jöttem, hogy a *Népszava* leközlje az asszony levelét.

- Katonaszökevény! Jegyző! Levél! De fiam, hát nem érti?! Egy óra múlva ötezer embernek kell beszélnem a választójogról! Nem vagyok én fiskális! Menjen csak, fiam, az Ilosvaihoz, az egy fiskális! Az majd elolvassa a levelet is! - Azzal Körös Gábor visszanyomta Fóti kezébe a Gyenizséné azóta még jobban elgyűrődött levelét. Kinyitotta az ajtót, és a folyosóról megmutatta Fótinak Ilosvai szobáját. - Oda menjen, fiam, oda a sarokba, ott ül az Ilosvai, az direkt magát várja! Annak ez a mestersége! Az egy igazi fiskális! - Azzal anélkül, hogy kezet adott volna Fótinak, dühödt, maga elé dobott fejjel, visszament a szobájába, magára zárta az ajtót, és tovább próbálta a választójog című egyszerű és mégis oly komplikált áriát.

Fóti néhány pillanatig zavartan lézengett a keskeny folyosón. Levette a kalapját, hogy egy kicsit lehűtse a hirtelen megforrósodott fejét.

Ő mindig azt bizonygatta Halásznak, hogy Körös Gábor nem olyan, mint a többi, hogy Körös Gábor kivétel, hogy Körösből a munkásság lelke beszél - s most Körös Gábor valósággal kidobta, Körös Gábornak a választójogtól nincs ideje Gyenizse ügyének néhány percet szentelni... mint ahogy nincs ideje a pártvezetőségnek sem a sok tíz- és százezer Gyenizse ügyével foglalkozni. Bekopogott Ilosvai szobájába - de a szoba üres volt.

Hát így vagyunk. Bükki azt tanácsolja, hogy Gyenizse jelentkezzen a rendőrségen, Körös Gábor nem ér rá, a fiskális úr pedig még valószínűleg a kávéházban ül.

Lerohant a szűk lépcsőházban az utcára, Halász lakására tartott. Halász ismeri Ilosvait, beszéljen ő vele Gyenizse érdekében. Mert itt a szociáldemokrácia, a szakszervezetek becsületéről van szó! Gyenizse azért jött hozzájuk, mert azt hitte, hogy egyedül ők tudnak segíteni rajta. S Gyenizsén tényleg nem segíthet más, mint ők!

Halász alig néhány perccel azelőtt jött haza. Annuskát kísérte be Kucskával a szülészeti klinikára.

Most sápadt, elkínzott arccal állt az ablaknál. A fülében még mindig ott csengett Annuska sikoltása, amely a nyitott ajtón át segítségkérően hajolt ki hozzája:

- Imre! Imre! Ne menj el!

Nem akart elmenni, de a bábaasszony, az ápolónők kinevették, kituszkolták, Kucska bácsi is húzta kifelé.

- Gyere, gyere. Nem lesz semmi baj, csak meg van ijedve. Az én szegény feleségem is így kiabált, amikor először szült - s Kucska eltörölte a könnyeit az ujjával.

Először!

Halász az öklével bele szeretett volna csapni az ablakba. A tudósok, az egész orvostudomány szélhámosság! Enyhíteni a szülési fájdalmat? Ki gondol erre? A világ legjobb koponyái új, fojtó gázokon, tökéletes robbantószerkeken, percenként több ezer golyót lövellő gépfegyvereken dolgoznak. Hol van a tudomány, hol van ez a társadalom az élő, segítségre szoruló embertől? Szegény, szegény Annuskám! Szenvedsz ugye? Most, most szenvedsz a legjobban, s egy egész körengeteg, egy egész érzéketlen, barbár társadalom választ el bennünket egymástól. S ha megszülsz a gyerekünket, ha szép és okos is lesz - mi lesz aztán, mit tudok neked, neki adni, megszűnik-e ezzel a szenvedés? Néhány éve csak, hogy elkezdted járni a saját lábadon, kinyílt a szemed, lépést tartottál velem, terveid voltak, fejlődted, megszépültél, megokosodtál - s most itt a gyerek, aki bezár magához a szobába, aki az éjszakáidat, a nappalaidat leköti majd. Mert szegények vagyunk, Annuskám - sokkal szegényebbek, mintsem hiszed -, mert te még nem tudod - nem, hogy munkanélküli vagyok. Kész! Kitétek. Már régen vártak erre az alkalomra. Megkaptam a kétheti felmondást - ezzel várlak haza. - S munka! - Munka? - Kilátástalan. - A hivatalnokok negyedrésze munka nélkül van - mindenütt elbocsátások - pangás - krízis. Igen, így állunk.

Ledobta magát a dívány sarkába.

- Fájdalom nélküli szülés? Fájdalom nélküli életet kell előbb megteremteni.

Fóti köszönés nélkül lépett be a szobába. Lecsapta a kalapját az asztalra.

- Mi történt? - kérdezte fáradtan Halász.

- Harmadszor voltam bent a pártvezetőségben, harmadszor akartam szóba hozni Gyenizse ügyét, de a szerkesztőség a pártvezetőséghez, a pártvezetőség Ilosvaihoz küld, Ilosvai pedig nincs sehol!

Ilosvai, pártvezetőség, Gyenizse, mintha nem is neki beszélt volna Fóti.

- Voltál a kávéházban?

- A kávéházban? Az anyjuk bűdös istenit, a kávéházba járjak utánuk?

- Igen - mondta Halász, s hangja gúnyos és forró volt -, ott legalább megláthatod, hogy hogyan folyik az osztályharc. A szociáldemokrácia vezérei hogyan mondják be az ultimót a liberális ügyvédeknek és a gazdag tőzsdéseknek! Hogyan folyik a munka és a tőke harca!

Halász hangja éles és egyre gúnyosabb lett.

- Egy óra tizenöt perckor már ott ülnek! Nem késnek el egy percet sem! Ott nem! Ott pártfegyelem van! Egy óra tizenhat perckor már jelen lehetsz ama történelmi pillanatnál, amikor Dreschler, Ilosvai és a többi elvtársak a kibicek hangos üdvrivalgása között leütik egy blattal a tőkét. Gyönyörű látvány, mondhatom, megéri a fáradságot!

- S én mégis elmegyek! Holnap elmegyek, ha mindenkivel össze is kell vesznem!

- Sok szerencsét! Dupla feketét rendelj, hogy csömört ne kapj!

- Na, jól van, na - morgott magában Fóti -, teveled se lehet ma értelmesen beszélni.

S dühösen elment.

A kávéház bolthajtásos ablakain szétnyitott, sárga függönyök csüngtek. Cvikkeres öregurak és kövér kereskedők ültek az agancslábú asztaloknál. A pincérek kiborították a hamutartókból a cigarettavégeket, és kinyitották a szellőzőket, amelyeken át lassan kúszott ki a sűrű dohányfüst.

Fóti megkérdezte a fizetőtől, hogy itt van-e már Ilosvai.

- Menjen csak oda hátra - mondta a fizető, és a kávéház hátsó felébe mutatott, ahol éjjel-nappal égett az ódivatú csillár. Hangos beszéd, nevetés, dákócsattogás kavardott Fóti felé. Néhány asztalnál kártyáztak, másutt dominóztak.

Fóti látott néhány ismerős arcot, de Ilosvai nem volt köztük. Leült a közelben, és feketét rendelt. A pincértől, akit itt mindenki elvtársnak szólított, megtudta, hogy Ilosvai vasárnap csak fél háromkor szokott bejönni.

Lassanként megteltek az összes asztalok. A beszélgetés, nevetés, láрма egyre nőtt.

Fóti mögött egy kis társaság verte a blattot. Nemsokára megjött Dreschler elvtárs is az örökös szivarral a szájában, a háromszög alakú orra alatt. Sietve tartott a kártyaasztalok felé, miközben jobbra-balra hangosan odaköszönt az ismerőseinek.

Két összetolt asztal körül egy nagyobb társaság vitázott. A vita viccesen kezdődött, de hamarosan egész komollyá vált. Egész kis kör képződött az asztal körül. Egy alacsony, oroszlán-sörényes, pártvezetőségi tag, Könyvesi elvtárs, a pincérek szerepét vitatta a szocializmusban. A pincér is ott állt az asztalnál, hóna alatt a csíkos pincérronggyal, és komoly arccal figyelt - ami érthető -, hiszen róla volt szó.

- Ajánlom magának, Leó - mondta Könyvesi elvtárs a pincérnek -, hogy tanuljon ki valami más mesterséget! A szocializmusban nem lesz szükség pincérekre! Amerikában már ma is „szolgálj ki magad” a jelszó.

- Amerika! - szakította félbe az oroszlán-sörényest egy sovány kibic, Sugár, akit éppen Könyvesi elvtárs dugott be a kerületi pénztárba. - Mit jön maga Amerikával?! Tudja maga, hogy Amerikában a milliomosok klozettja alatt egy ember áll egy vizes szivaccsal és...

- Menjen a fenébe a buta vicceivel - hadonászott Könyvesi elvtárs, de a többség hangosan nevetett.

- Elvtársak, ez nem is olyan vicc - szólalt most meg egy pörgebajszos szakszervezeti nagyság, Preusz elvtárs, amire rögtön csend támadt. - Hát tényleg, arra még nem is gondoltunk, hogy ki fogja például a cipőket tisztogatni, és a hasonló alantas munkákat elvégezni? Komolyan félni lehet, hogy ezt a munkát senki se akarja majd elvégezni a szocialista társadalomban.

Rövid csend támadt. Még Sugár is úgy tett, mintha meg lenne hatva a komoly probléma felbukkanásától, de közben már mindenféle új vicceken törte a fejét. Csak nem akarta mindjárt a szakszervezeti nagyság után kezdeni.

- A gépek! - mondta halálos komolysággal Könyvesi.

Ez tetszett, de azért nem volt kielégítő.

- A gépek? Nem rossz, de ez túl komplikált - mondta a szakszervezeti nagyság. - Nekem van egy ötletem. Éppen most olvastam egy detektívregényt, ahol egy majom bámulatos ügyességgel utánoz egy embert, és megöli a gazdája feleségét, akibe szerelmes lesz... Persze, ostobaság az egész... Izgalmas ostobaság, ha nem tudok aludni, ilyeneket olvasok... Hát nem lehetne egy majmot az őserdőből ilyesmire betanítani?

Néhányan nevettek, mások tiltakoztak, de végeredményképpen nem is látszott olyan lehetetlennek.

- Fényes! - mondta Sugár. - Szocializmus, amely páriákat tart!

- Na és? - válaszolta hevesen a szakszervezeti nagyság. - Miért ne? Inkább egy alacsonyabb rendű állatot felhasználni ilyen célra, mint egy embert!

- Úgy van! - helyeselt Könyvesi elvtárs. - Fényes gondolat! Képzeljétek el, hogy két-három évszázad hogyan átalakítaná ezeket a majmokat! Mennyire kifejlesztené az intelligenciájukat. Végeredményképpen ennyivel tartozunk a tudománynak is!

- És a választójog? Lenne nekik választójoguk vagy sem, ez a kérdés?! - ezt egy fekete bajszerű, vállas pártvezetőségi Adonisz, Galambos elvtárs, kérdezte, aki elé épp most tette le a pincér a feketéjét.

- Plurális választójogot kapnának! - vetette közbe Sugár.

Nevettek. Könyvesi dühbe jött:

- Eridj a fenébe... Ezek komoly dolgok! Mit gondolsz te, hogyha benne leszünk a szocializmusban, akkor majd olyan könnyű lesz ezeket a kérdéseket megoldani?

- Na, na, ezzel nem értek egyet - mondta Galambos, és szénfekete bajuszát simogatta. - A szocializmus nyugatról jön, tehát már lesz előttünk példa. Először a nagyipari államok, aztán mi. Ott pedig inkább a gép szerepére lehet számítani.

Rövid csönd támadt. Nyilvánvaló, hogy a szocializmusnak nyugatról kell jönnie. Ott pedig tényleg a gép a legfontosabb.

- Mindegy. Legyen a gép, de mindenféle alacsonyrendű és megalázó munkának meg kell szünnie a szocializmusban - állapította meg Könyvesi elvtárs. - Különböztet minden!

- Vitázunk? Megint vitázunk? - lépett most oda az asztalhoz a szokott Lassalle-kalapjában és széles, fekete csokornyakkendővel az álla alatt Körmös elvtárs.

Fótit is észrevette, és mintha csak helyre akarta volna hozni a tegnapi esti bűnét, barátságosan odaköszönt neki.

- Jó napot, fiam! Bejöttél a kávéházba te is? Ilosvai itt lesz mindjárt.

Fóti most már nem is haragudott Körmösre. Ez a néhány meleg szó egyszerre kibékítette a nagy szónokkal, örült, hogy Körmös kitüntette a megszólításával.

Körmös tartásában volt valami ünnepélyes ráartóság.

Az asztalnál csönddel fogadták. Ő volt a legünnepelebb szónok, de azért a pártban valahogy mégis egyedül állt. Tízezreket tudott lázba hozni, de a legszűkebb környezetében mindenkit hidegen hagyott. Italosa volt a beszédnek. A munkások, akik hallgatták, hamar részegei lettek a szavainak, de az elvtársai azt mondták róla, hogy nemcsak a beszédeit tanulta be előre, de a mozdulatait is. Pontos terv szerint helyezte el a mondatok közt a hasonlatait, amelyeket jobbra a francia forradalom korszakából vett. Nagyon szerette a kártyavárszerű körmondatokat, és helyenként egy-egy viharkacsakaringóval festette alá őket, amelyekről előre tudta,

hogy mekkora taps fog utánuk következni. Az igazság persze az volt, hogy Körmös Gábor tényleg szerette a gondosan elkészített beszédeket, és odahaza felkészült a szónoklatra, a nyitóakkordtól kezdve a záróakkorig, és különösen kedvelte a történelmi hasonlatokat. Igazi szónok volt, se író, se költő, se színész, se politikus, hanem valamennyi együttvéve. Ünnepi szónok, akit ha magával ragadott a temperamentuma, el tudott szakadni a pártélet minden napos kompromisszumos sekélyességeitől, és fel tudott szárnyalni úgy, hogy maga is hitt benne, a szocializmus idealista elképzeléséig. Ahol megjelent, ott magához ragadta a beszéd fonalát, és aztán már nemigen juthatott más is szóhoz. Most is elég volt neki az utolsó mondat csücskjét elkapni, s máris tudta, hogy miről van szó. Hiszen nem először vitatkoztak erről és hasonló kérdésekről.

- Meddő vita - mondta mély rezgésű hangján Körmös, miközben a kezei már éledni kezdtek. Körmös különös, jellemző mozdulatokkal kísérte mindig a szavait. - Olvassátok el *Belamit*, az megmondja, hogy hogy lesz! Mit kell ezen a fejünket törni! Majd a tudósok meg a költők meg a művészemberek kigondolják, a mi feladatunk megteremteni a szocializmust! Hát nem így van?

Fóti is odaállt az asztalhoz, és most már áhítattal hallgatta Körmöst, aki meg se várta a többiek választát, folytatta.

- A pincér? Meg a cipőpucoló? - és a hangja lekicsinylő gúnnyal rezgett. - Hát ez ma a fő kérdés? Kipucoljuk a cipőt saját magunk! Hanem mi lesz a hadsereggel? Ez igen, ez egy fogas kérdés!

- A hadsereggel? - vágott közbe ingerülten Könyvesi. - Minek a szocializmusban hadsereg?

- De nem úgy van az! - szólalt most meg az asztal végéből az idáig csendesen pipázgató Juhász elvtárs, aki gombos nyakú, egyszerű munkásinget meg kubikoskalap-félét viselt. - Jól mondja Körmös elvtárs, mi lesz a hadsereggel?! Mert attól, hogy Európában talán szocializmus lesz, attól még lehet a cári Oroszországban a legsötétebb reakció! Aztán ki védi meg akkor a szocializmust?!

- Nem olyan egyszerű ez! - mondta triumfálva Körmös Gábor. - Juhász elvtárs nemhiába parasztember, realisan is gondolkozik. Kell a hadsereg a szocializmusban is, csak az a kérdés, hogy milyen alapon szervezzük meg? Én például amellettt vagyok, hogy a svájci rendszert fogadjuk el, minden felnőtt férfinak legyen otthon puskája.

- Mit jön maga nekem a puskával - csattant fel Sugár -, hát mit képzelsz maga, hogy a puskának lesz még egyáltalában szerepe a legközelebbi háborúban? A szemétdombra kerül, nem úgy, mint a ló, mert abból legalább virslit lehet csinálni!

- Nem ért maga, fiam, az ilyesmihez - legyintett megvetően Körmös, akit bántott Könyvesi kibicének tiszteletlen hangja. - Mit beszél maga a háborúról?! Hát lehet ma egyáltalában háborúról beszélni, amikor a munkásosztály ilyen hatalom? Amikor huszonnégy óra alatt megbénul az ország az általános sztrájktól?

- Mese a holdról! - vágott közbe az egész asztal nagy megdöbbenése közepette Juhász elvtárs. - Én nem bízom a német szociáldemokrata képviselőkben! Vilmos császár, ez a zseniális vigéc már rég megnyergelte a német pártot.

Megdöbbenés és méltatlankodás támadt.

- Hogy mondhat ilyet?! - kiabált magából kikelten Könyvesi.

- Ez megrágalmazása az Internacionálé legerősebb pártjának! - kontrázott Galambos.

- S az Internacionálé határozatait? - kérdezte kihívóan Preusz elvtárs. - Az Hekuba?

Juhász elvtárs nem vesztette el paraszti nyugalma.

- Ugyan menjenek a fenébe a maguk doktriner elméleteivel, hisz van nekem eszem, engem nem lehet maszlaggal elszédíteni.

A helyzetet végül is Körmös Gábor mentette meg, aki, mint ezt gyakran csinálta, egy huszárugrással most is átvitte a kérdést a sövényen.

- Szamárság egyáltalában erről vitatkozni! - mondta átharsogva a zivajt. - Hát elképzelhető a mai viszonyok között egyáltalában a háború? A fegyverkezés fokozása már egymagában lehetetlenné teszi a háborút! És a tőke nemzetközisége! Úgy van! Majd megbolondult az angol, holland vagy francia tőke, összebombázza azokat az országokat, ahol az ő pénzén annyi ipartelep meg ház épült?! Gondolkozni kell csak egy kicsit, aztán másként látja az ember a dolgot!

Juhász elvtárs nem értett egyet Körmös Gáborral.

- Mese a holdról! - mondta ugyanolyan nyugodtan, mint az előbb. - Amíg kapitalizmus lesz, addig háború is lesz. A balkáni háborúban is csak akkor hittünk, amikor a nyakunkon volt! Pedig a cári udvarban meg a párizsi börzén már tizenegyben tudták, hogy háború lesz. De mi csak akkor vettük észre, amikor a bolgárok négyszázezer emberrel már Kérkilicénél meg Lulaburnál álltak. A szerbek meg Kománovónál.

Juhász elvtárs szeretett kérkedni a földrajzi és történelmi tudásával meg a jó memóriájával.

- Így lesz, meglássák, most is! Egyszer csak olvassuk, hogy a Monarchia bemasírozott Szerbiába, a németek meg Elzászba! S akkor fújhatnak a határozataikba!

- Rossz üzlet a kapitalistáknak a háború! - nyomta meg a szót Körmös Gábor.

- Ugyan kérem - izgult most már Juhász elvtárs -, már maga a készülődés is jó üzlet. S aztán évés közben jön meg az étvágy, ezt már tudjuk! Nézzék csak meg a mi drágalátos Monarchiánkat! Ott van Bosznia annexiója! Mire kellett az, talán azért a terméketlen bosnyák országért? Ez csak placdarm, hogy a monarchia az egész Balkánon kinyújtózkodhasson, hogy hídnak feküdjön oda a német imperializmusnak! Ki szítja a tüzet a Balkánon? Világos, hogy a Monarchia! Hadd gyöngítsék egymást a szerbek meg a bolgárok, aztán majd jövünk mi! Régi politika, az angoloktól tanulták! Aztán Tisza István s az egész parlamenti élet! Hát mi körül forog a világ?! A véderőjavaslat meg a vezényszó, meg a katonaság körül?! Katonaság, véderő, meg újra csak katonaság! A választójog kiszorult egészen az utcára! Igenis, a háború körül forog itt minden, csak maguk nem látják!

- A választójog! - kapott a témán a szakszervezeti nagyság, Preusz elvtárs. - Éppen a választójog fogja elbuktatni a háborút! Nem lesz, aki a háborút megszavazza! Titkos választójoggal olyan parlamentet nem lehet összehozni, amely megszavazná a háborút!

- A háborút a király dönti el! - legyintett Körmös Gábor. - A titkos kamarilla és nem a parlament! S különben is hol vagyunk még a titkostól!

Fóti nagy izgalommal hallgatta a vitát. Minden szó csodálatos termékenységgel hullott agyára. Juhász elvtársat nagyon megszerette a gerinces, eszes, egyszerű szavaiért.

- Az általános választójog az egész népet érinti - szólt most közbe Galambos is. - Ezt ne felejtétek el sohasem! Ebben minden benne van! A szabadságjogtól kezdve egészen a háború elleni harcig, minden!

- Úgy van! - helyeselt Könyvesi. - A harc a választójogért, az egyúttal harcot jelent a jobb bérekért is, a kenyér és lakbérúzsora ellen, a háború ellen!

Fóti izgatottan figyelt. Ez az, ami őt olyan közélről érdekelte, de a beszélő nem fejthette ki a gondolatmenetét, mert Juhász közbevágott:

- A paraszt nélkül nem vívjuk ki a választójogot!

Juhász szavait általános ellentmondás fogadta.

- Szamárság! - hallatszott ki a zsivajból Körmös Gábor hangja. - A választójogot csak a munkásság vívhatja ki! Amíg a nagybirtok el nem végzi a gyár szerepét, és nem proletarizálja a parasztot, addig a paraszt csak paraszt marad!

Mindenki helyeselt, különösen Galambos, aki a fekete bajuszát pödörte, és kimondta a nagy bölcsességet:

- A tőkének előbb bér munkást kell csinálni a parasztból!

- Nem értek egyet magukkal! - mondta Juhász. - A paraszt a legjobb gyújtóanyag a választójogi harcban!

- Ne beszéljen bolondokat! - csapott az asztalra Preusz elvtárs. - Úgy látszik, a maga fejét teljesen megzavarta az a néhány, érvényesülési lázban szenvedő ellenzéki! Ezek kiabálják ezt minden utcáson! A magántisztviselőknél ott nem csodálom, hogy akad néhány intellektuel, aki bedűl nekik, de a munkások kinevetik őket! A mi szövetségeseink itt vannak a városban, a haladó, demokratikus polgári tömegek közt! Ez csak világos!

- Világos a fenét! - vette ki a szájából a pipát Juhász. - Nem vagyok én a városi kispolgárság ellen, ha velünk akar jönni, hát csak hadd jöjjön, de a falu is kell! Ma, amikor a Cunard-Line állami támogatással százezerszámba viszi ki Amerikába a kisparasztot, máma ne lehetne a faluval kezdeni valamit?!

- Csak a földmunkással! - erősködött a szakszervezeti nagyság.

Körmös Gábor szétdobta a karját.

- Ugyan, Juhász elvtárs, hát nem ismerjük mi a parasztot?! Van itt is belőle a városban elég! Csendőr, rendőr, kalauz, postás, zupás őrmester, a cselédek! Mind paraszt ez! Aztán mit lehet velük kezdeni?! Úgyszólván semmit!

- Én meg azt mondom maguknak - szorította a tenyerébe a pipáját Juhász -, hogy ez a mi bűnünk! A mi bűnünk, hogy a falut fel tudják hozni a város ellen! Majd még meglátják maguk, hogy a falu fogja agyonverni a munkásosztályt, amely nem szervezte meg a falut időben! Maguk a geszti gróf malmára hajtják a vizet!

Körmös Gábor már nem volt olyan bizonyos abban, hogy Juhásznak nincs-e igaza valame-lyest, de hát csupa presztízsből kissé kevélykedve megrántotta a vállát, és a szokott lekicsinylő hangján mondta:

- A geszti gróf?! Mindig ezzel jönnek! Hát a dunántúli nagy aratósztrájkokat ki szervezte?! Nem lehet csak úgy elmenni ezek fölött! Eladtuk a parasztságot? Nem falhatjuk fel egyszerre a világot!

- Nahát itt van, ez a maguk híres parasztpolitikája! - mondta felháborodva Juhász. - Oda-
dobják a parasztot a reakciónak! A fekete keselyűknek! A papságnak!

- Demagógia! - mondta Galambos. - A pártprogramban szó van a parasztságról is!

- Úgy van - toldotta meg Könyvesi. - A pártprogramban szó van a szekularizációról is, ez pedig éppen a Dunántúlon játszik nagy szerepet!

- Papír! Papír! - mondta gúnyosan legörbítve az ajkát Juhász. - Szekularizáció! Érti is azt a paraszt!

Körmös Gábor hallgatott. Valami hasonlatot keresett a francia forradalom idejéből. Juhász szavai, akárhogy vitázott ellenük, mégis belemarkoltak a lelkébe, mint valami szélnek kitett hatalmas hangszer remegtek az érzéshúrok benne. Szeretett volna felállni és hatalmas szónoklatot tartani.

- A választójog azt is megoldja! Törvényt hozunk a kivándorlás ellen, a szekularizációról - mondta Preusz elvtárs.

Juhász dühösen legyintett.

- Eh, maga máris nagyzási mániában szenved, pedig még egy nyúlfarkot se fogott!

A hangulat izzó volt. A sovány Sugár - hiszen ez volt a hivatása - közbevetette magát:

- Apropó! Nagyzási mánia! Hagyják már a fenébe a politikát! Hadd mondjam el, hogy mi is az a nagyzási mánia. Parasztkérdés is van benne.

Könyvesi kapott az alkalmon.

- Tényleg elég volt! Unom ezt a sok lefetyelést. Mindig ugyanaz! Halljunk egy jó viccet.

- Egy jó viccet! - kiabálták mások is kórusban. Preusz elvtárs még jobban kitolta a hasát az asztal alatt, és már előre felhúzta a szemöldökét, hogy a vicc végén majd egy jót nevetessen.

- Megy a jegyző a főutcán - kezdte Sugár -, és látja, hogy egy parasztasszony veri a gyereket. - Megáll, rászól: Hallja, miért veri úgy azt a gyereket? - Már hogyan verném - feleli a parasztasszony anélkül, hogy felnézne a jegyzőre -, amikor olyan cudar a természete. - És csak püföli tovább a kölyköt. - Hát milyen a természete? - kérdi a jegyző. - Nagyzási mániában szenved! - feleli egészen kivörösödve az asszony, és veri tovább az üvöltő gyereket. - Ne beszéljen már ilyet - mondja dühösen a jegyző. - Egy hároméves gyerek szenvedne nagyzási mániában?! - De az istenit nekije - ordít vissza a parasztasszony -, de még hogy mennyire nagyzási mániába szenved! Olyan nagyokat akar durrantani mint az apja, és mindig beszarik a nadrágba!

Mindenki dült a nevetéstől, még Juhász elvtárs is mosolygott, mert nagyon szerette a viccet, különösen a parasztviccet, csak Körmös kelt fel dühösen az asztaltól, és ment át egy másik társasághoz.

Fóti fejében az egész vita valami felfordított kashoz hasonló állapotot tükrözött vissza. Így gondolkozott a pártvezetőség, a szakszervezeti vezetőség ezekről a kérdésekről?! Ilyen kuszaság, ellentmondás, könnyelműség uralkodott közöttük? Egy viccel el volt intézve minden, s aztán ment tovább a blattozás, a szóharc, a viccelődés? S Körmös Gábor? Ez volt Körmös Gábor? S Galambos, ez a másik nagy szónoka a pártnak, ez a volt építómunkás, aki maga is falusi napszámosgyerek volt, ő is cserbenhagyta a szegény parasztságot. Feldúltan, zavarodottan meredt maga elé.

Most már megértette, hogy nem is lehetett másként. Ebben a levegőben, ilyen gondolatok közt - született meg a május huszonharmadiki tárgyalás a főkapitánnyal. Ebben a levegőben, amelyben nem érezheti jól magát egyetlen forradalmár munkás sem. Igen, ezt a levegőt gyűlölte Jaksi, Devalits, ezt gyűlöli Varga és Halász - ezt gyűlöli ő is.

Nem, ez nem a forradalmi szociáldemokrácia levegője! Ez nem a harc levegője!

Már egészen megfélemezett Ilosvairól és Gyenizséről, odahívta a fizetőt, és már éppen fel akart állni, hogy többé sose tegye be ide a lábát, amikor egy magas, jól öltözött férfi közeledett sápadtan, egy nagy aktatáskát lóbálva a kezében az árkadok felé. Ilosvai volt.

Arca fel volt dülva, szája széle reszketett.

- Elvtársak! - kiáltotta már messziről, s ez a kétségbeesett, fuldoklóan előtörő kiáltás jeges csöndet teremtett maga körül.

- Szarajevóban megölték Ferenc Ferdinándot és a feleségét.

Mindenki felugrott a helyéről.

- Ez a háború - mondotta nyugodtan Juhász elvtárs, és kiverte a pipáját a tenyerébe.

Senki sem mert neki ellentmondani.

A kávéház néhány pillanat alatt kiürült, mint zivatar előtt az utcák.

SORSOK ÉS SORSDÖNTŐ NAPOK

Lehel Ferenc, mint a parafa, most is a víz színén maradt. A „balsikerű” spekulációra egyáltalán nem fizetett rá. Nem, ez teljesen ellenkezett volna Lehel elveivel!

Az „Aranykas” - igaz, összeomlott, de Lehel erkölcsileg és még inkább anyagilag szárazon úszta meg az ügyet.

Kellő időben Zuglón - s nem pedig a Korona utcában - vett a felesége nevére egy kilenc-lakásos bérházat, a takarékbba is jutott egy kis pénz, a „Phönix” életbiztosító társaságnál bebiztosította az egész családját mindenféle csapásokkal szemben, és a krach után néhány hónapra kivonult a közéletből.

Az utóbbi hetek eseményei amnesztiát adtak minden törekvő és leleményes ember számára. Lehel kiérezte a szarajevói revolverdörrenések után támadt kísérteties csöndből a közelgő vihart.

Néhány nappal a merénylet után Lehel újra felbukkant, ezúttal egy katolikus nőegylet előadó-termében, ahol a *Honfi* című lap megbízásából ismertette a merénylet igazi rugóit.

Lehel egyetlen szóval sem emlékezett meg a magyar agráriusok veszélyes konkurrensairól, a szerb sertéshizlalókról, egyetlen szóval sem követelte a szerb agráriusok és zsírosparasztok kiirtását - ő csak a katolikus nők vallásos meggyőződésére és emberszeretetére apellált. Az egész civilizált és mindenekelőtt a katolikus világot találták szíven ezek a golyók. Az Anti-krisztus műve volt ez a szörnyű merénylet! Nem és ezerszer nem! A katolikus magyar nők nem mehetnek szó nélkül el e merénylet mellett, az isteni igazságszolgáltatásnak le kell ereszkednie a földre, és tüzes vassal kell rendet teremtenie abban a martalóc országban!

Az előadás olyan nagy hatással volt a hallgatóságra, hogy egy kis szervezéssel Lehelnek nem került nagy fáradságába a hölgyeket kivezetnie az utcára. A menet élén maga Lehel haladt, egy fekete fátyollal bevont aranykeretes fényképpel, amely a meggyilkolt trónörökös párt ábrázolta.

Hogy a felvonulás impozánsabb legyen, Lehel kettős sorokba osztotta a hölgyeket. Mire a szerb követség elé értek, a tüntetők száma már megnőtt ezerre. Lehel rövid szónoklatot tartott az épület előtt, megtorlást és igazságot követelt, éltette az uralkodót, a hazát és Vilmos császárt. A tömeg elénekelt a *Himnusz*t és tüntetve szétoszlott.

Lehel Ferenc neve újra felbukkant a *Honfi* hasábjain. Felbukkant és le se tűnt többé, mert Lehel most már majdnem mindennap megismételte a fellépéseit.

Kardos doktornak már nem volt ilyen szerencséje - jobban mondva neki előbb rettentően meg kellett fizetnie a pártütésért. Miklósi nem tűrte maga körül a saját zsebükre dolgozó kis Miklósikat. Kardos kirepült a „Közhitelből”, a szolgálati lakásból, s mi több, összeomlott a küszöbönálló hozománydús házassága is.

Kardos Hugó újra bútorozott szobában lakott, és cikkecskéket írt a lapoknak, az amerikai puritanizmusról, az ausztráliai demokráciáról, a dán tehenekről és tejgazdaságokról, a franciák könnyed mentalitásáról és a svájci havasokról. Lassanként be is dolgozta magát egy reggeli, radikális újság szerkesztőségébe, de hol volt még Kardos doktor attól, hogy ismét belehízhasson a jogtanácsosi karrierje alatt csináltatott ruháiba, és visszanyerje fél év előtti rózsás arcszínét és nyugodt mosolyát.

Kardos nem tudott megfedkezni a múltból, és egy morfinista vágyakozásával várta azt az időt, amikor újra felkerülhet a hullámok hátára.

S Kardos a tapasztalt életművész szimatával megérezte, hogy ez az idő most megérkezett, hogy egy új szakasza kezdődött az életnek, hogy Princip golyói nemcsak a trónörökös pár életét, de az ő balsikeres múltját is kioltották!

A merénylet napján Kardos éppen inspekciós volt, s így neki jutott a szerencse, hogy a gyilkosság hírére felfogja. Egy fél óra múlva fent volt a sajtóirodában, ahol a kis osztrák hivatalnok a következő tragikus szavakkal kezdett bele az összegyűlt újságírók számára tartott információs beszédjébe:

- Uraim! Véleményem szerint a Szarajevóban lejátszódott események a világháború kezdetét jelentik!

A teremben gúnyos nevetés támadt. Egy fővárosi újságíró hangosan meg is jegyezte.

- Sajtófőnök úr! Hogy mondhat ilyen számátságokat!

Kardos Hugó nem nevetett. Kardos a közhitel bankbeli működése alatt sokkal jobban látta az életet mozgó masinák szerkezetét, mint újságíró kollégáinak nagy része.

Kardos bement a szerkesztőségbe és cikket írt. - *Világháború előtt* címen, és a zsurnalizmus összes fogásaival megzenésítette a szürke osztrák hivatalnok tragikus csengésű szavait.

A cikk közlésétől a sajtóiroda eltanácsolta a szerkesztőt, és ez végképpen megerősítette Kardost feltevése helyességében. A cikk nem jelent meg - jobban mondva -, átalakított formában csak két hét múlva látott napvilágot, de ezzel a cikkel Kardosnak sikerült a sajtóiroda figyelmét felhívnia magára. Kardos bejáratos lett a sajtóirodába, ahonnan most már bizalmas értesítéseket és messzemenő megbízatásokat kapott.

A szürke kis osztrák hivatalnok, akit a kollégái annyira lenéztek, egy dologgal mindenestre többet tudott a ragyogó tollú zsurnalisztáknál. S ez az volt, hogy holnap vagy holnapután ezek a kiváló zsurnaliszták a kávéházban, a szalonokban, a szerkesztőségekben - mind azt fogják mondani, hogy „Én már a merénylet napján megmondtam, hogy a világháború elkerülhetetlen!” Ezt fogják mondani és ezt fogják írni - s írni úgy, ahogy erre majd utasítást kapnak.

Kardos nem várta az utasításokat, Kardos megszagolta őket. Nem volt olyan utasítás, amelyet ő már egy órával előbb végre ne hajtott volna. Egymás után írta a cikkeit az *elkerülhetetlen háborúról, amelyet Európa békéje érdekében e történelem kényszerítő ereje ró rá a Monarchiára*.

S az valami egészen más volt, ha egy ellenzéki lap írt így a háborúról.

Egészen más volt az, amikor a német militarizmust kritizáló újság hirtelen dicsőíteni kezdte a német hadsereget mint a szervezettség és kollektív diszciplína mintaképét, mint a világ legkultúraltabb hadseregét. Egészen más volt az, amikor ez az újság idézte, mint az idők jelét jóakarátúan, a német sajtó cikkeiből a következő mondatokat: *...A háború az emberi ténykedésnek legmagasabb és legszentebb megnyilatkozása. A történelem kineveti azokat a nadrágos vénasszonyokat, akik rettegnek a háborútól, és arról siránkoznak, hogy a háború kegyetlen és visszataszító. Nem igaz! A háború fenséges!*

Egészen más volt az, amikor ez az újság dicsérte a német szociáldemokraták józan magatartását, és követésre méltó példaként ajánlotta a frázisokkal görögtüzelő magyar szociáldemokraták figyelmébe. Egészen más volt az, hogy amikor az ultimátum Szerbiához már rég elkészült, és olyan éles volt, hogy még Vilmos császár se talált rajta semmi kifogásolnivalót, hogy amikor a Monarchia monitorjai már megindultak Belgrád felé - Kardos az orosz hadsereg mozgósításáról és a cári önkényuralomról írt egész oldalas cikkeket.

S más volt az, amikor július 23-án délután hat órakor a belgrádi osztrák-magyar követ átadta a szerbeknek a Monarchia ultimátumát, amely már eleve úgy volt megfogalmazva, hogy azt a szerbek ne fogadhassák el - Kardos vezércikket írt a lapban *Humánus ultimátum* címmel.

S végül egészen más volt az is, hogy amikor huszonötödikén délután fél hétkor az osztrák-magyar követ közölte a szerb kormányval, hogy kénytelen a követség egész személyzetével együtt elutazni - Kardos Hugó már megírta a június 28-i hadüzenet alkalmára szánt *Végre!* című vezércikkét, amely ezekkel a sorokkal kezdődött:

*Tegnap este a szerb oldalról heves tűz alá fogták a magyar határt védő katonáinkat!
Tegnap este - 18 órával a Monarchia hadüzenete előtt, a szerbek már ténylegesen meg-
kezdték a háborút Magyarország és Ausztria ellen! Tegnap este óta a Monarchia a
történelmi igazságszolgáltatást képviseli ezzel a kis martalóc országgal szemben!
Szerbiát le fogjuk törölni a civilizált államok térképéről!*

Igen, Kardos Hugó doktor neve csengeni kezdett. Csengőn csengtek Kardos doktor költői szavai - mint a bankok márványpultjaira hulló aranyak.

Ácsorgó, megdöbbsent és lelkesedő csoportok verődtek össze az utcákon. A falakon, a henger alakú hirdetőoszlopokon lepedő nagyságú plakátok ordították: *Mozgósítás, Népeinkhez!, A haza mindenekelőtt!* A kirakatokat teleaggatták a hadüzenet szövegével, az ősz uralkodó fényképével, nemzetiszínű és osztrák zászlókkal, Szerbiát szidalmazó és gúnyoló feliratokkal. A házakról zászlónyelvek lógtak bele az embermákos utcákba. Minden harmadik utcában katonazenekar játszott, és mint valami lidérc vitte a pályaudvar felé a felvirágzott katonákat, s a szél az emberek felé hajtotta a trombiták nyugtalanító, vérforraló dallamát s a trombiták felé az embereket.

A „Mészáros és Társa vas- és fémárugyárban”, a „Ganz-Danubiusban”, a „Fegyver- és Gépgyár Rt”-ban, a jutagyárban, a malmokban, a villanygyárban, az enyvgyárban, az aszfaltgyárban, mindenütt tompa és fojtott csend volt. Az irodisták összeírták a mozgósítás miatt elbocsátandó munkásokat.

A „Mészáros és Társa” munkásai közül sokan már a mozgósítás előtt megkapták a behívást. Bükki elvtárs ellátta őket jó tanáccsal „Berukkolni, szaktársak, időben. A jó, szervezett munkás fegyelmet tart a hadseregben is”. Szijj úr ellátta őket kis csomagokkal, és ünnepélyes ígéretet tett, hogy a gyár a bevonultak családjairól nem fog megfélekedezni.

Mint aki elvesztette a hangját, nézte Fóti, hogy mi történik körülötte. Délben felrohant a kerületi szervezetbe - üres termeket talált. Néhány elkeseredett munkással együtt hajszolta a vezetőséget, telefonált a pártvezetőségbe, de a telefonok foglaltak voltak. A drótok az első híreket zúgták Belgrád bombázásáról. És az utasítás az általános sztrájkra nem érkezett.

Fóti felkereste a többi műhelyek bizalmijait, de azok éppolyan tanácstalanok voltak, mint ő. Várták az utasítást a központból és jártak egymáshoz a műhelyekbe, átüzentek a szomszéd gyárakba, de azokban hasonló volt a helyzet.

Végére járt a munkanap, és akik még készek is lettek volna valamit csinálni, azok is belefáradtak a hiábavaló várakozásba. S ezenkívül mindenkinek megvolt a maga baja. Voltak, akiknek be kellett vonulniuk, másoknak a családtagjai, a barátai vonultak be, volt olyan, akit el is bocsátottak. Fóti csak nagy nehezen tudott harminc embert összehozni, akikkel elindult a pártvezetőségbe.

Már egy félórása állott a kis csoport a kapu előtt, de a számuk nem szaporodott. A kapura kiaggatott nemzetiszínű zászló, amely majdnem a fejét súrolta Gyenizsének, aki fejével magasodott ki a csoportból - gúnyosan fintorgott a szélben. A kovácsok és az öntők képezték a kis csoport magvát. Nemsokára kijött Varga is néhány esztergályossal, a többiek már nem tudta elfogni.

Hat óra elmúlt, amikor szótlanul megindultak a város felé. Az úttesten mentek. Olyan volt ez a kis csoport, mint egy gazdátlan, vezér nélküli karaván, amely nekiindult a sivatagnak.

A Váci út elején hozzájuk csatlakozott Halász. Gyalog jött a városból, és éppen a kerületi szervezetbe tartott. A hónapos munkanélküliség alaposan megviselte. Az arca sovány és borotvátalan volt.

- Hová mentek? - kérdezte izgatottan Fótitól. - Az egész város tele van tüntetőkkel! Az emberek meg vannak veszve! A háborút éltetik!

- Tudjuk - mondta Fóti. - Állj ide mellém, bemegyünk a pártvezetőségbe.

A járdákon megálltak a munkások, nézték a kis csoportot, s aztán sötét arccal továbbmentek.

Ők már látták, hogy mi van a városban! S ezek itt harmincan-negyvenen neki akarnak menni az őrjöngő tengernek?

A pályaudvar környékén már minden utca tele volt emberekkel. Tízezrek kavarogtak, menekeltek a város felé. A kezekben, a nők mellén, a férfiak kalapja mellett virág. Énekszó, kacagás, katonazene mindenütt, mintha egy százezer tagú zenekar vitte, szédítette volna magával az éneklő, ujjongó tömeget.

Hogy hova, azt senki se látta, senki se kérdezte.

A kis csoport megtorpant, a daloló, éljenző tömeg összekuszálta a hitüket, amelyet senki se hívott cselekvő erőpróbára. Kalapos úriasszonyok, elegáns urak, sportifjak, kispolgárok, lumpenproletárok járták bolond, elszabadult kedvvel az utcákat. Nem éreztek se fáradtságot, se szomjúságot, csak egyet éreztek, hogy valami nagy dolog történt, ami őket állította a történések középpontjába. Hogy miért, hogy kinek az érdekében, erre senki se gondolt e részeg órában.

A munkások csoportját szétsodorta az áradat. Játszott velük, mint a csatákkal.

A sarki kávéház teraszán az egyik asztalról egy kövér, téglavörös arcú ügyvéd szónokolt és sűrűn törülgette a homlokát.

- A háború az emberi ténykedésnek legmagasabb megnyilatkozása - csapódtak ki az utcára a vászontető alól a szónok szavai -, Szerbiát le fogjuk törölni a civilizált népek térképéről!

Az ügyvéd szavait mámoros éljenzés követte. Mindenki a *Himnusz*t énekelte.

Halász és Fóti, akik egész idő alatt együtt maradtak, undorral törtek utat maguknak a tömegen. Egy sportsapkás fiatalember leütötte Halász fejéről a kalapot.

- Le a kalappal!

- Barmok! Örültek! - tört ki Halász.

Selyem napernyők, botok, öklök emelkedtek a levegőbe.

- Hazaáruló! Agyonütni!

Fóti elrántotta Halászt, és a legközelebbi utca torkolata felé rohant vele.

Halász arcából folyt a vér, és az utcába nem lehetett bejutni. El volt torlaszolva kocsikkal, amelyek már egy félórája várták, hogy az út szabaddá váljon.

Fóti körülnézett a kocsikon. Mindjárt legelöl egy emelet magasan megrakott stráfkocsi állott. A szabóasztalra állított csukott varrógépen, szürke, élettelen arccal Réti Márk ült; költözött vissza a régi műhelybe. Nem látott, nem értett semmit, csak a saját összeomlását, a saját szerencsétlenségét.

Fóti kiáltott neki.

- Réti úr! Réti úr!

Réti összerezzen. Meglátta Fótit és a vérző arcú Halászt.

- Mi az, mi történt?! - kiáltotta le rémulten a kocsiról.

Fóti odacipelte Halászt a kocsához.

- Gyorsan, vegye fel Réti úr, rosszul lett, megeredt az orra vére.

Réti Márk a kocsis segítségével feltette a kocsira Halászt. Halászt, akinek orrán, száján dőlt a vére.

...Megállj, megállj, kutya Szerbia! - viharzott végig a körúton.

Recsegve, hallelujázva zengtek az égnek fordított sárga hangszerek.

Most egy pillanatra megszakadt a menet. Egyszerre indult neki a kocsisor mindkét oldaláról a körútnak.

- Réti úr, vigye haza hozzám Halász urat, egy óra múlva én is otthon leszek. - Azzal leugrott a kocsiról, mert a tömegben megpillantotta Gyenizsét, Vargával és egy kis csoport esztergályossal. Odafúrta magát hozzájuk. Lassanként újra összeverődtek, és mentek szembe a tömeggel, lépésről lépésre közelebb fúrva magukat a pártvezetőség épülete felé.

A Nagykörút és Rákóczi út sarkán vad kavarodás volt.

A tömeg ököllel, botokkal rávetette magát egy kis munkáscsoportra, amely a járda széléről a háborút szidta.

A munkások a közeli kávéház teraszáról felkapott székkal védték magukat.

Ordítás, ablakcsörömpölés zaja töltötte be az útkereszteződést.

Fóti elkapott egy sovány, panamakalapos, fehér ruhás férfit, aki a botjával éppen le akart sújtani egy tüntetőre, és rettentő erővel belevert az arcába.

- Nesze neked háború! Nesze, a bűdös istenedet!

S most az egész csoport nekiesett a tömegnek, amíg utat nem törtek maguknak a tüntető munkásokhoz.

Már a rendőrök is ott voltak. Kardok, botok ágáltak a levegőben.

- Vesszen a háború! Le a háborúval! - kiáltotta Fóti, egyre jobban a kávéház teraszának szorulva. Egy sárga, hajlított nyelvű bot repült az arcának, és aztán valaki berántotta a kávéházba. Még hallotta, hogy kint Gyenizse mérhetetlen gyűlölettel belekiáltja a tömegbe:

- Le a háborúval! Vesszen a háború!

A következő pillanatban Gyenizse, mint egy ide-oda ingó torony, beledúlt az őrjöngő habokba.

Kint az utcán újra felharsant a dal. A lemenő napban újra táncoltak a réztányérok.

Százezrek ujjongtak a Körúton.

S valahol messze, visítva rohant egy vöröaszslós mentőautó, és vitte Gyenizse hosszában elnyúlt testét, vitte a háború első súlyos sebesültjét.

Vége